

॥ नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ॥

संयुत्तनिकायो

सळायतनवग्गो

१. सळायतनसंयुत्तं

१. अनिच्चवग्गो

१. अज्झत्तानिच्चसुत्तं

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“चक्खुं, भिक्खवे, अनिच्चं । यदनिच्चं तं दुक्खं; यं दुक्खं तदनत्ता । यदनत्ता तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । सोतं अनिच्चं । यदनिच्चं...पे०... घानं अनिच्चं । यदनिच्चं...पे०... जिक्का अनिच्चा । यदनिच्चं तं दुक्खं; यं दुक्खं तदनत्ता । यदनत्ता तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । कायो अनिच्चो । यदनिच्चं...पे०... मनो अनिच्चो । यदनिच्चं तं दुक्खं; यं दुक्खं तदनत्ता । यदनत्ता तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिम्पि निब्बिन्दति, सोतस्मिम्पि निब्बिन्दति, घानस्मिम्पि निब्बिन्दति, जिक्कायपि निब्बिन्दति, कायस्मिम्पि निब्बिन्दति, मनस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती”ति । पठमं ।

२. अज्झत्तदुक्खसुत्तं

२. “चक्खुं, भिक्खवे, दुक्खं । यं दुक्खं तदनत्ता; यदनत्ता तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । सोतं दुक्खं...पे०... घानं दुक्खं... जिक्का दुक्खा... कायो दुक्खो... मनो दुक्खो । यं दुक्खं तदनत्ता; यदनत्ता तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति । दुतियं ।

३. अज्झत्तानत्तसुत्तं

३. “चक्खुं, भिक्खवे, अनत्ता । यदनत्ता तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । सोतं अनत्ता...पे०... घानं अनत्ता... जिक्का अनत्ता... कायो अनत्ता... मनो अनत्ता । यदनत्ता तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति । ततियं ।

४. बाहिरानिच्चसुत्तं

४. “रूपा, भिक्खवे, अनिच्चा । यदनिच्चं तं दुक्खं; यं दुक्खं तदनत्ता । यदनत्ता तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । सद्दा... गन्धा... रसा... फोट्ठब्बा... धम्मा अनिच्चा । यदनिच्चं तं दुक्खं; यं दुक्खं तदनत्ता । यदनत्ता तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको रूपेसुपि निब्बिन्दति, सद्देसुपि निब्बिन्दति, गन्धेसुपि निब्बिन्दति, रसेसुपि निब्बिन्दति, फोट्ठब्बेसुपि निब्बिन्दति, धम्मेसुपि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती’ति । चतुत्थं ।

५. बाहिरदुक्खसुत्तं

५. “रूपा, भिक्खवे, दुक्खा । यं दुक्खं तदनत्ता; यदनत्ता तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । सद्दा... गन्धा... रसा... फोट्ठब्बा... धम्मा दुक्खा । यं दुक्खं तदनत्ता । यदनत्ता तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं... पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती’ति । पञ्चमं ।

६. बाहिरानत्तसुत्तं

६. “रूपा, भिक्खवे, अनत्ता । यदनत्ता तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । सद्दा... गन्धा... रसा... फोट्ठब्बा... धम्मा अनत्ता । यदनत्ता तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं... पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती’ति । छट्ठं ।

७. अज्झत्तानिच्चातीतानागतसुत्तं

७. “चक्खुं, भिक्खवे, अनिच्चं अतीतानागतं; को पन वादो पच्चुप्पन्नस्स! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीतस्मिं चक्खुस्मिं अनपेक्खो होति; अनागतं चक्खुं नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नस्स चक्खुस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति । सोतं अनिच्चं... घानं अनिच्चं... जिह्वा अनिच्चा अतीतानागता; को पन वादो पच्चुप्पन्नाय! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीताय जिह्वाय अनपेक्खो होति; अनागतं जिह्वं नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नाय जिह्वाय निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति । कायो अनिच्चो... पे०... मनो अनिच्चो अतीतानागतो; को पन वादो पच्चुप्पन्नस्स! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीतस्मिं मनस्मिं अनपेक्खो होति; अनागतं मनं नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नस्स मनस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होती’ति । सत्तमं ।

८. अज्झत्तदुक्खातीतानागतसुत्तं

८. “चक्खुं, भिक्खवे, दुक्खं अतीतानागतं; को पन वादो पच्चुप्पन्नस्स! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीतस्मिं चक्खुस्मिं अनपेक्खो होति; अनागतं चक्खुं नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नस्स चक्खुस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति । सोतं दुक्खं... पे०... घानं दुक्खं... पे०... जिह्वा दुक्खा अतीतानागता; को पन वादो पच्चुप्पन्नाय! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीताय जिह्वाय अनपेक्खो होति; अनागतं जिह्वं नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नाय जिह्वाय निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति । कायो दुक्खो... पे०... मनो दुक्खो अतीतानागतो; को पन वादो पच्चुप्पन्नस्स!

एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीतस्मिं मनस्मिं अनपेक्खो होति; अनागतं मनं नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नस्स मनस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होती”ति । अट्ठमं ।

९. अज्झत्तानत्तातीतानागतसुत्तं

९. “चक्खुं, भिक्खवे, अनत्ता अतीतानागतं; को पन वादो पच्चुप्पन्नस्स! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीतस्मिं चक्खुस्मिं अनपेक्खो होति; अनागतं चक्खुं नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नस्स चक्खुस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति । सोतं अनत्ता...पे०... घानं अनत्ता...पे०... जिह्वा अनत्ता अतीतानागता; को पन वादो पच्चुप्पन्नाय! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीताय जिह्वाय अनपेक्खो होति; अनागतं जिह्वं नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नाय जिह्वाय निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति । कायो अनत्ता...पे०... मनो अनत्ता अतीतानागतो; को पन वादो पच्चुप्पन्नस्स! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीतस्मिं मनस्मिं अनपेक्खो होति; अनागतं मनं नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नस्स मनस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होती”ति । नवमं ।

१०. बाहिरानिच्चातीतानागतसुत्तं

१०. “रूपा, भिक्खवे, अनिच्चा अतीतानागता; को पन वादो पच्चुप्पन्नानं! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीतेसु रूपेसु अनपेक्खो होति; अनागते रूपे नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नानं रूपानं निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति । सद्दा... गन्धा... रसा... फोड्डब्बा... धम्मा अनिच्चा अतीतानागता; को पन वादो पच्चुप्पन्नानं! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीतेसु धम्मेसु अनपेक्खो होति; अनागते धम्मे नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नानं धम्मानं निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होती”ति । दसमं ।

११. बाहिरदुक्खातीतानागतसुत्तं

११. “रूपा, भिक्खवे, दुक्खा अतीतानागता; को पन वादो पच्चुप्पन्नानं! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीतेसु रूपेसु अनपेक्खो होति; अनागते रूपे नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नानं रूपानं निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होती”ति...पे० ... । एकादसमं ।

१२. बाहिरानत्तातीतानागतसुत्तं

१२. “रूपा, भिक्खवे, अनत्ता अतीतानागता; को पन वादो पच्चुप्पन्नानं! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीतेसु रूपेसु अनपेक्खो होति; अनागते रूपे नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नानं रूपानं निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति । सद्दा... गन्धा... रसा... फोड्डब्बा... धम्मा अनत्ता अतीतानागता; को पन वादो पच्चुप्पन्नानं! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीतेसु धम्मेसु अनपेक्खो होति; अनागते धम्मे नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नानं धम्मानं निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होती”ति । द्वादसमं ।

अनिच्चवग्गो पठमो ।

तस्सुद्धानं —

अनिच्चं दुक्खं अनत्ता च, तयो अज्झत्तबाहिरा ।
यदनिच्चेन तयो वृत्ता, ते ते अज्झत्तबाहिराति ॥

२. यमकवग्गो

१. पठमपुब्बेसम्बोधसुत्तं

१३. सावत्थिनिदानं । “पुब्बेव मे, भिक्खवे, सम्बोधा अनभिसम्बुद्धस्स बोधिसत्तस्सेव सतो एतदहोसि — ‘को नु खो चक्खुस्स अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं? को सोतस्स...पे०... को घानस्स... को जिक्काय... को कायस्स... को मनस्स अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं’न्ति? तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘यं खो चक्खुं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं चक्खुस्स अस्सादो । यं चक्खुं अनिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, अयं चक्खुस्स आदीनवो । यो चक्खुस्मिं छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, इदं चक्खुस्स निस्सरणं । यं सोतं...पे०... यं घानं...पे०... यं जिक्कं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं जिक्काय अस्सादो । यं [या (सी० स्या० कं० पी०)] जिक्का अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा, अयं जिक्काय आदीनवो । यो जिक्काय छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, इदं जिक्काय निस्सरणं । यं कायं...पे०... यं मनं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं मनस्स अस्सादो । यं [यो (सी० स्या० कं० क०)] मनो अनिच्चो दुक्खो विपरिणामधम्मो, अयं मनस्स आदीनवो । यो मनस्मिं छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, इदं मनस्स निस्सरणं’”न्ति ।

“यावकीवज्जाहं, भिक्खवे, इमेसं छन्नं अज्झत्तिकानं आयतनानं एवं अस्सादज्ज अस्सादतो, आदीनवज्ज आदीनवतो, निस्सरणज्ज निस्सरणतो यथाभूतं नाब्भज्जासिं, नेव तावाहं, भिक्खवे, सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय ‘अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धो’ति [सब्बत्थापि एवमेव इतिसद्देन सह दिस्सति] पच्चज्जासिं । यतो च ख्वाहं, भिक्खवे, इमेसं छन्नं अज्झत्तिकानं आयतनानं एवं अस्सादज्ज अस्सादतो, आदीनवज्ज आदीनवतो, निस्सरणज्ज निस्सरणतो यथाभूतं अब्भज्जासिं, अथाहं, भिक्खवे, सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय ‘अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धो’ति पच्चज्जासिं । जाणज्ज पन मे दस्सनं उदपादि — ‘अकुप्पा मे विमुत्ति [चेतोविमुत्ति (सी० पी० क०) एवमुपरिपि], अयमन्तिमा जाति, नत्थि दानि पुनब्भवो’”ति । पठमं ।

२. दुतियपुब्बेसम्बोधसुत्तं

१४. “पुब्बेव मे, भिक्खवे, सम्बोधा अनभिसम्बुद्धस्स बोधिसत्तस्सेव सतो एतदहोसि — ‘को नु खो रूपानं अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं? को सद्धानं...पे०... को गन्धानं... को रसानं... को फोडुब्बानं... को धम्मनं अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं’न्ति? तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘यं खो रूपे पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं रूपानं अस्सादो । यं रूपा अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा, अयं रूपानं आदीनवो । यो रूपेसु छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, इदं रूपानं निस्सरणं । यं सद्दे... गन्धे... रसे... फोडुब्बे... यं धम्मे पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं धम्मनं अस्सादो । यं धम्मा अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा, अयं धम्मनं आदीनवो । यो धम्मेसु छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, इदं धम्मनं निस्सरणं’”न्ति ।

“यावकीवज्जाहं, भिक्खवे, इमेसं छन्नं बाहिरानं आयतनानं एवं अस्सादज्ज अस्सादतो, आदीनवज्ज आदीनवतो,

निस्सरणञ्च निस्सरणतो यथाभूतं नाब्भज्जासिं, नेव तावाहं, भिक्खवे, सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय ‘अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धो’ति पच्चज्जासिं । यतो च ख्वाहं, भिक्खवे, इमेसं छन्नं बाहिरानं आयतनानं एवं अस्सादञ्च अस्सादतो, आदीनवञ्च आदीनवतो, निस्सरणञ्च निस्सरणतो यथाभूतं अब्भज्जासिं, अथाहं, भिक्खवे, सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय ‘अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धो’ति पच्चज्जासिं । जाणञ्च पन मे दस्सनं उदपादि — ‘अकुप्पा मे विमुत्ति, अयमन्तिमा जाति, नत्थि दानि पुनब्भवो’”ति । दूतियं ।

३. पठमअस्सादपरियेसनसुत्तं

१५. “चक्खुस्साहं, भिक्खवे, अस्सादपरियेसनं अचरिं । यो चक्खुस्स अस्सादो तदज्झगमं । यावता चक्खुस्स अस्सादो पज्जाय मे सो सुदिट्ठो । चक्खुस्साहं, भिक्खवे, आदीनवपरियेसनं अचरिं । यो चक्खुस्स आदीनवो तदज्झगमं । यावता चक्खुस्स आदीनवो पज्जाय मे सो सुदिट्ठो । चक्खुस्साहं, भिक्खवे, निस्सरणपरियेसनं अचरिं । यं चक्खुस्स निस्सरणं तदज्झगमं । यावता चक्खुस्स निस्सरणं, पज्जाय मे तं सुदिट्ठं । सोतस्साहं, भिक्खवे... धानस्साहं, भिक्खवे... जिक्कायाहं भिक्खवे, अस्सादपरियेसनं अचरिं । यो जिक्काय अस्सादो तदज्झगमं । यावता जिक्काय अस्सादो पज्जाय मे सो सुदिट्ठो । जिक्कायाहं, भिक्खवे, आदीनवपरियेसनं अचरिं । यो जिक्काय आदीनवो तदज्झगमं । यावता जिक्काय आदीनवो पज्जाय मे सो सुदिट्ठो । जिक्कायाहं, भिक्खवे, निस्सरणपरियेसनं अचरिं । यं जिक्काय निस्सरणं तदज्झगमं । यावता जिक्काय निस्सरणं, पज्जाय मे तं सुदिट्ठं । मनस्साहं, भिक्खवे, अस्सादपरियेसनं अचरिं । यो मनस्स अस्सादो तदज्झगमं । यावता मनस्स अस्सादो पज्जाय मे सो सुदिट्ठो । मनस्साहं, भिक्खवे, आदीनवपरियेसनं अचरिं । यो मनस्स आदीनवो तदज्झगमं । यावता मनस्स आदीनवो पज्जाय मे सो सुदिट्ठो । मनस्साहं, भिक्खवे, निस्सरणपरियेसनं अचरिं । यं मनस्स निस्सरणं तदज्झगमं । यावता मनस्स निस्सरणं, पज्जाय मे तं सुदिट्ठं ।

“यावकीवज्जाहं, भिक्खवे, इमेसं छन्नं अज्झत्तिकानं आयतनानं अस्सादञ्च अस्सादतो, आदीनवञ्च आदीनवतो, निस्सरणञ्च निस्सरणतो यथाभूतं नाब्भज्जासिं...पे०... पच्चज्जासिं । जाणञ्च पन मे दस्सनं उदपादि — ‘अकुप्पा मे विमुत्ति, अयमन्तिमा जाति, नत्थि दानि पुनब्भवो’”ति । ततियं ।

४. दुतियअस्सादपरियेसनसुत्तं

१६. “रूपानाहं, भिक्खवे, अस्सादपरियेसनं अचरिं । यो रूपानं अस्सादो तदज्झगमं । यावता रूपानं अस्सादो पज्जाय मे सो सुदिट्ठो । रूपानाहं, भिक्खवे, आदीनवपरियेसनं अचरिं । यो रूपानं आदीनवो तदज्झगमं । यावता रूपानं आदीनवो पज्जाय मे सो सुदिट्ठो । रूपानाहं, भिक्खवे, निस्सरणपरियेसनं अचरिं । यं रूपानं निस्सरणं तदज्झगमं । यावता रूपानं निस्सरणं, पज्जाय मे तं सुदिट्ठं । सद्धानाहं, भिक्खवे... गन्धानाहं, भिक्खवे... रसानाहं, भिक्खवे... फोटुब्बानाहं, भिक्खवे... धम्मनाहं, भिक्खवे, अस्सादपरियेसनं अचरिं । यो धम्मनं अस्सादो तदज्झगमं । यावता धम्मनं अस्सादो पज्जाय मे सो सुदिट्ठो । धम्मनाहं, भिक्खवे, आदीनवपरियेसनं अचरिं । यो धम्मनं आदीनवो तदज्झगमं । यावता धम्मनं आदीनवो पज्जाय मे सो सुदिट्ठो । धम्मनाहं, भिक्खवे, निस्सरणपरियेसनं अचरिं । यं धम्मनं निस्सरणं तदज्झगमं । यावता धम्मनं निस्सरणं, पज्जाय मे तं सुदिट्ठं ।

“यावकीवज्जाहं, भिक्खवे, इमेसं छन्नं बाहिरानं आयतनानं अस्सादञ्च अस्सादतो, आदीनवञ्च आदीनवतो,

निस्सरणञ्च निस्सरणतो यथाभूतं नाब्भज्जासिं...पे०... पच्चज्जासिं । जाणञ्च पन मे दस्सनं उदपादि — ‘अकुप्पा मे विमुत्ति, अयमन्तिमा जाति, नत्थि दानि पुनब्भवो’”ति । चतुत्थं ।

५. पठमनोचेअस्सादसुत्तं

१७. “नो चेदं, भिक्खवे, चक्खुस्स अस्सादो अभविस्स, नयिदं सत्ता चक्खुस्मिं सारज्जेय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि चक्खुस्स अस्सादो तस्मा सत्ता चक्खुस्मिं सारज्जन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, चक्खुस्स आदीनवो अभविस्स, नयिदं सत्ता चक्खुस्मिं निब्बिन्देय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि चक्खुस्स आदीनवो तस्मा सत्ता चक्खुस्मिं निब्बिन्दन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, चक्खुस्स निस्सरणं अभविस्स, नयिदं सत्ता चक्खुस्मा निस्सरेय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि चक्खुस्स निस्सरणं तस्मा सत्ता चक्खुस्मा निस्सरन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, सोतस्स अस्सादो अभविस्स... नो चेदं, भिक्खवे, घानस्स अस्सादो अभविस्स... नो चेदं, भिक्खवे, जिक्काय अस्सादो अभविस्स, नयिदं सत्ता जिक्काय सारज्जेय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि जिक्काय अस्सादो, तस्मा सत्ता जिक्काय सारज्जन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, जिक्काय आदीनवो अभविस्स, नयिदं सत्ता जिक्काय निब्बिन्देय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि जिक्काय आदीनवो, तस्मा सत्ता जिक्काय निब्बिन्दन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, जिक्काय निस्सरणं अभविस्स, नयिदं सत्ता जिक्काय निस्सरेय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि जिक्काय निस्सरणं, तस्मा सत्ता जिक्काय निस्सरन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, कायस्स अस्सादो अभविस्स... नो चेदं, भिक्खवे, मनस्स अस्सादो अभविस्स, नयिदं सत्ता मनस्मिं सारज्जेय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि मनस्स अस्सादो, तस्मा सत्ता मनस्मिं सारज्जन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, मनस्स आदीनवो अभविस्स, नयिदं सत्ता मनस्मिं निब्बिन्देय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि मनस्स आदीनवो, तस्मा सत्ता मनस्मिं निब्बिन्दन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, मनस्स निस्सरणं अभविस्स, नयिदं सत्ता मनस्मा निस्सरेय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि मनस्स निस्सरणं, तस्मा सत्ता मनस्मा निस्सरन्ति ।

“यावकीवञ्च, भिक्खवे, सत्ता इमेसं छन्नं अज्झत्तिकानं आयतनानं अस्सादञ्च अस्सादतो, आदीनवञ्च आदीनवतो, निस्सरणञ्च निस्सरणतो यथाभूतं नाब्भज्जंसु, नेव ताव, भिक्खवे, सत्ता सदेवका लोका समारका सब्रह्मका सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय निस्सटा विसज्जुत्ता विप्पमुत्ता विमरियादीकतेन [विपरियादिकतेन (सी० पी०), विपरियादिकतेन (स्या० कं० क०)] चेतसा विहरिंसु । यतो च खो, भिक्खवे, सत्ता इमेसं छन्नं अज्झत्तिकानं आयतनानं अस्सादञ्च अस्सादतो, आदीनवञ्च आदीनवतो, निस्सरणञ्च निस्सरणतो यथाभूतं नाब्भज्जंसु, अथ, भिक्खवे, सत्ता सदेवका लोका समारका सब्रह्मका सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय निस्सटा विसज्जुत्ता विप्पमुत्ता विमरियादीकतेन चेतसा विहरन्ती”ति । पञ्चमं ।

६. दुतियनोचेअस्सादसुत्तं

१८. “नो चेदं, भिक्खवे, रूपानं अस्सादो अभविस्स, नयिदं सत्ता रूपेसु सारज्जेय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि रूपानं अस्सादो, तस्मा सत्ता रूपेसु सारज्जन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, रूपानं आदीनवो अभविस्स, नयिदं सत्ता रूपेसु निब्बिन्देय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि रूपानं आदीनवो, तस्मा सत्ता रूपेसु निब्बिन्दन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, रूपानं निस्सरणं अभविस्स, नयिदं सत्ता रूपेहि निस्सरेय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि रूपानं निस्सरणं, तस्मा सत्ता रूपेहि निस्सरन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, सद्धानं... गन्धानं... रसानं... फोढुब्बानं... धम्मनं अस्सादो अभविस्स, नयिदं सत्ता धम्मेसु सारज्जेय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि धम्मनं अस्सादो, तस्मा सत्ता धम्मेसु सारज्जन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, धम्मनं आदीनवो अभविस्स, नयिदं सत्ता धम्मेसु निब्बिन्देय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि धम्मनं आदीनवो, तस्मा सत्ता

धम्मोसु निब्बिन्दन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, धम्मानं निस्सरणं अभविस्स, नयिदं सत्ता धम्मोहि निस्सरेय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि धम्मानं निस्सरणं, तस्मा सत्ता धम्मोहि निस्सरन्ति ।

“यावकीवञ्च, भिक्खवे, सत्ता इमेसं छन्नं बाहिरानं आयतनानं अस्सादञ्च अस्सादतो, आदीनवञ्च आदीनवतो, निस्सरणञ्च निस्सरणतो यथाभूतं नाब्भञ्जंसु, नेव ताव, भिक्खवे, सत्ता सदेवका लोका समारका सब्रह्मका सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय निस्सटा विसञ्जुत्ता विप्पमुत्ता विमरियादीकतेन चेतसा विहरिंसु । यतो च खो, भिक्खवे, सत्ता इमेसं छन्नं बाहिरानं आयतनानं अस्सादञ्च अस्सादतो, आदीनवञ्च आदीनवतो, निस्सरणञ्च निस्सरणतो यथाभूतं अब्भञ्जंसु, अथ, भिक्खवे, सत्ता सदेवका लोका समारका सब्रह्मका सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय निस्सटा विसञ्जुत्ता विप्पमुत्ता विमरियादीकतेन चेतसा विहरन्ती”ति । छट्ठं ।

७. पठमाभिनन्दसुत्तं

१९. “यो, भिक्खवे, चक्खुं अभिनन्दति, दुक्खं सो अभिनन्दति । यो दुक्खं अभिनन्दति, अपरिमुत्तो सो दुक्खस्माति वदामि । यो सोतं...पे०... यो घानं...पे०... यो जिह्वं अभिनन्दति, दुक्खं सो अभिनन्दति । यो दुक्खं अभिनन्दति, अपरिमुत्तो सो दुक्खस्माति वदामि । यो कायं...पे०... यो मनं अभिनन्दति, दुक्खं सो अभिनन्दति । यो दुक्खं अभिनन्दति, अपरिमुत्तो सो दुक्खस्मा”ति वदामि ।

“यो च खो, भिक्खवे, चक्खुं नाभिनन्दति, दुक्खं सो नाभिनन्दति । यो दुक्खं नाभिनन्दति, परिमुत्तो सो दुक्खस्माति वदामि । यो सोतं...पे०... यो घानं...पे०... यो जिह्वं नाभिनन्दति, दुक्खं सो नाभिनन्दति । यो दुक्खं नाभिनन्दति, परिमुत्तो सो दुक्खस्माति वदामि । यो कायं...पे०... यो मनं नाभिनन्दति, दुक्खं सो नाभिनन्दति । यो दुक्खं नाभिनन्दति, परिमुत्तो सो दुक्खस्मा”ति वदामि । सत्तमं ।

८. दुतियाभिनन्दसुत्तं

२०. “यो, भिक्खवे, रूपे अभिनन्दति, दुक्खं सो अभिनन्दति । यो दुक्खं अभिनन्दति, अपरिमुत्तो सो दुक्खस्माति वदामि । यो सद्दे...पे०... गन्धे... रसे... फोड्डब्बे... धम्मे अभिनन्दति, दुक्खं सो अभिनन्दति । यो दुक्खं अभिनन्दति, अपरिमुत्तो सो दुक्खस्मा”ति वदामि ।

“यो च खो, भिक्खवे, रूपे नाभिनन्दति, दुक्खं सो नाभिनन्दति । यो दुक्खं नाभिनन्दति, परिमुत्तो सो दुक्खस्माति वदामि । यो सद्दे...पे०... गन्धे... रसे... फोड्डब्बे... धम्मे नाभिनन्दति, दुक्खं सो नाभिनन्दति । यो दुक्खं नाभिनन्दति, परिमुत्तो सो दुक्खस्मा”ति वदामि । अट्ठमं ।

९. पठमदुक्खुप्पादसुत्तं

२१. “यो, भिक्खवे, चक्खुस्स उप्पादो ठिति अभिनिब्बत्ति पातुभावो, दुक्खस्सेसो उप्पादो, रोगानं ठिति, जरामरणस्स पातुभावो । यो सोतस्स...पे०... यो घानस्स... यो जिह्वाय... यो कायस्स... यो मनस्स उप्पादो ठिति अभिनिब्बत्ति पातुभावो, दुक्खस्सेसो उप्पादो, रोगानं ठिति, जरामरणस्स पातुभावो ।

“यो च खो, भिक्खवे, चक्खुस्स निरोधो वूपसमो अत्थङ्गमो, दुक्खस्सेसो निरोधो, रोगानं वूपसमो, जरामरणस्स अत्थङ्गमो । यो सोतस्स... यो घानस्स... यो जिह्वाय... यो कायस्स... यो मनस्स निरोधो वूपसमो अत्थङ्गमो, दुक्खस्सेसो निरोधो, रोगानं वूपसमो, जरामरणस्स अत्थङ्गमो”ति । नवमं ।

१०. दुतियदुक्खुप्पादसुत्तं

२२. “यो, भिक्खवे, रूपानं उप्पादो ठिति अभिनिब्बत्ति पातुभावो, दुक्खस्सेसो उप्पादो, रोगानं ठिति, जरामरणस्स पातुभावो । यो सद्धानं... पे०... यो गन्धानं... यो रसानं... यो फोड्डब्बानं... यो धम्मानं उप्पादो ठिति अभिनिब्बत्ति पातुभावो, दुक्खस्सेसो उप्पादो, रोगानं ठिति, जरामरणस्स पातुभावो ।

“यो च खो, भिक्खवे, रूपानं निरोधो वूपसमो अत्थङ्गमो, दुक्खस्सेसो निरोधो, रोगानं वूपसमो, जरामरणस्स अत्थङ्गमो । यो सद्धानं... पे०... यो गन्धानं... यो रसानं... यो फोड्डब्बानं... यो धम्मानं निरोधो वूपसमो अत्थङ्गमो, दुक्खस्सेसो निरोधो, रोगानं वूपसमो, जरामरणस्स अत्थङ्गमो”ति । दसमं ।

यमकवग्गो दुतियो ।

तस्सुद्धानं —

सम्बोधेन दुवे वुत्ता, अस्सादेन अपरे दुवे ।
नो चेतेन दुवे वुत्ता, अभिनन्देन अपरे दुवे ।
उप्पादेन दुवे वुत्ता, वग्गो तेन पवुच्चतीति ॥

३. सब्बवग्गो

१. सब्बसुत्तं

२३. सावत्थिनिदानं । “सब्बं वो, भिक्खवे, देसेस्सामि । तं सुणाथ । किञ्च, भिक्खवे, सब्बं? चक्खुज्जेव रूपा च, सोतज्ज [सोतज्जेव (?) एवमितरयुगलेसुपि] सद्दा च, घानज्ज गन्धा च, जिह्वा च रसा च, कायो च फोड्डब्बा च, मनो च धम्मा च — इदं वुच्चति, भिक्खवे, सब्बं । यो, भिक्खवे, एवं वदेय्य — ‘अहमेतं सब्बं पच्चक्खाय अज्जं सब्बं पज्जापेस्सामी’ति, तस्स वाचावत्थुकमेवस्स [वाचावत्थुरेवस्स (सी० पी०), वाचावत्थुदेवस्स (स्या० कं०)]; पुट्ठो च न सम्पायेय्य, उत्तरिञ्च विघातं आपज्जेय्य । तं किस्स हेतु? यथा तं, भिक्खवे, अविसयस्मि”न्ति । पठमं ।

२. पहानसुत्तं

२४. “सब्बप्पहानाय [सब्बं पहानाय (स्या० कं० क०)] वो, भिक्खवे, धम्मं देसेस्सामि । तं सुणाथ । कतमो च, भिक्खवे, सब्बप्पहानाय धम्मो? चक्खुं, भिक्खवे, पहातब्बं, रूपा पहातब्बा, चक्खुविज्जाणं पहातब्बं, चक्खुसम्फस्सो पहातब्बो, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि पहातब्बं... पे०... यम्पिदं सोतसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि पहातब्बं... यम्पिदं घानसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि पहातब्बं । जिह्वा पहातब्बा, रसा

उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाय...पे०... जिह्मं अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाय । रसे...पे०... जिह्मविज्जाणं...पे०... जिह्मासम्फस्सं...पे०... यम्पिदं जिह्मासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाय । कायं...पे०... मनं अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाय । धम्मे...पे०... मनोविज्जाणं...पे०... मनोसम्फस्सं...पे०... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाय । इदं खो, भिक्खवे, सब्बं अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाया'ति । चतुत्थं ।

५. दुतियअपरिजाननसुत्तं

२७. “सब्बं, भिक्खवे, अनभिजानं अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय । किञ्च, भिक्खवे, सब्बं अनभिजानं अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय? यञ्च, भिक्खवे, चक्खु, ये च रूपा, यञ्च चक्खुविज्जाणं, ये च चक्खुविज्जाणविज्जातब्बा धम्मा...पे०... या च जिह्मा, ये च रसा, यञ्च जिह्मविज्जाणं, ये च जिह्मविज्जाणविज्जातब्बा धम्मा; यो च कायो, ये च फोड्डब्बा, यञ्च कायविज्जाणं, ये च कायविज्जाणविज्जातब्बा धम्मा; यो च मनो, ये च धम्मा, यञ्च मनोविज्जाणं, ये च मनोविज्जाणविज्जातब्बा धम्मा — इदं खो, भिक्खवे, सब्बं अनभिजानं अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय ।

“सब्बं, भिक्खवे, अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाय । किञ्च, भिक्खवे, सब्बं अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाय? यञ्च, भिक्खवे, चक्खु, ये च रूपा, यञ्च चक्खुविज्जाणं, ये च चक्खुविज्जाणविज्जातब्बा धम्मा...पे०... या च जिह्मा, ये च रसा, यञ्च जिह्मविज्जाणं, ये च जिह्मविज्जाणविज्जातब्बा धम्मा; यो च कायो, ये च फोड्डब्बा, यञ्च कायविज्जाणं, ये च कायविज्जाणविज्जातब्बा धम्मा; यो च मनो, ये च धम्मा, यञ्च मनोविज्जाणं, ये च मनोविज्जाणविज्जातब्बा धम्मा — इदं खो, भिक्खवे, सब्बं अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाया'ति । पञ्चमं ।

६. आदित्तसुत्तं

२८. एकं समयं भगवा गयायं विहरति गयासीसे सद्धिं भिक्खुसहस्सेन । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “सब्बं, भिक्खवे, आदित्तं । किञ्च, भिक्खवे, सब्बं आदित्तं? चक्खु [चक्खुं (सी० स्या० कं० पी०)], भिक्खवे, आदित्तं, रूपा आदित्ता, चक्खुविज्जाणं आदित्तं, चक्खुसम्फस्सो आदित्तो । यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि आदित्तं । केन आदित्तं? ‘रागग्गिना, दोसग्गिना, मोहग्गिना आदित्तं, जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि आदित्त'न्ति वदामि...पे०... जिह्मा आदित्ता, रसा आदित्ता, जिह्मविज्जाणं आदित्तं, जिह्मासम्फस्सो आदित्तो । यम्पिदं जिह्मासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि आदित्तं । केन आदित्तं? ‘रागग्गिना, दोसग्गिना, मोहग्गिना आदित्तं, जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि आदित्त'न्ति वदामि...पे०... मनो आदित्तो, धम्मा आदित्ता, मनोविज्जाणं आदित्तं, मनोसम्फस्सो आदित्तो । यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि आदित्तं । केन आदित्तं? ‘रागग्गिना, दोसग्गिना, मोहग्गिना आदित्तं, जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि आदित्त'न्ति वदामि । एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिम्पि निब्बिन्दति, रूपेसुपि

निब्बिन्दति, चक्खुविज्जाणेपि निब्बिन्दति, चक्खुसम्फस्सेपि निब्बिन्दति, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिम्पि निब्बिन्दति ...पे०... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती’ति । इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं । इमस्मिञ्च पन वेय्याकरणस्मिं भज्जमाने तस्स भिक्खुसहस्सस्स अनुपादाय आसवेहि चित्तानि विमुच्चिसूति । छट्ठं ।

७. अद्धभूतसुत्तं

२९. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “सब्बं, भिक्खवे, अद्धभूतं [अन्धभूतं (सी० स्या० कं०)] । किञ्च, भिक्खवे, सब्बं अद्धभूतं? चक्खु, भिक्खवे, अद्धभूतं, रूपा अद्धभूता, चक्खुविज्जाणं अद्धभूतं, चक्खुसम्फस्सो अद्धभूतो, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मि अद्धभूतं । केन अद्धभूतं? ‘जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि अद्धभूत’न्ति वदामि...पे०... जिह्वा अद्धभूता, रसा अद्धभूता, जिह्वाविज्जाणं अद्धभूतं, जिह्वासम्फस्सो अद्धभूतो, यम्पिदं जिह्वासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मि अद्धभूतं । केन अद्धभूतं? ‘जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि अद्धभूत’न्ति वदामि । कायो अद्धभूतो...पे०... मनो अद्धभूतो, धम्मा अद्धभूता, मनोविज्जाणं अद्धभूतं, मनोसम्फस्सो अद्धभूतो, यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मि अद्धभूतं । केन अद्धभूतं? ‘जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि अद्धभूत’न्ति वदामि । एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिम्पि निब्बिन्दति, रूपेसुपि निब्बिन्दति, चक्खुविज्जाणेपि निब्बिन्दति, चक्खुसम्फस्सेपि निब्बिन्दति...पे०... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति, विरागा विमुच्चति, विमुत्तस्मिं ‘विमुत्त’मिति जाणं होति, ‘खीणा जाति वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती’ति । सत्तमं ।

८. समुग्घातसारुप्पसुत्तं

३०. “सब्बमज्जितसमुग्घातसारुप्पं वो, भिक्खवे, पटिपदं देसेस्सामि । तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामीति । कतमा च सा, भिक्खवे, सब्बमज्जितसमुग्घातसारुप्पा पटिपदा? इध, भिक्खवे, भिक्खु चक्खुं न मज्जति, चक्खुस्मिं न मज्जति, चक्खुतो न मज्जति, चक्खुं मेति न मज्जति । रूपे न मज्जति, रूपेसु न मज्जति, रूपतो न मज्जति, रूपा मेति न मज्जति । चक्खुविज्जाणं न मज्जति, चक्खुविज्जाणस्मिं न मज्जति, चक्खुविज्जाणतो न मज्जति, चक्खुविज्जाणं मेति न मज्जति । चक्खुसम्फस्सं न मज्जति, चक्खुसम्फस्सस्मिं न मज्जति, चक्खुसम्फस्सतो न मज्जति, चक्खुसम्फस्सो मेति न मज्जति । यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मि न मज्जति, तस्मिम्पि न मज्जति, ततोपि न मज्जति, तं मेति न मज्जति...पे०... जिह्वं न मज्जति, जिह्वाय न मज्जति, जिह्वातो न मज्जति, जिह्वा मेति न मज्जति । रसे न मज्जति, रसेसु न मज्जति, रसतो न मज्जति, रसा मेति न मज्जति । जिह्वाविज्जाणं न मज्जति, जिह्वाविज्जाणस्मिं न मज्जति, जिह्वाविज्जाणतो न मज्जति, जिह्वाविज्जाणं मेति न मज्जति । जिह्वासम्फस्सं न मज्जति, जिह्वासम्फस्सस्मिं न मज्जति, जिह्वासम्फस्सतो न मज्जति, जिह्वासम्फस्सो मेति न मज्जति । यम्पिदं जिह्वासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मि न मज्जति, तस्मिम्पि न

मज्जति, ततोपि न मज्जति, तं मेति न मज्जति...पे०... मनं न मज्जति, मनस्मिं न मज्जति, मनतो न मज्जति, मनो मेति न मज्जति । धम्मे न मज्जति, धम्मेषु न मज्जति, धम्मतो न मज्जति, धम्मा मेति न मज्जति । मनोविज्जाणं न मज्जति, मनोविज्जाणस्मिं न मज्जति, मनोविज्जाणतो न मज्जति, मनोविज्जाणं मेति न मज्जति । मनोसम्फस्सं न मज्जति, मनोसम्फस्सस्मिं न मज्जति, मनोसम्फस्सतो न मज्जति, मनोसम्फस्सो मेति न मज्जति । यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि न मज्जति, तस्मिम्पि न मज्जति, ततोपि न मज्जति, तं मेति न मज्जति । सब्बं न मज्जति, सब्बस्मिं न मज्जति, सब्बतो न मज्जति, सब्बं मेति न मज्जति । सो एवं अमज्जमानो न च किञ्चि लोके उपादियति । अनुपादियं न परितस्सति । अपरितस्सं पच्चत्तज्जेव परिनिब्बायति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाति । अयं खो सा, भिक्खवे, सब्बमज्जितसमुग्घातसप्पाया पटिपदा’ति । अहुमं ।

९. पठमसमुग्घातसप्पायसुत्तं

३१. “सब्बमज्जितसमुग्घातसप्पायं वो, भिक्खवे, पटिपदं देसेस्सामि । तं सुणाथ । कतमा च सा, भिक्खवे, सब्बमज्जितसमुग्घातसप्पाया पटिपदा? इध, भिक्खवे, भिक्खु चक्खुं न मज्जति, चक्खुस्मिं न मज्जति, चक्खुतो न मज्जति, चक्खुं मेति न मज्जति । रूपे न मज्जति...पे०... चक्खुविज्जाणं न मज्जति, चक्खुसम्फस्सं न मज्जति, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि न मज्जति, तस्मिम्पि न मज्जति, ततोपि न मज्जति, तं मेति न मज्जति । यज्झि, भिक्खवे, मज्जति, यस्मिं मज्जति, यतो मज्जति, यं मेति मज्जति, ततो तं होति अज्जथा । अज्जथाभावी भवसत्तो लोको भवमेवाभिनन्दति...पे०... जिह्मं न मज्जति, जिह्माय न मज्जति, जिह्मातो न मज्जति, जिह्मा मेति न मज्जति । रसे न मज्जति...पे०... जिह्माविज्जाणं न मज्जति, जिह्मासम्फस्सं न मज्जति । यम्पिदं जिह्मासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि न मज्जति, तस्मिम्पि न मज्जति, ततोपि न मज्जति, तं मेति न मज्जति । यज्झि, भिक्खवे, मज्जति, यस्मिं मज्जति, यतो मज्जति, यं मेति मज्जति, ततो तं होति अज्जथा । अज्जथाभावी भवसत्तो लोको भवमेवाभिनन्दति...पे०... मनं न मज्जति, मनस्मिं न मज्जति, मनतो न मज्जति, मनो मेति न मज्जति । धम्मे न मज्जति...पे०... मनोविज्जाणं न मज्जति, मनोसम्फस्सं न मज्जति । यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि न मज्जति, तस्मिम्पि न मज्जति, ततोपि न मज्जति, तं मेति न मज्जति । यज्झि, भिक्खवे, मज्जति, यस्मिं मज्जति, यतो मज्जति, यं मेति मज्जति, ततो तं होति अज्जथा । अज्जथाभावी भवसत्तो लोको भवमेवाभिनन्दति । यावता, भिक्खवे, खन्धधातुआयतनं तम्पि न मज्जति, तस्मिम्पि न मज्जति, ततोपि न मज्जति, तं मेति न मज्जति । सो एवं अमज्जमानो न च किञ्चि लोके उपादियति । अनुपादियं न परितस्सति । अपरितस्सं पच्चत्तज्जेव परिनिब्बायति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाति । अयं खो सा, भिक्खवे, सब्बमज्जितसमुग्घातसप्पाया पटिपदा’ति । नवमं ।

१०. दुतियसमुग्घातसप्पायसुत्तं

३२. “सब्बमज्जितसमुग्घातसप्पायं वो, भिक्खवे, पटिपदं देसेस्सामि । तं सुणाथ । कतमा च सा, भिक्खवे, सब्बमज्जितसमुग्घातसप्पाया पटिपदा?

“तं किं मज्जथ, भिक्खवे, चक्खुं निच्चं वा अनिच्चं वा’ति?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति?

“नो हेतं भन्ते” ।

“रूपा... पे०... चक्खुविज्जाणं... चक्खुसम्फस्सो निच्चो वा अनिच्चो वा”ति?

“अनिच्चो, भन्ते”... पे०... ।

“यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि निच्चं वा अनिच्चं वा”ति?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति?

“नो हेतं, भन्ते”... पे०... ।

“जिह्वा निच्चा वा अनिच्चा वा”ति?

“अनिच्चा भन्ते”... पे०... ।

“रसा... जिह्वाविज्जाणं... जिह्वासम्फस्सो... पे०... यम्पिदं जिह्वासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि निच्चं वा अनिच्चं वा”ति?

“अनिच्चं, भन्ते”... पे०... धम्मा... मनोविज्जाणं... मनोसम्फस्सो निच्चो वा अनिच्चो वाति?

“अनिच्चो, भन्ते” ।

“यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि निच्चं वा अनिच्चं वा”ति?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति?

“दुक्खं भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिम्पि निब्बिन्दति, रूपेसुपि निब्बिन्दति, चक्खुविज्जाणेपि निब्बिन्दति, चक्खुसम्फस्सेपि निब्बिन्दति । यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिम्पि निब्बिन्दति...पे०... जिक्कायपि निब्बिन्दति, रसेसुपि...पे०... यम्पिदं जिक्कासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिम्पि निब्बिन्दति । मनस्मिम्पि निब्बिन्दति, धम्मसुपि निब्बिन्दति, मनोविज्जाणेपि निब्बिन्दति, मनोसम्फस्सेपि निब्बिन्दति । यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाति । अयं खो सा, भिक्खवे, सब्बमज्जितसमुग्धातसप्पाया पटिपदा”ति । दसमं ।

सब्बवग्गो ततियो ।

तस्सुद्धानं —

सब्बञ्च द्वेपि पहाना, परिजानापरे दुवे ।
आदित्तं अद्धभूतञ्च, सारुप्पा द्वे च सप्पाया ।
वग्गो तेन पवुच्चतीति ॥

४. जातिधम्मवग्गो

१-१०. जातिधम्मादिसुत्तदसकं

३३. सावत्थिनिदानं । तत्र खो...पे०... “सब्बं, भिक्खवे, जातिधम्मं । किञ्च, भिक्खवे, सब्बं जातिधम्मं? चक्खु, भिक्खवे, जातिधम्मं । रूपा... चक्खुविज्जाणं... चक्खुसम्फस्सो जातिधम्मो । यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मि जातिधम्मं...पे०... जिक्का... रसा... जिक्काविज्जाणं... जिक्कासम्फस्सो... यम्पिदं जिक्कासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मि जातिधम्मं । कायो...पे०.. मनो जातिधम्मो, धम्मा जातिधम्मा, मनोविज्जाणं जातिधम्मं, मनोसम्फस्सो जातिधम्मो । यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मि जातिधम्मं । एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिम्पि निब्बिन्दति, रूपेसुपि... चक्खुविज्जाणेपि... चक्खुसम्फस्सेपि...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति । पठमं ।

३४. “सब्बं, भिक्खवे, जराधम्मं...पे०... संखित्तं । दतियं ।

३५. “सब्बं, भिक्खवे, ब्याधिधम्मं...पे०... । ततियं ।

३६. “सब्बं, भिक्खवे, मरणधम्मं...पे०... । चतुत्थं ।

३७. “सब्बं, भिक्खवे, सोकधम्मं...पे०... । पञ्चमं ।

३८. “सब्बं, भिक्खवे, संकिलेसिकधम्मं...पे०... । छट्ठं ।

३९. “सब्बं, भिक्खवे, खयधम्मं...पे०... । सत्तमं ।

४०. “सब्बं, भिक्खवे, वयधम्मं...पे०... । अट्ठमं ।

४१. “सब्बं, भिक्खवे, समुदयधम्मं...पे०... । नवमं ।

४२. “सब्बं, भिक्खवे, निरोधधम्मं...पे०... । दसमं ।

जातिधम्मवग्गो चतुत्थो ।

तस्सुद्धानं —

जातिजराब्याधिमरणं, सोको च संकिलेसिकं ।

खयवयसमुदयं, निरोधधम्मेन ते दसाति ॥

५. सब्बअनिच्चवग्गो

१-९. अनिच्चादिसुत्तनवकं

४३. सावत्थिनिदानं । तत्र खो...पे०... “सब्बं, भिक्खवे, अनिच्चं । किञ्च, भिक्खवे, सब्बं अनिच्चं? चक्खु, भिक्खवे, अनिच्चं, रूपा अनिच्चा, चक्खुविज्जाणं अनिच्चं, चक्खुसम्फस्सो अनिच्चो । यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनिच्चं...पे०... जिह्वा अनिच्चा, रसा अनिच्चा, जिह्वाविज्जाणं अनिच्चं, जिह्वासम्फस्सो अनिच्चो । यम्पिदं जिह्वासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनिच्चं । कायो अनिच्चो...पे०... मनो अनिच्चो, धम्मा अनिच्चा, मनोविज्जाणं अनिच्चं, मनोसम्फस्सो अनिच्चो । यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनिच्चं । एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिम्पि निब्बिन्दति, रूपेसुपि निब्बिन्दति, चक्खुविज्जाणेपि निब्बिन्दति, चक्खुसम्फस्सेपि निब्बिन्दति । यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिम्पि निब्बिन्दति... पे०... मनस्मिम्पि निब्बिन्दति, धम्मेसुपि निब्बिन्दति, मनोविज्जाणेपि निब्बिन्दति, मनोसम्फस्सेपि निब्बिन्दति, यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति;

विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती’ति । पठमं ।

४४. “सब्बं, भिक्खवे, दुक्खं...पे०... । दुतियं ।

४५. “सब्बं, भिक्खवे, अनत्ता...पे०... । ततियं ।

४६. “सब्बं, भिक्खवे, अभिज्जेय्यं...पे०... । चतुत्थं ।

४७. “सब्बं, भिक्खवे, परिज्जेय्यं...पे०... । पञ्चमं ।

४८. “सब्बं, भिक्खवे, पहातब्बं...पे०... । छट्ठं ।

४९. “सब्बं, भिक्खवे, सच्छिकातब्बं...पे०... । सत्तमं ।

५०. “सब्बं, भिक्खवे, अभिज्जापरिज्जेय्यं...पे०... । अट्ठमं ।

५१. “सब्बं, भिक्खवे, उपदुत्तं...पे०... । नवमं ।

१०. उपस्सट्ठसुत्तं

५२. “सब्बं, भिक्खवे, उपस्सट्ठं [उपसट्ठं (क०)] । किञ्च, भिक्खवे, सब्बं उपस्सट्ठं? चक्खु, भिक्खवे, उपस्सट्ठं, रूपा उपस्सट्ठा, चक्खुविज्जाणं उपस्सट्ठं, चक्खुसम्फस्सो उपस्सट्ठो । यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उपपज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि उपस्सट्ठं...पे०... जिक्का उपस्सट्ठा, रसा उपस्सट्ठा, जिक्काविज्जाणं उपस्सट्ठं, जिक्कासम्फस्सो उपस्सट्ठो । यम्पिदं जिक्कासम्फस्सपच्चया उपपज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि उपस्सट्ठं । कायो उपस्सट्ठो... मनो उपस्सट्ठो, धम्मा उपस्सट्ठा, मनोविज्जाणं उपस्सट्ठं, मनोसम्फस्सो उपस्सट्ठो । यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उपपज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि उपस्सट्ठं । एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिम्पि निब्बिन्दति, रूपेसुपि निब्बिन्दति, चक्खुविज्जाणेपि निब्बिन्दति, चक्खुसम्फस्सेपि निब्बिन्दति । यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उपपज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिम्पि निब्बिन्दति...पे०... मनस्मिम्पि निब्बिन्दति, धम्मेसुपि निब्बिन्दति, मनोविज्जाणेपि निब्बिन्दति, मनोसम्फस्सेपि निब्बिन्दति । यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उपपज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती’ति । दसमं ।

सब्बअनिच्चवग्गो पञ्चमो ।

तस्सुद्धानं —

अनिच्चं दुक्खं अनत्ता, अभिज्जेय्यं परिज्जेय्यं ।

पहातब्बं सच्छिकातब्बं, अभिज्जेय्यपरिज्जेय्यं [अभिज्जेय्यं परिज्जेय्यं (सी० स्या० कं०), अभिज्जातं परिज्जेय्यं (पी० कं०)] ।

उपद्दुतं उपस्सट्ठं, वग्गो तेन पवुच्चतीति ॥

सळायतनवग्गे पठमपण्णासको समत्तो ।

तस्स वग्गुद्धानं —

अनिच्चवग्गं यमकं, सब्बं वग्गं जातिधम्मं ।

अनिच्चवग्गेन पज्जासं, पच्चमो तेन पवुच्चतीति ॥

६. अविज्जावग्गो

१. अविज्जापहानसुत्तं

५३. सावत्थिनिदानं । अथ खो अज्जतरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “कथं नु खो, भन्ते, जानतो कथं पस्सतो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जती”ति?

“चक्खुं खो, भिक्खु, अनिच्चतो जानतो पस्सतो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जति । रूपे अनिच्चतो जानतो पस्सतो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जति । चक्खुविज्जाणं... चक्खुसम्फस्सं... यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनिच्चतो जानतो पस्सतो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जति । सोतं... धानं... जिह्वं... कायं... मनं अनिच्चतो जानतो पस्सतो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जति । धम्मे ... मनोविज्जाणं... मनोसम्फस्सं... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनिच्चतो जानतो पस्सतो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जति । एवं खो, भिक्खु, जानतो एवं पस्सतो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जती”ति । पठमं ।

२. संयोजनपहानसुत्तं

५४. “कथं नु खो, भन्ते, जानतो, कथं पस्सतो, संयोजना पहीयन्ती”ति? “चक्खुं खो, भिक्खु, अनिच्चतो जानतो पस्सतो संयोजना पहीयन्ति । रूपे... चक्खुविज्जाणं... चक्खुसम्फस्सं... यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनिच्चतो जानतो पस्सतो संयोजना पहीयन्ति । सोतं... धानं... जिह्वं... कायं... मनं... धम्मे... मनोविज्जाणं... मनोसम्फस्सं... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनिच्चतो जानतो पस्सतो संयोजना पहीयन्ति । एवं खो, भिक्खु, जानतो एवं पस्सतो संयोजना पहीयन्ती”ति । दुतियं ।

३. संयोजनसमुग्धातसुत्तं

५५. “कथं नु खो, भन्ते, जानतो, कथं पस्सतो संयोजना समुग्धातं गच्छन्ती”ति? “चक्खुं खो, भिक्खु, अनत्ततो

जानतो पस्सतो संयोजना समुघातं गच्छन्ति । रूपे अनत्ततो... चक्खुविज्जाणं... चक्खुसम्फस्सं... यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनत्ततो जानतो पस्सतो संयोजना समुघातं गच्छन्ति । सोतं... घानं... जिह्वं... कायं... मनं... धम्मे... मनोविज्जाणं... मनोसम्फस्सं... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनत्ततो जानतो पस्सतो संयोजना समुघातं गच्छन्ति । एवं खो, भिक्खु, जानतो एवं पस्सतो संयोजना समुघातं गच्छन्ती'ति । ततियं ।

४. आसवपहानसुत्तं

५६. “कथं नु खो, भन्ते, जानतो, कथं पस्सतो आसवा पहीयन्ती'ति...पे०... । चतुत्थं ।

५. आसवसमुघातसुत्तं

५७. “कथं नु खो, भन्ते, जानतो, कथं पस्सतो आसवा समुघातं गच्छन्ती'ति...पे०... । पञ्चमं ।

६. अनुसयपहानसुत्तं

५८. “कथं नु खो...पे०... अनुसया पहीयन्ती'ति...पे०... । छट्ठं ।

७. अनुसयसमुघातसुत्तं

५९. “कथं नु खो...पे०... अनुसया समुघातं गच्छन्ती'ति? “चक्खुं खो, भिक्खु, अनत्ततो जानतो पस्सतो अनुसया समुघातं गच्छन्ति...पे०... सोतं... घानं... जिह्वं... कायं... मनं... धम्मे... मनोविज्जाणं... मनोसम्फस्सं... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनत्ततो जानतो पस्सतो अनुसया समुघातं गच्छन्ति । एवं खो, भिक्खु, जानतो एवं पस्सतो अनुसया समुघातं गच्छन्ती'ति । सत्तमं ।

८. सब्बुपादानपरिज्जासुत्तं

६०. “सब्बुपादानपरिज्जाय वो, भिक्खवे, धम्मं देसेस्सामि । तं सुणाथ । कतमो च, भिक्खवे, सब्बुपादानपरिज्जाय धम्मो? चक्खुञ्च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविज्जाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना । एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिम्पि निब्बिन्दति, रूपेसुपि निब्बिन्दति, चक्खुविज्जाणेपि निब्बिन्दति, चक्खुसम्फस्सेपि निब्बिन्दति, वेदनायपि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमोक्खा [विमोक्खं (क०), विमोक्ख (स्या० कं०)] ‘परिज्जातं मे उपादान’न्ति पजानाति । सोतञ्च पटिच्च सद्दे च उप्पज्जति... घानञ्च पटिच्च गन्धे च... जिह्वञ्च पटिच्च रसे च... कायञ्च पटिच्च फोडुब्बे च... मनञ्च पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविज्जाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना । एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको मनस्मिम्पि निब्बिन्दति, धम्मेसुपि निब्बिन्दति, मनोविज्जाणेपि निब्बिन्दति, मनोसम्फस्सेपि निब्बिन्दति, वेदनायपि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमोक्खा ‘परिज्जातं मे उपादान’न्ति पजानाति । अयं खो, भिक्खवे, सब्बुपादानपरिज्जाय धम्मो'ति । अट्ठमं ।

९. पठमसब्बुपादानपरियादानसुत्तं

६१. “सब्बुपादानपरियादानाय वो, भिक्खवे, धम्मं देसेस्सामि । तं सुणाथ । कतमो च, भिक्खवे, सब्बुपादानपरियादानाय धम्मो? चक्खुञ्च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविज्जाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना । एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिम्पि निब्बिन्दति, रूपेसुपि निब्बिन्दति, चक्खुविज्जाणेपि निब्बिन्दति, चक्खुसम्फस्सेपि निब्बिन्दति, वेदनायपि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमोक्खा ‘परियादिन्नं [सब्बत्थपि एवमेव दिस्सति दन्तज-नकारेनेव] मे उपादान’न्ति पजानाति...पे०... जिह्वञ्च पटिच्च रसे च उप्पज्जति जिह्वाविज्जाणं...पे०... मनञ्च पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविज्जाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना । एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको मनस्मिम्पि निब्बिन्दति, धम्मेसुपि निब्बिन्दति, मनोविज्जाणेपि निब्बिन्दति मनोसम्फस्सेपि निब्बिन्दति, वेदनायपि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमोक्खा ‘परियादिन्नं मे उपादान’न्ति पजानाति । अयं खो, भिक्खवे, सब्बुपादानपरियादानाय धम्मो’ति । नवमं ।

१०. दुतियसब्बुपादानपरियादानसुत्तं

६२. “सब्बुपादानपरियादानाय वो, भिक्खवे, धम्मं देसेस्सामि । तं सुणाथ । कतमो च, भिक्खवे, सब्बुपादानपरियादानाय धम्मो’?”

“तं किं मज्जथ, भिक्खवे, चक्खु निच्चं वा अनिच्चं वा’ति?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा’ति?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“रूपा...पे०... चक्खुविज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा’ति?

“अनिच्चं, भन्ते” ...पे०... ।

“चक्खुसम्फस्सो निच्चो वा अनिच्चो वा’ति?

“अनिच्चो, भन्ते” ...पे०... ।

“यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि निच्चं वा अनिच्चं वा’ति?

“अनिच्चं, भन्ते” ...पे०... ।

“सोतं... घानं... जिक्का... कायो... मनो... धम्मा... मनोविज्जाणं... मनोसम्फस्सो... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा, तम्पि निच्चं वा अनिच्चं वा”ति?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिम्पि निब्बिन्दति, रूपेसुपि निब्बिन्दति, चक्खुविज्जाणेपि निब्बिन्दति, चक्खुसम्फस्सेपि निब्बिन्दति । यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिम्पि निब्बिन्दति... पे०... जिक्कायपि निब्बिन्दति, रसेसुपि निब्बिन्दति, जिक्काविज्जाणेपि निब्बिन्दति, जिक्कासम्फस्सेपि निब्बिन्दति, यम्पिदं जिक्कासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति... पे०... मनस्मिम्पि निब्बिन्दति, धम्मसुपि निब्बिन्दति, मनोविज्जाणेपि निब्बिन्दति, मनोसम्फस्सेपि निब्बिन्दति । यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाति । अयं खो, भिक्खवे, सब्बुपादानपरियादानाय धम्मो”ति । दसमं ।

अविज्जावग्गो छट्ठो ।

तस्सुद्धानं —

अविज्जा संयोजना द्वे, आसवेन दुवे वुत्ता ।

अनुसया अपरे द्वे, परिज्जा द्वे परियादिन्नं ।

वग्गो तेन पवुच्चतीति ॥

७. मिगजालवग्गो

१. पठममिगजालसुत्तं

६३. सावत्थिनिदानं । अथ खो आयस्मा मिगजालो येन भगवा... पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा मिगजालो भगवन्तं एतदवोच — “एकविहारी, एकविहारी”ति, भन्ते, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, एकविहारी होति, कित्तावता च पन सदुत्तियविहारी होती”ति?

“सन्ति खो, मिगजाल, चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे भिक्खु

अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो उप्पज्जति नन्दी [नन्दि (सी० स्या० कं० पी०)] । नन्दिया सति सारागो होति; सारागे सति संयोगो होति । नन्दिसंयोजनसंयुत्तो खो, मिगजाल, भिक्खु सदुतियविहारीति वुच्चति । सन्ति...पे०... सन्ति खो, मिगजाल, जिक्खाविज्जेय्या रसा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो उप्पज्जति नन्दी । नन्दिया सति सारागो होति; सारागे सति संयोगो होति । नन्दिसंयोजनसंयुत्तो खो, मिगजाल, भिक्खु सदुतियविहारीति वुच्चति । एवंविहारी च, मिगजाल, भिक्खु किञ्चापि अरज्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवति अप्पसद्धानि अप्पनिग्घोसानि विजनवातानि मनुस्सराहस्सेय्यकानि [मनुस्सराहस्सेय्यकानि (सी० स्या० कं० पी०)] पटिसल्लानसारुप्पानि; अथ खो सदुतियविहारीति वुच्चति । तं किस्स हेतु? तण्हा हिस्स दुतिया, सास्स अप्पहीना । तस्मा सदुतियविहारी'ति वुच्चति ।

“सन्ति च खो, मिगजाल, चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो नन्दी निरुज्झति । नन्दिया असति सारागो न होति; सारागे असति संयोगो न होति । नन्दिसंयोजनविसंयुत्तो खो, मिगजाल, भिक्खु एकविहारीति वुच्चति...पे०... सन्ति च खो, मिगजाल, जिक्खाविज्जेय्या रसा...पे०... सन्ति च खो, मिगजाल, मनोविज्जेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो नन्दी निरुज्झति । नन्दिया असति सारागो न होति; सारागे असति संयोगो न होति । नन्दिसंयोजनविप्पयुत्तो खो, मिगजाल, भिक्खु एकविहारीति वुच्चति । एवंविहारी च, मिगजाल, भिक्खु किञ्चापि गामन्ते विहरति आकिण्णो भिक्खूहि भिक्खुनीहि उपासकेहि उपासिकाहि राजूहि राजमहामत्तेहि तित्थियेहि तित्थियसावकेहि । अथ खो एकविहारीति वुच्चति । तं किस्स हेतु? तण्हा हिस्स दुतिया, सास्स पहीना । तस्मा एकविहारीति वुच्चती'ति । पठमं ।

२. दुतियमिगजालसुत्तं

६४. अथ खो आयस्मा मिगजालो येन भगवा तेनुपसङ्गमि...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा मिगजालो भगवन्तं एतदवोच — “साधु मे, भन्ते, भगवा संखित्तेन धम्मं देसेतु, यमहं भगवतो धम्मं सुत्वा एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरेय्य'न्ति ।

“सन्ति खो, मिगजाल, चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो उप्पज्जति नन्दी । नन्दिसमुदया दुक्खसमुदयो, मिगजालाति वदामि...पे०... सन्ति च खो, मिगजाल, जिक्खाविज्जेय्या रसा...पे०... सन्ति च खो, मिगजाल, मनोविज्जेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो उप्पज्जति नन्दी । नन्दिसमुदया दुक्खसमुदयो, मिगजालाति वदामि ।

“सन्ति च खो, मिगजाल, चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो नन्दी निरुज्झति । नन्दिनिरोधा दुक्खनिरोधो, मिगजालाति वदामि...पे०... सन्ति च खो, मिगजाल, जिक्खाविज्जेय्या रसा इट्ठा कन्ता...पे०...

सन्ति च खो, मिगजाल, मनोविज्जेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो नन्दी निरुज्झति । नन्दिनिरोधा दुक्खनिरोधो, मिगजालाति वदामी”ति ।

अथ खो आयस्मा मिगजालो भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि । अथ खो आयस्मा मिगजालो एको वूपकट्ठो अप्पमतो आतापी पहितत्तो विहरतो नचिरस्सेव — यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति तदनुत्तरं — ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहासि । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया”ति अब्भज्जासि । अज्जतरो च पनायस्मा मिगजालो अरहतं अहोसीति । दितियं ।

३. पठमसमिद्धिमारपज्हासुत्तं

६५. एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । अथ खो आयस्मा समिद्धि येन भगवा...पे०... भगवन्तं एतदवोच — “मारो, मारो”ति, भन्ते, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, मारो वा अस्स मारपज्जत्ति वा”ति?

“यत्थ खो, समिद्धि, अत्थि चक्खु, अत्थि रूपा, अत्थि चक्खुविज्जाणं, अत्थि चक्खुविज्जाणविज्जातब्बा धम्मा, अत्थि तत्थ मारो वा मारपज्जत्ति वा । अत्थि सोतं, अत्थि सद्दा, अत्थि सोतविज्जाणं, अत्थि सोतविज्जाणविज्जातब्बा धम्मा, अत्थि तत्थ मारो वा मारपज्जत्ति वा । अत्थि घानं, अत्थि गन्धा, अत्थि घानविज्जाणं, अत्थि घानविज्जाणविज्जातब्बा धम्मा, अत्थि तत्थ मारो वा मारपज्जत्ति वा । अत्थि जिह्वा, अत्थि रसा, अत्थि जिह्वाविज्जाणं, अत्थि जिह्वाविज्जाणविज्जातब्बा धम्मा, अत्थि तत्थ मारो वा मारपज्जत्ति वा । अत्थि कायो, अत्थि फोडुब्बा, अत्थि कायविज्जाणं, अत्थि कायविज्जाणविज्जातब्बा धम्मा, अत्थि तत्थ मारो वा मारपज्जत्ति वा । अत्थि मनो, अत्थि धम्मा, अत्थि मनोविज्जाणं, अत्थि मनोविज्जाणविज्जातब्बा धम्मा, अत्थि तत्थ मारो वा मारपज्जत्ति वा ।

“यत्थ च खो, समिद्धि, नत्थि चक्खु, नत्थि रूपा, नत्थि चक्खुविज्जाणं, नत्थि चक्खुविज्जाणविज्जातब्बा धम्मा, नत्थि तत्थ मारो वा मारपज्जत्ति वा । नत्थि सोतं...पे०... नत्थि घानं...पे०... नत्थि जिह्वा, नत्थि रसा, नत्थि जिह्वाविज्जाणं, नत्थि जिह्वाविज्जाणविज्जातब्बा धम्मा, नत्थि तत्थ मारो वा मारपज्जत्ति वा । नत्थि कायो...पे०... नत्थि मनो, नत्थि धम्मा, नत्थि मनोविज्जाणं, नत्थि मनोविज्जाणविज्जातब्बा धम्मा, नत्थि तत्थ मारो वा मारपज्जत्ति वा”ति । ततियं ।

४. समिद्धिसत्तपज्हासुत्तं

६६. “सत्तो, सत्तो”ति, भन्ते, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, सत्तो वा अस्स सत्तपज्जत्ति वा”ति...पे०... । चतुत्थं ।

५. समिद्धिदुक्खपज्हासुत्तं

६७. “दुक्खं, दुक्ख”न्ति, भन्ते, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, दुक्खं वा अस्स दुक्खपज्जत्ति वा”ति...पे०... । पञ्चमं ।

६. समिद्धिलोकपज्हासुत्तं

६८. “‘लोको, लोको’ति, भन्ते, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, लोको वा अस्स लोकपज्जत्ति वा’ति? यत्थ खो, समिद्धि, अत्थि चक्खु, अत्थि रूपा, अत्थि चक्खुविज्जाणं, अत्थि चक्खुविज्जाणविज्जातब्बा धम्मा, अत्थि तत्थ लोको वा लोकपज्जत्ति वाति...पे०... अत्थि जिह्वा...पे०... अत्थि मनो, अत्थि धम्मा, अत्थि मनोविज्जाणं, अत्थि मनोविज्जाणविज्जातब्बा धम्मा, अत्थि तत्थ लोको वा लोकपज्जत्ति वा ।

“यत्थ च खो, समिद्धि, नत्थि चक्खु, नत्थि रूपा, नत्थि चक्खुविज्जाणं, नत्थि चक्खुविज्जाणविज्जातब्बा धम्मा, नत्थि तत्थ लोको वा लोकपज्जत्ति वा...पे०... नत्थि जिह्वा...पे०... नत्थि मनो, नत्थि धम्मा, नत्थि मनोविज्जाणं, नत्थि मनोविज्जाणविज्जातब्बा धम्मा, नत्थि तत्थ लोको वा लोकपज्जत्ति वा’ति । छट्ठं ।

७. उपसेनआसीविससुत्तं

६९. एकं समयं आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च उपसेनो राजगहे विहरन्ति सीतवने सप्पसोण्डिकपब्भारे । तेन खो पन समयेन आयस्मतो उपसेनस्स काये आसीविसो पतितो होति । अथ खो आयस्मा उपसेनो भिक्खू आमन्तेसि — “एथ मे, आवुसो, इमं कायं मज्जकं आरोपेत्वा बहिद्वा नीहरथ । पुरायं कायो इधेव विकिरति; सेय्यथापि भुसमुट्ठी”ति ।

एवं वुत्ते, आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं उपसेनं एतदवोच — “न खो पन मयं पस्साम आयस्मतो उपसेनस्स कायस्स वा अज्जथत्तं इन्द्रियानं वा विपरिणामं । अथ च पनायस्मा उपसेनो एवमाह — ‘एथ मे, आवुसो, इमं कायं मज्जकं आरोपेत्वा बहिद्वा नीहरथ । पुरायं कायो इधेव विकिरति; सेय्यथापि भुसमुट्ठी’”ति । “यस्स नून, आवुसो सारिपुत्त, एवमस्स — ‘अहं चक्खूति वा मम चक्खूति वा...पे०... अहं जिह्वाति वा मम जिह्वाति वा... अहं मनोति वा मम मनोति वा’ । तस्स, आवुसो सारिपुत्त, सिया कायस्स वा अज्जथत्तं इन्द्रियानं वा विपरिणामो । मय्हज्ज खो, आवुसो सारिपुत्त, न एवं होति — ‘अहं चक्खूति वा मम चक्खूति वा...पे०... अहं जिह्वाति वा मम जिह्वाति वा...पे०... अहं मनोति वा मम मनोति वा’ । तस्स मय्हज्ज खो, आवुसो सारिपुत्त, किं कायस्स वा अज्जथत्तं भविस्सति, इन्द्रियानं वा विपरिणामो’ति!

“तथा हि पनायस्मतो उपसेनस्स दीघरत्तं अहङ्कारममङ्कारमानानुसयो सुसमूहतो । तस्मा आयस्मतो उपसेनस्स न एवं होति — ‘अहं चक्खूति वा मम चक्खूति वा...पे०... अहं जिह्वाति वा मम जिह्वाति वा...पे०... अहं मनोति वा मम मनोति वा’”ति । अथ खो ते भिक्खू आयस्मतो उपसेनस्स कायं मज्जकं आरोपेत्वा बहिद्वा नीहरिंसु । अथ खो आयस्मतो उपसेनस्स कायो तत्थेव विकिरि; सेय्यथापि भुसमुट्ठीति । सत्तमं ।

८. उपवाणसन्दिट्ठिकसुत्तं

७०. अथ खो आयस्मा उपवाणो येन भगवा तेनुपसङ्गमि...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा उपवाणो भगवन्तं एतदवोच — “‘सन्दिट्ठिको धम्मो, सन्दिट्ठिको धम्मो’ति, भन्ते, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, सन्दिट्ठिको धम्मो होति, अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूही’ति?

“इध पन, उपवाण, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा रूपप्पटिसंवेदी च होति रूपरागप्पटिसंवेदी च । सन्तज्ज अज्झत्तं रूपेसु रागं ‘अत्थि मे अज्झत्तं रूपेसु रागो’ति पजानाति । यं तं, उपवाण, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा रूपप्पटिसंवेदी च होति रूपरागप्पटिसंवेदी च । सन्तज्ज अज्झत्तं रूपेसु रागं ‘अत्थि मे अज्झत्तं रूपेसु रागो’ति पजानाति । एवमि खो, उपवाण, सन्दिट्ठिको धम्मो होति अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूही’ति...पे०... ।

“पुन चपरं, उपवाण, भिक्खु जिक्काय रसं सायित्वा रसप्पटिसंवेदी च होति रसरागप्पटिसंवेदी च । सन्तज्ज अज्झत्तं रसेसु रागं ‘अत्थि मे अज्झत्तं रसेसु रागो’ति पजानाति । यं तं, उपवाण, भिक्खु जिक्काय रसं सायित्वा रसप्पटिसंवेदी च होति रसरागप्पटिसंवेदी च । सन्तज्ज अज्झत्तं रसेसु रागं ‘अत्थि मे अज्झत्तं रसेसु रागो’ति पजानाति । एवम्पि खो, उपवाण, सन्दिट्ठिको धम्मो होति अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूही’ति... पे०... ।

“पुन चपरं, उपवाण, भिक्खु मनसा धम्मं विज्जाय धम्मप्पटिसंवेदी च होति धम्मरागप्पटिसंवेदी च । सन्तज्ज अज्झत्तं धम्मेसु रागं ‘अत्थि मे अज्झत्तं धम्मेसु रागो’ति पजानाति । यं तं, उपवाण, भिक्खु मनसा धम्मं विज्जाय धम्मप्पटिसंवेदी च होति धम्मरागप्पटिसंवेदी च । सन्तज्ज अज्झत्तं धम्मेसु रागं ‘अत्थि मे अज्झत्तं धम्मेसु रागो’ति पजानाति । एवम्पि खो, उपवाण, सन्दिट्ठिको धम्मो होति... पे०... पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूही’ति... पे०... ।

“इध पन, उपवाण, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा रूपप्पटिसंवेदी च होति, नो च रूपरागप्पटिसंवेदी । असन्तज्ज अज्झत्तं रूपेसु रागं ‘नत्थि मे अज्झत्तं रूपेसु रागो’ति पजानाति । यं तं, उपवाण, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा रूपप्पटिसंवेदीहि खो होति, नो च रूपरागप्पटिसंवेदी । असन्तज्ज अज्झत्तं रूपेसु रागं ‘नत्थि मे अज्झत्तं रूपेसु रागो’ति पजानाति । एवम्पि खो, उपवाण, सन्दिट्ठिको धम्मो होति, अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूही’ति... पे०... ।

“पुन चपरं, उपवाण, भिक्खु जिक्काय रसं सायित्वा रसप्पटिसंवेदीहि खो होति, नो च रसरागप्पटिसंवेदी । असन्तज्ज अज्झत्तं रसेसु रागं ‘नत्थि मे अज्झत्तं रसेसु रागो’ति पजानाति... पे०... ।

“पुन चपरं, उपवाण, भिक्खु मनसा धम्मं विज्जाय धम्मप्पटिसंवेदीहि खो होति, नो च धम्मरागप्पटिसंवेदी । असन्तज्ज अज्झत्तं धम्मेसु रागं ‘नत्थि मे अज्झत्तं धम्मेसु रागो’ति पजानाति । यं तं, उपवाण, भिक्खु मनसा धम्मं विज्जाय धम्मप्पटिसंवेदीहि खो होति, नो च धम्मरागप्पटिसंवेदी । असन्तज्ज अज्झत्तं धम्मेसु रागं ‘नत्थि मे अज्झत्तं धम्मेसु रागो’ति पजानाति । एवम्पि खो, उपवाण, सन्दिट्ठिको धम्मो होति, अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूही’ति । अट्ठमं ।

९. पठमछफस्सायतनसुत्तं

७९. “यो हि कोचि, भिक्खवे, भिक्खु छन्नं फस्सायतनानं समुदयज्ज अत्थङ्गमज्ज अस्सादज्ज आदीनवज्ज निस्सरणज्ज यथाभूतं नप्पजानाति । अवुसितं तेन ब्रह्मचरियं, आरका सो इमस्मा धम्मविनया’ति ।

एवं वुत्ते, अज्जतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “एत्थाहं, भन्ते, अनस्ससं [अनस्ससिं (सी०), अनस्सासं (स्या० कं०), अनस्सासिं (पी०)] । अहज्झि, भन्ते, छन्नं फस्सायतनानं समुदयज्ज अत्थङ्गमज्ज अस्सादज्ज आदीनवज्ज निस्सरणज्ज यथाभूतं नप्पजानामी’ति ।

“तं किं मज्जसि, भिक्खु, चक्खुं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति समनुपस्ससी’ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“साधु, भिक्खु, एत्थ च ते, भिक्खु, चक्खु ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय सुदिट्ठं भविस्सति । एसेवन्तो दुक्खस्स...पे०... जिह्मं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति समनुपस्ससी’ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“साधु, भिक्खु, एत्थ च ते, भिक्खु, जिह्मा ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय सुदिट्ठं भविस्सति । एसेवन्तो दुक्खस्स...पे०... मनं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति समनुपस्ससी’ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“साधु, भिक्खु, एत्थ च ते, भिक्खु, मनो ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय सुदिट्ठं भविस्सति । एसेवन्तो दुक्खस्सा’ति । नवमं ।

१०. दुतियछफस्सायतनसुत्तं

७२. “यो हि कोचि, भिक्खवे, भिक्खु छन्नं फस्सायतनानं समुदयज्ज अत्थङ्गमज्ज अस्सादज्ज आदीनवज्ज निस्सरणज्ज यथाभूतं नप्पजानाति । अवुसितं तेन ब्रह्मचरियं, आरका सो इमस्मा धम्मविनया’ति ।

एवं वुत्ते, अज्जतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “एत्थाहं, भन्ते, अनस्ससं पनस्ससं । अहज्झि, भन्ते, छन्नं फस्सायतनानं समुदयज्ज अत्थङ्गमज्ज अस्सादज्ज आदीनवज्ज निस्सरणज्ज यथाभूतं नप्पजानामी’ति ।

“तं किं मज्जासि, भिक्खु, चक्खुं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्ससी’ति?

“एवं, भन्ते” ।

“साधु, भिक्खु, एत्थ च ते, भिक्खु, चक्खु ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय सुदिट्ठं भविस्सति । एवं ते एतं पठमं फस्सायतनं पहीनं भविस्सति आयतिं अपुनब्भवाय...पे०... ।

“जिह्मं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्ससी’ति?

“एवं, भन्ते” ।

“साधु, भिक्खु, एत्थ च ते, भिक्खु, जिह्मा ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय सुदिट्ठं भविस्सति । एवं ते एतं चतुत्थं फस्सायतनं पहीनं भविस्सति आयतिं अपुनब्भवाय...पे०... ।

“मनं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्ससी’ति?

“एवं, भन्ते” ।

“साधु, भिक्खु, एत्थ च ते, भिक्खु, मनो ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय

सुदिट्ठं भविस्सति । एवं ते एतं छट्ठं फस्सायतनं पहीनं भविस्सति आयतिं अपुनब्भवाया”ति । दसमं ।

११. ततियछफस्सायतनसुत्तं

७३. “यो हि कोचि, भिक्खवे, भिक्खु छन्नं फस्सायतनानं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं नप्पजानाति । अवुसितं तेन ब्रह्मचरियं, आरका सो इमस्मा धम्मविनया”ति ।

एवं वुत्ते, अज्जतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “एत्थाहं, भन्ते, अनस्ससं पनस्ससं । अहज्झि, भन्ते, छन्नं फस्सायतनानं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं नप्पजानामी”ति ।

“तं किं मज्जसि, भिक्खु, चक्खु निच्चं वा अनिच्चं वा”ति?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“सोतं... घानं... जिह्वा... कायो... मनो निच्चो वा अनिच्चो वा”ति?

“अनिच्चो, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“एवं पस्सं, भिक्खु, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिम्पि निब्बिन्दति, सोतस्मिम्पि निब्बिन्दति, घानस्मिम्पि निब्बिन्दति, जिह्वायपि निब्बिन्दति, कायस्मिम्पि निब्बिन्दति, मनस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती”ति । एकादसमं ।

मिगजालवग्गो सत्तमो ।

तस्सुद्धानं —

मिगजालेन द्वे वुत्ता, चत्तारो च समिद्धिना ।
उपसेनो उपवाणो, छफस्सायतनिका तयोति ॥

८. गिलानवग्गो

१. पठमगिलानसुत्तं

७४. सावत्थिनिदानं । अथ खो अज्जतरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्गमि...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “अमुकस्मिं, भन्ते, विहारे अज्जतरो भिक्खु नवो अप्पज्जातो आबाधिको दुक्खितो बाळ्हगिलानो । साधु, भन्ते, भगवा येन सो भिक्खु तेनुपसङ्गमतु अनुकम्पं उपादाया”ति ।

अथ खो भगवा नववादच्च सुत्वा गिलानवादच्च, “अप्पज्जातो भिक्खू”ति इति विदित्वा येन सो भिक्खु तेनुपसङ्गमि । अद्दसा खो सो भिक्खु भगवन्तं दूरतोव आगच्छन्तं । दिस्वान मज्जके समधोसि [समज्जोसि (सी०), समतेसि (स्या० कं०), समज्जोपि (पी०)] । अथ खो भगवा तं भिक्खुं एतदवोच — “अलं, भिक्खु, मा त्वं मज्जके समधोसि । सन्तिमानि आसनानि पज्जत्तानि, तत्थाहं निसीदिस्सामी”ति । निसीदि भगवा पज्जत्ते आसने । निसज्ज खो भगवा तं भिक्खुं एतदवोच — “कच्चि ते, भिक्खु, खमनीयं, कच्चि यापनीयं, कच्चि दुक्खा वेदना पटिक्कमन्ति नो अभिक्कमन्ति, पटिक्कमोसानं पज्जायति नो अभिक्कमो”ति ?

“न मे, भन्ते, खमनीयं, न यापनीयं, बाळ्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति नो पटिक्कमन्ति, अभिक्कमोसानं पज्जायति नो पटिक्कमो”ति ।

“कच्चि ते, भिक्खु, न किञ्चि कुक्कुच्चं, न कोचि विप्पटिसारो”ति ?

“तग्घ मे, भन्ते, अनप्पकं कुक्कुच्चं, अनप्पको विप्पटिसारो”ति ।

“कच्चि पन तं [त्वं (सी०), ते (स्या० कं० क०)], भिक्खु, अत्ता सीलतो उपवदती”ति ?

“न खो मं, भन्ते, अत्ता सीलतो उपवदती”ति [नो हेतं भन्ते (पी० क०)] ।

“नो चे किर ते, भिक्खु, अत्ता सीलतो उपवदति, अथ किञ्च [अथ किस्मिज्ज (सी०), अथ भिक्खु किस्मिज्ज (स्या० कं० पी० क०)] ते कुक्कुच्चं को च विप्पटिसारो”ति ?

“न ख्वाहं, भन्ते, सीलविसुद्धत्थं भगवता धम्मं देसितं आजानामी”ति ।

“नो चे किर त्वं, भिक्खु, सीलविसुद्धत्थं मया धम्मं देसितं आजानासि, अथ किमत्थं चरहि त्वं, भिक्खु, मया धम्मं देसितं आजानासी”ति ?

“रागविरागत्यं ख्वाहं, भन्ते, भगवता धम्मं देसितं आजानामी”ति ।

“साधु साधु, भिक्खु! साधु खो त्वं, भिक्खु, रागविरागत्यं मया धम्मं देसितं आजानासि । रागविरागत्यो हि, भिक्खु, मया धम्मो देसितो । तं किं मज्जसि भिक्खु, चक्खु निच्चं वा अनिच्चं वा”ति?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं...पे०... सोतं... घानं... जिह्वा... कायो... मनो निच्चो वा अनिच्चो वा”ति?

“अनिच्चो, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“एवं पस्सं, भिक्खु, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिम्पि निब्बिन्दति, सोतस्मिम्पि निब्बिन्दति...पे०... मनस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमनो सो भिक्खु भगवतो भासितं अभिनन्दि । इमस्मिञ्च पन वेय्याकरणस्मिं भज्जमाने तस्स भिक्खुनो विरजं वीतमलं धम्मचक्खुं उदपादि — “यं किञ्चि समुदयधम्मं, सब्बं तं निरोधधम्म”न्ति । पठमं ।

२. दुतियगिलानसुत्तं

७५. अथ खो अज्जतरो भिक्खु...पे०... भगवन्तं एतदवोच — “अमुकस्मिं, भन्ते, विहारे अज्जतरो भिक्खु नवो अप्पज्जातो आबाधिको दुक्खितो बाळ्हगिलानो । साधु, भन्ते, भगवा येन सो भिक्खु तेनुपसङ्कमतु अनुकम्पं उपादाया”ति ।

अथ खो भगवा नववादञ्च सुत्वा गिलानवादञ्च, “अप्पज्जातो भिक्खू”ति इति विदित्वा येन सो भिक्खु तेनुपसङ्कमि । अहसा खो सो भिक्खु भगवन्तं दूरतोव आगच्छन्तं । दिस्वान मज्जके समधोसि । अथ खो भगवा तं भिक्खुं एतदवोच — “अलं, भिक्खु, मा त्वं मज्जके समधोसि । सन्तिमानि आसनानि पज्जत्तानि, तत्थाहं निसीदिस्सामी”ति । निसीदि भगवा पज्जत्ते आसने । निसज्ज खो भगवा तं भिक्खुं एतदवोच — “कच्चि ते, भिक्खु, खमनीयं, कच्चि यापनीयं, कच्चि दुक्खा वेदना पटिक्कमन्ति नो अभिक्कमन्ति, पटिक्कमोसानं पज्जायति नो अभिक्कमो”ति?

“न मे, भन्ते, खमनीयं, न यापनीयं...पे०... न खो मं [मे (सब्बत्थ)], भन्ते, अत्ता सीलतो उपवदती”ति ।

“नो चे किर ते, भिक्खु, अत्ता सीलतो उपवदति, अथ किञ्च ते कुक्कुच्चं को च विष्पटिसारो”ति?

“न ख्वाहं, भन्ते, सीलविसुद्धत्थं भगवता धम्मं देसितं आजानामी”ति ।

“नो चे किर त्वं, भिक्खु, सीलविसुद्धत्थं मया धम्मं देसितं आजानासि, अथ किमत्थं चरहि त्वं, भिक्खु, मया धम्मं देसितं आजानासी”ति?

“अनुपादापरिनिब्बानत्थं ख्वाहं, भन्ते, भगवता धम्मं देसितं आजानामी”ति ।

“साधु साधु, भिक्खु! साधु खो त्वं, भिक्खु, अनुपादापरिनिब्बानत्थं मया धम्मं देसितं आजानासि । अनुपादापरिनिब्बानत्थो हि, भिक्खु, मया धम्मो देसितो ।

“तं किं मज्जसि, भिक्खु, चक्खु निच्चं वा अनिच्चं वा”ति?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं...पे०... सोतं... घानं... जिह्वा... कायो... मनो... मनोविज्जाणं... मनोसम्फस्सो... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि निच्चं वा अनिच्चं वा”ति?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“एवं पस्सं, भिक्खु, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिम्पि निब्बिन्दति...पे०... मनस्मिम्पि... मनोविज्जाणेपि... मनोसम्फस्सेपि निब्बिन्दति । यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमनो सो भिक्खु भगवतो भासितं अभिनन्दि । इमस्मिञ्च पन वेय्याकरणस्मिं भज्जमाने तस्स भिक्खुस्स अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुच्चीति [\[विमुच्चतीति \(सब्बत्थ\)\]](#) । दूतियं ।

३. राधअनिच्चसुत्तं

७६. अथ खो आयस्मा राधो...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा राधो भगवन्तं एतदवोच — “साधु मे, भन्ते,

भगवा संखित्तेन धम्मं देसेतु, यमहं भगवतो धम्मं सुत्वा एको वूपकट्ठो अप्पमतो आतापी पहिततो विहरेय्य”न्ति । “यं खो, राध, अनिच्चं तत्र ते छन्दो पहातब्बो । किञ्च, राध, अनिच्चं तत्र ते छन्दो पहातब्बो? चक्खु अनिच्चं, रूपा अनिच्चा, चक्खुविज्जाणं... चक्खुसम्फस्सो... यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनिच्चं । तत्र ते छन्दो पहातब्बो... पे०... जिक्का... कायो... मनो अनिच्चो । तत्र ते छन्दो पहातब्बो । धम्मा... मनोविज्जाणं... मनोसम्फस्सो... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनिच्चं । तत्र ते छन्दो पहातब्बो । यं खो, राध, अनिच्चं तत्र ते छन्दो पहातब्बो”ति । ततियं ।

४. राधदुक्खसुत्तं

७७. “यं खो, राध, दुक्खं तत्र ते छन्दो पहातब्बो । किञ्च, राध, दुक्खं? चक्खु खो, राध, दुक्खं । तत्र ते छन्दो पहातब्बो । रूपा... चक्खुविज्जाणं... चक्खुसम्फस्सो... यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया... पे०... अदुक्खमसुखं वा तम्पि दुक्खं । तत्र ते छन्दो पहातब्बो... पे०... मनो दुक्खो... धम्मा... मनोविज्जाणं... मनोसम्फस्सो... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि दुक्खं । तत्र ते छन्दो पहातब्बो । यं खो, राध, दुक्खं तत्र ते छन्दो पहातब्बो”ति । चतुत्थं ।

५. राधअनत्तसुत्तं

७८. “यो खो, राध, अनत्ता तत्र ते छन्दो पहातब्बो । को च, राध, अनत्ता? चक्खु खो, राध, अनत्ता । तत्र ते छन्दो पहातब्बो । रूपा... चक्खुविज्जाणं... चक्खुसम्फस्सो... यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया... पे०... मनो अनत्ता... धम्मा... मनोविज्जाणं... मनोसम्फस्सो... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनत्ता । तत्र ते छन्दो पहातब्बो । यो खो, राध, अनत्ता तत्र ते छन्दो पहातब्बो”ति । पञ्चमं ।

६. पठमअविज्जापहानसुत्तं

७९. अथ खो अज्जतरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्गमि... पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच – “अत्थि नु खो, भन्ते, एको धम्मो यस्स पहाना भिक्खुनो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जती”ति?

“अत्थि खो, भिक्खु, एको धम्मो यस्स पहाना भिक्खुनो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जती”ति ।

“कतमो पन, भन्ते, एको धम्मो यस्स पहाना भिक्खुनो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जती”ति?

“अविज्जा खो, भिक्खु, एको धम्मो यस्स पहाना भिक्खुनो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जती”ति ।

“कथं पन, भन्ते, जानतो, कथं पस्सतो भिक्खुनो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जती”ति?

“चक्खुं खो, भिक्खु, अनिच्चतो जानतो पस्सतो भिक्खुनो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जति । रूपे... चक्खुविज्जाणं... चक्खुसम्फस्सं... यम्पिदं, चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनिच्चतो जानतो पस्सतो भिक्खुनो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जति... पे०... मनं अनिच्चतो जानतो पस्सतो

भिक्षुनो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जति । धम्मो... मनोविज्जाणं... मनोसम्फस्सं... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनिच्चतो जानतो पस्सतो भिक्षुनो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जति । एवं खो, भिक्षु, जानतो एवं पस्सतो भिक्षुनो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जती”ति । छट्ठं ।

७. दुतियअविज्जापहानसुत्तं

८०. अथ खो अज्जतरो भिक्षु...पे०... एतदवोच — “अत्थि नु खो, भन्ते, एको धम्मो यस्स पहाना भिक्षुनो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जती”ति?

“अत्थि खो, भिक्षु, एको धम्मो यस्स पहाना भिक्षुनो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जती”ति ।

“कतमो पन, भन्ते, एको धम्मो यस्स पहाना भिक्षुनो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जती”ति?

“अविज्जा खो, भिक्षु, एको धम्मो यस्स पहाना भिक्षुनो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जती”ति ।

“कथं पन, भन्ते, जानतो, कथं पस्सतो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जती”ति?

“इध, भिक्षु, भिक्षुनो सुतं होति — ‘सब्बे धम्मा नालं अभिनिवेसाया’ति । एवञ्चेतं, भिक्षु, भिक्षुनो सुतं होति — ‘सब्बे धम्मा नालं अभिनिवेसाया’ति । सो सब्बं धम्मं अभिजानाति, सब्बं धम्मं अभिज्जाय सब्बं धम्मं परिजानाति, सब्बं धम्मं परिज्जाय सब्बनिमित्तानि अज्जतो पस्सति, चक्खुं अज्जतो पस्सति, रूपे... चक्खुविज्जाणं... चक्खुसम्फस्सं... यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अज्जतो पस्सति...पे०... मनं अज्जतो पस्सति, धम्मो... मनोविज्जाणं... मनोसम्फस्सं... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अज्जतो पस्सति । एवं खो, भिक्षु, जानतो एवं पस्सतो भिक्षुनो अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जती”ति । सत्तमं ।

८. सम्बहुलभिक्षुसुत्तं

८१. अथ खो सम्बहुला भिक्षू येन भगवा तेनुपसङ्गमिसु...पे०... एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्षू भगवन्तं एतदवोचुं — “इध नो, भन्ते, अज्जतित्थिया परिब्बाजका अम्हे एवं पुच्छन्ति — ‘किमत्थियं, आवुसो, समणे गोतमे ब्रह्मचरियं वुस्सती’ति? एवं पुट्ठा मयं, भन्ते, तेसं अज्जतित्थियानं परिब्बाजकानं एवं ब्याकरोम — ‘दुक्खस्स खो, आवुसो, परिज्जत्थं भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती’ति । कच्चि मयं, भन्ते, एवं पुट्ठा एवं ब्याकरमाना वुत्तवादिनो चेव भगवतो होम, न च भगवन्तं अभूतेन अब्भाचिक्खाम, धम्मस्स चानुधम्मं ब्याकरोम, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो गारय्हं ठानं आगच्छती”ति?

“तग्घ तुम्हे, भिक्षवे, एवं पुट्ठा एवं ब्याकरमाना वुत्तवादिनो चेव मे होथ, न च मं अभूतेन अब्भाचिक्खथ, धम्मस्स चानुधम्मं ब्याकरोथ, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो गारय्हं ठानं आगच्छति । दुक्खस्स हि, भिक्षवे, परिज्जत्थं मयि ब्रह्मचरियं वुस्सति । सचे पन वो, भिक्षवे, अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवं पुच्छेय्युं — ‘कतमं पन तं, आवुसो, दुक्खं, यस्स परिज्जाय समणे गोतमे ब्रह्मचरियं वुस्सती’ति? एवं पुट्ठा तुम्हे, भिक्षवे, तेसं अज्जतित्थियानं परिब्बाजकानं एवं ब्याकरेय्याथ — ‘चक्खु खो, आवुसो, दुक्खं, तस्स परिज्जाय भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सति । रूपा...पे०... यम्पिदं

चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि दुक्खं । तस्स परिज्जाय भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सति...पे०... मनो दुक्खो...पे०... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि दुक्खं । तस्स परिज्जाय भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सति । इदं खो तं, आवुसो, दुक्खं, तस्स परिज्जाय भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती'ति । एवं पुट्ठा तुम्हे, भिक्खवे, तेसं अज्जतित्थियानं परिब्बाजकानं एवं ब्याकरेय्याथा'ति । अट्ठमं ।

९. लोकपज्हासुत्तं

८२. अथ खो अज्जतरो भिक्खु येन भगवा...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच —

“‘लोको, लोको’ति, भन्ते, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, लोकोति वुच्चती’ति? “‘लुज्जती’ति खो, भिक्खु, तस्मा लोकोति वुच्चति । किञ्च लुज्जति? चक्खु खो, भिक्खु, लुज्जति । रूपा लुज्जन्ति, चक्खुविज्जाणं लुज्जति, चक्खुसम्फस्सो लुज्जति, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि लुज्जति...पे०... जिक्का लुज्जति...पे०... मनो लुज्जति, धम्मा लुज्जन्ति, मनोविज्जाणं लुज्जति, मनोसम्फस्सो लुज्जति, यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि लुज्जति । लुज्जतीति खो, भिक्खु, तस्मा लोकोति वुच्चती’ति । नवमं ।

१०. फग्गुनपज्हासुत्तं

८३. अथ खो आयस्मा फग्गुनो...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा फग्गुनो भगवन्तं एतदवोच —

“अत्थि नु खो, भन्ते, तं चक्खु, येन चक्खुना अतीते बुद्धे परिनिब्बुते छिन्नपपञ्चे छिन्नवट्टमे परियादिन्नवट्टे सब्बदुक्खवीतिवट्टे पज्जापयमानो पज्जापेय्य...पे०... अत्थि नु खो, भन्ते, सा जिक्का, याय जिक्काय अतीते बुद्धे परिनिब्बुते छिन्नपपञ्चे छिन्नवट्टमे परियादिन्नवट्टे सब्बदुक्खवीतिवट्टे पज्जापयमानो पज्जापेय्य...पे०... अत्थि नु खो सो, भन्ते, मनो, येन मनेन अतीते बुद्धे परिनिब्बुते छिन्नपपञ्चे छिन्नवट्टमे परियादिन्नवट्टे सब्बदुक्खवीतिवट्टे पज्जापयमानो पज्जापेय्या’ति?

“नत्थि खो तं, फग्गुन, चक्खु, येन चक्खुना अतीते बुद्धे परिनिब्बुते छिन्नपपञ्चे छिन्नवट्टमे परियादिन्नवट्टे सब्बदुक्खवीतिवट्टे पज्जापयमानो पज्जापेय्य...पे०... नत्थि खो सा, फग्गुन, जिक्का, याय जिक्काय अतीते बुद्धे परिनिब्बुते छिन्नपपञ्चे छिन्नवट्टमे परियादिन्नवट्टे सब्बदुक्खवीतिवट्टे पज्जापयमानो पज्जापेय्य...पे०... नत्थि खो सो, फग्गुन, मनो, येन मनेन अतीते बुद्धे परिनिब्बुते छिन्नपपञ्चे छिन्नवट्टमे परियादिन्नवट्टे सब्बदुक्खवीतिवट्टे पज्जापयमानो पज्जापेय्या’ति । दसमं ।

गिलानवग्गो अट्ठमो ।

तस्सुद्धानं —

गिलानेन दुवे वुत्ता, राधेन अपरे तयो ।

अविज्जाय च द्वे वुत्ता, भिक्खु लोको च फग्गुनोति ॥

९. छन्नवग्गो

१. पलोकधम्मसुत्तं

८४. सावत्थिनिदानं । अथ खो आयस्मा आनन्दो येन भगवा तेनुपसङ्गमि...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच —

“‘लोको, लोको’ति, भन्ते, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, लोकोति वुच्चती’ति? “यं खो, आनन्द, पलोकधम्मं, अयं वुच्चति अरियस्स विनये लोको । किञ्च, आनन्द, पलोकधम्मं? चक्खु खो, आनन्द, पलोकधम्मं, रूपा पलोकधम्मा, चक्खुविज्जाणं पलोकधम्मं, चक्खुसम्फस्सो पलोकधम्मो, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया...पे०... तम्पि पलोकधम्मं...पे०... जिह्वा पलोकधम्मा, रसा पलोकधम्मा, जिह्वाविज्जाणं पलोकधम्मं, जिह्वासम्फस्सो पलोकधम्मो, यम्पिदं जिह्वासम्फस्सपच्चया...पे०... तम्पि पलोकधम्मं...पे०... मनो पलोकधम्मो, धम्मा पलोकधम्मा, मनोविज्जाणं पलोकधम्मं, मनोसम्फस्सो पलोकधम्मो, यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि पलोकधम्मं । यं खो, आनन्द, पलोकधम्मं, अयं वुच्चति अरियस्स विनये लोको’ति । पठमं ।

२. सुज्जतलोकसुत्तं

८५. अथ खो आयस्मा आनन्दो...पे०... भगवन्तं एतदवोच — “‘सुज्जो लोको, सुज्जो लोको’ति, भन्ते, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, सुज्जो लोकोति वुच्चती’ति? “यस्मा च खो, आनन्द, सुज्जं अत्तेन वा अत्तनियेन वा तस्मा सुज्जो लोकोति वुच्चति । किञ्च, आनन्द, सुज्जं अत्तेन वा अत्तनियेन वा? चक्खु खो, आनन्द, सुज्जं अत्तेन वा अत्तनियेन वा । रूपा सुज्जा अत्तेन वा अत्तनियेन वा, चक्खुविज्जाणं सुज्जं अत्तेन वा अत्तनियेन वा, चक्खुसम्फस्सो सुज्जो अत्तेन वा अत्तनियेन वा...पे०... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि सुज्जं अत्तेन वा अत्तनियेन वा । यस्मा च खो, आनन्द, सुज्जं अत्तेन वा अत्तनियेन वा, तस्मा सुज्जो लोकोति वुच्चती’ति । दुतियं ।

३. संखित्तधम्मसुत्तं

८६. एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “‘साधु मे, भन्ते, भगवा संखित्तेन धम्मं देसेतु, यमहं भगवतो धम्मं सुत्वा एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरेय्य’न्ति ।

“तं किं मज्जसि, आनन्द, चक्खु निच्चं वा अनिच्चं वा’ति?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा’ति?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“रूपा निच्चा वा अनिच्चा वा”ति?

“अनिच्चा, भन्ते”...पे०... ।

“चक्खुविज्जाणं...पे०... यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि निच्चं वा अनिच्चं वा”ति?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति?

“नो हेतं, भन्ते”...पे०... ।

“जिह्वा निच्चा वा अनिच्चा वा”ति?

“अनिच्चा, भन्ते”...पे०... ।

“जिह्वाविज्जाणं... जिह्वासम्फस्सो...पे०... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि निच्चं वा अनिच्चं वा”ति?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति?

“नो हेतं, भन्ते”...पे०... ।

“एवं पस्सं, आनन्द, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिम्पि निब्बिन्दति...पे०... चक्खुसम्फस्सेपि निब्बिन्दति...पे०... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं

विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती’ति । ततियं ।

४. छन्नसुत्तं

८७. एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । तेन खो पन समयेन आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महाचुन्दो आयस्मा च छन्नो गिज्झकूटे पब्बते विहरन्ति । तेन खो पन समयेन येन आयस्मा छन्नो आबाधिको होति दुक्खितो बाळ्हगिलानो । अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येनायस्मा महाचुन्दो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मन्तं महाचुन्दं एतदवोच — “आयामावुसो चुन्द, येनायस्मा छन्नो तेनुपसङ्गमिस्साम गिलानपुच्छका’ति । “एवमावुसो’ति खो आयस्मा महाचुन्दो आयस्मतो सारिपुत्तस्स पच्चस्सोसि ।

अथ खो आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महाचुन्दो येनायस्मा छन्नो तेनुपसङ्गमिंसु; उपसङ्गमित्वा पज्जत्ते आसने निसीदिसु । निसज्ज खो आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं छन्नं एतदवोच — “कच्चि ते, आवुसो छन्न, खमनीयं, कच्चि यापनीयं, कच्चि दुक्खा वेदना पटिक्कमन्ति नो अभिक्कमन्ति, पटिक्कमोसानं पज्जायति नो अभिक्कमो’ति?

“न मे, आवुसो सारिपुत्त, खमनीयं न यापनीयं, बाळ्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति नो पटिक्कमन्ति, अभिक्कमोसानं पज्जायति नो पटिक्कमो । सेय्यथापि, आवुसो, बलवा पुरिसो तिण्हेन सिखरेन [खग्गेन (क०)] मुद्धानि [मुद्धानं (सी० स्या० कं० पी०)] अभिमत्थेय्य [अभिमत्थेय्य (सी०)]; एवमेव खो, आवुसो, अधिमत्ता वाता मुद्धानि [मुद्धानं (सी० स्या० कं० पी०)] ऊहनन्ति [उपहनन्ति (सी० स्या० कं० पी० क०), उहनन्ति (क०)] । न मे, आवुसो, खमनीयं, न यापनीयं...पे०... नो पटिक्कमो । सेय्यथापि, आवुसो, बलवा पुरिसो दळ्हेन वरत्तक्खण्डेन सीसे सीसवेठं ददेय्य; एवमेव खो, आवुसो, अधिमत्ता सीसे सीसवेदना । न मे, आवुसो, खमनीयं, न यापनीयं...पे०... नो पटिक्कमो । सेय्यथापि, आवुसो, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी वा तिण्हेन गोविकन्तनेन कुच्छिं परिकन्तेय्य; एवमेव खो अधिमत्ता वाता कुच्छिं परिकन्तन्ति । न मे, आवुसो, खमनीयं, न यापनीयं...पे०... नो पटिक्कमो । सेय्यथापि, आवुसो, द्वे बलवन्तो पुरिसा दुब्बलतरं पुरिसं नानाबाहासु गहेत्वा अङ्गारकासुया सन्तापेय्युं सम्परितापेय्युं; एवमेव खो, आवुसो, अधिमत्तो कायस्मिं डाहो । न मे, आवुसो, खमनीयं, न यापनीयं, बाळ्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति नो पटिक्कमन्ति, अभिक्कमोसानं पज्जायति नो पटिक्कमो । सत्थं, आवुसो सारिपुत्त, आहरिस्सामि, नावकङ्कामि [नापि कङ्कामि (क०)] जीवित’न्ति ।

“मा आयस्मा छन्नो सत्थं आहरेसि । यापेतायस्मा छन्नो, यापेन्तं मयं आयस्मन्तं छन्नं इच्छाम । सचे आयस्मतो छन्नस्स नत्थि सप्पायानि भोजनानि, अहं आयस्मतो छन्नस्स सप्पायानि भोजनानि परियेसिस्सामि । सचे आयस्मतो छन्नस्स नत्थि सप्पायानि भेसज्जानि, अहं आयस्मतो छन्नस्स सप्पायानि भेसज्जानि परियेसिस्सामि । सचे आयस्मतो छन्नस्स नत्थि पतिरूपा उपट्ठाका, अहं आयस्मन्तं छन्नं उपट्ठहिस्सामि । मा आयस्मा छन्नो सत्थं आहरेसि । यापेतायस्मा छन्नो, यापेन्तं मयं आयस्मन्तं छन्नं इच्छामा’ति ।

“न मे, आवुसो सारिपुत्त, नत्थि सप्पायानि भोजनानि; अत्थि मे सप्पायानि भोजनानि । नपि मे नत्थि सप्पायानि भेसज्जानि; अत्थि मे सप्पायानि भेसज्जानि । नपि मे नत्थि पतिरूपा उपट्ठाका; अत्थि मे पतिरूपा उपट्ठाका । अपि च मे, आवुसो, सत्था परिचिण्णो दीघरत्तं मनापेनेव, नो अमनापेन । एतज्झि, आवुसो, सावकस्स पतिरूपं यं सत्थारं परिचरेय्य मनापेनेव, नो अमनापेन । ‘अनुपवज्जं [तं अनुपवज्जं (बहूसु)] छन्नो भिक्खु सत्थं आहरिस्सती’ति — एवमेतं, आवुसो

सारिपुत्त, धारेही”ति ।

“पुच्छेय्याम मयं आयस्मन्तं छन्नं कञ्चिदेव [किञ्चिदेव (स्या० कं० पी० क०)] देसं, सचे आयस्मा छन्नो ओकासं करोति पज्जस्स वेय्याकरणाया”ति । “पुच्छावुसो सारिपुत्त, सुत्वा वेदिस्सामा”ति ।

“चक्खुं, आवुसो छन्न, चक्खुविज्जाणं चक्खुविज्जाणविज्जातब्बे धम्मे ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति समनुपस्ससि...पे०... जिह्मं, आवुसो छन्न, जिह्मविज्जाणं जिह्मविज्जाणविज्जातब्बे धम्मे ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति समनुपस्ससि...पे०... मनं, आवुसो छन्न, मनोविज्जाणं मनोविज्जाणविज्जातब्बे धम्मे ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति समनुपस्ससी”ति?

“चक्खुं, आवुसो सारिपुत्त, चक्खुविज्जाणं चक्खुविज्जाणविज्जातब्बे धम्मे ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्सामि...पे०... जिह्मं, आवुसो सारिपुत्त, जिह्मविज्जाणं जिह्मविज्जाणविज्जातब्बे धम्मे ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्सामि...पे०... मनं, आवुसो सारिपुत्त, मनोविज्जाणं मनोविज्जाणविज्जातब्बे धम्मे ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्सामी”ति ।

“चक्खुस्मिं, आवुसो छन्न, चक्खुविज्जाणे चक्खुविज्जाणविज्जातब्बेसु धम्मेसु किं दिस्वा किं अभिज्जाय चक्खुं चक्खुविज्जाणं चक्खुविज्जाणविज्जातब्बे धम्मे ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्ससि... जिह्माय, आवुसो छन्न, जिह्मविज्जाणे जिह्मविज्जाणविज्जातब्बेसु धम्मेसु किं दिस्वा किं अभिज्जाय जिह्मं जिह्मविज्जाणं जिह्मविज्जाणविज्जातब्बे धम्मे ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्ससि... मनस्मिं, आवुसो छन्न, मनोविज्जाणे मनोविज्जाणविज्जातब्बेसु धम्मेसु किं दिस्वा किं अभिज्जाय मनं मनोविज्जाणं मनोविज्जाणविज्जातब्बे धम्मे ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्ससी”ति?

“चक्खुस्मिं, आवुसो सारिपुत्त, चक्खुविज्जाणे चक्खुविज्जाणविज्जातब्बेसु धम्मेसु निरोधं दिस्वा निरोधं अभिज्जाय चक्खुं चक्खुविज्जाणं चक्खुविज्जाणविज्जातब्बे धम्मे ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्सामि...पे०... जिह्माय, आवुसो सारिपुत्त, जिह्मविज्जाणे जिह्मविज्जाणविज्जातब्बेसु धम्मेसु निरोधं दिस्वा निरोधं अभिज्जाय जिह्मं जिह्मविज्जाणं जिह्मविज्जाणविज्जातब्बे धम्मे ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्सामि...पे०... मनस्मिं, आवुसो सारिपुत्त, मनोविज्जाणे मनोविज्जाणविज्जातब्बेसु धम्मेसु निरोधं दिस्वा निरोधं अभिज्जाय मनं मनोविज्जाणं मनोविज्जाणविज्जातब्बे धम्मे ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्सामी”ति ।

एवं वुत्ते, आयस्मा महाचुन्दो आयस्मन्तं छन्नं एतदवोच — “तस्मातिह, आवुसो छन्न, इदम्पि तस्स भगवतो सासनं निच्चकपं साधुकं मनसि कातब्बं — ‘निस्सितस्स चलितं, अनिस्सितस्स चलितं नत्थि । चलिते असति पस्सद्दि होति । पस्सद्दिया सति नति न होति । नतिया असति आगतिगति न होति । आगतिगतिया असति चुतूपपातो न होति । चुतूपपाते असति नेविध न हरं न उभयमन्तरेन । एसेवन्तो दुक्खस्सा”ति ।

अथ खो आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महाचुन्दो आयस्मन्तं छन्नं इमिना ओवादेन ओवदित्वा उट्ठायासना पक्कमिंसु । अथ खो आयस्मा छन्नो अचिरपक्कन्तेसु तेसु आयस्मन्तेसु सत्थं आहरेसि ।

अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा सारिपुत्तो भगवन्तं एतदवोच — “आयस्मता, भन्ते, छन्नेन सत्थं आहरितं । तस्स का गति को अभिसम्परायो”ति? “ननु ते, सारिपुत्त, छन्नेन भिक्खुना सम्मुखायेव अनुपवज्जता व्याकता”ति? “अत्थि, भन्ते, पुब्बविज्जनं [पुब्बविचिरं (सी०), पुब्बविज्जनं (पी०), पुब्बजिरं (म० नि० ३.३९४)] नाम वज्जिगामो । तत्थायस्मतो छन्नस्स मित्तकुलानि सुहज्जकुलानि उपवज्जकुलानी”ति । “होन्ति हेते, सारिपुत्त, छन्नस्स भिक्खुनो मित्तकुलानि सुहज्जकुलानि उपवज्जकुलानि । न खो पनाहं, सारिपुत्त, एत्तावता सउपवज्जोति वदामि । यो खो, सारिपुत्त, तच्च कायं निक्खिपति, अज्जच्च कायं उपादियति, तमहं सउपवज्जोति वदामि । तं छन्नस्स भिक्खुनो नत्थि । ‘अनुपवज्जं छन्नेन भिक्खुना सत्थं आहरित’न्ति — एवमेतं, सारिपुत्त, धारेही”ति । चतुत्थं ।

५. पुण्णसुत्तं

८८. अथ [सावत्थिनिदानं । अथ (?) म० नि० ३.३९५ पस्सितब्बं] खो आयस्मा पुण्णो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा पुण्णो भगवन्तं एतदवोच — “साधु मे, भन्ते, भगवा संखित्तेन धम्मं देसेतु, यमहं भगवतो धम्मं सुत्वा एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरेय्य”न्ति ।

“सन्ति खो, पुण्ण, चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो उप्पज्जति नन्दी । ‘नन्दिसमुदया दुक्खसमुदयो, पुण्णा’ति वदामि...पे०... सन्ति खो, पुण्ण, जिह्वाविज्जेय्या रसा...पे०... सन्ति खो, पुण्ण, मनोविज्जेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो उप्पज्जति नन्दी । ‘नन्दिसमुदया दुक्खसमुदयो, पुण्णा’ति वदामि ।

“सन्ति खो, पुण्ण, चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो निरुज्झति नन्दी । ‘नन्दिनिरोधा दुक्खनिरोधो, पुण्णा’ति वदामि...पे०... सन्ति खो, पुण्ण, मनोविज्जेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो निरुज्झति नन्दी । ‘नन्दिनिरोधा दुक्खनिरोधो, पुण्णा’ति वदामि ।

“इमिना त्वं [इमिना च त्वं], पुण्ण, मया संखित्तेन ओवादेन ओवदितो कतमस्मिं [कतरस्मिं (म० नि० ३.३९५)] जनपदे विहरिस्ससी”ति? “अत्थि, भन्ते, सुनापरन्तो नाम जनपदो, तत्थाहं विहरिस्सामी”ति ।

“चण्डा खो, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा; फरुसा खो, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा । सचे तं, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा अक्कोसिस्सन्ति परिभासिस्सन्ति, तत्र ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती”ति?

“सचे मं, भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा अक्कोसिस्सन्ति परिभासिस्सन्ति, तत्र मे एवं भविस्सति — ‘भद्वका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, सुभद्वका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, यं मे [मं (सब्बत्थ)] नियमे पाणिना पहारं देन्ती”ति । एवमेत्थ [एवमेत्थ (?)], भगवा, भविस्सति; एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती”ति ।

“सचे पन ते, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा पाणिना पहारं दस्सन्ति, तत्र पन ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती”ति?

“सचे मे, भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा पाणिना पहारं दस्सन्ति, तत्र मे एवं भविस्सति — ‘भदका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, सुभदका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, यं मे [एवमेत्थ (?)] नयिमे लेडुना पहारं देन्ती’ति । एवमेत्थ, भगवा, भविस्सति; एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती”ति ।

“सचे पन ते, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा लेडुना पहारं दस्सन्ति, तत्र पन ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती”ति?

“सचे मे, भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा लेडुना पहारं दस्सन्ति, तत्र मे एवं भविस्सति — ‘भदका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, सुभदका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, यं मे नयिमे दण्डेन पहारं देन्ती’ति । एवमेत्थ, भगवा, भविस्सति; एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती”ति ।

“सचे पन पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा दण्डेन पहारं दस्सन्ति, तत्र पन ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती”ति?

“सचे मे, भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा दण्डेन पहारं दस्सन्ति, तत्र मे एवं भविस्सति — ‘भदका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, सुभदका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, यं मे नयिमे सत्थेन पहारं देन्ती’ति । एवमेत्थ, भगवा, भविस्सति; एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती”ति ।

“सचे पन ते, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा सत्थेन पहारं दस्सन्ति, तत्र पन ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती”ति?

“सचे मे, भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा सत्थेन पहारं दस्सन्ति, तत्र मे एवं भविस्सति — ‘भदका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, सुभदका वतिमे सुनापरन्तका मनुस्सा, यं मं नयिमे तिण्हेन सत्थेन जीविता वोरोपेन्ती’ति । एवमेत्थ, भगवा, भविस्सति; एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती”ति ।

“सचे पन तं, पुण्ण, सुनापरन्तका मनुस्सा तिण्हेन सत्थेन जीविता वोरोपेस्सन्ति, तत्र पन ते, पुण्ण, किन्ति भविस्सती”ति?

“सचे मं, भन्ते, सुनापरन्तका मनुस्सा तिण्हेन सत्थेन जीविता वोरोपेस्सन्ति, तत्र मे एवं भविस्सति — ‘सन्ति खो तस्स भगवतो सावका कायेन च जीवितेन च अट्ठीयमाना हरायमाना जिगुच्छमाना सत्थहारकं परियेसन्ति, तं मे इदं अपरियिट्ठञ्जेव सत्थहारकं लद्धन्ति । एवमेत्थ, भगवा, भविस्सति; एवमेत्थ, सुगत, भविस्सती”ति ।

“साधु साधु, पुण्ण! सक्खिस्ससि खो त्वं, पुण्ण, इमिना दमूपसमेन समन्नागतो सुनापरन्तस्मिं जनपदे वत्थुं । यस्स दानि त्वं, पुण्ण, कालं मञ्जसी”ति ।

अथ खो आयस्मा पुण्णो भगवतो वचनं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा सेनासनं संसामेत्वा पत्तचीवरमादाय येन सुनापरन्तो जनपदो तेन चारिकं पक्कामि । अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन सुनापरन्तो जनपदो तदवसरि । तत्र सुदं आयस्मा पुण्णो सुनापरन्तस्मिं जनपदे विहरति । अथ खो आयस्मा पुण्णो तेनेवन्तरवस्सेन पञ्चमत्तानि उपासकसतानि पटिवेदेसि [पटिपादेसि (सी० पी०), पटिदेसेसि (स्या० कं०)] ।

तेनेवन्तरवस्सेन पञ्चमत्तानि उपासिकासतानि पटिवेदेसि । तेनेवन्तरवस्सेन तिस्सो विज्जा सच्छाकासि ।
तेनेवन्तरवस्सेन परिनिब्बायि ।

अथ खो सम्बहुला भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्गमिंसु...पे०... एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं —
“यो सो, भन्ते, पुण्णो नाम कुलपुत्तो भगवता संखित्तेन ओवादेन ओवदितो, सो कालङ्कितो । तस्स का गति को
अभिसम्परायो”ति?

“पण्डितो, भिक्खवे, पुण्णो कुलपुत्तो [कुलपुत्तो अहोसि (सब्बत्थ)], पच्चपादि [सच्चवादी (स्या० कं० क०)]
धम्मस्सानुधम्मं, न च मं धम्माधिकरणं विहेसेसि [विहेठेसि (सी० स्या० कं०)] । परिनिब्बुतो, भिक्खवे, पुण्णो
कुलपुत्तो”ति । पञ्चमं ।

६. बाहियसुत्तं

८९. अथ खो आयस्मा बाहियो येन भगवा तेनुपसङ्गमि...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा बाहियो भगवन्तं
एतदवोच — “साधु मे, भन्ते, भगवा संखित्तेन धम्मं देसेतु, यमहं भगवतो धम्मं सुत्वा एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी
पहितत्तो विहरेय्य”न्ति ।

“तं किं मज्झसि, बाहिय, चक्खु निच्चं वा अनिच्चं वा”ति?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“रूपा निच्चा वा अनिच्चा वा”ति?

“अनिच्चा, भन्ते”...पे०... चक्खुविज्जाणं...पे०... चक्खुसम्फस्सो...पे०... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति
वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि निच्चं वा अनिच्चं वा”ति?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“एवं पस्सं, बाहिय, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिम्पि निब्बिन्दति, रूपेसुपि निब्बिन्दति, चक्खुविज्जाणेपि निब्बिन्दति, चक्खुसम्पस्सेपि निब्बिन्दति...पे०... यम्पिदं मनोसम्पस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती”ति ।

अथ खो आयस्मा बाहियो भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि । अथ खो आयस्मा बाहियो एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो नचिरस्सेव — यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति तदनुत्तरं — ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहासि । “खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया”ति अब्भज्जासि । अज्जतरो च पनायस्मा बाहियो अरहतं अहोसीति । छट्ठं ।

७. पठमएजासुत्तं

१०. “एजा, भिक्खवे, रोगो, एजा गण्डो, एजा सल्लं । तस्मातिह, भिक्खवे, तथागतो अनेजो विहरति वीतसल्लो । तस्मातिह, भिक्खवे, भिक्खु चेपि आकङ्खेय्य ‘अनेजो विहरेय्यं [विहरेय्य (सी० पी० क०)] वीतसल्लो’ति, चक्खुं न मज्जेय्य, चक्खुस्मिं न मज्जेय्य, चक्खुतो न मज्जेय्य, चक्खु मेति न मज्जेय्य; रूपे न मज्जेय्य, रूपेसु न मज्जेय्य, रूपतो न मज्जेय्य, रूपा मेति न मज्जेय्य; चक्खुविज्जाणं न मज्जेय्य, चक्खुविज्जाणस्मिं न मज्जेय्य, चक्खुविज्जाणतो न मज्जेय्य, चक्खुविज्जाणं मेति न मज्जेय्य; चक्खुसम्पस्सं न मज्जेय्य, चक्खुसम्पस्सस्मिं न मज्जेय्य, चक्खुसम्पस्सतो न मज्जेय्य, चक्खुसम्पस्सो मेति न मज्जेय्य । यम्पिदं चक्खुसम्पस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि न मज्जेय्य, तस्मिम्पि न मज्जेय्य, ततोपि न मज्जेय्य, तं मेति न मज्जेय्य ।

“सोतं न मज्जेय्य...पे०... घानं न मज्जेय्य...पे०... जिह्वं न मज्जेय्य, जिह्वाय न मज्जेय्य, जिह्वातो न मज्जेय्य, जिह्वा मेति न मज्जेय्य; रसे न मज्जेय्य...पे०... जिह्वाविज्जाणं न मज्जेय्य...पे०... जिह्वासम्पस्सं न मज्जेय्य...पे०... यम्पिदं जिह्वासम्पस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि न मज्जेय्य, तस्मिम्पि न मज्जेय्य, ततोपि न मज्जेय्य, तं मेति न मज्जेय्य ।

“कायं न मज्जेय्य...पे०... मनं न मज्जेय्य, मनस्मिं न मज्जेय्य, मनतो न मज्जेय्य, मनो मेति न मज्जेय्य; धम्मे न मज्जेय्य...पे०... मनो विज्जाणं...पे०... मनोसम्पस्सं...पे०... यम्पिदं मनोसम्पस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि न मज्जेय्य, तस्मिम्पि न मज्जेय्य, ततोपि न मज्जेय्य, तं मेति न मज्जेय्य; सब्बं न मज्जेय्य, सब्बस्मिं न मज्जेय्य, सब्बतो न मज्जेय्य, सब्बं मेति न मज्जेय्य ।

“सो एवं अमज्जमानो न किञ्चिपि लोके उपादियति । अनुपादियं न परितस्सति । अपरितस्सं पच्चत्तज्जेव परिनिब्बायति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती”ति । सत्तमं ।

८. दुतियएजासुत्तं

९१. “एजा, भिक्खवे, रोगो, एजा गण्डो, एजा सल्लं। तस्मातिह, भिक्खवे, तथागतो अनेजो विहरति वीतसल्लो। तस्मातिह, भिक्खवे, भिक्खु चेपि आकङ्खेय्य ‘अनेजो विहरेय्यं वीतसल्लो’ति, चक्खुं न मज्जेय्य, चक्खुस्मिं न मज्जेय्य, चक्खुतो न मज्जेय्य, चक्खु मेति न मज्जेय्य; रूपे न मज्जेय्य... चक्खुविज्जाणं... चक्खुसम्फस्सं... यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि न मज्जेय्य, तस्मिम्पि न मज्जेय्य, ततोपि न मज्जेय्य, तं मेति न मज्जेय्य। यज्झि, भिक्खवे, मज्जति, यस्मिं मज्जति, यतो मज्जति, यं मेति मज्जति, ततो तं होति अज्जथा। अज्जथाभावी भवसत्तो लोको भवमेव अभिनन्दति...पे०...।

“जिह्वं न मज्जेय्य, जिह्वाय न मज्जेय्य, जिह्वातो न मज्जेय्य, जिह्वा मेति न मज्जेय्य; रसे न मज्जेय्य... जिह्वाविज्जाणं... जिह्वासम्फस्सं... यम्पिदं जिह्वासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि न मज्जेय्य, तस्मिम्पि न मज्जेय्य, ततोपि न मज्जेय्य, तं मेति न मज्जेय्य। यज्झि, भिक्खवे, मज्जति, यस्मिं मज्जति, यतो मज्जति, यं मेति मज्जति, ततो तं होति अज्जथा। अज्जथाभावी भवसत्तो लोको भवमेव अभिनन्दति...पे०...।

“मनं न मज्जेय्य, मनस्मिं न मज्जेय्य, मनतो न मज्जेय्य, मनो मेति न मज्जेय्य... मनोविज्जाणं... मनोसम्फस्सं... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि न मज्जेय्य, तस्मिम्पि न मज्जेय्य, ततोपि न मज्जेय्य, तं मेति न मज्जेय्य। यज्झि, भिक्खवे, मज्जति, यस्मिं मज्जति, यतो मज्जति, यं मेति मज्जति, ततो तं होति अज्जथा। अज्जथाभावी भवसत्तो लोको भवमेव अभिनन्दति।

“यावता, भिक्खवे, खन्धधातुआयतना तम्पि न मज्जेय्य, तस्मिम्पि न मज्जेय्य, ततोपि न मज्जेय्य, तं मेति न मज्जेय्य। सो एवं अमज्जमानो न किञ्चि लोके उपादियति। अनुपादियं न परितस्सति। अपरितस्सं पच्चत्तज्जेव परिनिब्बायति। ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती’ति। अट्ठमं।

९. पठमद्वयसुत्तं

९२. “द्वयं वो, भिक्खवे, देसेस्सामि। तं सुणाथ। किञ्च, भिक्खवे, द्वयं? चक्खुज्जेव रूपा च, सोतज्जेव सद्दा च, घानज्जेव गन्धा च, जिह्वा चेव रसा च, कायो चेव फोड्डब्बा च, मनो चेव धम्मा च — इदं वुच्चति, भिक्खवे, द्वयं।

“यो, भिक्खवे, एवं वदेय्य — ‘अहमेतं द्वयं पच्चक्खाय अज्जं द्वयं पज्जपेस्सामी’ति, तस्स वाचावत्थुकमेवस्स। पुट्ठो च न सम्पायेय्य। उत्तरिञ्च विघातं आपज्जेय्य। तं किस्स हेतु? यथा तं, भिक्खवे, अविशयस्मि’न्ति। नवमं।

१०. दुतियद्वयसुत्तं

९३. “द्वयं, भिक्खवे, पटिच्च विज्जाणं सम्भोति। कथञ्च, भिक्खवे, द्वयं पटिच्च विज्जाणं सम्भोति? चक्खुज्ज पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविज्जाणं। चक्खु अनिच्चं विपरिणामि अज्जथाभावि। रूपा अनिच्चा विपरिणामिनो अज्जथाभाविनो। इत्थेतं द्वयं चलज्जेव व्यथञ्च अनिच्चं विपरिणामि अज्जथाभावि। चक्खुविज्जाणं अनिच्चं विपरिणामि अज्जथाभावि। योपि हेतु योपि पच्चयो चक्खुविज्जाणस्स उप्पादाय, सोपि हेतु सोपि पच्चयो अनिच्चो विपरिणामी अज्जथाभावी। अनिच्चं खो पन, भिक्खवे, पच्चयं पटिच्च उप्पन्नं चक्खुविज्जाणं कुतो निच्चं भविस्सति! या खो,

भिक्षवे, इमेसं तिण्णं धम्मानं सङ्गति सन्निपातो समवायो, अयं वुच्चति चक्खुसम्फस्सो । चक्खुसम्फस्सोपि अनिच्चो विपरिणामी अज्जथाभावी । योपि हेतु योपि पच्चयो चक्खुसम्फस्सस्स उप्पादाय, सोपि हेतु सोपि पच्चयो अनिच्चो विपरिणामी अज्जथाभावी । अनिच्चं खो पन, भिक्षवे, पच्चयं पटिच्च उप्पन्नो चक्खुसम्फस्सो कुतो निच्चो भविस्सति! फुट्ठो, भिक्षवे, वेदेति, फुट्ठो चेतेति, फुट्ठो सज्जानाति । इत्थेतेपि धम्मा चला चेव ब्यथा च अनिच्चा विपरिणामिनो अज्जथाभाविनो । सोतं...पे०... ।

“जिह्वञ्च पटिच्च रसे च उप्पज्जति जिह्वाविज्जाणं । जिह्वा अनिच्चा विपरिणामी अज्जथाभावी [\[विपरिणामिनी अज्जथाभाविनी \(?\)\]](#) । रसा अनिच्चा विपरिणामिनो अज्जथाभाविनो । इत्थेतं द्वयं चलज्जेव ब्यथज्च अनिच्चं विपरिणामि अज्जथाभावि । जिह्वाविज्जाणं अनिच्चं विपरिणामि अज्जथाभावि । योपि हेतु योपि पच्चयो जिह्वाविज्जाणस्स उप्पादाय, सोपि हेतु सोपि पच्चयो अनिच्चो विपरिणामी अज्जथाभावी । अनिच्चं खो पन, भिक्षवे, पच्चयं पटिच्च उप्पन्नं जिह्वाविज्जाणं, कुतो निच्चं भविस्सति! या खो, भिक्षवे, इमेसं तिण्णं धम्मानं सङ्गति सन्निपातो समवायो, अयं वुच्चति जिह्वासम्फस्सो । जिह्वासम्फस्सोपि अनिच्चो विपरिणामी अज्जथाभावी । योपि हेतु योपि पच्चयो जिह्वासम्फस्सस्स उप्पादाय, सोपि हेतु सोपि पच्चयो अनिच्चो विपरिणामी अज्जथाभावी । अनिच्चं खो पन, भिक्षवे, पच्चयं पटिच्च उप्पन्नो जिह्वासम्फस्सो, कुतो निच्चो भविस्सति! फुट्ठो, भिक्षवे, वेदेति, फुट्ठो चेतेति, फुट्ठो सज्जानाति । इत्थेतेपि धम्मा चला चेव ब्यथा च अनिच्चा विपरिणामिनो अज्जथाभाविनो । कायं...पे०... ।

“मनञ्च पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविज्जाणं । मनो अनिच्चो विपरिणामी अज्जथाभावी । धम्मा अनिच्चा विपरिणामिनो अज्जथाभाविनो । इत्थेतं द्वयं चलज्जेव ब्यथज्च अनिच्चं विपरिणामि अज्जथाभावि । मनोविज्जाणं अनिच्चं विपरिणामि अज्जथाभावि । योपि हेतु योपि पच्चयो मनोविज्जाणस्स उप्पादाय, सोपि हेतु सोपि पच्चयो अनिच्चो विपरिणामी अज्जथाभावी । अनिच्चं खो पन, भिक्षवे, पच्चयं पटिच्च उप्पन्नं मनोविज्जाणं, कुतो निच्चं भविस्सति! या खो, भिक्षवे, इमेसं तिण्णं धम्मानं सङ्गति सन्निपातो समवायो, अयं वुच्चति मनोसम्फस्सो । मनोसम्फस्सोपि अनिच्चो विपरिणामी अज्जथाभावी । योपि हेतु योपि पच्चयो मनोसम्फस्सस्स उप्पादाय, सोपि हेतु सोपि पच्चयो अनिच्चो विपरिणामी अज्जथाभावी । अनिच्चं खो पन, भिक्षवे, पच्चयं पटिच्च उप्पन्नो मनोसम्फस्सो, कुतो निच्चो भविस्सति! फुट्ठो, भिक्षवे, वेदेति, फुट्ठो चेतेति, फुट्ठो सज्जानाति । इत्थेतेपि धम्मा चला चेव ब्यथा च अनिच्चा विपरिणामिनो अज्जथाभाविनो । एवं खो, भिक्षवे, द्वयं पटिच्च विज्जाणं सम्भोती”ति । दसमं ।

छन्नवग्गो नवमो ।

तस्सुद्धानं —

पलोकसुज्जा संखित्तं, छन्नो पुण्णो च बाहियो ।
एजेन च दुवे वुत्ता, द्वयेहि अपरे दुवेति ॥

१०. सल्लवग्गो

१. अदन्तअगुत्तसुत्तं

१४. सावत्थिनिदानं । “छयिमे, भिक्षवे, फस्सायतना अदन्ता अगुत्ता अरक्खिता असंवुता दुक्खाधिवाहा होन्ति ।

कतमे छ? चक्खु, भिक्खवे, फस्सायतनं अदन्तं अगुत्तं अरक्खितं असंवुतं दुक्खाधिवाहं होति...पे०... जिक्का, भिक्खवे, फस्सायतनं अदन्तं अगुत्तं अरक्खितं असंवुतं दुक्खाधिवाहं होति...पे०... मनो, भिक्खवे, फस्सायतनं अदन्तं अगुत्तं अरक्खितं असंवुतं दुक्खाधिवाहं होति । इमे खो, भिक्खवे, छ फस्सायतना अदन्ता अगुत्ता अरक्खिता असंवुता दुक्खाधिवाहा होन्ति” ।

“छयिमे, भिक्खवे, फस्सायतना सुदन्ता सुगुत्ता सुरक्खिता सुसंवुता सुखाधिवाहा होन्ति । कतमे छ? चक्खु, भिक्खवे, फस्सायतनं सुदन्तं सुगुत्तं सुरक्खितं सुसंवुतं सुखाधिवाहं होति...पे०... जिक्का, भिक्खवे, फस्सायतनं सुदन्तं सुगुत्तं सुरक्खितं सुसंवुतं सुखाधिवाहं होति...पे०... मनो, भिक्खवे, फस्सायतनं सुदन्तं सुगुत्तं सुरक्खितं सुसंवुतं सुखाधिवाहं होति । इमे खो, भिक्खवे, छ फस्सायतना सुदन्ता सुगुत्ता सुरक्खिता सुसंवुता सुखाधिवाहा होन्ती”ति । इदमवोच भगवा...पे०... एतदवोच सत्था —

“सळेव [छळेव (क०)] फस्सायतनानि भिक्खवो,
असंवुतो यत्थ दुक्खं निगच्छति ।
तेसञ्च ये संवरणं अवेदिसुं,
सद्धादुतिया विहरन्तानवस्सुता ॥

“दिस्वान रूपानि मनोरमानि,
अथोपि दिस्वान अमनोरमानि ।
मनोरमे रागपथं विनोदये,
न चाप्पियं मेति मनं पदोसये ॥

“सहञ्च सुत्वा दुभयं पियाप्पियं,
पियमिह सद्दे न समुच्छितो सिया ।
अथोप्पिये दोसगतं विनोदये,
न चाप्पियं मेति मनं पदोसये ॥

“गन्धञ्च घत्वा सुरभिं मनोरमं,
अथोपि घत्वा असुचिं अकन्तियं ।
अकन्तियस्मिं पटिघं विनोदये,
छन्दानुनीतो न च कन्तिये सिया ॥

“रसञ्च भोत्वान असादितञ्च सादुं,
अथोपि भोत्वान असादुमेकदा ।
सादुं रसं नाज्झोसाय भुज्जे,
विरोधमासादुसु नोपदंसये ॥

“फस्सेन फुट्ठो न सुखेन मज्जे [मज्जे (स्या० कं० पी०)],

दुक्खेन फुट्ठोपि न सम्पवेधे ।
 फस्सद्वयं सुखदुक्खे उपेक्खे,
 अनानुरुद्धो अविरुद्ध केनचि ॥

“पपञ्चसज्जा इतरीतरा नरा,
 पपञ्चयन्ता उपयन्ति सज्जिनो ।
 मनोमयं गेहसितञ्च सब्बं,
 पनुज्ज नेक्खम्मसितं इरीयति ॥

“एवं मनो छस्सु यदा सुभावितो,
 फुट्ठस्स चित्तं न विकम्पते क्वचि ।
 ते रागदोसे अभिभुय्य भिक्खवो,
 भवत्थ [भवथ (सी० स्या० कं०)] जातिमरणस्स पारगा”ति ॥ पठमं ।

२. मालुक्यपुत्तसुत्तं

९५. अथ खो आयस्मा मालुक्यपुत्तो [मालुङ्क्यपुत्तो (सी०)] येन भगवा तेनुपसङ्गमि...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा मालुक्यपुत्तो भगवन्तं एतदवोच — “साधु मे, भन्ते, भगवा संखित्तेन धम्मं देसेतु, यमहं भगवतो धम्मं सुत्वा एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरेय्य”न्ति ।

“एत्थ दानि, मालुक्यपुत्त, किं दहरे भिक्खू वक्खाम! यत्र हि नाम त्वं, भिक्खु, जिण्णो वुद्धो महल्लको अद्भगतो वयोअनुप्पत्तो संखित्तेन ओवादं याचसी”ति ।

“किञ्चापाहं, भन्ते, जिण्णो वुद्धो महल्लको अद्भगतो वयोअनुप्पत्तो । देसेतु मे, भन्ते, भगवा संखित्तेन धम्मं, देसेतु सुगतो संखित्तेन धम्मं, अप्पेव नामाहं भगवतो भासितस्स अत्थं आजानेय्यं । अप्पेव नामाहं भगवतो भासितस्स दायादो अस्स”न्ति ।

“तं किं मज्जसि, मालुक्यपुत्त, ये ते चक्खुविज्जेय्या रूपा अदिट्ठा अदिट्ठपुब्बा, न च पस्ससि, न च ते होति पस्सेय्यन्ति? अत्थि ते तत्थ छन्दो वा रागो वा पेमं वा”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“ये ते सोतविज्जेय्या सद्दा अस्सुता अस्सुतपुब्बा, न च सुणासि, न च ते होति सुणेय्यन्ति? अत्थि ते तत्थ छन्दो वा रागो वा पेमं वा”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“ये ते घानविज्जेय्या गन्धा अघायिता अघायितपुब्बा, न च घायसि, न च ते होति घायेय्यन्ति? अत्थि ते तत्थ छन्दो वा रागो वा पेमं वा”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“ये ते जिह्वाविज्जेय्या रसा असायिता असायितपुब्बा, न च सायसि, न च ते होति सायेय्यन्ति? अत्थि ते तत्थ छन्दो वा रागो वा पेमं वा”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“ये ते कायविज्जेय्या फोडुब्बा असम्फुट्ठा असम्फुट्ठपुब्बा, न च फुससि, न च ते होति फुसेय्यन्ति? अत्थि ते तत्थ छन्दो वा रागो वा पेमं वा”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“ये ते मनोविज्जेय्या धम्मा अविज्जाता अविज्जातपुब्बा, न च विजानासि, न च ते होति विजानेय्यन्ति? अत्थि ते तत्थ छन्दो वा रागो वा पेमं वा”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“एत्थ च ते, मालुक्यपुत्त, दिट्ठसुतमुतविज्जातब्बेसु धम्मेसु दिट्ठे दिट्ठमत्तं भविस्सति, सुते सुतमत्तं भविस्सति, मुते मुतमत्तं भविस्सति, विज्जाते विज्जातमत्तं भविस्सति । यतो खो ते, मालुक्यपुत्त, दिट्ठसुतमुतविज्जातब्बेसु धम्मेसु दिट्ठे दिट्ठमत्तं भविस्सति, सुते सुतमत्तं भविस्सति, मुते मुतमत्तं भविस्सति, विज्जाते विज्जातमत्तं भविस्सति; ततो त्वं, मालुक्यपुत्त, न तेन । यतो त्वं, मालुक्यपुत्त, न तेन; ततो त्वं, मालुक्यपुत्त, न तत्थ । यतो त्वं, मालुक्यपुत्त, न तत्थ; ततो त्वं, मालुक्यपुत्त, नेविध, न हरं, न उभयमन्तरेन । एसेवन्तो दुक्खस्सा”ति ।

“इमस्स ख्वाहं, भन्ते, भगवता संखित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं आजानामि —

“रूपं दिस्वा सति मुट्ठा, पियं निमित्तं मनसि करोतो ।
सारत्तचित्तो वेदेति, तच्च अज्झोस [अज्झोसाय (सी०)] तिट्ठति ॥

“तस्स वड्ढन्ति वेदना, अनेका रूपसम्भवा ।
अभिज्झा च विहेसा च, चित्तमस्सूपहज्जति ।
एवं आचिनतो दुक्खं, आरा निब्बानमुच्चति ॥

“सदं सुत्वा सति मुट्ठा, पियं निमित्तं मनसि करोतो ।
सारत्तचित्तो वेदेति, तच्च अज्झोस तिट्ठति ॥

“तस्स वड्ढन्ति वेदना, अनेका सदसम्भवा ।
अभिज्झा च विहेसा च, चित्तमस्सूपहज्जति ।
एवं आचिनतो दुक्खं, आरा निब्बानमुच्चति ॥

“गन्धं घत्वा सति मुट्ठा, पियं निमित्तं मनसि करोतो ।
सारत्तचित्तो वेदेति, तच्च अज्झोस तिट्ठति ॥

“तस्स वड्ढन्ति वेदना, अनेका गन्धसम्भवा ।
अभिज्झा च विहेसा च, चित्तमस्सूपहज्जति ।
एवं आचिनतो दुक्खं, आरा निब्बानमुच्चति ॥

“रसं भोत्वा सति मुट्ठा, पियं निमित्तं मनसि करोतो ।
सारत्तचित्तो वेदेति, तच्च अज्झोस तिट्ठति ॥

“तस्स वड्ढन्ति वेदना, अनेका रससम्भवा ।
अभिज्झा च विहेसा च, चित्तमस्सूपहज्जति ।
एवं आचिनतो दुक्खं, आरा निब्बानमुच्चति ॥

“फस्सं फुस्स सति मुट्ठा, पियं निमित्तं मनसि करोतो ।
सारत्तचित्तो वेदेति, तज्ज अज्झोस तिट्ठति ॥

“तस्स वड्ढन्ति वेदना, अनेका फस्ससम्भवा ।
अभिज्झा च विहेसा च, चित्तमस्सूपहज्जति ।
एवं आचिनतो दुक्खं, आरा निब्बानमुच्चति ॥

“धम्मं जत्वा सति मुट्ठा, पियं निमित्तं मनसि करोतो ।
सारत्तचित्तो वेदेति, तज्ज अज्झोस तिट्ठति ॥

“तस्स वड्ढन्ति वेदना, अनेका धम्मसम्भवा ।
अभिज्झा च विहेसा च, चित्तमस्सूपहज्जति ।
एवं आचिनतो दुक्खं, आरा निब्बानमुच्चति ॥

“न सो रज्जति रूपेसु, रूपं दिस्वा पटिस्सतो ।
विरत्तचित्तो वेदेति, तज्ज नाज्झोस तिट्ठति ॥

“यथास्स पस्सतो रूपं, सेवतो चापि वेदनं ।
खीयति नोपचीयति, एवं सो चरती सतो ।
एवं अपचिनतो दुक्खं, सन्तिके निब्बानमुच्चति ॥

“न सो रज्जति सद्देषु, सद्दं सुत्वा पटिस्सतो ।
विरत्तचित्तो वेदेति, तज्ज नाज्झोस तिट्ठति ॥

“यथास्स सुणतो सद्दं, सेवतो चापि वेदनं ।
खीयति नोपचीयति, एवं सो चरती सतो ।
एवं अपचिनतो दुक्खं, सन्तिके निब्बानमुच्चति ॥

“न सो रज्जति गन्धेसु, गन्धं घत्वा पटिस्सतो ।
विरत्तचित्तो वेदेति, तज्ज नाज्झोस तिट्ठति ॥

“यथास्स घायतो गन्धं, सेवतो चापि वेदनं ।
खीयति नोपचीयति, एवं सो चरती सतो ।
एवं अपचिनतो दुक्खं, सन्तिके निब्बानमुच्चति ॥

“न सो रज्जति रसेसु, रसं भोत्वा पटिस्सतो ।
विरत्तचित्तो वेदेति, तज्ज नाज्झोस तिड्ढति ॥

“यथास्स सायतो रसं, सेवतो चापि वेदनं ।
खीयति नोपचीयति, एवं सो चरती सतो ।
एवं अपचिनतो दुक्खं, सन्तिके निब्बानमुच्चति ॥

“न सो रज्जति फस्सेसु, फस्सं फुस्स पटिस्सतो ।
विरत्तचित्तो वेदेति, तज्ज नाज्झोस तिड्ढति ॥

“यथास्स फुसतो फस्सं, सेवतो चापि वेदनं ।
खीयति नोपचीयति, एवं सो चरती सतो ।
एवं अपचिनतो दुक्खं, सन्तिके निब्बानमुच्चति ॥

“न सो रज्जति धम्मेसु, धम्मं जत्वा पटिस्सतो ।
विरत्तचित्तो वेदेति, तज्ज नाज्झोस तिड्ढति ॥

“यथास्स जानतो धम्मं, सेवतो चापि वेदनं ।
खीयति नोपचीयति, एवं सो चरती सतो ।
एवं अपचिनतो दुक्खं, सन्तिके निब्बानमुच्चती”ति ॥

“इमस्स ख्वाहं, भन्ते, भगवता संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामी”ति । “साधु साधु, मालुक्यपुत्त! साधु खो त्वं, मालुक्यपुत्त, मया संखित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं आजानासि —

“रूपं दिस्वा सति मुट्ठा, पियं निमित्तं मनसि करोतो ।
सारत्तचित्तो वेदेति, तज्ज अज्झोस तिड्ढति ॥

“तस्स वड्ढन्ति वेदना, अनेका रूपसम्भवा ।
अभिज्झा च विहेसा च, चित्तमस्सूपहज्जति ।
एवं आचिनतो दुक्खं, आरा निब्बानमुच्चति ॥...पे०... ॥

“न सो रज्जति धम्मेसु, धम्मं जत्वा पटिस्सतो ।
विरत्तचित्तो वेदेति, तज्ज नाज्झोस तिड्ढति ॥

“यथास्स विजानतो धम्मं, सेवतो चापि वेदनं ।
खीयति नोपचीयति, एवं सो चरती सतो ।
एवं अपचिनतो दुक्खं, सन्तिके निब्बानमुच्चती”ति ॥

“इमस्स खो, मालुक्यपुत्त, मया संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थो दट्ठब्बो”ति ।

अथ खो आयस्मा मालुक्यपुत्तो भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि । अथ खो आयस्मा मालुक्यपुत्तो एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो नचिरस्सेव — यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति तदनुत्तरं ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहासि । “खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया”ति अब्भज्जासि । अज्जतरो च पनायस्मा मालुक्यपुत्तो अरहतं अहोसीति । दुतियं ।

३. परिहानधम्मसुत्तं

१६. “परिहानधम्मञ्च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि अपरिहानधम्मञ्च छ च अभिभायतनानि । तं सुणाथ । कथञ्च, भिक्खवे, परिहानधम्मो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खुनो चक्खुना रूपं दिस्वा उप्पज्जन्ति पापका अकुसला सरसङ्कप्पा [अकुसला धम्मा सरसङ्कप्पा (स्या० कं० पी० क०) उपरि आसीविसवग्गे सत्तमसुत्ते पन “आकुसला सरसङ्कप्पा” त्वेव सब्बत्थ दिस्सति] संयोजनिया । तञ्चे भिक्खु अधिवासेति नप्पजहति न विनोदेति न ब्यन्तीकरोति [ब्यन्तिकरोति (पी०) ब्यन्तिं करोति (क०)] न अनभावं गमेति, वेदितब्बमेतं, भिक्खवे, भिक्खुना — ‘परिहायामि कुसलेहि धम्मेहि’ । परिहानज्हेतं वुत्तं भगवताति...पे०... ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खुनो जिह्वाय रसं सायित्वा उप्पज्जन्ति...पे०... पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खुनो मनसा धम्मं विज्जाय उप्पज्जन्ति पापका अकुसला सरसङ्कप्पा संयोजनिया । तञ्चे भिक्खु अधिवासेति नप्पजहति न विनोदेति न ब्यन्तीकरोति न अनभावं गमेति, वेदितब्बमेतं, भिक्खवे, भिक्खुना — ‘परिहायामि कुसलेहि धम्मेहि’ । परिहानज्हेतं वुत्तं भगवताति । एवं खो, भिक्खवे, परिहानधम्मो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, अपरिहानधम्मो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खुनो चक्खुना रूपं दिस्वा उप्पज्जन्ति पापका अकुसला सरसङ्कप्पा संयोजनिया । तञ्चे भिक्खु नाधिवासेति पजहति विनोदेति ब्यन्तीकरोति अनभावं गमेति, वेदितब्बमेतं, भिक्खवे, भिक्खुना — ‘न परिहायामि कुसलेहि धम्मेहि’ । अपरिहानज्हेतं वुत्तं भगवताति...पे०... ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खुनो जिह्वाय रसं सायित्वा उप्पज्जन्ति...पे०... पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खुनो मनसा धम्मं विज्जाय उप्पज्जन्ति पापका अकुसला सरसङ्कप्पा संयोजनिया । तञ्चे भिक्खु नाधिवासेति पजहति विनोदेति ब्यन्तीकरोति अनभावं गमेति, वेदितब्बमेतं, भिक्खवे, भिक्खुना — ‘न परिहायामि कुसलेहि धम्मेहि’ । अपरिहानज्हेतं वुत्तं भगवताति । एवं खो, भिक्खवे, अपरिहानधम्मो होति ।

“कतमानि च, भिक्खवे, छ अभिभायतनानि? इध, भिक्खवे, भिक्खुनो चक्खुना रूपं दिस्वा नुप्पज्जन्ति पापका अकुसला सरसङ्कप्पा संयोजनिया । वेदितब्बमेतं, भिक्खवे, भिक्खुना — ‘अभिभूतमेतं आयतनं’ । अभिभायतनज्हेतं वुत्तं भगवताति...पे०... पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खुनो मनसा धम्मं विज्जाय नुप्पज्जन्ति पापका अकुसला धम्मा सरसङ्कप्पा संयोजनिया । वेदितब्बमेतं, भिक्खवे, भिक्खुना — ‘अभिभूतमेतं आयतनं’ । अभिभायतनज्हेतं वुत्तं भगवताति । इमानि वुच्चन्ति, भिक्खवे, छ अभिभायतनानी”ति । ततियं ।

४. पमादविहारीसुत्तं

१७. “पमादविहारिञ्च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि अप्पमादविहारिञ्च । तं सुणाथ । कथञ्च, भिक्खवे, पमादविहारी होति? चक्खुन्द्रियं असंवुतस्स, भिक्खवे, विहरतो चित्तं ब्यासिञ्चति [ब्यासिञ्चति (सी० स्या० कं०)] । चक्खुविज्जेय्येसु रूपेसु तस्स ब्यासित्तचित्तस्स पामोज्जं न होति । पामोज्जे असति पीति न होति । पीतिया असति पस्सद्भि न होति । पस्सद्भिया असति दुक्खं होति । दुक्खिनो चित्तं न समाधियति । असमाहिते चित्ते धम्मा न पातुभवन्ति । धम्मानं अपातुभावा पमादविहारी त्वेव सङ्खं गच्छति...पे०... जिह्मिन्द्रियं असंवुतस्स, भिक्खवे, विहरतो चित्तं ब्यासिञ्चति जिह्मविज्जेय्येसु रसेसु, तस्स ब्यासित्तचित्तस्स...पे०... पमादविहारी त्वेव सङ्खं गच्छति...पे०... मनिन्द्रियं असंवुतस्स, भिक्खवे, विहरतो चित्तं ब्यासिञ्चति मनोविज्जेय्येसु धम्मेसु, तस्स ब्यासित्तचित्तस्स पामोज्जं न होति । पामोज्जे असति पीति न होति । पीतिया असति पस्सद्भि न होति । पस्सद्भिया असति दुक्खं होति । दुक्खिनो चित्तं न समाधियति । असमाहिते चित्ते धम्मा न पातुभवन्ति । धम्मानं अपातुभावा पमादविहारी त्वेव सङ्खं गच्छति । एवं खो, भिक्खवे, पमादविहारी होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, अप्पमादविहारी होति? चक्खुन्द्रियं संवुतस्स, भिक्खवे, विहरतो चित्तं न ब्यासिञ्चति चक्खुविज्जेय्येसु रूपेसु, तस्स अब्यासित्तचित्तस्स पामोज्जं जायति । पमुदितस्स पीति जायति । पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति । पस्सद्भकायो सुखं विहरति । सुखिनो चित्तं समाधियति । समाहिते चित्ते धम्मा पातुभवन्ति । धम्मानं पातुभावा अप्पमादविहारी त्वेव सङ्खं गच्छति...पे०... जिह्मिन्द्रियं संवुतस्स, भिक्खवे, विहरतो चित्तं न ब्यासिञ्चति...पे०... अप्पमादविहारी त्वेव सङ्खं गच्छति । मनिन्द्रियं संवुतस्स, भिक्खवे, विहरतो चित्तं न ब्यासिञ्चति, मनोविज्जेय्येसु धम्मेसु, तस्स अब्यासित्तचित्तस्स पामोज्जं जायति । पमुदितस्स पीति जायति । पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति । पस्सद्भकायो सुखं विहरति । सुखिनो चित्तं समाधियति । समाहिते चित्ते धम्मा पातुभवन्ति । धम्मानं पातुभावा अप्पमादविहारी त्वेव सङ्खं गच्छति । एवं खो, भिक्खवे, अप्पमादविहारी होती”ति । चतुत्थं ।

५. संवरसुत्तं

१८. “संवरञ्च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि, असंवरञ्च । तं सुणाथ । कथञ्च, भिक्खवे, असंवरो होति? सन्ति, भिक्खवे, चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तञ्चे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति, वेदितब्बमेतं, भिक्खवे, भिक्खुना — ‘परिहायामि कुसलेहि धम्मेहि’ । परिहानज्हेतं वुत्तं भगवताति... पे०... सन्ति, भिक्खवे, जिह्मविज्जेय्या रसा...पे०... सन्ति, भिक्खवे, मनोविज्जेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तञ्चे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति, वेदितब्बमेतं, भिक्खवे, भिक्खुना — ‘परिहायामि कुसलेहि धम्मेहि’ । परिहानज्हेतं वुत्तं भगवताति । एवं खो, भिक्खवे, असंवरो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, संवरो होति? सन्ति, भिक्खवे, चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तञ्चे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति, वेदितब्बमेतं, भिक्खवे, भिक्खुना — ‘न परिहायामि कुसलेहि धम्मेहि’ । अपरिहानज्हेतं वुत्तं भगवताति ...पे०... सन्ति, भिक्खवे, जिह्मविज्जेय्या रसा...पे०... सन्ति, भिक्खवे, मनोविज्जेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तञ्चे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति, वेदितब्बमेतं भिक्खुना — ‘न परिहायामि कुसलेहि धम्मेहि’ । अपरिहानज्हेतं वुत्तं भगवताति । एवं खो, भिक्खवे, संवरो होती”ति । पञ्चमं ।

६. समाधिसुत्तं

मनो न तुम्हाकं । तं पजहथ । सो वो पहीनो हिताय सुखाय भविस्सति । धम्मा न तुम्हाकं । ते पजहथ । ते वो पहीना हिताय सुखाय भविस्सन्ति । मनोविज्जाणं न तुम्हाकं । तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति । मनोसम्फस्सो न तुम्हाकं । तं पजहथ । सो वो पहीनो हिताय सुखाय भविस्सति । यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि न तुम्हाकं । तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, यं इमस्मिं जेतवने तिणकट्टसाखापलासं तं जनो हरेय्य वा डहेय्य वा यथापच्चयं वा करेय्य, अपि नु तुम्हाकं एवमस्स — ‘अम्हे जनो हरति वा डहति वा यथापच्चयं वा करोती’”ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किस्स हेतु”?

“न हि नो एतं, भन्ते, अत्ता वा अत्तनियं वा”ति ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, चक्खु न तुम्हाकं । तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति । रूपा न तुम्हाकं... चक्खुविज्जाणं... चक्खुसम्फस्सो... पे०... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि न तुम्हाकं । तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सती”ति । अट्ठमं ।

९. दुतियनतुम्हाकंसुत्तं

१०२. “यं, भिक्खवे, न तुम्हाकं तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति । किञ्च, भिक्खवे, न तुम्हाकं? चक्खु, भिक्खवे, न तुम्हाकं । तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति । रूपा न तुम्हाकं । ते पजहथ । ते वो पहीना हिताय सुखाय भविस्सन्ति । चक्खुविज्जाणं न तुम्हाकं । तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति । चक्खुसम्फस्सो न तुम्हाकं । तं पजहथ । सो वो पहीनो हिताय सुखाय भविस्सति... पे०... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि न तुम्हाकं । तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति । यम्पि, भिक्खवे, न तुम्हाकं, तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सती”ति । नवमं ।

१०. उदकसुत्तं

१०३. “उदको [उदको (सी० पी०)] सुदं, भिक्खवे, रामपुत्तो एवं वाचं भासति — ‘इदं जातु वेदगू, इदं जातु सब्बजी [सब्बजी (पी०)], इदं जातु अपलिखतं गण्डमूलं पलिखणि’न्ति । तं खो पनेतं, भिक्खवे, उदको रामपुत्तो अवेदगूयेव समानो ‘वेदगूस्मी’ति भासति, असब्बजीयेव समानो ‘सब्बजीस्मी’ति भासति, अपलिखतंयेव गण्डमूलं पलिखतं मे ‘गण्डमूल’न्ति भासति । इध खो तं, भिक्खवे, भिक्खु सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘इदं जातु वेदगू, इदं जातु सब्बजी, इदं जातु अपलिखतं गण्डमूलं पलिखणि’”न्ति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, वेदगू होति? यतो खो, भिक्खवे, भिक्खु छन्नं फस्सायतनानं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं पजानाति; एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु वेदगू होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु सब्बजी होति? यतो खो, भिक्खवे, भिक्खु छन्नं फस्सायतनानं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं विदित्वा अनुपादाविमुत्तो होति; एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु सब्बजी होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खुनो अपलिखतं गण्डमूलं पलिखतं होति? गण्डोति खो, भिक्खवे, इमस्सेतं चातुमहाभूतिकस्स कायस्स अधिवचनं मातापेत्तिकसम्भवस्स ओदनकुम्मासूपचयस्स अनिच्चुच्छादनपरिमदनभेदनविद्धंसनधम्मस्स । गण्डमूलन्ति खो, भिक्खवे, तण्हायेतं अधिवचनं । यतो खो, भिक्खवे, भिक्खुनो तण्हा पहीना होति उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावङ्कता आयतिं अनुप्पादधम्मा; एवं खो, भिक्खवे, भिक्खुनो अपलिखतं गण्डमूलं पलिखतं होति ।

“उदको सुदं, भिक्खवे, रामपुत्तो एवं वाचं भासति — ‘इदं जातु वेदगू, इदं जातु सब्बजी, इदं जातु अपलिखतं गण्डमूलं पलिखणि’न्ति । तं खो पनेतं, भिक्खवे, उदको रामपुत्तो अवेदगूयेव समानो ‘वेदगूस्मी’ति भासति, असब्बजीयेव समानो ‘सब्बजीस्मी’ति भासति; अपलिखतंयेव गण्डमूलं ‘पलिखतं मे गण्डमूल’न्ति भासति । इध खो तं, भिक्खवे, भिक्खु सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘इदं जातु वेदगू, इदं जातु सब्बजी, इदं जातु अपलिखतं गण्डमूलं पलिखणि’”न्ति । दसमं ।

सळवग्गो दसमो ।

तस्सुद्धानं —

द्वे संगय्हा परिहानं, पमादविहारी च संवरो ।
समाधि पटिसल्लानं, द्वे नतुम्हाकेन उदकोति ॥

सळायतनवग्गे दुतियपण्णासको समत्तो ।

तस्स वग्गुद्धानं —

अविज्जा मिगजालञ्च, गिलानं छन्नं चतुत्थकं ।
सळवग्गेन पज्जासं, दुतियो पण्णासको अयन्ति ॥

पठमसतकं ।

११. योगक्खेमिवग्गो

१. योगक्खेमिसुत्तं

१०४. सावत्थिनिदानं । “योगक्खेमिपरियायं वो, भिक्खवे, धम्मपरियायं देसेस्सामि । तं सुणाथ । कतमो च, भिक्खवे, योगक्खेमिपरियायो धम्मपरियायो? सन्ति, भिक्खवे, चक्खुविज्जेय्या रूपा इद्वा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । ते तथागतस्स पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावङ्कता आयतिं अनुप्पादधम्मा । तेसञ्च पहानाय अक्खासि योगं, तस्मा तथागतो ‘योगक्खेमी’ति वुच्चति...पे०... सन्ति, भिक्खवे, मनोविज्जेय्या धम्मा इद्वा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । ते तथागतस्स पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावङ्कता आयतिं

अनुप्पादधम्मा । तेसञ्च पहानाय अक्खासि योगं, तस्मा तथागतो ‘योगक्खेमी’ति वुच्चति । अयं खो, भिक्खवे, योगक्खेमिपरियायो धम्मपरियायो’ति । पठमं ।

२. उपादायसुत्तं

१०५. “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति किं उपादाय उप्पज्जति अज्झत्तं सुखं दुक्खं’न्ति?

“भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... ।

“चक्खुस्मिं खो, भिक्खवे, सति चक्खुं उपादाय उप्पज्जति अज्झत्तं सुखं दुक्खं...पे०... मनस्मिं सति मनं उपादाय उप्पज्जति अज्झत्तं सुखं दुक्खं । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, चक्खु निच्चं वा अनिच्चं वा’ति?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा’ति?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय उप्पज्जेय्य अज्झत्तं सुखं दुक्खं’न्ति?

“नो हेतं भन्ते”...पे०... ।

“जिक्का निच्चा वा अनिच्चा वा’ति?

“अनिच्चा, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा’ति?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय उप्पज्जेय्य अज्झत्तं सुखं दुक्खं’न्ति?

“नो हेतं, भन्ते”...पे०... ।

“मनो निच्चो वा अनिच्चो वा’ति?

“अनिच्चो, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा’ति?

“दुखं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुखं विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय उप्पज्जेय्य अज्झत्तं सुखं दुखं” न्ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिम्पि निब्बिन्दति... पे०... मनस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती’ति । दूतियं ।

३. दुखसमुदयसुत्तं

१०६. “दुखस्स, भिक्खवे, समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च देसेस्सामि । तं सुणाथ । कतमो च, भिक्खवे, दुखस्स समुदयो? चक्खुञ्च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविज्जाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा । अयं दुखस्स समुदयो... पे०... जिह्मञ्च पटिच्च रसे च उप्पज्जति जिह्मविज्जाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा । अयं दुखस्स समुदयो... पे०... मनञ्च पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविज्जाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा । अयं खो, भिक्खवे, दुखस्स समुदयो ।

“कतमो च, भिक्खवे, दुखस्स अत्थङ्गमो? चक्खुञ्च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविज्जाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा । तस्सायेव तण्हाय असेसविरागनिरोधा उपादाननिरोधो; उपादाननिरोधा भवनिरोधो; भवनिरोधा जातिनिरोधो; जातिनिरोधा जरामरणं सोकपरिदेवदुखदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुखक्खन्धस्स निरोधो होति । अयं दुखस्स अत्थङ्गमो... पे०... जिह्मञ्च पटिच्च रसे च उप्पज्जति जिह्मविज्जाणं... पे०... मनञ्च पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविज्जाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा । तस्सायेव तण्हाय असेसविरागनिरोधा उपादाननिरोधो; उपादाननिरोधा भवनिरोधो; भवनिरोधा जातिनिरोधो; जातिनिरोधा जरामरणं सोकपरिदेवदुखदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुखक्खन्धस्स निरोधो होति । अयं खो, भिक्खवे, दुखस्स अत्थङ्गमो’ति । ततियं ।

४. लोकसमुदयसुत्तं

१०७. “लोकस्स, भिक्खवे, समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च देसेस्सामि । तं सुणाथ । कतमो च, भिक्खवे, लोकस्स समुदयो? चक्खुञ्च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविज्जाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा; तण्हापच्चया उपादानं; उपादानपच्चया भवो; भवपच्चया जाति; जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुखदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । अयं खो, भिक्खवे, लोकस्स समुदयो ... पे०... जिह्मञ्च पटिच्च रसे च उप्पज्जति जिह्मविज्जाणं... पे०... मनञ्च पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविज्जाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा; तण्हापच्चया उपादानं; उपादानपच्चया भवो; भवपच्चया जाति; जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुखदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । अयं खो, भिक्खवे, लोकस्स समुदयो ।

“कतमो च, भिक्खवे, लोकस्स अत्थङ्गमो? चक्खुञ्च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविज्जाणं । तिण्णं सङ्गति

फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा । तस्सायेव तण्हाय असेसविरागनिरोधा उपादाननिरोधो; उपादाननिरोधा भवनिरोधो; भवनिरोधा जातिनिरोधो; जातिनिरोधा जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति । अयं खो, भिक्खवे, लोकस्स अत्थङ्गमो...पे०... जिक्खञ्च पटिच्च रसे च उप्पज्जति...पे०... मनञ्च पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविज्जाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा । तस्सायेव तण्हाय असेसविरागनिरोधा उपादाननिरोधो; उपादाननिरोधा...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति । अयं खो, भिक्खवे, लोकस्स अत्थङ्गमो”ति । चतुत्थं ।

५. सेय्योहमस्मिसुत्तं

१०८. “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति किं उपादाय किं अभिनिविस्स सेय्योहमस्मीति वा होति, सदिसोहमस्मीति वा होति, हीनोहमस्मीति वा होती”ति?

“भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा ।

“चक्खुस्मिं खो, भिक्खवे, सति चक्खुं उपादाय चक्खुं अभिनिविस्स सेय्योहमस्मीति वा होति, सदिसोहमस्मीति वा होति, हीनोहमस्मीति वा होति...पे०... जिक्खाय सति...पे०... मनस्मिं सति मनं उपादाय मनं अभिनिविस्स सेय्योहमस्मीति वा होति, सदिसोहमस्मीति वा होति, हीनोहमस्मीति वा होति । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, चक्खु निच्चं वा अनिच्चं वा”ति?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय सेय्योहमस्मीति वा अस्स, सदिसोहमस्मीति वा अस्स, हीनोहमस्मीति वा अस्सा”ति?

“नो हेतं, भन्ते”...पे०... जिक्खा... कायो निच्चो वा अनिच्चो वा”ति?

“अनिच्चो, भन्ते”...पे०... ।

“मनो निच्चो वा अनिच्चो वा”ति?

“अनिच्चो, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय सेय्योहमस्मीति वा अस्स, सदिसोहमस्मीति वा अस्स, हीनोहमस्मीति वा अस्सा”ति?

“नो हेतं, भन्ते”।

“एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिम्पि निब्बिन्दति...पे०... मनस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती”ति । पञ्चमं ।

६. संयोजनियसुत्तं

१०९. “संयोजनिये च, भिक्खवे, धम्मे देसेस्सामि संयोजनञ्च । तं सुणाथ । कतमे च, भिक्खवे, संयोजनिया धम्मा, कतमञ्च संयोजनं? चक्खुं, भिक्खवे, संयोजनियो धम्मो । यो तत्थ छन्दरागो, तं तत्थ संयोजनं...पे०... जिक्का संयोजनियो धम्मो...पे०... मनो संयोजनियो धम्मो । यो तत्थ छन्दरागो, तं तत्थ संयोजनं । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, संयोजनिया धम्मा, इदं संयोजनं”न्ति । छट्ठं ।

७. उपादानियसुत्तं

११०. “उपादानिये च, भिक्खवे, धम्मे देसेस्सामि उपादानञ्च । तं सुणाथ । कतमे च, भिक्खवे, उपादानिया धम्मा, कतमञ्च उपादानं? चक्खुं, भिक्खवे, उपादानियो धम्मो । यो तत्थ छन्दरागो, तं तत्थ उपादानं...पे०... जिक्का उपादानियो धम्मो...पे०... मनो उपादानियो धम्मो । यो तत्थ छन्दरागो, तं तत्थ उपादानं । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, उपादानिया धम्मा, इदं उपादानं”न्ति । सत्तमं ।

८. अज्झत्तिकायतनपरिजाननसुत्तं

१११. “चक्खुं, भिक्खवे, अनभिजानं अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय । सोतं... घानं... जिक्कं... कायं... मनं अनभिजानं अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय । चक्खुञ्च खो, भिक्खवे, अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाय...पे०... जिक्कं... कायं... मनं अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाय”ति । अट्ठमं ।

९. बाहिरायतनपरिजाननसुत्तं

११२. “रूपे, भिक्खवे, अनभिजानं अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय । सद्दे... गन्धे... रसे... फोट्ठब्बे... धम्मे अनभिजानं अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय । रूपे च खो, भिक्खवे, अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाय । सद्दे... गन्धे... रसे... फोट्ठब्बे... धम्मे अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाय”ति । नवमं ।

१०. उपस्सुतिसुत्तं

११३. एकं समयं भगवा नातिके [जातिके (सी० स्या० कं०)] विहरति गिञ्जकावसथे । अथ खो भगवा रहोगतो पटिसल्लीनो इमं धम्मपरियायं अभासि — “चक्खुञ्च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविज्जाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा; तण्हापच्चया उपादानं; उपादानपच्चया भवो; भवपच्चया जाति; जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । जिह्मञ्च पटिच्च रसे च उप्पज्जति...पे०... मनञ्च पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविज्जाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा; तण्हापच्चया उपादानं; उपादानपच्चया भवो; भवपच्चया जाति; जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति” ।

“चक्खुञ्च पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविज्जाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा । तस्सायेव तण्हाय असेसविरागनिरोधा उपादाननिरोधो; उपादाननिरोधा भवनिरोधो; भवनिरोधा जातिनिरोधो; जातिनिरोधा जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति...पे०... जिह्मञ्च पटिच्च रसे च उप्पज्जति...पे०... मनञ्च पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविज्जाणं । तिण्णं सङ्गति फस्सो । फस्सपच्चया वेदना; वेदनापच्चया तण्हा । तस्सायेव तण्हाय असेसविरागनिरोधा उपादाननिरोधो; उपादाननिरोधा... पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती”ति ।

तेन खो पन समयेन अज्जतरो भिक्खु भगवतो उपस्सुति [उपस्सुतिं (सी० कं०)] ठितो होति । अद्दसा खो भगवा तं भिक्खुं उपस्सुति ठितं । दिस्वान तं भिक्खुं एतदवोच — “अस्सोसि नो त्वं, भिक्खु, इमं धम्मपरियाय”न्ति? “एवं, भन्ते” । “उग्गण्हाहि त्वं, भिक्खु, इमं धम्मपरियायं । परियापुणाहि त्वं, भिक्खु, इमं धम्मपरियायं । धारेहि त्वं, भिक्खु, इमं धम्मपरियायं । अत्थसंहितोयं, भिक्खु, धम्मपरियायो आदिब्रह्मचरियको”ति । दसमं ।

योगक्खेमिवग्गो एकादसमो ।

तस्सुद्धानं —

योगक्खेमि उपादाय, दुक्खं लोको च सेय्यो च ।

संयोजनं उपादानं, द्वे परिजानं उपस्सुतीति ॥

१२. लोककामगुणवग्गो

१. पठममारपाससुत्तं

११४. “सन्ति, भिक्खवे, चक्खुविज्जेय्या रूपा, इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे, भिक्खु, अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति — अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु आवासगतो मारस्स, मारस्स वसं गतो [वसगतो (सी० अट्ठ० स्या० अट्ठ०)], पटिमुक्कस्स मारपासो । बद्धो सो मारबन्धनेन यथाकामकरणीयो पापिमतो...पे०... ।

“सन्ति, भिक्खवे, जिह्माविज्जेय्या रसा, इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति — अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु आवासगतो मारस्स, मारस्स वसं गतो, पटिमुक्कस्स मारपासो । बद्धो सो मारबन्धनेन...पे०... ।

११६. “नाहं, भिक्खवे, गमनेन लोकस्स अन्तं जातेय्यं, दट्ठेय्यं [दिट्ठेय्यं (स्या० कं० क०)], पत्तेय्यन्ति वदामि । न च पनाहं, भिक्खवे, अप्पत्वा लोकस्स अन्तं दुक्खस्स अन्तकिरियं वदामी”ति । इदं वत्वा भगवा उट्ठायासना विहारं पाविसि । अथ खो तेसं भिक्खून् अचिरपक्कन्तस्स भगवतो एतदहोसि — “इदं खो नो, आवुसो, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — ‘नाहं, भिक्खवे, गमनेन लोकस्स अन्तं जातेय्यं, दट्ठेय्यं, पत्तेय्यन्ति वदामि । न च पनाहं, भिक्खवे, अप्पत्वा लोकस्स अन्तं दुक्खस्स अन्तकिरियं वदामी’ति । को नु खो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजेय्या”ति?

अथ खो तेसं भिक्खून् एतदहोसि — “अयं खो आयस्मा आनन्दो सत्थु चेव संवणितो, सम्भावितो च विञ्चूनं सब्रह्मचारीनं । पほति चायस्मा आनन्दो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं । यंनून मयं येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं एतमत्थं पटिपुच्छेय्याम”ति ।

अथ खो ते भिक्खू येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा आयस्मता आनन्देन सद्धिं सम्मोदिंसु । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोचुं

— “इदं खो नो, आवुसो आनन्द, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — ‘नाहं, भिक्खवे, गमनेन लोकस्स अन्तं जातेय्यं, दट्ठेय्यं, पत्तेय्यन्ति वदामि । न च पनाहं, भिक्खवे, अप्पत्वा लोकस्स अन्तं दुक्खस्स अन्तकिरियं वदामी’ति । तेसं नो, आवुसो, अम्हाकं अचिरपक्कन्तस्स भगवतो एतदहोसि — ‘इदं खो नो, आवुसो, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — नाहं, भिक्खवे, गमनेन लोकस्स अन्तं जातेय्यं, दट्ठेय्यं, पत्तेय्यन्ति वदामि । न च पनाहं, भिक्खवे, अप्पत्वा लोकस्स अन्तं दुक्खस्स अन्तकिरियं वदामीति । को नु खो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजेय्या”ति? तेसं नो, आवुसो, अम्हाकं एतदहोसि — ‘अयं खो, आवुसो, आयस्मा आनन्दो सत्थु चेव संवणितो, सम्भावितो च विञ्चूनं सब्रह्मचारीनं । पほति चायस्मा आनन्दो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं । यंनून मयं येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं एतमत्थं पटिपुच्छेय्याम”ति । विभजतायस्मा आनन्दो”ति ।

“सेय्यथापि, आवुसो, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स तिट्ठतो सारवतो अतिक्कम्मेव, मूलं अतिक्कम्मेव, खन्धं साखापलासे सारं परियेसितब्बं मज्जेय्य; एवं सम्पदमिदं आयस्मन्तानं सत्थरि सम्मुखीभूते तं भगवन्तं अतिसित्वा अम्हे एतमत्थं पटिपुच्छितब्बं मज्जथ [मज्जेथ (पी० क०)] । सो हावुसो, भगवा जानं जानाति, पस्सं पस्सति — चक्खुभूतो, जाणभूतो, धम्मभूतो, ब्रह्मभूतो, वत्ता, पवत्ता, अत्थस्स निन्नेता, अमतस्स दाता, धम्मस्सामी, तथागतो । सो चेव पनेतस्स कालो अहोसि यं भगवन्तं येव एतमत्थं पटिपुच्छेय्याथ । यथा वो भगवा ब्याकरेय्य तथा वो धारेय्याथा”ति ।

“अट्ठावुसो आनन्द, भगवा जानं जानाति, पस्सं पस्सति — चक्खुभूतो, जाणभूतो, धम्मभूतो, ब्रह्मभूतो, वत्ता, पवत्ता, अत्थस्स निन्नेता, अमतस्स दाता, धम्मस्सामी, तथागतो । सो चेव पनेतस्स कालो अहोसि यं भगवन्तं येव एतमत्थं पटिपुच्छेय्याम । यथा नो भगवा ब्याकरेय्य तथा नं धारेय्याम । अपि चायस्मा आनन्दो सत्थु चेव संवणितो, सम्भावितो च

विञ्जूनं सन्नह्यचारीनं । पहाति चायस्मा आनन्दो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं । विभजतायस्मा आनन्दो अगारुं करित्वा'ति ।

“तेनहावुसो, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी'ति । “एवमावुसो'ति खो ते भिक्खू आयस्मतो आनन्दस्स पच्चस्सोसुं । आयस्मा आनन्दो एतदवोच —

“यं खो वो, आवुसो, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — ‘नाहं, भिक्खवे, गमनेन लोकस्स अन्तं जातेय्यं, दट्ठेय्यं, पत्तेय्यन्ति वदामि । न च पनाहं, भिक्खवे, अप्पत्वा लोकस्स अन्तं दुक्खस्स अन्तकिरियं वदामी'ति, इमस्स ख्वाहं, आवुसो, भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं आजानामि । येन खो, आवुसो, लोकस्मिं लोकसज्जी होति लोकमानी — अयं वुच्चति अरियस्स विनये लोको । केन चावुसो, लोकस्मिं लोकसज्जी होति लोकमानी? चक्खुना खो, आवुसो, लोकस्मिं लोकसज्जी होति लोकमानी । सोतेन खो, आवुसो... घानेन खो, आवुसो... जिक्काय खो, आवुसो, लोकस्मिं लोकसज्जी होति लोकमानी । कायेन खो, आवुसो... मनेन खो, आवुसो, लोकस्मिं लोकसज्जी होति लोकमानी । येन खो, आवुसो, लोकस्मिं लोकसज्जी होति लोकमानी — अयं वुच्चति अरियस्स विनये लोको । यं खो वो, आवुसो, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — ‘नाहं, भिक्खवे, गमनेन लोकस्स अन्तं जातेय्यं, दट्ठेय्यं, पत्तेय्यन्ति वदामि । न च पनाहं, भिक्खवे, अप्पत्वा लोकस्स अन्तं दुक्खस्स अन्तकिरियं वदामी'ति, इमस्स ख्वाहं, आवुसो, भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामि । आकङ्खमाना च पन तुम्हे आयस्मन्तो भगवन्तंयेव उपसङ्कमित्वा एतमत्थं पटिपुच्छेय्याथ । यथा वो भगवा ब्याकरोति तथा नं धारेय्याथा'ति ।

“एवमावुसो'ति खो ते भिक्खू आयस्मतो आनन्दस्स पटिस्सुत्वा उट्ठायासना येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं —

“यं खो नो, भन्ते, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — ‘नाहं, भिक्खवे, गमनेन लोकस्स अन्तं जातेय्यं, दट्ठेय्यं, पत्तेय्यन्ति वदामि । न च पनाहं, भिक्खवे, अप्पत्वा लोकस्स अन्तं दुक्खस्स अन्तकिरियं वदामी'ति । तेसं नो, भन्ते, अम्हाकं अचिरपक्कन्तस्स भगवतो एतदहोसि — ‘इदं खो नो, आवुसो, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — नाहं, भिक्खवे, गमनेन लोकस्स अन्तं जातेय्यं, दट्ठेय्यं, पत्तेय्यन्ति वदामि । न च पनाहं, भिक्खवे, अप्पत्वा लोकस्स अन्तं दुक्खस्स अन्तकिरियं वदामी'ति । को नु खो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजेय्याति? तेसं नो, भन्ते, अम्हाकं एतदहोसि — ‘अयं खो आयस्मा आनन्दो सत्थु चेव संवणितो, सम्भावितो च विञ्जूनं सन्नह्यचारीनं । पहाति चायस्मा आनन्दो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं । यन्न मयं येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं एतमत्थं पटिपुच्छेय्यामा'ति । अथ खो मयं, भन्ते, येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमिम्ह; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं एतमत्थं पटिपुच्छिम्ह । तेसं नो, भन्ते, आयस्मता आनन्देन इमेहि आकारेहि इमेहि पदेहि इमेहि व्यञ्जनेहि अत्थो विभत्तो'ति ।

“पण्डितो, भिक्खवे, आनन्दो; महापज्जो, भिक्खवे, आनन्दो! मं चेपि तुम्हे, भिक्खवे, एतमत्थं पटिपुच्छेय्याथ, अहम्पि तं एवमेवं ब्याकरेय्यं यथा तं आनन्देन ब्याकतं । एसो चेवेतस्स अत्थो, एवञ्च नं धारेय्याथा'ति । ततियं ।

४. कामगुणसुत्तं

११७. “पुब्बेव मे, भिक्खवे, सम्बोधा अनभिसम्बुद्धस्स बोधिसत्तस्सेव सतो एतदहोसि — ‘येमे पञ्च कामगुणा चेतसो सम्फुट्ठपुब्बा अतीता निरुद्धा विपरिणता, तत्र मे चित्तं बहुलं गच्छमानं गच्छेय्य पच्चुप्पन्नेसु वा अप्पं वा अनागतेसु’ । तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘येमे पञ्च कामगुणा चेतसो सम्फुट्ठपुब्बा अतीता निरुद्धा विपरिणता, तत्र मे अत्तरूपेण अप्पमादो सति चेतसो आरक्खो करणीयो’ । तस्मातिह, भिक्खवे, तुम्हाकम्पि ये ते पञ्च कामगुणा चेतसो सम्फुट्ठपुब्बा अतीता निरुद्धा विपरिणता, तत्र वो चित्तं बहुलं गच्छमानं गच्छेय्य पच्चुप्पन्नेसु वा अप्पं वा अनागतेसु । तस्मातिह, भिक्खवे, तुम्हाकम्पि ये ते पञ्च कामगुणा चेतसो सम्फुट्ठपुब्बा अतीता निरुद्धा विपरिणता, तत्र वो अत्तरूपेहि अप्पमादो सति चेतसो आरक्खो करणीयो । तस्मातिह, भिक्खवे, से आयतने वेदितब्बे यत्थ चक्खु च निरुज्झति, रूपसञ्जा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे...पे०... यत्थ जिक्का च निरुज्झति, रससञ्जा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे...पे०... यत्थ मनो च निरुज्झति, धम्मसञ्जा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे’ति । इदं वत्वा भगवा उट्ठायासना विहारं पाविसि ।

अथ खो तेसं भिक्खून् अचिरपक्कन्तस्स भगवतो एतदहोसि — “इदं खो नो, आवुसो, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेण अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — ‘तस्मातिह, भिक्खवे, से आयतने वेदितब्बे यत्थ चक्खु च निरुज्झति, रूपसञ्जा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे...पे०... यत्थ जिक्का च निरुज्झति, रससञ्जा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे...पे०... यत्थ मनो च निरुज्झति, धम्मसञ्जा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे’ति । को नु खो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेण अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेण अत्थं विभजेय्या’ति?

अथ खो तेसं भिक्खून् एतदहोसि — “अयं खो आयस्मा आनन्दो सत्थु चेव संवण्णितो, सम्भावितो च विज्जूनं सब्रह्मचारीनं । पहीति चायस्मा आनन्दो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेण अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेण अत्थं विभजितुं । यन्नून मयं येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं एतमत्थं पटिपुच्छेय्याम’ति ।

अथ खो ते भिक्खू येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा आयस्मता आनन्देन सद्धिं सम्मोदिंसु । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोचुं —

“इदं खो नो, आवुसो आनन्द, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेण अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — ‘तस्मातिह, भिक्खवे, से आयतने वेदितब्बे यत्थ चक्खु च निरुज्झति, रूपसञ्जा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे...पे०... यत्थ जिक्का च निरुज्झति, रससञ्जा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे...पे०... यत्थ मनो च निरुज्झति, धम्मसञ्जा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे’ति । तेसं नो, आवुसो, अम्हाकं अचिरपक्कन्तस्स भगवतो एतदहोसि — ‘इदं खो नो, आवुसो, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेण अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — तस्मातिह, भिक्खवे, से आयतने वेदितब्बे यत्थ चक्खु च निरुज्झति, रूपसञ्जा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे...पे०... यत्थ जिक्का च निरुज्झति, रससञ्जा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे...पे०... यत्थ मनो च निरुज्झति, धम्मसञ्जा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे’ति । को नु खो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेण अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेण अत्थं विभजेय्याति? तेसं नो, आवुसो, अम्हाकं एतदहोसि — ‘अयं खो आयस्मा आनन्दो सत्थु चेव संवण्णितो,

सम्भावितो च विञ्जूनं सन्नह्यचारीनं । परोति चायस्मा आनन्दो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं । यन्नून मयं येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं एतमत्थं पटिपुच्छेय्यामांति । विभजतायस्मा आनन्दो”ति ।

“सेय्यथापि, आवुसो, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो महतो रुक्खस्स...पे०... विभजतायस्मा आनन्दो अगुरुं करित्वाति ।

“तेनहावुसो, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”ति । “एवमावुसो”ति खो ते भिक्खू आयस्मतो आनन्दस्स पच्चस्सोसुं । आयस्मा आनन्दो एतदवोच —

“यं खो वो, आवुसो, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — ‘तस्मातिह, भिक्खवे, से आयतने वेदितब्बे यत्थ चक्खु च निरुज्झति, रूपसञ्जा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे... पे०... यत्थ मनो च निरुज्झति, धम्मसञ्जा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे”ति । इमस्स ख्वाहं, आवुसो, भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं आजानामि । सळायतननिरोधं नो एतं, आवुसो, भगवता सन्धाय भासितं — ‘तस्मातिह, भिक्खवे, से आयतने वेदितब्बे, यत्थ चक्खु च निरुज्झति, रूपसञ्जा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे... पे०... यत्थ मनो च निरुज्झति, धम्मसञ्जा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे”ति । अयं खो, आवुसो, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — ‘तस्मातिह, भिक्खवे, से आयतने वेदितब्बे यत्थ चक्खु च निरुज्झति, रूपसञ्जा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे... पे०... यत्थ मनो च निरुज्झति, धम्मसञ्जा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे”ति । इमस्स ख्वाहं, आवुसो, भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामि । आकङ्खमाना च पन तुम्हे आयस्मन्तो भगवन्तंयेव उपसङ्कमथ; उपसङ्कमित्वा एतमत्थं पुच्छेय्याथ । यथा वो भगवा ब्याकरोति तथा नं धारेय्याथा”ति ।

“एवमावुसो”ति खो ते भिक्खू आयस्मतो आनन्दस्स पटिस्सुत्वा उट्ठायासना येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं —

“यं खो नो, भन्ते, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — ‘तस्मातिह, भिक्खवे, से आयतने वेदितब्बे यत्थ चक्खु च निरुज्झति, रूपसञ्जा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे... पे०... यत्थ जिह्वा च निरुज्झति, रससञ्जा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे... पे०... यत्थ मनो च निरुज्झति, धम्मसञ्जा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे”ति, तेसं नो, भन्ते, अम्हाकं अचिरपक्कन्तस्स भगवतो एतदहोसि — ‘इदं खो नो, आवुसो, भगवा संखित्तेन उद्देसं उद्दिसित्वा वित्थारेन अत्थं अविभजित्वा उट्ठायासना विहारं पविट्ठो — तस्मातिह, भिक्खवे, से आयतने वेदितब्बे यत्थ चक्खु च निरुज्झति, रूपसञ्जा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे... पे०... यत्थ मनो च निरुज्झति, धम्मसञ्जा च निरुज्झति, से आयतने वेदितब्बे”ति । ‘को नु खो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजेय्या”ति? तेसं नो, भन्ते, अम्हाकं एतदहोसि — ‘अयं खो आयस्मा आनन्दो सत्थु चेव संवणितो, सम्भावितो च विञ्जूनं सन्नह्यचारीनं । परोति चायस्मा आनन्दो इमस्स भगवता संखित्तेन उद्देसस्स उद्दिट्ठस्स वित्थारेन अत्थं अविभत्तस्स वित्थारेन अत्थं विभजितुं । यन्नून मयं येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमेय्याम; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं एतमत्थं पटिपुच्छेय्यामांति । अथ खो मयं, भन्ते, येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमिम्ह; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं एतमत्थं पटिपुच्छिम्ह । तेसं नो, भन्ते, आयस्मता आनन्देन इमेहि आकारेहि, इमेहि

पदेहि, इमेहि व्यञ्जनेहि अत्थो विभत्तो”ति ।

“पण्डितो, भिक्खवे, आनन्दो; महापज्जो, भिक्खवे, आनन्दो! मं चेपि तुम्हे, भिक्खवे, एतमत्थं पटिपुच्छेय्याथ, अहमिं तं एवमेवं व्याकरेय्यं यथा तं आनन्देन व्याकृतं । एसो चेवेतस्स अत्थो । एवञ्च नं धारेय्याथा”ति । चतुत्थं ।

५. सक्कपज्जसुत्तं

११८. एकं समयं भगवा राजगहे विहरति गिज्झकूटे पब्बते । अथ खो सक्को देवानमिन्दो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितो खो सक्को देवानमिन्दो भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे नो परिनिब्बायन्ति? को पन, भन्ते, हेतु, को पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायन्ती”ति?

“सन्ति खो, देवानमिन्द, चक्खुविज्जेय्या रूपा, इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो तन्निस्सितं विज्जाणं होति तदुपादानं । सउपादानो, देवानमिन्द, भिक्खु नो परिनिब्बायति...पे०... ।

“सन्ति खो, देवानमिन्द, जिह्वाविज्जेय्या रसा...पे०... सन्ति खो, देवानमिन्द, मनोविज्जेय्या धम्मा, इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो तन्निस्सितं विज्जाणं होति तदुपादानं । सउपादानो, देवानमिन्द, भिक्खु नो परिनिब्बायति । अयं खो, देवानमिन्द, हेतु, अयं पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे नो परिनिब्बायन्ति ।

“सन्ति च खो, देवानमिन्द, चक्खुविज्जेय्या रूपा, इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो न तन्निस्सितं विज्जाणं होति, न तदुपादानं । अनुपादानो, देवानमिन्द, भिक्खु परिनिब्बायति...पे०... ।

“सन्ति खो, देवानमिन्द, जिह्वाविज्जेय्या रसा...पे०... सन्ति खो, देवानमिन्द, मनोविज्जेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो न तन्निस्सितं विज्जाणं होति न तदुपादानं । अनुपादानो, देवानमिन्द, भिक्खु परिनिब्बायति । अयं खो, देवानमिन्द, हेतु, अयं पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायन्ती”ति । पञ्चमं ।

६. पज्चसिखसुत्तं

११९. एकं समयं भगवा राजगहे विहरति गिज्झकूटे पब्बते । अथ खो पज्चसिखो गन्धब्बदेवपुत्तो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितो खो पज्चसिखो गन्धब्बदेवपुत्तो भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे नो परिनिब्बायन्ति? को पन, भन्ते, हेतु, को पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायन्ती”ति? “सन्ति खो, पज्चसिख, चक्खुविज्जेय्या रूपा...पे०... सन्ति खो, पज्चसिख, मनोविज्जेय्या धम्मा, इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो तन्निस्सितं विज्जाणं

होति तदुपादानं । सउपादानो, पञ्चसिख, भिक्खु नो परिनिब्बायति । अयं खो, पञ्चसिख, हेतु, अयं पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे नो परिनिब्बायन्ति” ।

“सन्ति च खो, पञ्चसिख, चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा...पे०... सन्ति खो, पञ्चसिख, मनोविज्जेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो न तन्निस्सितं विज्जाणं होति, न तदुपादानं । अनुपादानो, पञ्चसिख, भिक्खु परिनिब्बायति । अयं खो, पञ्चसिख, हेतु, अयं पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायन्ती”ति । छट्ठं ।

७. सारिपुत्तसद्धिविहारिकसुत्तं

१२०. एकं समयं आयस्मा सारिपुत्तो सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो अज्जतरो भिक्खु येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मता सारिपुत्तेन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच — “सद्धिविहारिको, आवुसो सारिपुत्त, भिक्खु सिक्खं पच्चक्खाय हीनायावत्तो”ति ।

“एवमेतं, आवुसो, होति इन्द्रियेसु अगुत्तद्वारस्स, भोजने अमत्तज्जू, जागरियं अननुयुत्तस्स । ‘सो वतावुसो, भिक्खु इन्द्रियेसु अगुत्तद्वारो भोजने अमत्तज्जू जागरियं अननुयुत्तो यावजीवं परिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं सन्तानेस्सती’ति नेतं ठानं विज्जति । ‘सो वतावुसो, भिक्खु इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो, भोजने मत्तज्जू, जागरियं अनुयुत्तो यावजीवं परिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं सन्तानेस्सती’ति ठानमेतं विज्जति ।

“कथञ्चावुसो, इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो होति? इधावुसो, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा न निमित्तग्गाही होति नानुब्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं तस्स संवराय पटिपज्जति, रक्खति चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये संवरं आपज्जति । सोतेन सद्धं सुत्वा... घानेन गन्धं घायित्वा... जिह्वाय रसं सायित्वा... कायेन फोटुब्बं फुसित्वा... मनसा धम्मं विज्जाय न निमित्तग्गाही होति नानुब्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं, तस्स संवराय पटिपज्जति, रक्खति मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये संवरं आपज्जति । एवं खो, आवुसो, इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो होति ।

“कथञ्चावुसो, भोजने मत्तज्जू होति? इधावुसो, भिक्खु पटिसङ्घा योनिस्सो आहारं आहारेति — ‘नेव दवाय, न मदाय, न मण्डनाय, न विभूसनाय, यावदेव इमस्स कायस्स ठितिया यापनाय, विहिंसूपरतिया, ब्रह्मचरियानुग्गहाय । इति पुराणञ्च वेदनं पटिहङ्गमि, नवज्ज वेदनं न उप्पादेस्सामि, यात्रा च मे भविस्सति, अनवज्जता च फासुविहारो चा’ति । एवं खो, आवुसो, भोजने मत्तज्जू होति ।

“कथञ्चावुसो, जागरियं अनुयुत्तो होति? इधावुसो, भिक्खु दिवसं चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मोहि चित्तं परिसोधेति । रत्तिया पठमं यामं चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मोहि चित्तं परिसोधेति । रत्तिया मज्झिमं यामं दक्खिणेन पस्सेन सीहसेय्यं कप्पेति पादे पादं अच्चाधाय सतो सम्पजानो, उट्ठानसज्जं मनसि करित्वा । रत्तिया पच्छिमं यामं पच्चुट्ठाय चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मोहि चित्तं परिसोधेति । एवं खो, आवुसो, जागरियं अनुयुत्तो होति । तस्मातिहावुसो,

एवं सिक्खितब्बं — ‘इन्द्रियेसु गुत्तद्वारा भविस्साम, भोजने मत्तञ्जुनो, जागरियं अनुयुत्ता’ति । एवञ्हि वो, आवुसो, सिक्खितब्बं’न्ति । सत्तमं ।

८. राहुलोवादसुत्तं

१२१. एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो भगवतो रहोगतस्स पटिसल्लीनस्स एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि — “परिपक्का खो राहुलस्स विमुत्तिपरिपाचनिया धम्मा; यंनूनाहं राहुलं उत्तरिं आसवानं खये विनेय्य”न्ति । अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय सावत्थियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो आयस्मन्तं राहुलं आमन्तेसि — “गणहाहि, राहुल, निसीदनं । येन अन्धवनं तेनुपसङ्गमिस्साम दिवाविहाराया”ति । “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा राहुलो भगवतो पटिस्सुत्वा निसीदनं आदाय भगवन्तं पिट्ठितो पिट्ठितो अनुबन्धि ।

तेन खो पन समयेन अनेकानि देवतासहस्सानि भगवन्तं अनुबन्धानि होन्ति — “अज्ज भगवा आयस्मन्तं राहुलं उत्तरिं आसवानं खये विनेस्सती”ति । अथ खो भगवा अन्धवनं अज्झोगाहेत्वा अज्जतरस्मिं रुक्खमूले पज्जत्ते आसने निसीदि । आयस्मापि खो राहुलो भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं राहुलं भगवा एतदवोच —

“तं किं मज्जसि, राहुल, चक्खु निच्चं वा अनिच्चं वा”ति?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति?

“नो हेतं, भन्ते” । ( ) [(तं किं मज्जसि) एवमितरेसुपि (म० नि० ३.४१६-४१७)]

“रूपा निच्चा वा अनिच्चा वा”ति?

“अनिच्चा, भन्ते”...पे०... ।

“चक्खुविज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति?

“अनिच्चं, भन्ते”...पे०... ।

“चक्खुसम्फस्सो निच्चो वा अनिच्चो वा”ति?

“अनिच्चो, भन्ते”...पे०... ।

“यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदनागतं, सज्जागतं, सङ्खारगतं, विज्जाणगतं, तम्पि निच्चं वा अनिच्चं वा”ति?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति?

“नो हेतं, भन्ते”...पे०... ।

“जिक्का निच्चा वा अनिच्चा वा”ति?

“अनिच्चा, भन्ते”...पे०... ।

“जिक्काविज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति?

“अनिच्चं, भन्ते”...पे०... ।

“जिक्कासम्फस्सो निच्चो वा अनिच्चो वा”ति?

“अनिच्चो, भन्ते”...पे०... ।

“यम्पिदं जिक्कासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदनागतं, सज्जागतं, सङ्खारगतं, विज्जाणगतं, तम्पि निच्चं वा अनिच्चं वा”ति?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति?

“नो हेतं, भन्ते”...पे०... ।

“मनो निच्चो वा अनिच्चो वा”ति?

“अनिच्चो, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वाति?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“धम्मा निच्चा वा अनिच्चा वा”ति?

“अनिच्चा, भन्ते” ... पे० ... ।

“मनोविज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति?

“अनिच्चं, भन्ते” ... पे० ... ।

“मनोसम्फस्सो निच्चो वा अनिच्चो वा”ति?

“अनिच्चो, भन्ते” ... पे० ... ।

“यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदनागतं, सज्जागतं, सङ्खारगतं, विज्जाणगतं, तम्पि निच्चं वा अनिच्चं वा”ति?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“एवं पस्सं, राहुल, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिम्पि निब्बिन्दति, रूपेसुपि निब्बिन्दति, चक्खुविज्जाणेपि निब्बिन्दति, चक्खुसम्फस्सेपि निब्बिन्दति, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदनागतं सज्जागतं सङ्खारगतं विज्जाणगतं तस्मिम्पि निब्बिन्दति... पे० ... जिह्वायपि निब्बिन्दति, रसेसुपि निब्बिन्दति, जिह्वाविज्जाणेपि निब्बिन्दति,

जिह्वासम्फस्सेपि निब्बिन्दति, यम्पिदं जिह्वासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदनागतं सज्जागतं सङ्खारगतं विज्जाणगतं तस्मिम्पि निब्बिन्दति...पे०... ।

“मनस्मिम्पि निब्बिन्दति, धम्मेसुपि निब्बिन्दति, मनोविज्जाणेपि निब्बिन्दति, मनोसम्फस्सेपि निब्बिन्दति, यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदनागतं सज्जागतं सङ्खारगतं विज्जाणगतं तस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती’ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा राहुलो भगवतो भासितं अभिनन्दि । इमस्मिञ्च पन वेय्याकरणस्मिं भज्जमाने आयस्मतो राहुलस्स अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुच्चि । अनेकानञ्च देवतासहस्सानं विरजं वीतमलं धम्मचक्खुं उदपादि — “यं किञ्चि समुदयधम्मं, सब्बं तं निरोधधम्मं”न्ति । अट्ठमं ।

९. संयोजनियधम्मसुत्तं

१२२. “संयोजनिये च, भिक्खवे, धम्मे देसेस्सामि संयोजनञ्च । तं सुणाथ । कतमे च, भिक्खवे, संयोजनिया धम्मा, कतमञ्च संयोजनं? सन्ति, भिक्खवे, चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, संयोजनिया धम्मा । यो तत्थ छन्दरागो, तं तत्थ संयोजनं...पे०... सन्ति, भिक्खवे, जिह्वाविज्जेय्या रसा... पे०... सन्ति, भिक्खवे, मनोविज्जेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, संयोजनिया धम्मा । यो तत्थ छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं”न्ति । नवमं ।

१०. उपादानियधम्मसुत्तं

१२३. “उपादानिये च, भिक्खवे, धम्मे देसेस्सामि उपादानञ्च । तं सुणाथ । कतमे च, भिक्खवे, उपादानिया धम्मा, कतमञ्च उपादानं? सन्ति, भिक्खवे, चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, उपादानिया धम्मा । यो तत्थ छन्दरागो, तं तत्थ उपादानं...पे०... सन्ति, भिक्खवे, जिह्वाविज्जेय्या रसा... पे०... सन्ति, भिक्खवे, मनोविज्जेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, उपादानिया धम्मा । यो तत्थ छन्दरागो तं तत्थ उपादानं”न्ति । दसमं ।

लोककामगुणवग्गो द्वादसमो ।

तस्सुद्धानं —

मारपासेन द्वे वुत्ता, लोककामगुणेन च ।
सक्को पञ्चसिखो चेव, सारिपुत्तो च राहुलो ।
संयोजनं उपादानं, वग्गो तेन पवुच्चतीति ॥

१३. गहपतिवग्गो

१. वेसालीसुत्तं

१२४. एकं समयं भगवा वेसालियं विहरति महावने कूटागारसालायं । अथ खो उग्गो गहपति वेसालिको येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो उग्गो गहपति वेसालिको भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे नो परिनिब्बायन्ति? को पन, भन्ते, हेतु, को पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायन्ती”ति?

“सन्ति खो, गहपति, चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो तन्निस्सितं विज्जाणं होति तदुपादानं । सउपादानो, गहपति, भिक्खु नो परिनिब्बायति...पे०... सन्ति खो, गहपति, जिह्वाविज्जेय्या रसा...पे०... सन्ति खो, गहपति, मनोविज्जेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो तन्निस्सितं विज्जाणं होति तदुपादानं । सउपादानो, गहपति, भिक्खु नो परिनिब्बायति । अयं खो, गहपति, हेतु, अयं पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे नो परिनिब्बायन्ति ।

“सन्ति च खो, गहपति, चक्खुविज्जेय्या रूपा, इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो न तन्निस्सितं विज्जाणं होति, न तदुपादानं । अनुपादानो, गहपति, भिक्खु परिनिब्बायति...पे०... सन्ति खो, गहपति, जिह्वाविज्जेय्या रसा...पे०... सन्ति खो, गहपति, मनोविज्जेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति, तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो । न तन्निस्सितं विज्जाणं होति, न तदुपादानं । अनुपादानो, गहपति, भिक्खु परिनिब्बायति । अयं खो, गहपति, हेतु अयं पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायन्ती”ति । पठमं ।

२. वज्जीसुत्तं

१२५. एकं समयं भगवा वज्जीसु विहरति हत्थिगामे । अथ खो उग्गो गहपति हत्थिगामको येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो उग्गो गहपति हत्थिगामको भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु को पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे नो परिनिब्बायन्ति? को पन, भन्ते हेतु को पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायन्ती”ति? (यथा पुरिमसुत्तन्तं, एवं वित्थारेतब्बं) । अयं खो, गहपति, हेतु अयं पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायन्तीति । दुतियं ।

३. नाळन्दसुत्तं

१२६. एकं समयं भगवा नाळन्दायं विहरति पावारिकम्बवने । अथ खो, उपालि गहपति, येन भगवा तेनुपसङ्कमि... पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो, उपालि गहपति, भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे नो परिनिब्बायन्ति? को पन, भन्ते, हेतु, को पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायन्ती”ति? (यथा पुरिमसुत्तन्तं, एवं वित्थारेतब्बं) । अयं खो, गहपति, हेतु अयं पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायन्तीति । ततियं ।

४. भारद्वाजसुत्तं

१२७. एकं समयं आयस्मा पिण्डोलभारद्वाजो कोसम्बियं विहरति घोसितारामे । अथ खो राजा उदेनो येनायस्मा पिण्डोलभारद्वाजो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मता पिण्डोलभारद्वाजेन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो राजा उदेनो आयस्मन्तं पिण्डोलभारद्वाजं एतदवोच — “को नु खो, भो भारद्वाज, हेतु को पच्चयो येनिमे दहरा भिक्खू सुसू [सुसू (सी० क०)] काळकेसा भद्रेन योब्बनेन समन्नागता पठमेन वयसा अनिकीळिताविनो कामेसु यावजीवं परिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं चरन्ति, अद्धानञ्च आपादेन्ती”ति? “वुत्तं खो एतं, महाराज, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन — ‘एथ तुम्हे, भिक्खवे, मातुमत्तीसु मातुचित्तं उपट्ठपेथ, भगिनिमत्तीसु भगिनिचित्तं उपट्ठपेथ, धीतुमत्तीसु धीतुचित्तं उपट्ठपेथा’ति । अयं खो, महाराज, हेतु, अयं पच्चयो येनिमे दहरा भिक्खू सुसू काळकेसा भद्रेन योब्बनेन समन्नागता पठमेन वयसा अनिकीळिताविनो कामेसु यावजीवं परिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं चरन्ति, अद्धानञ्च आपादेन्ती”ति ।

“लोलं [लोळं (स्या० कं०)] खो, भो भारद्वाज, चित्तं । अप्पेकदा मातुमत्तीसुपि लोभधम्मा उप्पज्जन्ति, भगिनिमत्तीसुपि लोभधम्मा उप्पज्जन्ति, धीतुमत्तीसुपि लोभधम्मा उप्पज्जन्ति । अत्थि नु खो, भो भारद्वाज, अज्जो च हेतु, अज्जो च पच्चयो येनिमे दहरा भिक्खू सुसू काळकेसा...पे०... अद्धानञ्च आपादेन्ती”ति?

“वुत्तं खो एतं, महाराज, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन — ‘एथ तुम्हे, भिक्खवे, इममेव कायं उद्धं पादतला अधो केसमत्थका तचपरियन्तं पूरं नानप्पकारस्स असुचिनो पच्चवेक्खथ — अत्थि इमस्मिं काये केसा लोमा नखा दन्ता तचो मंसं न्हारु [नहारु (सी० स्या० कं० पी०)] अट्ठि अट्ठिमिज्जं [अट्ठिमिज्जा (सी०)] वक्कं हदयं यकनं किलोमकं पिहकं पप्फासं अन्तं अन्तगुणं उदरियं करीसं पित्तं सेम्हं पुब्बो लोहितं सेदो मेदो अस्सु वसा खेळो सिङ्घाणिका लसिका मुत्तंन्ति । अयम्पि खो, महाराज, हेतु, अयं पच्चयो येनिमे दहरा भिक्खू सुसू काळकेसा...पे०... अद्धानञ्च आपादेन्ती”ति । “ये ते, भो भारद्वाज, भिक्खू भावितकाया भावितसीला भावितचित्ता भावितपज्जा, तेसं तं सुकरं होति । ये च खो ते, भो भारद्वाज, भिक्खू अभावितकाया अभावितसीला अभावितचित्ता अभावितपज्जा, तेसं तं दुक्करं होति । अप्पेकदा, भो भारद्वाज, असुभतो मनसि करिस्सामीति [मनसि करिस्सामीति (सी० स्या० कं० पी०)] सुभतो वा [सुभतो वा (सी०), सुभतो च (स्या० कं०)] आगच्छति । अत्थि नु खो, भो भारद्वाज, अज्जो च खो हेतु अज्जो च पच्चयो येनिमे दहरा भिक्खू सुसू काळकेसा...पे०... अद्धानञ्च आपादेन्ती”ति?

“वुत्तं खो एतं, महाराज, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन — ‘एथ तुम्हे, भिक्खवे, इन्द्रियेसु गुत्तद्वारा विहरथ । चक्खुना रूपं दिस्वा मा निमित्तग्गाहिनो अहुवत्थ, मानुब्यज्जनग्गाहिनो । यत्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं, तस्स संवराय पटिपज्जथ । रक्खथ चक्खुन्द्रियं; चक्खुन्द्रिये संवरं आपज्जथ । सोतेन सद्दं सुत्वा...पे०... घानेन गन्धं घायित्वा... जिह्वाय रसं सायित्वा... कायेन फोट्ठब्बं फुसित्वा... मनसा धम्मं विज्जाय मा निमित्तग्गाहिनो अहुवत्थ, मानुब्यज्जनग्गाहिनो । यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं, तस्स संवराय पटिपज्जथ । रक्खथ मनिन्द्रियं; मनिन्द्रिये संवरं आपज्जथा’ति । अयम्पि खो, महाराज, हेतु अयं पच्चयो येनिमे दहरा भिक्खू सुसू काळकेसा भद्रेन योब्बनेन समन्नागता पठमेन वयसा अनिकीळिताविनो कामेसु यावजीवं परिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं चरन्ति, अद्धानञ्च आपादेन्ती”ति ।

“अच्छरियं, भो भारद्वाज; अब्भुतं, भो भारद्वाज! याव सुभासितं चिदं [याव सुभासितमिदं (सी०)], भो भारद्वाज, तेन भगवता जानता पस्सता अरहता सम्मासम्बुद्धेन । एसोव खो, भो भारद्वाज, हेतु, एस पच्चयो येनिमे दहरा भिक्खू सुसू काळकेसा भद्रेन योब्बनेन समन्नागता पठमेन वयसा अनिकीळिताविनो कामेसु यावजीवं परिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं चरन्ति, अद्धानञ्च आपादेन्तीति । अहम्पि खो, भो [अहम्पि भो (सी० पी०)] भारद्वाज, यस्मिं समये अरक्खितेनेव कायेन, अरक्खिताय वाचाय, अरक्खितेन चित्तेन, अनुपट्ठिताय सतिया, असंवुतेहि इन्द्रियेहि अन्तेपुरं पविसामि, अतिविय मं तस्मिं समये लोभधम्मा परिसहन्ति । यस्मिञ्च ख्वाहं, भो भारद्वाज, समये रक्खितेनेव कायेन, रक्खिताय वाचाय, रक्खितेन चित्तेन, उपट्ठिताय सतिया, संवुतेहि इन्द्रियेहि अन्तेपुरं पविसामि, न मं तथा तस्मिं समये लोभधम्मा परिसहन्ति । अभिक्कन्तं, भो भारद्वाज; अभिक्कन्तं, भो भारद्वाज! सेय्यथापि, भो भारद्वाज, निक्कुज्जितं [निकुज्जितं (पी०)] वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळहस्स वा मगं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य, चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्तीति; एवमेवं भोता भारद्वाजेन अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एसाहं, भो भारद्वाज, तं भगवन्तं सरणं गच्छामि, धम्मञ्च, भिक्खुसङ्घञ्च । उपासकं मं भवं भारद्वाजो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं”न्ति । चतुत्थं ।

५. सोणसुत्तं

१२८. एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । अथ खो सोणो गहपतिपुत्तो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सोणो गहपतिपुत्तो भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे नो परिनिब्बायन्ति? को पन, भन्ते, हेतु, को पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायन्ती”ति? (यथा पुरिमसुत्तन्तं, एवं वित्थारेतब्बं) । अयं खो, सोण, हेतु, अयं पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायन्तीति । पञ्चमं ।

६. घोसितसुत्तं

१२९. एकं समयं आयस्मा आनन्दो कोसम्बियं विहरति घोसितारामे । अथ खो घोसितो गहपति येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्गमि...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो घोसितो गहपति आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच — “धातुनानत्तं, धातुनानत्तं”न्ति, भन्ते आनन्द, वुच्चति । किन्तावता नु खो, भन्ते, धातुनानत्तं वुत्तं भगवता”ति? “संविज्जति खो, गहपति, चक्खुधातु, रूपा च मनापा, चक्खुविज्जाणञ्च सुखवेदनियं । फस्सं पटिच्च उप्पज्जति सुखा वेदना । संविज्जति खो, गहपति, चक्खुधातु, रूपा च मनापा, चक्खुविज्जाणञ्च दुक्खवेदनियं । फस्सं पटिच्च उप्पज्जति दुक्खा वेदना । संविज्जति खो, गहपति, चक्खुधातु, रूपा च मनापा उपेक्खावेदनिया, चक्खुविज्जाणञ्च अदुक्खमसुखवेदनियं । फस्सं पटिच्च उप्पज्जति अदुक्खमसुखा वेदना...पे०... संविज्जति खो, गहपति, जिक्काधातु, रसा च मनापा, जिक्काविज्जाणञ्च सुखवेदनियं । फस्सं पटिच्च उप्पज्जति सुखा वेदना । संविज्जति खो, गहपति, जिक्काधातु, रसा च मनापा, जिक्काविज्जाणञ्च दुक्खवेदनियं । फस्सं पटिच्च उप्पज्जति दुक्खा वेदना । संविज्जति खो, गहपति, जिक्काधातु, रसा च उपेक्खावेदनिया, जिक्काविज्जाणञ्च अदुक्खमसुखवेदनियं । फस्सं पटिच्च उप्पज्जति अदुक्खमसुखा वेदना...पे०... संविज्जति खो, गहपति, मनोधातु, धम्मा च मनापा, मनोविज्जाणञ्च सुखवेदनियं । फस्सं पटिच्च उप्पज्जति सुखा वेदना । संविज्जति खो, गहपति, मनोधातु, धम्मा च मनापा, मनोविज्जाणञ्च दुक्खवेदनियं । फस्सं पटिच्च उप्पज्जति दुक्खा वेदना । संविज्जति खो, गहपति, मनोधातु, धम्मा च उपेक्खावेदनिया, मनोविज्जाणञ्च अदुक्खमसुखवेदनियं । फस्सं पटिच्च उप्पज्जति अदुक्खमसुखा वेदना । एत्तावता खो, गहपति, धातुनानत्तं वुत्तं भगवता”ति । छट्ठं ।

७. हालिद्विकानिसुत्तं

१३०. एकं समयं आयस्मा महाकच्चानो अवन्तीसु विहरति कुररघरे [कुलघरे (स्या० क०)] पपाते [पवत्ते (सी० पी०), सम्पवत्ते (स्या० कं० क०)] एत्थेव अट्ठमपिट्ठेपि पब्बते । अथ खो हालिद्विकानि [हालिद्विकानि (सी० स्या० कं०)] गहपति येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्गमि...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो हालिद्विकानि गहपति आयस्मन्तं महाकच्चानं एतदवोच — “वुत्तमिदं, भन्ते, भगवता — ‘धातुनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति फस्सनानत्तं; फस्सनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति वेदनानानत्तं’न्ति । कथं नु खो, भन्ते, धातुनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति फस्सनानत्तं; फस्सनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति वेदनानानत्तं’न्ति? “इध, गहपति, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा ‘मनापं इत्थेत’न्ति पजानाति चक्खुविज्जाणं सुखवेदनियञ्च [सुखवेदनियं, सुखवेदनियं (सी० पी०), सुखवेदनियञ्च, सुखवेदनियं (स्या० कं० क०)] एवं “दुक्खवेदनियञ्च अदुक्खमसुखवेदनियञ्चा”ति पदेसुपि । अट्ठकथाटीका ओलोकेतब्बा] । फस्सं पटिच्च उप्पज्जति सुखा वेदना । चक्खुना खो पनेव [पनेवं (स्या० कं० क०)] रूपं दिस्वा ‘अमनापं इत्थेत’न्ति पजानाति चक्खुविज्जाणं दुक्खवेदनियञ्च । फस्सं पटिच्च उप्पज्जति दुक्खा वेदना । चक्खुना खो पनेव रूपं दिस्वा ‘उपेक्खाट्ठानियं [उपेक्खावेदनियं (क०)] इत्थेत’न्ति पजानाति चक्खुविज्जाणं अदुक्खमसुखवेदनियञ्च । फस्सं पटिच्च उप्पज्जति अदुक्खमसुखा वेदना ।

“पुन चपरं, गहपति, भिक्खु सोतेन सट्ठं सुत्वा...पे०... घानेन गन्धं घायित्वा...पे०... जिह्वाय रसं सायित्वा...पे०... कायेन फोट्ठब्बं फुसित्वा...पे०... मनसा धम्मं विज्जाय ‘मनापं इत्थेत’न्ति पजानाति मनोविज्जाणं सुखवेदनियञ्च । फस्सं पटिच्च उप्पज्जति सुखा वेदना । मनसा खो पनेव धम्मं विज्जाय ‘अमनापं इत्थेत’न्ति पजानाति मनोविज्जाणं दुक्खवेदनियञ्च । फस्सं पटिच्च उप्पज्जति दुक्खा वेदना । मनसा खो पनेव धम्मं विज्जाय ‘उपेक्खाट्ठानियं इत्थेत’न्ति पजानाति मनोविज्जाणं अदुक्खमसुखवेदनियञ्च । फस्सं पटिच्च उप्पज्जति अदुक्खमसुखा वेदना । एवं खो, गहपति, धातुनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति फस्सनानत्तं; फस्सनानत्तं पटिच्च उप्पज्जति वेदनानानत्तं’न्ति । सत्तमं ।

८. नकुलपितुसुत्तं

१३१. एकं समयं भगवा भग्गेसु विहरति सुसुमारगिरे भेसकळावने मिगदाये । अथ खो नकुलपिता गहपति येन भगवा तेनुपसङ्गमि...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो नकुलपिता गहपति भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे नो परिनिब्बायन्ति? को पन, भन्ते, हेतु, को पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायन्ती”ति? “सन्ति खो, गहपति, चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो तन्निस्सितं विज्जाणं होति तदुपादानं । सउपादानो, गहपति, भिक्खु नो परिनिब्बायति...पे०... सन्ति खो, गहपति, जिह्वाविज्जेय्या रसा... पे०... सन्ति खो, गहपति, मनोविज्जेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो तन्निस्सितं विज्जाणं होति तदुपादानं । सउपादानो, गहपति, भिक्खु नो परिनिब्बायति । अयं खो, गहपति, हेतु अयं पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे नो परिनिब्बायन्ति” ।

“सन्ति च खो, गहपति, चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे भिक्खुनाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो न तन्निस्सितं विज्जाणं होति, न तदुपादानं । अनुपादानो, गहपति, भिक्खु परिनिब्बायति...पे०... सन्ति खो, गहपति, जिह्वाविज्जेय्या रसा...

पे०... सन्ति खो, गहपति, मनोविज्जेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति । तस्स तं नाभिनन्दतो नाभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो न तन्निस्सितं विज्जाणं होति न तदुपादानं । अनुपादानो, गहपति, भिक्खु परिनिब्बायति । अयं खो, गहपति, हेतु, अयं पच्चयो येन मिधेकच्चे सत्ता दिट्ठेव धम्मे परिनिब्बायन्ती”ति । अट्ठमं ।

९. लोहिच्चसुत्तं

१३२. एकं समयं आयस्मा महाकच्चानो अवन्तीसु विहरति मक्करकते [मक्करकटे (सी० स्या० कं० पी०)] अरञ्जकुटिकायं । अथ खो लोहिच्चस्स ब्राह्मणस्स सम्बहुला अन्तेवासिका कट्टहारका माणवका येनायस्मतो महाकच्चानस्स अरञ्जकुटिका तेनुपसङ्गमिंसु; उपसङ्गमित्वा परितो परितो कुटिकाय अनुचङ्गमन्ति अनुविचरन्ति उच्चासद्वा महासद्वा कानिचि कानिचि सेलेय्यकानि करोन्ति [सेलिस्सकानि करोन्ता (सी०)] — “इमे पन मुण्डका समणका इब्भा कण्हा [किण्हा (सी० पी०)] बन्धुपादापच्चा, इमेसं भरतकानं सक्कता गरुकता मानिता पूजिता अपचिता”ति । अथ खो आयस्मा महाकच्चानो विहारा निक्खमित्वा ते माणवके एतदवोच — “मा माणवका सद्धमकत्थ; धम्मं वो भासिस्सामी”ति । एवं वुत्ते, ते माणवका तुण्ही अहेसुं । अथ खो आयस्मा महाकच्चानो ते माणवके गाथाहि अज्झभासि —

“सीलुत्तमा पुब्बतरा अहेसुं,
ते ब्राह्मणा ये पुराणं सरन्ति ।
गुत्तानि द्वारानि सुरक्खितानि,
अहेसुं तेसं अभिभुय्य कोधं ॥

“धम्मे च झाने च रता अहेसुं,
ते ब्राह्मणा ये पुराणं सरन्ति ।
इमे च वोक्कम्म जपामसेति,
गोत्तेन मत्ता विसमं चरन्ति ॥

“कोधाभिभूता पुथुअत्तदण्डा [कोधाभिभूतासुपुथुत्तदण्डा (स्या० कं० क०)],
विरज्जमाना सतण्हातण्हेसु ।
अगुत्तद्वारस्स भवन्ति मोघा,
सुपिनेव लद्धं पुरिसस्स वित्तं ॥

“अनासका थण्डिलसायिका च ।
पातो सिनानञ्च तयो च वेदा ॥

“खराजिनं जटापङ्को, मन्ता सीलब्बतं तपो ।
कुहना वड्ढदण्डा च, उदकाचमनानि च ॥

“वण्णा एते ब्राह्मणानं, कता किञ्चिक्खभावना ।

चित्तञ्च सुसमाहितं, विष्पसन्नमनाविलं ।
अखिलं सब्भभूतेसु, सो मग्गो ब्रह्मपत्तिया”ति ॥

अथ खो ते माणवका कुपिता अनत्तमना येन लोहिच्चो ब्राह्मणो तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा लोहिच्चं ब्राह्मणं एतदवोचुं — “यग्घे! भवं जानेय्य, समणो महाकच्चानो ब्राह्मणानं मन्ते [मन्तं (क०)] एकंसेन अपवदति, पटिक्कोसती”ति? एवं वुत्ते, लोहिच्चो ब्राह्मणो कुपितो अहोसि अनत्तमनो । अथ खो लोहिच्चस्स ब्राह्मणस्स एतदहोसि — “न खो पन मेतं पतिरूपं योहं अज्जदत्थु माणवकानंयेव सुत्वा समणं महाकच्चानं अक्कोसेय्यं [अक्कोसेय्यं विरुज्जेय्यं (स्या० कं० क०)] परिभासेय्यं । यंनूनाहं उपसङ्कमित्वा पुच्छेय्य”न्ति ।

अथ खो लोहिच्चो ब्राह्मणो तेहि माणवकेहि सद्धिं येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता महाकच्चानेन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो लोहिच्चो ब्राह्मणो आयस्मन्तं महाकच्चानं एतदवोच — “आगमंसु नु ख्विध, भो कच्चान, अम्हाकं सम्बहुला अन्तेवासिका कट्टहारका माणवका”ति? “आगमंसु ख्विध ते, ब्राह्मण, सम्बहुला अन्तेवासिका कट्टहारका माणवका”ति । “अहु पन भोतो कच्चानस्स तेहि माणवकेहि सद्धिं कोचिदेव कथासल्लापो”ति? “अहु खो मे, ब्राह्मण, तेहि माणवकेहि सद्धिं कोचिदेव कथासल्लापो”ति । “यथा कथं पन भोतो कच्चानस्स तेहि माणवकेहि सद्धिं अहोसि कथासल्लापो”ति? “एवं खो मे, ब्राह्मण, तेहि माणवकेहि सद्धिं अहोसि कथासल्लापो —

“सीलुत्तमा पुब्बतरा अहेसुं,
ते ब्राह्मणा ये पुराणं सरन्ति ।...पे०... ।
अखिलं सब्भभूतेसु,
सो मग्गो ब्रह्मपत्तिया”ति ॥

“एवं खो मे, ब्राह्मण, तेहि माणवकेहि सद्धिं अहोसि कथासल्लापो”ति ।

““अगुत्तद्वारो”ति [अगुत्तद्वारो अगुत्तद्वारोति (क०)] भवं कच्चानो आह । कित्तावता नु खो, भो कच्चान, अगुत्तद्वारो होती”ति? “इध, ब्राह्मण, एकच्चो चक्खुना रूपं दिस्वा पियरूपे रूपे अधिमुच्चति, अप्पियरूपे रूपे ब्यापज्जति, अनुपट्ठितकायस्सति [अनुपट्ठिताय सतिया (स्या० कं० पी० क०) उपरि आसीविसवग्गे अवस्सुतसुत्ते पन “अनुपट्ठितकायस्सती”त्वेव सब्बत्थ दिस्सति] च विहरति, परित्तचेतसो तज्ज चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं यथाभूतं नप्पजानाति यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति । सोतेन सद्धं सुत्वा... घानेन गन्धं घायित्वा... जिक्काय रसं सायित्वा... कायेन फोड्डब्बं फुसित्वा... मनसा धम्मं विज्जाय पियरूपे धम्मे अधिमुच्चति, अप्पियरूपे च धम्मे ब्यापज्जति, अनुपट्ठितकायस्सति च विहरति, परित्तचेतसो तज्ज चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं यथाभूतं नप्पजानाति यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति । एवं खो, ब्राह्मण, अगुत्तद्वारो होती”ति । “अच्छरियं, भो कच्चान; अब्भुतं, भो कच्चान! यावज्जिदं भोता कच्चानेन अगुत्तद्वारोव समानो अगुत्तद्वारोति अक्खातो ।

““गुत्तद्वारो”ति भवं कच्चानो आह । कित्तावता नु खो, भो कच्चान, गुत्तद्वारो होती”ति? “इध, ब्राह्मण, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा पियरूपे रूपे नाधिमुच्चति, अप्पियरूपे रूपे न ब्यापज्जति, उपट्ठितकायस्सति च विहरति, अप्पमाणचेतसो तज्ज चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं यथाभूतं पजानाति यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा

निरुज्झन्ति । सोतेन सद्दं सुत्वा... घानेन गन्धं घायित्वा... जिह्वाय रसं सायित्वा... कायेन फोडुब्बं फुसित्वा... मनसा धम्मं विज्जाय पियरूपे धम्मे नाधिमुच्चति, अप्पियरूपे धम्मे न ब्यापज्जति, उपट्ठितकायस्सति च विहरति, अप्पमाणचेतसो तज्ज चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं यथाभूतं पजानाति, यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति । एवं खो, ब्राह्मण, गुत्तद्वारो होती”ति ।

“अच्छरियं, भो कच्चान; अब्भुतं, भो कच्चान! यावज्जिदं भोता कच्चानेन गुत्तद्वारोव समानो गुत्तद्वारोति अक्खातो । अभिक्कन्तं, भो कच्चान; अभिक्कन्तं, भो कच्चान! सेय्यथापि, भो कच्चान, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळहस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य, चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्तीति; एवमेवं भोता कच्चानेन अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एसाहं, भो कच्चान, तं भगवन्तं सरणं गच्छामि, धम्मञ्च, भिक्खुसङ्गञ्च । उपासकं मं भवं कच्चानो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं । यथा च भवं कच्चानो मक्करकते उपासककुलानि उपसङ्कमति; एवमेव लोहिच्चकुलं उपसङ्कमतु । तत्थ ये माणवका वा माणविका वा भवन्तं कच्चानं अभिवादेस्सन्ति पच्चुट्ठिस्सन्ति आसनं वा उदकं वा दस्सन्ति, तेसं तं भविस्सति दीघरत्तं हिताय सुखाया”ति । नवमं ।

१०. वेरहच्चाजिणिसुत्तं

१३३. एकं समयं आयस्मा उदायी कामण्डायं विहरति तोदेय्यस्स ब्राह्मणस्स अम्बवने । अथ खो वेरहच्चाजिणोत्ताय ब्राह्मणिया अन्तेवासी माणवको येनायस्मा उदायी तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता उदायिना सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो तं माणवकं आयस्मा उदायी धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि । अथ खो सो माणवको आयस्मता उदायिना धम्मिया कथाय सन्दस्सितो समादपितो समुत्तेजितो सम्पहंसितो उट्ठायासना येन वेरहच्चाजिणोत्ता ब्राह्मणी तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा वेरहच्चाजिणोत्तं ब्राह्मणिं एतदवोच — “यग्घे, भोति, जानेय्यासि [भोति जानेय्य (सी० पी० क०), भोती जानेय्य (स्या० कं०)]! समणो उदायी धम्मं देसेति आदिकल्याणं मज्झेकल्याणं परियोसानकल्याणं, सात्थं सब्बज्जनं केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेती”ति ।

“तेन हि त्वं, माणवक, मम वचनेन समणं उदायिं निमन्तेहि स्वातनाय भत्तेना”ति । “एवं भोती”ति खो सो माणवको वेरहच्चाजिणोत्ताय ब्राह्मणिया पटिस्सुत्वा येनायस्मा उदायी तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं उदायिं एतदवोच — “अधिवासेतु किर, भवं, उदायि, अम्हाकं आचरियभरियाय वेरहच्चाजिणोत्ताय ब्राह्मणिया स्वातनाय भत्त”न्ति । अधिवासेसि खो आयस्मा उदायी तुण्हीभावेन । अथ खो आयस्मा उदायी तस्सा रत्तिया अच्चयेन पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय येन वेरहच्चाजिणोत्ताय ब्राह्मणिया निवेसनं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पज्जत्ते आसने निसीदि । अथ खो वेरहच्चाजिणोत्ता ब्राह्मणी आयस्मन्तं उदायिं पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन सहत्था सन्तप्पेसि सम्पवारेसि । अथ खो वेरहच्चाजिणोत्ता ब्राह्मणी आयस्मन्तं उदायिं भुत्ताविं ओनीतपत्तपाणिं पादुका आरोहित्वा उच्चे आसने निसीदित्वा सीसं ओगुण्ठित्वा आयस्मन्तं उदायिं एतदवोच — “भण, समण, धम्म”न्ति । “भविस्सति, भगिनि, समयो”ति वत्वा उट्ठायासना पक्कमि [पक्कमि (स्या० कं० पी०)] ।

दुतियम्पि खो सो माणवको येनायस्मा उदायी तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता उदायिना सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो तं माणवकं आयस्मा उदायी धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि । दुतियम्पि खो सो माणवको आयस्मता उदायिना धम्मिया कथाय

सन्दस्सितो समादपितो समुत्तेजितो सम्पहंसितो उट्ठायासना येन वेरहच्चाणिगोत्ता ब्राह्मणी तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा वेरहच्चाणिगोत्तं ब्राह्मणिं एतदवोच — “यग्घे, भोति, जानेय्यासि! समणो उदायी धम्मं देसेति आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं परियोसानकल्याणं, सात्थं सब्यञ्जनं केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेती”ति ।

“एवमेवं पन त्वं, माणवक, समणस्स उदायिस्स वण्णं भाससि । समणो पनुदायी ‘भण, समण, धम्म’न्ति वुत्तो समानो ‘भविस्सति, भगिनि, समयो’ति वत्वा उट्ठायासना पक्कन्तो”ति । “तथा हि पन त्वं, भोति, पादुका आरोहित्वा उच्चे आसने निसीदित्वा सीसं ओगुण्ठित्वा एतदवोच — ‘भण, समण, धम्म’न्ति । धम्मगरुनो हि ते भवन्तो धम्मगारवा”ति । “तेन हि त्वं, माणवक, मम वचनेन समणं उदायिं निमन्तेहि स्वातनाय भत्तेना”ति । “एवं, भोती”ति खो सो माणवको वेरहच्चाणिगोत्ताय ब्राह्मणिना पटिस्सुत्वा येनायस्मा उदायी तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मन्तं उदायिं एतदवोच — “अधिवासेतु किर भवं उदायी अम्हाकं आचरियभरियाय वेरहच्चाणिगोत्ताय ब्राह्मणिना स्वातनाय भत्त”न्ति । अधिवासेसि खो आयस्मा उदायी तुण्हीभावेन ।

अथ खो आयस्मा उदायी तस्सा रत्तिया अच्चयेन पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय येन वेरहच्चाणिगोत्ताय ब्राह्मणिना निवेसनं तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा पज्जत्ते आसने निसीदि । अथ खो वेरहच्चाणिगोत्ता ब्राह्मणी आयस्मन्तं उदायिं पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन सहत्था सन्तप्पेसि सम्पवारेसि । अथ खो वेरहच्चाणिगोत्ता ब्राह्मणी आयस्मन्तं उदायिं भुत्ताविं ओनीतपत्तपाणिं पादुका ओरोहित्वा नीचे आसने निसीदित्वा सीसं विवरित्वा आयस्मन्तं उदायिं एतदवोच — “किस्मिं नु खो, भन्ते, सति अरहन्तो सुखदुक्खं पज्जपेन्ति, किस्मिं असति अरहन्तो सुखदुक्खं न पज्जपेन्ती”ति?

“चक्खुस्मिं खो, भगिनि, सति अरहन्तो सुखदुक्खं पज्जपेन्ति, चक्खुस्मिं असति अरहन्तो सुखदुक्खं न पज्जपेन्ति... पे०... जिक्काय सति अरहन्तो सुखदुक्खं पज्जपेन्ति, जिक्काय असति अरहन्तो सुखदुक्खं न पज्जपेन्ति... पे०... । मनस्मिं सति अरहन्तो सुखदुक्खं पज्जपेन्ति, मनस्मिं असति अरहन्तो सुखदुक्खं न पज्जपेन्ती”ति ।

एवं वुत्ते, वेरहच्चाणिगोत्ता ब्राह्मणी आयस्मन्तं उदायिं एतदवोच — “अभिककन्तं, भन्ते; अभिककन्तं, भन्ते! सेय्यथापि, भन्ते, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळहस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य, चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्तीति; एवमेवं अय्येन उदायिना अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एसाहं, अय्य उदायि, तं भगवन्तं सरणं गच्छामि, धम्मञ्च, भिक्खुसङ्घञ्च । उपासिकं मं अय्यो उदायी धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गत”न्ति । दसमं ।

गहपतिवग्गो तेरसमो ।

तस्सुद्धानं —

वेसाली वज्जि नाळन्दा, भारद्वाज सोणो च घोसितो ।
हालिदिको नकुलपिता, लोहिच्चो वेरहच्चाणीति ॥

१४. देवदहवग्गो

१. देवदहसुत्तं

१३४. एकं समयं भगवा सक्केसु विहरति देवदहं नाम सक्क्यानं निगमो । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “नाहं, भिक्खवे, सब्बेसंयेव भिक्खूनं छसु फस्सायतनेसु अप्पमादेन करणीयन्ति वदामि, न च पनाहं, भिक्खवे, सब्बेसंयेव भिक्खूनं छसु फस्सायतनेसु नाप्पमादेन करणीयन्ति वदामि । ये ते, भिक्खवे, भिक्खू अरहन्तो खीणासवा वुसितवन्तो कतकरणीया ओहितभारा अनुप्पत्तसदत्था परिकखीणभवसंयोजना सम्मदज्जा विमुत्ता, तेसाहं, भिक्खवे, भिक्खूनं छसु फस्सायतनेसु नाप्पमादेन करणीयन्ति वदामि । तं किस्स हेतु? कतं तेसं अप्पमादेन, अभब्बा ते पमज्जितुं । ये च खो ते, भिक्खवे, भिक्खू सेक्खा [सेखा (सी० स्या० कं० पी० क०)] अप्पत्तमानसा अनुत्तरं योगक्खेमं पत्थयमाना विहरन्ति, तेसाहं, भिक्खवे, भिक्खूनं छसु फस्सायतनेसु अप्पमादेन करणीयन्ति वदामि । तं किस्स हेतु? सन्ति, भिक्खवे, चक्खुविज्जेय्या रूपा मनोरमापि, अमनोरमापि । त्यास्स फुस्स फुस्स चित्तं न परियादाय तिष्ठन्ति । चेतसो अपरियादाना आरद्धं होति वीरियं असल्लीनं, उपट्ठिता सति असम्मुट्ठा [अप्पमुट्ठा (सी०), अप्पमुट्ठा (स्या० कं०)], पस्सद्धो कायो असारद्धो, समाहितं चित्तं एकगं । इमं ख्वाहं, भिक्खवे, अप्पमादफलं सम्पस्समानो तेसं भिक्खूनं छसु फस्सायतनेसु अप्पमादेन करणीयन्ति वदामि...पे०... सन्ति, भिक्खवे, मनोविज्जेय्या धम्मा मनोरमापि अमनोरमापि । त्यास्स फुस्स फुस्स चित्तं न परियादाय तिष्ठन्ति । चेतसो अपरियादाना आरद्धं होति वीरियं असल्लीनं, उपट्ठिता सति असम्मुट्ठा, पस्सद्धो कायो असारद्धो, समाहितं चित्तं एकगं । इमं ख्वाहं, भिक्खवे, अप्पमादफलं सम्पस्समानो तेसं भिक्खूनं छसु [छस्सु (सी०)] फस्सायतनेसु अप्पमादेन करणीयन्ति वदामी’ति । पठमं ।

२. खणसुत्तं

१३५. “लाभा वो, भिक्खवे, सुलद्धं वो, भिक्खवे, खणो वो पटिलद्धो ब्रह्मचरियवासाय । दिट्ठा मया, भिक्खवे, छफस्सायतनिका नाम निरया । तत्थ यं किञ्चि चक्खुना रूपं पस्सति अनिद्वरूपंयेव पस्सति, नो इद्वरूपं; अकन्तरूपंयेव पस्सति, नो कन्तरूपं; अमनापरूपंयेव पस्सति, नो मनापरूपं । यं किञ्चि सोतेन सद्दं सुणाति...पे०... यं किञ्चि घानेन गन्धं घायति...पे०... यं किञ्चि जिह्वाय रसं सायति...पे०... यं किञ्चि कायेन फोडुब्बं फुसति...पे०... यं किञ्चि मनसा धम्मं विजानाति अनिद्वरूपंयेव विजानाति, नो इद्वरूपं; अकन्तरूपंयेव विजानाति, नो कन्तरूपं; अमनापरूपंयेव विजानाति, नो मनापरूपं । लाभा वो, भिक्खवे, सुलद्धं वो, भिक्खवे, खणो वो पटिलद्धो ब्रह्मचरियवासाय । दिट्ठा मया, भिक्खवे, छफस्सायतनिका नाम सग्गा । तत्थ यं किञ्चि चक्खुना रूपं पस्सति इद्वरूपंयेव पस्सति, नो अनिद्वरूपं; कन्तरूपंयेव पस्सति, नो अकन्तरूपं; मनापरूपंयेव पस्सति, नो अमनापरूपं...पे०... यं किञ्चि जिह्वाय रसं सायति...पे०... यं किञ्चि मनसा धम्मं विजानाति इद्वरूपंयेव विजानाति, नो अनिद्वरूपं; कन्तरूपंयेव विजानाति, नो अकन्तरूपं; मनापरूपंयेव विजानाति, नो अमनापरूपं । लाभा वो, भिक्खवे, सुलद्धं वो, भिक्खवे, खणो वो पटिलद्धो ब्रह्मचरियवासाया’ति । दुतियं ।

३. पठमरूपारामसुत्तं

१३६. “रूपारामा, भिक्खवे, देवमनुस्सा रूपरता रूपसम्मुदिता । रूपविपरिणामविरागनिरोधा दुक्खा, भिक्खवे, देवमनुस्सा विहरन्ति । सद्धारामा, भिक्खवे, देवमनुस्सा सद्वरता सद्वसम्मुदिता । सद्विपरिणामविरागनिरोधा दुक्खा, भिक्खवे, देवमनुस्सा विहरन्ति । गन्धारामा... रसारामा... फोडुब्बारामा... धम्मारामा, भिक्खवे, देवमनुस्सा धम्मरता धम्मसम्मुदिता । धम्मविपरिणामविरागनिरोधा दुक्खा, भिक्खवे, देवमनुस्सा विहरन्ति । तथागतो च खो, भिक्खवे, अरहं सम्मासम्बुद्धो रूपानं समुदयज्ज अत्थङ्गमज्ज अस्सादज्ज आदीनवं च निस्सरणज्ज यथाभूतं विदित्वा न रूपारामो न रूपरतो न रूपसम्मुदितो । रूपविपरिणामविरागनिरोधा सुखो, भिक्खवे, तथागतो विहरति । सद्धानं... गन्धानं... रसानं... फोडुब्बानं... धम्मानं समुदयज्ज अत्थङ्गमज्ज अस्सादज्ज आदीनवज्ज निस्सरणज्ज यथाभूतं विदित्वा न धम्मारामो, न

धम्मरतो, न धम्मसम्मुदितो । धम्मविपरिणामविरागनिरोधा सुखो, भिक्खवे, तथागतो विहरति” । इदमवोच भगवा ।
इदं वत्त्वान सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था —

“रूपा सद्वा रसा गन्धा, फस्सा धम्मा च केवला ।
इड्ढा कन्ता मनापा च, यावतत्थीति वुच्चति ॥

“सदेवकस्स लोकस्स, एते वो सुखसम्मता ।
यत्थ चेते निरुज्झन्ति, तं तेसं दुक्खसम्मतं ॥

“सुखं [सुखन्ति (सी०)] दिट्ठमरियेभि, सक्कायस्स निरोधनं ।
पच्चनीकमिदं होति, सब्बलोकेन पस्सतं ॥

“यं परे सुखतो आहु, तदरिया आहु दुक्खतो ।
यं परे दुक्खतो आहु, तदरिया सुखतो विदू ॥

“पस्स धम्मं दुराजानं, सम्मूळ्हेत्थ अविद्दसु ।
निवुतानं तमो होति, अन्धकारो अपस्सतं ॥

“सतञ्च विवटं होति, आलोको पस्सतामि ।
सन्तिके न विजानन्ति, मग्गा [मग्गा (सी०)] धम्मस्स अकोविदा ॥

“भवरागपरेतेभि, भवरागानुसारीभि [भवसोतानुसारिभि (स्या० कं० पी०), भवसोतानुसारिहि (सी०)] ।
मारधेय्यानुपन्नेहि, नायं धम्मो सुसम्बुधो ॥

“को नु अज्जत्र मरियेभि, पदं सम्बुद्धमरहति ।
यं पदं सम्मदज्जाय, परिनिब्बन्ति अनासवा”ति ॥ ततियं ।

४. दुतियरूपारामसुत्तं

१३७. “रूपारामा, भिक्खवे, देवमनुस्सा रूपरता रूपसम्मुदिता । रूपविपरिणामविरागनिरोधा दुक्खा, भिक्खवे, देवमनुस्सा विहरन्ति । सद्धारामा... गन्धारामा... रसारामा ... फोडुब्बारामा... धम्मारामा, भिक्खवे, देवमनुस्सा धम्मरता धम्मसम्मुदिता । धम्मविपरिणामविरागनिरोधा दुक्खा, भिक्खवे, देवमनुस्सा विहरन्ति । तथागतो च, भिक्खवे, अरहं सम्मासम्बुद्धो रूपानं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं विदित्वा न रूपारामो न रूपरतो न रूपसम्मुदितो । रूपविपरिणामविरागनिरोधा सुखो, भिक्खवे, तथागतो विहरति । सद्धानं... गन्धानं... रसानं... फोडुब्बानं... धम्मनं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं विदित्वा न धम्मारामो न धम्मरतो न धम्मसम्मुदितो । धम्मविपरिणामविरागनिरोधा सुखो, भिक्खवे, तथागतो विहरती”ति । चतुत्थं ।

५. पठमनतुम्हाकंसुत्तं

१३८. “यं, भिक्खवे, न तुम्हाकं तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति । किञ्च, भिक्खवे, न तुम्हाकं? चक्खु, भिक्खवे, न तुम्हाकं; तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति...पे०... जिह्वा न तुम्हाकं; तं पजहथ । सा वो पहीना हिताय सुखाय भविस्सति...पे०... मनो न तुम्हाकं; तं पजहथ । सो वो पहीनो हिताय सुखाय भविस्सति । सेय्यथापि, भिक्खवे, यं इमस्मिं जेतवने तिणकट्टसाखापलासं तं जनो हरेय्य वा डहेय्य वा यथापच्चयं वा करेय्य, अपि नु तुम्हाकं एवमस्स — ‘अम्हे जनो हरति वा डहति वा यथापच्चयं वा करोती’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु” ? “न हि नो एतं, भन्ते, अत्ता वा अत्तनियं वा”ति । “एवमेव खो, भिक्खवे, चक्खु न तुम्हाकं; तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति...पे०... जिह्वा न तुम्हाकं; तं पजहथ । सा वो पहीना हिताय सुखाय भविस्सति...पे०... मनो न तुम्हाकं; तं पजहथ । सो वो पहीनो हिताय सुखाय भविस्सती”ति । पञ्चमं ।

६. दुतियनतुम्हाकंसुत्तं

१३९. “यं, भिक्खवे, न तुम्हाकं, तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति । किञ्च, भिक्खवे, न तुम्हाकं? रूपा, भिक्खवे, न तुम्हाकं; ते पजहथ । ते वो पहीना हिताय सुखाय भविस्सन्ति । सद्दा... गन्धा... रसा... फोड्डब्बा... धम्मा न तुम्हाकं; ते पजहथ । ते वो पहीना हिताय सुखाय भविस्सन्ति । सेय्यथापि, भिक्खवे, यं इमस्मिं जेतवने...पे०... एवमेव खो, भिक्खवे, रूपा न तुम्हाकं; ते पजहथ । ते वो पहीना हिताय सुखाय भविस्सन्ती”ति । छट्ठं ।

७. अज्झत्तानिच्चहेतुसुत्तं

१४०. “चक्खुं, भिक्खवे, अनिच्चं । योपि हेतु, योपि पच्चयो चक्खुस्स उप्पादाय, सोपि अनिच्चो । अनिच्चसम्भूतं, भिक्खवे, चक्खु कुतो निच्चं भविस्सति...पे०... जिह्वा अनिच्चा । योपि हेतु, योपि पच्चयो जिह्वाय उप्पादाय सोपि अनिच्चो । अनिच्चसम्भूता, भिक्खवे, जिह्वा कुतो निच्चा भविस्सति...पे०... मनो अनिच्चो । योपि, भिक्खवे, हेतु योपि पच्चयो मनस्स उप्पादाय, सोपि अनिच्चो । अनिच्चसम्भूतो, भिक्खवे, मनो कुतो निच्चो भविस्सति! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिम्पि निब्बिन्दति...पे०... जिह्वायपि निब्बिन्दति...पे०... निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती”ति । सत्तमं ।

८. अज्झत्तदुक्खहेतुसुत्तं

१४१. “चक्खुं, भिक्खवे, दुक्खं । योपि हेतु योपि पच्चयो चक्खुस्स उप्पादाय, सोपि दुक्खो । दुक्खसम्भूतं, भिक्खवे, चक्खु कुतो सुखं भविस्सति...पे०... जिह्वा दुक्खा । योपि हेतु, योपि पच्चयो जिह्वाय उप्पादाय, सोपि दुक्खो । दुक्खसम्भूता, भिक्खवे, जिह्वा कुतो सुखा भविस्सति...पे०... मनो दुक्खो । योपि हेतु योपि पच्चयो मनस्स उप्पादाय, सोपि दुक्खो । दुक्खसम्भूतो, भिक्खवे, मनो कुतो सुखो भविस्सति! एवं पस्सं...पे०... ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती”ति । अट्ठमं ।

९. अज्झत्तानत्तहेतुसुत्तं

१४२. “चक्खुं, भिक्खवे, अनत्ता । योपि हेतु, योपि पच्चयो चक्खुस्स उप्पादाय, सोपि अनत्ता । अनत्तसम्भूतं, भिक्खवे, चक्खु कुतो अत्ता भविस्सति...पे०... जिह्वा अनत्ता । योपि हेतु योपि पच्चयो जिह्वाय उप्पादाय, सोपि अनत्ता ।

अनत्तसम्भूता, भिक्खवे, जिह्वा कुतो अत्ता भविस्सति...पे०... मनो अनत्ता । योपि हेतु योपि पच्चयो मनस्स उप्पादाय, सोपि अनत्ता । अनत्तसम्भूतो, भिक्खवे, मनो कुतो अत्ता भविस्सति! एवं पस्सं...पे०... ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती’ति । नवमं ।

१०. बाहिरानिच्चहेतुसुत्तं

१४३. “रूपा, भिक्खवे, अनिच्चा । योपि हेतु, योपि पच्चयो रूपानं उप्पादाय, सोपि अनिच्चो । अनिच्चसम्भूता, भिक्खवे, रूपा कुतो निच्चा भविस्सन्ति! सद्दा... गन्धा... रसा... फोड्डब्बा... धम्मा अनिच्चा । योपि हेतु, योपि पच्चयो धम्मानं उप्पादाय, सोपि अनिच्चो । अनिच्चसम्भूता, भिक्खवे, धम्मा कुतो निच्चा भविस्सन्ति! एवं पस्सं...पे०... ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती’ति । दसमं ।

११. बाहिरदुक्खहेतुसुत्तं

१४४. “रूपा, भिक्खवे, दुक्खा । योपि हेतु, योपि पच्चयो रूपानं उप्पादाय, सोपि दुक्खो । दुक्खसम्भूता, भिक्खवे, रूपा कुतो सुखा भविस्सन्ति! सद्दा... गन्धा... रसा... फोड्डब्बा... धम्मा दुक्खा । योपि हेतु, योपि पच्चयो धम्मानं उप्पादाय, सोपि दुक्खो । दुक्खसम्भूता, भिक्खवे, धम्मा कुतो सुखा भविस्सन्ति! एवं पस्सं...पे०... ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती’ति । एकादसमं ।

१२. बाहिरानत्तहेतुसुत्तं

१४५. “रूपा, भिक्खवे, अनत्ता । योपि हेतु, योपि पच्चयो रूपानं उप्पादाय, सोपि अनत्ता । अनत्तसम्भूता, भिक्खवे, रूपा कुतो अत्ता भविस्सन्ति! सद्दा... गन्धा... रसा... फोड्डब्बा... धम्मा अनत्ता । योपि हेतु, योपि पच्चयो धम्मानं उप्पादाय, सोपि अनत्ता । अनत्तसम्भूता, भिक्खवे, धम्मा कुतो अत्ता भविस्सन्ति! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको रूपेसुपि निब्बिन्दति, सद्देसुपि... गन्धेसुपि... रसेसुपि... फोड्डब्बेसुपि... धम्मेसुपि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती’ति । द्वादसमं ।

देवदहवग्गो चुद्दसमो ।

तस्सुद्धानं —

देवदहो खणो रूपा, द्वे नतुम्हाकमेव च ।
हेतुनापि तयो वुत्ता, दुवे अज्झत्तबाहिराति ॥

१५. नवपुराणवग्गो

१. कम्मनिरोधसुत्तं

१४६. “नवपुराणानि, भिक्खवे, कम्मानि देसेस्सामि कम्मनिरोधं कम्मनिरोधगामिनिञ्च पटिपदं । तं सुणाथ, साधुकं

मनसि करोथ; भासिस्सामीति । कतमञ्च, भिक्खवे, पुराणकम्मं? चक्खु, भिक्खवे, पुराणकम्मं अभिसङ्खतं अभिसञ्चेतयितं वेदनियं दट्ठब्बं...पे०... जिह्वा पुराणकम्मा अभिसङ्खता अभिसञ्चेतयिता वेदनिया दट्ठब्बा...पे०... मनो पुराणकम्मो अभिसङ्खतो अभिसञ्चेतयितो वेदनियो दट्ठब्बो । इदं वुच्चति, भिक्खवे, पुराणकम्मं । कतमञ्च, भिक्खवे, नवकम्मं? यं खो, भिक्खवे, एतरहि कम्मं करोति कायेन वाचाय मनसा, इदं वुच्चति, भिक्खवे, नवकम्मं । कतमो च, भिक्खवे, कम्मनिरोधो? यो खो, भिक्खवे, कायकम्मवचीकम्ममनोकम्मस्स निरोधा विमुत्तिं फुसति, अयं वुच्चति, भिक्खवे, कम्मनिरोधो । कतमा च, भिक्खवे, कम्मनिरोधगामिनी पटिपदा? अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, सेय्यथिदं – सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कप्पो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो, सम्मासति, सम्मासमाधि – अयं वुच्चति, भिक्खवे, कम्मनिरोधगामिनी पटिपदा । इति खो, भिक्खवे, देसितं मया पुराणकम्मं, देसितं नवकम्मं, देसितो कम्मनिरोधो, देसिता कम्मनिरोधगामिनी पटिपदा । यं खो, भिक्खवे, सत्थारा करणीयं सावकानं हितेसिना अनुकम्पकेन अनुकम्पं उपादाय, कतं वो तं मया । एतानि, भिक्खवे, रुक्खमूलानि, एतानि सुञ्जागारानि । ज्ञायथ, भिक्खवे, मा पमादत्थ; मा पच्छाविप्पटिसारिनो अहुवत्थ । अयं वो अम्हाकं अनुसासनी’ति । पठमं ।

२. अनिच्चनिब्बानसप्पायसुत्तं

१४७. “निब्बानसप्पायं वो, भिक्खवे, पटिपदं देसेस्सामि । तं सुणाथ...पे०... कतमा च सा, भिक्खवे, निब्बानसप्पाया पटिपदा? इध, भिक्खवे, भिक्खु चक्खुं अनिच्चन्ति पस्सति, रूपा अनिच्चाति पस्सति, चक्खुविज्जाणं अनिच्चन्ति पस्सति, चक्खुसम्फस्सो अनिच्चोति पस्सति । यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनिच्चन्ति पस्सति...पे०... जिह्वा अनिच्चाति पस्सति, रसा अनिच्चाति पस्सति, जिह्वाविज्जाणं अनिच्चन्ति पस्सति, जिह्वासम्फस्सो अनिच्चोति पस्सति, यम्पिदं जिह्वासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनिच्चन्ति पस्सति...पे०... मनो अनिच्चोति पस्सति, धम्मा अनिच्चाति पस्सति, मनोविज्जाणं अनिच्चन्ति पस्सति, मनोसम्फस्सो अनिच्चोति पस्सति, यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनिच्चन्ति पस्सति । अयं खो सा, भिक्खवे, निब्बानसप्पाया पटिपदा’ति । दूतियं ।

३. दुक्खनिब्बानसप्पायसुत्तं

१४८. “निब्बानसप्पायं वो, भिक्खवे, पटिपदं देसेस्सामि । तं सुणाथ...पे०... कतमा च सा, भिक्खवे, निब्बानसप्पाया पटिपदा? इध, भिक्खवे, चक्खुं दुक्खन्ति पस्सति, रूपा दुक्खाति पस्सति, चक्खुविज्जाणं दुक्खन्ति पस्सति, चक्खुसम्फस्सो दुक्खोति पस्सति, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि दुक्खन्ति पस्सति...पे०... जिह्वा दुक्खाति पस्सति...पे०... मनो दुक्खोति पस्सति, धम्मा दुक्खाति पस्सति, मनोविज्जाणं दुक्खन्ति पस्सति, मनोसम्फस्सो दुक्खोति पस्सति, यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि दुक्खन्ति पस्सति । अयं खो सा, भिक्खवे, निब्बानसप्पाया पटिपदा’ति । ततियं ।

४. अनत्तनिब्बानसप्पायसुत्तं

१४९. “निब्बानसप्पायं वो, भिक्खवे, पटिपदं देसेस्सामि । तं सुणाथ...पे०... कतमा च सा, भिक्खवे, निब्बानसप्पाया पटिपदा? इध, भिक्खवे, भिक्खु चक्खुं अनत्ताति पस्सति, रूपा अनत्ताति पस्सति, चक्खुविज्जाणं अनत्ताति पस्सति, चक्खुसम्फस्सो अनत्ताति पस्सति, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा

तम्पि अनत्ताति पस्सति...पे०... मनो अनत्ताति पस्सति, धम्मा अनत्ताति पस्सति, मनोविज्जाणं अनत्ताति पस्सति, मनोसम्फस्सो अनत्ताति पस्सति, यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनत्ताति पस्सति । अयं खो सा, भिक्खवे, निब्बानसप्पाया पटिपदा”ति । चतुत्थं ।

५. निब्बानसप्पायपटिपदासुत्तं

१५०. “निब्बानसप्पायं वो, भिक्खवे, पटिपदं देसेस्सामि । तं सुणाथ...पे०... कतमा च सा, भिक्खवे, निब्बानसप्पाया पटिपदा? तं किं मज्जथ, भिक्खवे, चक्खु निच्चं वा अनिच्चं वा”ति?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“रूपा निच्चा वा अनिच्चा वा”ति?

“अनिच्चा, भन्ते”...पे०... ।

“चक्खुविज्जाणं... चक्खुसम्फस्सो...पे०... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि निच्चं वा अनिच्चं वा”ति?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिम्पि निब्बिन्दति, रूपेसुपि निब्बिन्दति, चक्खुविज्जाणेपि निब्बिन्दति, चक्खुसम्फस्सेपि निब्बिन्दति...पे०... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति ...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाति । अयं खो सा, भिक्खवे, निब्बानसप्पाया पटिपदा”ति । पञ्चमं ।

६. अनन्तेवासिकसुत्तं

१५१. “अनन्तेवासिकमिदं, भिक्खवे, ब्रह्मचरियं वुस्सति अनाचरियकं । सन्तेवासिको, भिक्खवे, भिक्खु साचरियको दुक्खं न फासु [फासुं (सी० पी०)] विहरति । अनन्तेवासिको, भिक्खवे, भिक्खु अनाचरियको सुखं फासु विहरति । कथञ्च, भिक्खु, सन्तेवासिको साचरियको दुक्खं न फासु विहरति? इध, भिक्खवे, भिक्खुनो चक्खुना रूपं दिस्वा उप्पज्जन्ति पापका अकुसला धम्मा सरसङ्कप्पा संयोजनिया । त्यास्स अन्तो वसन्ति, अन्तस्स वसन्ति पापका अकुसला धम्माति । तस्मा सन्तेवासिकोति वुच्चति । ते नं समुदाचरन्ति, समुदाचरन्ति नं पापका अकुसला धम्माति । तस्मा साचरियकोति वुच्चति...पे०... ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खुनो जिह्वाय रसं सायित्वा उप्पज्जन्ति पापका अकुसला धम्मा सरसङ्कप्पा संयोजनिया । त्यास्स अन्तो वसन्ति, अन्तस्स वसन्ति पापका अकुसला धम्माति । तस्मा सन्तेवासिकोति वुच्चति । ते नं समुदाचरन्ति, समुदाचरन्ति नं पापका अकुसला धम्माति । तस्मा साचरियकोति वुच्चति...पे०... ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खुनो मनसा धम्मं विज्जाय उप्पज्जन्ति पापका अकुसला धम्मा सरसङ्कप्पा संयोजनिया । त्यास्स अन्तो वसन्ति, अन्तस्स वसन्ति पापका अकुसला धम्माति । तस्मा सन्तेवासिकोति वुच्चति । ते नं समुदाचरन्ति, समुदाचरन्ति नं पापका अकुसला धम्माति । तस्मा साचरियकोति वुच्चति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु सन्तेवासिको साचरियको दुक्खं, न फासु विहरति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु अनन्तेवासिको अनाचरियको सुखं फासु विहरति? इध, भिक्खवे, भिक्खुनो चक्खुना रूपं दिस्वा न उप्पज्जन्ति पापका अकुसला धम्मा सरसङ्कप्पा संयोजनिया । त्यास्स न अन्तो वसन्ति, नास्स अन्तो वसन्ति पापका अकुसला धम्माति । तस्मा अनन्तेवासिकोति वुच्चति । ते नं न समुदाचरन्ति, न समुदाचरन्ति नं पापका अकुसला धम्माति । तस्मा अनाचरियकोति वुच्चति...पे०... ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खुनो जिह्वाय रसं सायित्वा न उप्पज्जन्ति पापका अकुसला धम्मा सरसङ्कप्पा संयोजनिया । त्यास्स न अन्तो वसन्ति, नास्स अन्तो वसन्ति पापका अकुसला धम्माति । तस्मा अनन्तेवासिकोति वुच्चति । ते नं न समुदाचरन्ति, न समुदाचरन्ति नं पापका अकुसला धम्माति । तस्मा अनाचरियकोति वुच्चति...पे०... ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खुनो मनसा धम्मं विज्जाय न उप्पज्जन्ति पापका अकुसला धम्मा सरसङ्कप्पा संयोजनिया । त्यास्स न अन्तो वसन्ति, नास्स अन्तो वसन्ति पापका अकुसला धम्माति । तस्मा अनन्तेवासिकोति वुच्चति । ते नं न समुदाचरन्ति, न समुदाचरन्ति नं पापका अकुसला धम्माति । तस्मा अनाचरियकोति वुच्चति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु अनन्तेवासिको अनाचरियको सुखं फासु विहरति । अनन्तेवासिकमिदं, भिक्खवे, ब्रह्मचरियं वुस्सति । अनाचरियकं सन्तेवासिको, भिक्खवे, भिक्खु साचरियको दुक्खं, न फासु विहरति । अनन्तेवासिको, भिक्खवे, भिक्खु अनाचरियको सुखं फासु विहरती”ति । छट्ठं ।

७. किमत्थियब्रह्मचरियसुत्तं

१५२. “सचे वो, भिक्खवे, अज्जतिथिया परिब्बाजका एवं पुच्छेय्युं — ‘किमत्थियं, आवुसो, समणे गोतमे ब्रह्मचरियं वुस्सती’ति? एवं पुट्ठा तुम्हे, भिक्खवे, तेसं अज्जतिथियानं परिब्बाजकानं एवं व्याकरेय्याथ — ‘दुक्खस्स खो,

आवुसो, परिज्जाय भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती'ति । सचे पन वो, भिक्खवे, अज्जतिथिया परिब्बाजका एवं पुच्छेय्युं — 'कतमं पनावुसो, दुक्खं, यस्स परिज्जाय समणे गोतमे ब्रह्मचरियं वुस्सती'ति? एवं पुट्ठा तुम्हे, भिक्खवे, तेसं अज्जतिथियानं परिब्बाजकानं एवं व्याकरेय्याथ —

“चक्खु खो, आवुसो, दुक्खं; तस्स परिज्जाय भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सति । रूपा दुक्खा; तेसं परिज्जाय भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सति । चक्खुविज्जाणं दुक्खं; तस्स परिज्जाय भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सति । चक्खुसम्फस्सो दुक्खो; तस्स परिज्जाय भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सति । यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि दुक्खं; तस्स परिज्जाय भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सति...पे०... जिक्का दुक्खा... मनो दुक्खो; तस्स परिज्जाय भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सति...पे०... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि दुक्खं; तस्स परिज्जाय भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सति । इदं खो, आवुसो, दुक्खं; यस्स परिज्जाय भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती'ति । एवं पुट्ठा तुम्हे, भिक्खवे, तेसं अज्जतिथियानं परिब्बाजकानं एवं व्याकरेय्याथा'ति । सत्तमं ।

८. अत्थिनुखोपरियायसुत्तं

१५३. “अत्थि नु खो, भिक्खवे, परियायो यं परियायं आगम्म भिक्खु अज्जत्रेव सद्भाय, अज्जत्र रुचिया, अज्जत्र अनुस्सवा, अज्जत्र आकारपरिवितक्का, अज्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया अज्जं व्याकरेय्य — ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया'ति पजानामी'ति [पजानातीति (स्या० कं० पी० क०)]? “भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा, भगवंनेत्तिका भगवंपटिसरणा । साधु वत, भन्ते, भगवन्तंयेव पटिभातु एतस्स भासितस्स अत्थो । भगवतो सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती'ति । “तेन हि, भिक्खवे, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी'ति । “एवं, भन्ते'ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “अत्थि, भिक्खवे, परियायो यं परियायं आगम्म भिक्खु अज्जत्रेव सद्भाय, अज्जत्र रुचिया, अज्जत्र अनुस्सवा, अज्जत्र आकारपरिवितक्का, अज्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया अज्जं व्याकरेय्य — ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया'ति पजानामी'ति ।

“कतमो च, भिक्खवे, परियायो, यं परियायं आगम्म भिक्खु अज्जत्रेव सद्भाय...पे०... अज्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया अज्जं व्याकरोति — ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया'ति पजानामी'ति? इध, भिक्खवे, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा सन्तं वा अज्झत्तं रागदोसमोहं, अत्थि मे अज्झत्तं रागदोसमोहोति पजानाति; असन्तं वा अज्झत्तं रागदोसमोहं, नत्थि मे अज्झत्तं रागदोसमोहोति पजानाति । यं तं, भिक्खवे, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा सन्तं वा अज्झत्तं रागदोसमोहं, अत्थि मे अज्झत्तं रागदोसमोहोति पजानाति; असन्तं वा अज्झत्तं रागदोसमोहं, नत्थि मे अज्झत्तं रागदोसमोहोति पजानाति । अपि नुमे, भिक्खवे, धम्मा सद्भाय वा वेदितब्बा, रुचिया वा वेदितब्बा, अनुस्सवेन वा वेदितब्बा, आकारपरिवितक्केन वा वेदितब्बा, दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया वा वेदितब्बा'ति? “नो हेतं, भन्ते' । “ननुमे, भिक्खवे, धम्मा पज्जाय दिस्वा वेदितब्बा'ति? “एवं, भन्ते' । “अयं खो, भिक्खवे, परियायो यं परियायं आगम्म भिक्खु अज्जत्रेव सद्भाय, अज्जत्र रुचिया, अज्जत्र अनुस्सवा, अज्जत्र आकारपरिवितक्का, अज्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया अज्जं व्याकरोति — ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया'ति पजानामी'ति...पे०... ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु जिक्काय रसं सायित्वा सन्तं वा अज्झत्तं...पे०... रागदोसमोहोति पजानाति; असन्तं वा अज्झत्तं रागदोसमोहं, नत्थि मे अज्झत्तं रागदोसमोहोति पजानाति । यं तं, भिक्खवे, जिक्काय रसं सायित्वा सन्तं वा अज्झत्तं रागदोसमोहं, अत्थि मे अज्झत्तं रागदोसमोहोति पजानाति; असन्तं वा अज्झत्तं रागदोसमोहं, नत्थि मे अज्झत्तं

रागदोसमोहोति पजानाति; अपि नुमे, भिक्खवे, धम्मा सद्भाय वा वेदितब्बा, रुचिया वा वेदितब्बा, अनुस्सवेन वा वेदितब्बा, आकारपरिवितक्केन वा वेदितब्बा, दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया वा वेदितब्बा'ति? “नो हेतं, भन्ते” । “ननुमे, भिक्खवे, धम्मा पज्जाय दिस्वा वेदितब्बा'ति? “एवं, भन्ते” । “अयम्पि खो, भिक्खवे, परियायो यं परियायं आगम्म भिक्खु अज्जत्रेव सद्भाय, अज्जत्र रुचिया, अज्जत्र अनुस्सवा, अज्जत्र आकारपरिवितक्का, अज्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया अज्जं व्याकरोति — ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया'ति पजानामी'ति [पजानातीति (स्या० कं० पी० क०)] ...पे०... ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु मनसा धम्मं विज्जाय सन्तं वा अज्झत्तं रागदोसमोहं, अत्थि मे अज्झत्तं रागदोसमोहोति पजानाति; असन्तं वा अज्झत्तं रागदोसमोहं, नत्थि मे अज्झत्तं रागदोसमोहोति पजानाति । यं तं, भिक्खवे, भिक्खु मनसा धम्मं विज्जाय सन्तं वा अज्झत्तं रागदोसमोहं, अत्थि मे अज्झत्तं रागदोसमोहोति पजानाति; असन्तं वा अज्झत्तं रागदोसमोहं, नत्थि मे अज्झत्तं रागदोसमोहोति पजानाति; अपि नुमे, भिक्खवे, धम्मा सद्भाय वा वेदितब्बा, रुचिया वा वेदितब्बा, अनुस्सवेन वा वेदितब्बा, आकारपरिवितक्केन वा वेदितब्बा, दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया वा वेदितब्बा'ति? “नो हेतं, भन्ते” । “ननुमे, भिक्खवे, धम्मा पज्जाय दिस्वा वेदितब्बा'ति? “एवं, भन्ते” । “अयम्पि खो, भिक्खवे, परियायो यं परियायं आगम्म भिक्खु अज्जत्रेव सद्भाय, अज्जत्र रुचिया, अज्जत्र अनुस्सवा, अज्जत्र आकारपरिवितक्का, अज्जत्र दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया अज्जं व्याकरोति — ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया'ति पजानामी'ति । अट्ठमं ।

९. इन्द्रियसम्पन्नसुत्तं

१५४. अथ खो अज्जतरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्गमि...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “इन्द्रियसम्पन्नो, इन्द्रियसम्पन्नो'ति, भन्ते, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, इन्द्रियसम्पन्नो होती'ति?

“चक्खुन्द्रिये चे, भिक्खु, उदयब्बयानुपस्सी विहरन्तो चक्खुन्द्रिये निब्बिन्दति...पे०... जिह्मिन्द्रिये चे, भिक्खु, उदयब्बयानुपस्सी विहरन्तो जिह्मिन्द्रिये निब्बिन्दति...पे०... मनिन्द्रिये चे, भिक्खु, उदयब्बयानुपस्सी विहरन्तो मनिन्द्रिये निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति...पे०... विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया'ति पजानाति । एत्तावता खो, भिक्खु, इन्द्रियसम्पन्नो होती'ति । नवमं ।

१०. धम्मकथिकपुच्छसुत्तं

१५५. अथ खो अज्जतरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्गमि...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “धम्मकथिको, धम्मकथिको'ति, भन्ते, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, धम्मकथिको होती'ति?

“चक्खुस्स चे, भिक्खु निब्बिदाय विरागाय निरोधाय धम्मं देसेति, ‘धम्मकथिको भिक्खू'ति अलंवचनाय । चक्खुस्स चे, भिक्खु, निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति, ‘धम्मनुधम्मपटिपन्नो भिक्खू'ति अलंवचनाय । चक्खुस्स चे, भिक्खु, निब्बिदाय विरागाय निरोधा अनुपादाविमुत्तो होति, ‘दिट्ठधम्मनिब्बानप्पत्तो भिक्खू'ति अलंवचनाय...पे०... जिह्वाय चे, भिक्खु, निब्बिदाय विरागाय निरोधाय धम्मं देसेति, ‘धम्मकथिको भिक्खू'ति अलंवचनाय...पे०... मनस्स चे, भिक्खु, निब्बिदाय विरागाय निरोधाय धम्मं देसेति, ‘धम्मकथिको भिक्खू'ति अलंवचनाय । मनस्स चे, भिक्खु, निब्बिदाय विरागाय

निरोधाय पटिपन्नो होति, ‘धम्मानुधम्मपटिपन्नो भिक्खू’ति अलंवचनाय । मनस्स चे, भिक्खु, निब्बिदा विरागा निरोधा अनुपादाविमुत्तो होति, ‘दिट्ठधम्मनिब्बानप्पत्तो भिक्खू’ति अलंवचनाया’ति । दसमं ।

नवपुराणवग्गो पञ्चदसमो ।

तस्सुद्धानं —

कम्मं चत्तारि सप्पाया, अनन्तेवासि किमत्थिया ।
अत्थि नु खो परियायो, इन्द्रियकथिकेन चाति ॥

सळायतनवग्गे ततियपण्णासको समत्तो ।

तस्स वग्गुद्धानं —

योगक्खेमि च लोको च, गहपति देवदहेन च ।
नवपुराणेन पण्णासो, ततियो तेन वुच्चतीति ॥

१६. नन्दिकखयवग्गो

१. अज्झत्तनन्दिकखयसुत्तं

१५६. “अनिच्चंयेव, भिक्खवे, भिक्खु चक्खुं अनिच्चन्ति पस्सति, सास्स [सायं (पी० क०)] होति सम्मादिट्ठि । सम्मा पस्सं निब्बिन्दति । नन्दिकखया रागक्खयो; रागक्खया नन्दिकखयो । नन्दिरागक्खया चित्तं सुविमुत्तन्ति वुच्चति...पे०... अनिच्चंयेव, भिक्खवे, भिक्खु जिह्वं अनिच्चन्ति पस्सति, सास्स होति सम्मादिट्ठि । सम्मा पस्सं निब्बिन्दति । नन्दिकखया रागक्खयो; रागक्खया...पे०... चित्तं सुविमुत्तन्ति वुच्चति...पे०... अनिच्चंयेव, भिक्खवे, भिक्खु मनं अनिच्चन्ति पस्सति, सास्स होति सम्मादिट्ठि । सम्मा पस्सं निब्बिन्दति । नन्दिकखया रागक्खयो; रागक्खया नन्दिकखयो । नन्दिरागक्खया चित्तं सुविमुत्तन्ति वुच्चती’ति । पठमं ।

२. बाहिरनन्दिकखयसुत्तं

१५७. “अनिच्चेयेव, भिक्खवे, भिक्खु रूपे अनिच्चाति पस्सति, सास्स होति सम्मादिट्ठि । सम्मा पस्सं निब्बिन्दति । नन्दिकखया रागक्खयो; रागक्खया नन्दिकखयो । नन्दिरागक्खया चित्तं सुविमुत्तन्ति वुच्चति । अनिच्चेयेव, भिक्खवे, भिक्खु सद्दे... गन्धे... रसे... फोट्ठब्बे... धम्मे अनिच्चाति पस्सति, सास्स होति सम्मादिट्ठि । सम्मा पस्सं निब्बिन्दति । नन्दिकखया रागक्खयो; रागक्खया नन्दिकखयो । नन्दिरागक्खया चित्तं सुविमुत्तन्ति वुच्चती’ति । दुतियं ।

३. अज्झत्तअनिच्चनन्दिकखयसुत्तं

१५८. “चक्खुं, भिक्खवे, योनिसो मनसि करोथ; चक्खानिच्चतञ्च यथाभूतं समनुपस्सथ । चक्खुं, भिक्खवे, भिक्खु योनिसो मनसिकरोन्तो, चक्खानिच्चतञ्च यथाभूतं समनुपस्सन्तो चक्खुस्मिम्पि निब्बिन्दति । नन्दिकखया रागक्खयो;

रागकखया नन्दिकखयो । नन्दिरागकखया चित्तं सुविमुत्तन्ति वुच्चति । सोतं, भिक्खवे, योनिसो मनसि करोथ... धानं... जिह्मं, भिक्खवे, योनिसो मनसि करोथ; जिह्मानिच्चतञ्च यथाभूतं समनुपस्सथ । जिह्मं, भिक्खवे, भिक्खु योनिसो मनसिकरोन्तो, जिह्मानिच्चतञ्च यथाभूतं समनुपस्सन्तो जिह्मायपि निब्बिन्दति । नन्दिकखया रागकखयो; रागकखया नन्दिकखयो । नन्दिरागकखया चित्तं सुविमुत्तन्ति वुच्चति । कायं... मनं, भिक्खवे, योनिसो मनसि करोथ; मनानिच्चतञ्च यथाभूतं समनुपस्सथ । मनं, भिक्खवे, भिक्खु योनिसो मनसिकरोन्तो, मनानिच्चतञ्च यथाभूतं समनुपस्सन्तो मनस्मिम्पि निब्बिन्दति । नन्दिकखया रागकखयो; रागकखया नन्दिकखयो । नन्दिरागकखया चित्तं सुविमुत्तन्ति वुच्चती'ति । ततियं ।

४. बाहिरअनिच्चनन्दिकखयसुत्तं

१५९. “रूपे, भिक्खवे, योनिसो मनसि करोथ; रूपानिच्चतञ्च यथाभूतं समनुपस्सथ । रूपे, भिक्खवे, भिक्खु योनिसो मनसिकरोन्तो, रूपानिच्चतञ्च यथाभूतं समनुपस्सन्तो रूपेसुपि निब्बिन्दति । नन्दिकखया रागकखयो; रागकखया नन्दिकखयो । नन्दिरागकखया चित्तं सुविमुत्तन्ति वुच्चति । सद्दे... गन्धे... रसे... फोड्डब्बे... धम्मो, भिक्खवे, योनिसो मनसि करोथ; धम्मनिच्चतञ्च यथाभूतं समनुपस्सथ । धम्मो, भिक्खवे, भिक्खु योनिसो मनसिकरोन्तो, धम्मनिच्चतञ्च यथाभूतं समनुपस्सन्तो धम्मसुपि निब्बिन्दति । नन्दिकखया रागकखयो; रागकखया नन्दिकखयो । नन्दिरागकखया चित्तं सुविमुत्तन्ति वुच्चती'ति । चतुत्थं ।

५. जीवकम्बवनसमाधिसुत्तं

१६०. एकं समयं भगवा राजगहे विहरति जीवकम्बवने । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति...पे०... “समाधिं, भिक्खवे, भावेथ । समाहितस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो यथाभूतं ओक्खायति । किञ्च यथाभूतं ओक्खायति? चक्खुं अनिच्चन्ति यथाभूतं ओक्खायति, रूपा अनिच्चाति यथाभूतं ओक्खायति, चक्खुविज्जाणं अनिच्चन्ति यथाभूतं ओक्खायति, चक्खुसम्फस्सो अनिच्चोति यथाभूतं ओक्खायति, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनिच्चन्ति यथाभूतं ओक्खायति...पे०... जिह्मा अनिच्चाति यथाभूतं ओक्खायति...पे०... मनो अनिच्चोति यथाभूतं ओक्खायति, धम्मा अनिच्चाति यथाभूतं ओक्खायति...पे०... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनिच्चन्ति यथाभूतं ओक्खायति । समाधिं, भिक्खवे, भावेथ । समाहितस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो यथाभूतं ओक्खायती'ति । पञ्चमं ।

६. जीवकम्बवनपटिसल्लानसुत्तं

१६१. एकं समयं भगवा राजगहे विहरति जीवकम्बवने । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि...पे०... “पटिसल्लाने, भिक्खवे, योगमापज्जथ । पटिसल्लानस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो यथाभूतं ओक्खायति । किञ्च यथाभूतं ओक्खायति? चक्खुं अनिच्चन्ति यथाभूतं ओक्खायति, रूपा अनिच्चाति यथाभूतं ओक्खायति, चक्खुविज्जाणं अनिच्चन्ति यथाभूतं ओक्खायति, चक्खुसम्फस्सो अनिच्चोति यथाभूतं ओक्खायति, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनिच्चन्ति यथाभूतं ओक्खायति...पे०... मनो अनिच्चोति यथाभूतं ओक्खायति, धम्मा... मनोविज्जाणं... मनोसम्फस्सो... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनिच्चन्ति यथाभूतं ओक्खायति । पटिसल्लाने भिक्खवे, योगमापज्जथ । पटिसल्लानस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो यथाभूतं ओक्खायती'ति । छट्ठं ।

७. कोट्टिकअनिच्चसुत्तं

१६२. अथ खो आयस्मा महाकोट्टिको येन भगवा तेनुपसङ्गमि...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा कोट्टिको भगवन्तं एतदवोच — “साधु मे, भन्ते, भगवा संखित्तेन धम्मं देसेतु, यमहं भगवतो धम्मं सुत्वा एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरेय्य”न्ति ।

“यं खो, कोट्टिक, अनिच्चं तत्र ते छन्दो पहातब्बो । किञ्च, कोट्टिक, अनिच्चं? चक्खु खो, कोट्टिक, अनिच्चं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । रूपा अनिच्चा; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । चक्खुविज्जाणं अनिच्चं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । चक्खुसम्फस्सो अनिच्चो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनिच्चं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो...पे०... जिक्का अनिच्चा; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । रसा अनिच्चा; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । जिक्काविज्जाणं अनिच्चं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । जिक्कासम्फस्सो अनिच्चो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । यम्पिदं जिक्कासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनिच्चं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो...पे०... मनो अनिच्चो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । धम्मा अनिच्चा; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । मनोविज्जाणं अनिच्चं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । मनोसम्फस्सो अनिच्चो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनिच्चं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । यं खो, कोट्टिक, अनिच्चं तत्र ते छन्दो पहातब्बो”ति । सत्तमं ।

८. कोट्टिकदुक्खसुत्तं

१६३. अथ खो आयस्मा महाकोट्टिको...पे०... भगवन्तं एतदवोच — “साधु मे, भन्ते...पे०... विहरेय्य”न्ति । “यं खो, कोट्टिक, दुक्खं तत्र ते छन्दो पहातब्बो । किञ्च, कोट्टिक, दुक्खं? चक्खु खो, कोट्टिक, दुक्खं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । रूपा दुक्खा; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । चक्खुविज्जाणं दुक्खं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । चक्खुसम्फस्सो दुक्खो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि दुक्खं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो...पे०... जिक्का दुक्खा; तत्र ते छन्दो पहातब्बो...पे०... मनो दुक्खो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । धम्मा दुक्खा; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । मनोविज्जाणं दुक्खं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । मनोसम्फस्सो दुक्खो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि दुक्खं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । यं खो, कोट्टिक, दुक्खं तत्र ते छन्दो पहातब्बो”ति । अट्ठमं ।

९. कोट्टिकअनत्तसुत्तं

१६४. एकमन्तं...पे०... विहरेय्यन्ति । “यो खो, कोट्टिक, अनत्ता तत्र ते छन्दो पहातब्बो । को च, कोट्टिक, अनत्ता? चक्खु खो, कोट्टिक, अनत्ता; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । रूपा अनत्ता; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । चक्खुविज्जाणं अनत्ता; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । चक्खुसम्फस्सो अनत्ता; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनत्ता; तत्र ते छन्दो पहातब्बो ...पे०... जिक्का अनत्ता; तत्र ते छन्दो पहातब्बो...पे०... मनो अनत्ता; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । धम्मा अनत्ता; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । मनोविज्जाणं... मनोसम्फस्सो... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनत्ता; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । यो खो, कोट्टिक, अनत्ता, तत्र ते छन्दो पहातब्बो”ति । नवमं ।

१०. मिच्छादिट्ठिपहानसुत्तं

१६५. अथ खो अज्जतरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्गमि...पे०... एकमन्तं निसिन्नो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “कथं नु खो, भन्ते, जानतो कथं पस्सतो मिच्छादिट्ठि पहीयती”ति?

“चक्खुं खो, भिक्खु, अनिच्चतो जानतो पस्सतो मिच्छादिट्ठि पहीयति । रूपे अनिच्चतो जानतो पस्सतो मिच्छादिट्ठि पहीयति । चक्खुविज्जाणं अनिच्चतो जानतो पस्सतो मिच्छादिट्ठि पहीयति । चक्खुसम्फस्सं अनिच्चतो जानतो पस्सतो मिच्छादिट्ठि पहीयति...पे०... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनिच्चतो जानतो पस्सतो मिच्छादिट्ठि पहीयति । एवं खो, भिक्खु, जानतो एवं पस्सतो मिच्छादिट्ठि पहीयती”ति । दसमं ।

११. सक्कायदिट्ठिपहानसुत्तं

१६६. अथ खो अज्जतरो भिक्खु...पे०... एतदवोच — “कथं नु खो, भन्ते, जानतो कथं पस्सतो सक्कायदिट्ठि पहीयती”ति? “चक्खुं खो, भिक्खु, दुक्खतो जानतो पस्सतो सक्कायदिट्ठि पहीयति । रूपे दुक्खतो जानतो पस्सतो सक्कायदिट्ठि पहीयति । चक्खुविज्जाणं दुक्खतो जानतो पस्सतो सक्कायदिट्ठि पहीयति । चक्खुसम्फस्सं दुक्खतो जानतो पस्सतो सक्कायदिट्ठि पहीयति...पे०... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि दुक्खतो जानतो पस्सतो सक्कायदिट्ठि पहीयति । एवं खो, भिक्खु, जानतो एवं पस्सतो सक्कायदिट्ठि पहीयती”ति । एकादसमं ।

१२. अत्तानुदिट्ठिपहानसुत्तं

१६७. अथ खो अज्जतरो भिक्खु...पे०... एतदवोच — “कथं नु खो, भन्ते, जानतो कथं पस्सतो अत्तानुदिट्ठि पहीयती”ति? “चक्खुं खो, भिक्खु, अनत्ततो जानतो पस्सतो अत्तानुदिट्ठि पहीयति । रूपे अनत्ततो जानतो पस्सतो अत्तानुदिट्ठि पहीयति । चक्खुविज्जाणं अनत्ततो जानतो पस्सतो अत्तानुदिट्ठि पहीयति । चक्खुसम्फस्सं अनत्ततो जानतो पस्सतो अत्तानुदिट्ठि पहीयति । यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनत्ततो जानतो पस्सतो अत्तानुदिट्ठि पहीयति...पे०... जिह्वं अनत्ततो जानतो पस्सतो अत्तानुदिट्ठि पहीयति...पे०... मनं अनत्ततो जानतो पस्सतो अत्तानुदिट्ठि पहीयति । धम्मे... मनोविज्जाणं... मनोसम्फस्सं... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनत्ततो जानतो पस्सतो अत्तानुदिट्ठि पहीयती”ति । द्वादसमं ।

नन्दिकखयवग्गो सोळसमो ।

तस्सुद्धानं —

नन्दिकखयेन चत्तारो, जीवकम्भवने दुवे ।

कोट्टिकेन तयो वुत्ता, मिच्छा सक्काय अत्तनोति ॥

१७. सट्ठिपेय्यालवग्गो

१. अज्झत्तअनिच्चछन्दसुत्तं

१६८. “यं, भिक्खवे, अनिच्चं, तत्र वो छन्दो पहातब्बो । किञ्च, भिक्खवे, अनिच्चं? चक्खु, भिक्खवे, अनिच्चं; तत्र

१८०-१८२. “यं, भिक्खवे, दुक्खं, तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो । किञ्च, भिक्खवे, दुक्खं? रूपा, भिक्खवे, दुक्खा; तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो । सदा... गन्धा... रसा... फोट्ठब्बा... धम्मा दुक्खा; तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो । यं, भिक्खवे, दुक्खं, तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो”ति ।

१६-१८. बाहिरानत्तछन्दादिसुत्तं

१८३-१८५. “यो, भिक्खवे, अनत्ता, तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो । को च, भिक्खवे, अनत्ता? रूपा, भिक्खवे, अनत्ता; तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो । सदा... गन्धा... रसा... फोट्ठब्बा... धम्मा अनत्ता; तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो । यो, भिक्खवे, अनत्ता तत्र वो छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो”ति ।

१९. अज्झत्तातीतानिच्चसुत्तं

१८६. “चक्खु, भिक्खवे, अनिच्चं अतीतं...पे०... जिक्खा अनिच्चा अतीता...पे०... मनो अनिच्चो अतीतो । एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिम्पि निब्बिन्दति...पे०... जिक्खायपि निब्बिन्दति...पे०... मनस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती”ति ।

२०. अज्झत्तानागतानिच्चसुत्तं

१८७. “चक्खु, भिक्खवे, अनिच्चं अनागतं...पे०... जिक्खा अनिच्चा अनागता...पे०... मनो अनिच्चो अनागतो । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति ।

२१. अज्झत्तपच्चुप्पन्नानिच्चसुत्तं

१८८. “चक्खु, भिक्खवे, अनिच्चं पच्चुप्पन्नं...पे०... जिक्खा अनिच्चा पच्चुप्पन्ना...पे०... मनो अनिच्चो पच्चुप्पन्नो । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति ।

२२-२४. अज्झत्तातीतादिदुक्खसुत्तं

१८९-१९१. “चक्खु, भिक्खवे, दुक्खं अतीतं अनागतं पच्चुप्पन्नं...पे०... जिक्खा दुक्खा अतीता अनागता पच्चुप्पन्ना...पे०... मनो दुक्खो अतीतो अनागतो पच्चुप्पन्नो । एवं पस्सं, भिक्खवे...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति ।

२५-२७. अज्झत्तातीतादिअनत्तसुत्तं

१९२-१९४. “चक्खु, भिक्खवे, अनत्ता अतीतं अनागतं पच्चुप्पन्नं...पे०... जिक्खा अनत्ता...पे०... मनो अनत्ता अतीतो अनागतो पच्चुप्पन्नो । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति ।

२८-३०. बाहिरातीतादिअनिच्चसुत्तं

१९५-१९७. “रूपा, भिक्खवे, अनिच्चा अतीता अनागता पच्चुप्पन्ना । सद्दा... गन्धा... रसा... फोड्डब्बा... धम्मा अनिच्चा अतीता अनागता पच्चुप्पन्ना । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति ।

३१-३३. बाहिरातीतादिदुक्खसुत्तं

१९८-२००. “रूपा, भिक्खवे, दुक्खा अतीता अनागता पच्चुप्पन्ना । सद्दा... गन्धा... रसा... फोड्डब्बा... धम्मा दुक्खा अतीता अनागता पच्चुप्पन्ना । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति ।

३४-३६. बाहिरातीतादिअनत्तसुत्तं

२०१-२०३. “रूपा, भिक्खवे, अनत्ता अतीता अनागता पच्चुप्पन्ना । सद्दा... गन्धा... रसा... फोड्डब्बा... धम्मा अनत्ता अतीता अनागता पच्चुप्पन्ना । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति ।

३७. अज्झत्तातीतयदनिच्चसुत्तं

२०४. “चक्खु, भिक्खवे, अनिच्चं अतीतं । यदनिच्चं, तं दुक्खं । यं दुक्खं, तदनत्ता । यदनत्ता, तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं...पे०... जिक्का अनिच्चा अतीता । यदनिच्चं, तं दुक्खं । यं दुक्खं, तदनत्ता । यदनत्ता, तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं...पे०... मनो अनिच्चो अतीतो । यदनिच्चं, तं दुक्खं । यं दुक्खं, तदनत्ता । यदनत्ता, तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति ।

३८. अज्झत्तानागतयदनिच्चसुत्तं

२०५. “चक्खु, भिक्खवे, अनिच्चं अनागतं । यदनिच्चं, तं दुक्खं । यं दुक्खं, तदनत्ता । यदनत्ता तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं...पे०... जिक्का अनिच्चा अनागता । यदनिच्चं, तं दुक्खं । यं दुक्खं, तदनत्ता । यदनत्ता, तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं...पे०... मनो अनिच्चो अनागतो । यदनिच्चं, तं दुक्खं । यं दुक्खं, तदनत्ता । यदनत्ता, तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं, भिक्खवे...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति ।

३९. अज्झत्तपच्चुप्पन्नयदनिच्चसुत्तं

२०६. “चक्खु, भिक्खवे, अनिच्चं पच्चुप्पन्नं । यदनिच्चं, तं दुक्खं । यं दुक्खं, तदनत्ता । यदनत्ता तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं...पे०... जिक्का अनिच्चा पच्चुप्पन्ना । यदनिच्चं, तं दुक्खं । यं दुक्खं, तदनत्ता । यदनत्ता, तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं...पे०... मनो अनिच्चो पच्चुप्पन्नो । यदनिच्चं तं दुक्खं । यं दुक्खं तदनत्ता । यदनत्ता, तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति ।

४०-४२. अज्झत्तातीतादियंदुक्खसुत्तं

२०७-२०९. “चक्खु, भिक्खवे, दुक्खं अतीतं अनागतं पच्चुप्पन्नां । यं दुक्खं, तदनत्ता । यदनत्ता, तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं...पे०... जिक्का दुक्खा...पे०... मनो दुक्खो अतीतो अनागतो पच्चुप्पन्नो । यं दुक्खं, तदनत्ता । यदनत्ता, तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती’ति ।

४३-४५. अज्झत्तातीतादियदनत्तसुत्तं

२१०-२१२. “चक्खु, भिक्खवे, अनत्ता अतीतं अनागतं पच्चुप्पन्नां । यदनत्ता, तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं...पे०... जिक्का अनत्ता...पे०... मनो अनत्ता अतीतो अनागतो पच्चुप्पन्नो । यदनत्ता तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती’ति ।

४६-४८. बाहिरातीतादियदनिच्चसुत्तं

२१३-२१५. “रूपा, भिक्खवे, अनिच्चा अतीता अनागता पच्चुप्पन्ना । यदनिच्चं, तं दुक्खं । यं दुक्खं, तदनत्ता । यदनत्ता, तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । सद्दा... गन्धा... रसा... फोड्डब्बा... धम्मा अनिच्चा अतीता अनागता पच्चुप्पन्ना । यदनिच्चं तं दुक्खं । यं दुक्खं तदनत्ता । यदनत्ता तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती’ति ।

४९-५१. बाहिरातीतादियंदुक्खसुत्तं

२१६-२१८. “रूपा, भिक्खवे, दुक्खा अतीता अनागता पच्चुप्पन्ना । यं दुक्खं, तदनत्ता । यदनत्ता, तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । सद्दा... गन्धा... रसा... फोड्डब्बा... धम्मा दुक्खा अतीता अनागता पच्चुप्पन्ना । यं दुक्खं, तदनत्ता । यदनत्ता, तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती’ति ।

५२-५४. बाहिरातीतादियदनत्तसुत्तं

२१९-२२१. “रूपा, भिक्खवे, अनत्ता अतीता अनागता पच्चुप्पन्ना । यदनत्ता, तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । सद्दा... गन्धा... रसा... फोड्डब्बा... धम्मा अनत्ता अतीता अनागता पच्चुप्पन्ना । यदनत्ता, तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती’ति ।

५५. अज्झत्तायतनअनिच्चसुत्तं

२२२. “चक्खु, भिक्खवे, अनिच्चं...पे०... जिक्का अनिच्चा...पे०... मनो अनिच्चो । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती’ति ।

५६. अज्झत्तायतनदुक्खसुत्तं

२२३. “चक्खु, भिक्खवे, दुक्खं...पे०... जिह्वा दुक्खा...पे०... मनो दुक्खो । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति ।

५७. अज्झत्तायतनअनत्तसुत्तं

२२४. “चक्खु, भिक्खवे, अनत्ता...पे०... जिह्वा अनत्ता...पे०... मनो अनत्ता । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति ।

५८. बाहिरायतनअनिच्चसुत्तं

२२५. “रूपा, भिक्खवे, अनिच्चा । सद्दा... गन्धा... रसा... फोड्डब्बा... धम्मा अनिच्चा । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति ।

५९. बाहिरायतनदुक्खसुत्तं

२२६. “रूपा, भिक्खवे, दुक्खा । सद्दा... गन्धा... रसा... फोड्डब्बा... धम्मा दुक्खा । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति ।

६०. बाहिरायतनअनत्तसुत्तं

२२७. “रूपा, भिक्खवे, अनत्ता । सद्दा... गन्धा... रसा... फोड्डब्बा... धम्मा अनत्ता । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति ।

सट्ठिपेय्यालवगगो सत्तरसमो ।

तस्सुद्धानं —

छन्देनद्वारस होन्ति, अतीतेन च द्वे नव ।
यदनिच्चाद्वारस वुत्ता, तयो अज्झत्तबाहिरा ।
पेय्यालो सट्ठिको वुत्तो, बुद्धेनादिच्चबन्धुनाति ॥

सुत्तन्तानि सट्ठि ।

१८. समुद्दवगगो

१. पठमसमुद्दसुत्तं

२२८. “समुद्दो, समुद्दो”ति, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो भासति । नेसो, भिक्खवे, अरियस्स विनये समुद्दो । महा एसो, भिक्खवे, उदकरासि महाउदकण्णवो । चक्खु, भिक्खवे, पुरिसस्स समुद्दो; तस्स रूपमयो वेगो । यो तं रूपमयं वेगं

सहति, अयं वुच्चति, भिक्खवे, अतरि चक्खुसमुदं सऊमिं सावट्ठं सगाहं सरक्खसं; तिण्णो पारङ्गतो थले तिट्ठति ब्राह्मणो...पे०... जिक्का, भिक्खवे, पुरिसस्स समुदो; तस्स रसमयो वेगो। यो तं रसमयं वेगं सहति, अयं वुच्चति, भिक्खवे, अतरि जिक्कासमुदं सऊमिं सावट्ठं सगाहं सरक्खसं; तिण्णो पारङ्गतो थले तिट्ठति ब्राह्मणो...पे०... मनो, भिक्खवे, पुरिसस्स समुदो; तस्स धम्ममयो वेगो। यो तं धम्ममयं वेगं सहति, अयं वुच्चति, भिक्खवे, अतरि मनोसमुदं सऊमिं सावट्ठं सगाहं सरक्खसं; तिण्णो पारङ्गतो थले तिट्ठति ब्राह्मणो”ति। इदमवोच...पे०... सत्था —

“यो इमं समुदं सगाहं सरक्खसं,
सऊमिं सावट्ठं सभयं दुत्तरं अच्चतरि।
स वेदगू वुसितब्रह्मचरियो,
लोकन्तगू पारगतोति वुच्चती”ति ॥ पठमं।

२. दुतियसमुदसुत्तं

२२९. “समुदो, समुदो”ति, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो भासति। नेसो, भिक्खवे, अरियस्स विनये समुदो। महा एसो, भिक्खवे, उदकरासि महाउदकण्णवो। सन्ति, भिक्खवे, चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया। अयं वुच्चति, भिक्खवे, अरियस्स विनये समुदो। एत्थायं सदेवको लोको समारको सब्रह्मको सस्समणब्राह्मणी पजा सदेवमनुस्सा येभ्य्येन समुन्ना तन्ताकुलकजाता कुलगण्ठिकजाता [गुळागुण्ठिकजाता (सी०), कुलगुण्ठिकजाता (स्या० कं०), गुणगुणिकजाता (पी०), कुलागुण्ठिकजाता (कं०)] मुज्जपब्बजभूता, अपायं दुग्गतिं विनिपातं संसारं नातिवत्तति...पे०...।

“सन्ति, भिक्खवे, जिक्काविज्जेय्या रसा...पे०... सन्ति, भिक्खवे, मनोविज्जेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया। अयं वुच्चति, भिक्खवे, अरियस्स विनये समुदो। एत्थायं सदेवको लोको समारको सब्रह्मको सस्समणब्राह्मणी पजा सदेवमनुस्सा येभ्य्येन समुन्ना तन्ताकुलकजाता कुलगण्ठिकजाता मुज्जपब्बजभूता अपायं दुग्गतिं विनिपातं संसारं नातिवत्तती”ति।

“यस्स रागो च दोसो च, अविज्जा च विराजिता।
सो इमं समुदं सगाहं सरक्खसं, सऊमिभयं दुत्तरं अच्चतरि ॥

“सङ्गातिगो मच्चुजहो निरुपधि, पहासि दुक्खं अपुनब्भवाय।
अत्थङ्गतो सो न पुनेति [न पमाणमेति (सी० स्या० कं० पी०)], अमोहयी, मच्चुराजन्ति ब्रूमी”ति ॥ दुतियं।

३. बाळिसिकोपमसुत्तं

२३०. “सेय्यथापि, भिक्खवे, बाळिसिको आमिसगतबळिसं गम्भीरे उदकरहदे पक्खिपेय्य। तमेनं अज्जतरो आमिसचक्खु मच्छो गिलेय्य। एवज्झि सो, भिक्खवे, मच्छो गिलितबळिसो बाळिसिकस्स अनयं आपन्नो ब्यसनं आपन्नो यथाकामकरणीयो बाळिसिकस्स।

एवमेव खो, भिक्खवे, छयिमे बळिसा लोकस्मिं अनयाय सत्तानं वधाय [ब्याबाधाय (सी० पी०)] पाणिनं। कतमे छ?

सन्ति, भिक्खवे, चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे, भिक्खु, अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु गलितबळिसो, मारस्स अनयं आपन्नो ब्यसनं आपन्नो यथाकामकरणीयो पापिमतो...पे०... सन्ति, भिक्खवे, जिक्काविज्जेय्या रसा...पे०... ।

सन्ति, भिक्खवे, मनोविज्जेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे, भिक्खु, अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु गलितबळिसो मारस्स अनयं आपन्नो ब्यसनं आपन्नो यथाकामकरणीयो पापिमतो ।

“सन्ति च, भिक्खवे, चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु न गलितबळिसो मारस्स अभेदि बळिसं परिभेदि बळिसं न अनयं आपन्नो न ब्यसनं आपन्नो न यथाकामकरणीयो पापिमतो...पे०... ।

“सन्ति, भिक्खवे, जिक्काविज्जेय्या रसा...पे०... । सन्ति, भिक्खवे, मनोविज्जेय्या धम्मा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । तज्जे भिक्खु नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति, अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु न गलितबळिसो मारस्स अभेदि बळिसं परिभेदि बळिसं न अनयं आपन्नो न ब्यसनं आपन्नो न यथाकामकरणीयो पापिमतो”ति । ततियं ।

४. खीररुक्खोपमसुत्तं

२३१. “यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा चक्खुविज्जेय्येसु रूपेसु यो रागो सो अत्थि, यो दोसो सो अत्थि, यो मोहो सो अत्थि, यो रागो सो अप्पहीनो, यो दोसो सो अप्पहीनो, यो मोहो सो अप्पहीनो तस्स परित्ता चेपि चक्खुविज्जेय्या रूपा चक्खुस्स आपाथं आगच्छन्ति परियादियन्तेवस्स चित्तं; को पन वादो अधिमत्तानं! तं किस्स हेतु? यो, भिक्खवे, रागो, सो अत्थि, यो दोसो सो अत्थि, यो मोहो सो अत्थि, यो रागो सो अप्पहीनो, यो दोसो सो अप्पहीनो, यो मोहो सो अप्पहीनो...पे०... ।

“यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा जिक्काविज्जेय्येसु रसेसु यो रागो सो अत्थि...पे०... ।

“यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा मनोविज्जेय्येसु धम्मेसु यो रागो सो अत्थि, यो दोसो सो अत्थि, यो मोहो सो अत्थि, यो रागो सो अप्पहीनो, यो दोसो सो अप्पहीनो, यो मोहो सो अप्पहीनो, तस्स परित्ता चेपि मनोविज्जेय्या धम्मा मनस्स आपाथं आगच्छन्ति परियादियन्तेवस्स चित्तं; को पन वादो अधिमत्तानं! तं किस्स हेतु? यो, भिक्खवे, रागो, सो अत्थि, यो दोसो सो अत्थि, यो मोहो सो अत्थि, यो रागो सो अप्पहीनो, यो दोसो सो अप्पहीनो, यो मोहो सो अप्पहीनो ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, खीररुक्खो अस्सत्थो वा निग्रोधो वा पिलक्खो वा उदुम्बरो वा दहरो तरुणो कोमारको । तमेनं पुरिसो तिण्हाय कुठारिया यतो यतो आभिन्देय्य [भिन्देय्य (स्या० कं० सी० अट्ठ०), अभिन्देय्य (कत्थचि)] आगच्छेय्य खीर”न्ति? “एवं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु”? “यज्झि, भन्ते, खीरं तं अत्थी”ति ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा चक्खुविज्जेय्येसु रूपेसु यो रागो सो अत्थि, यो

दोसो सो अत्थि, यो मोहो सो अत्थि, यो रागो सो अप्पहीनो, यो दोसो सो अप्पहीनो, यो मोहो सो अप्पहीनो, तस्स परित्ता चेपि चक्खुविज्जेय्या रूपा चक्खुस्स आपाथं आगच्छन्ति परियादियन्तेवस्स चित्तं; को पन वादो अधिमत्तानं! तं किस्स हेतु? यो, भिक्खवे, रागो सो अत्थि, यो दोसो सो अत्थि, यो मोहो सो अत्थि, यो रागो सो अप्पहीनो, यो दोसो सो अप्पहीनो, यो मोहो सो अप्पहीनो... पे०... ।

“यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा जिक्खाविज्जेय्येसु रसेसु यो रागो सो अत्थि... पे०... ।

“यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा मनोविज्जेय्येसु धम्मेसु यो रागो सो अत्थि, यो दोसो सो अत्थि, यो मोहो सो अत्थि, यो रागो सो अप्पहीनो, यो दोसो सो अप्पहीनो, यो मोहो सो अप्पहीनो, तस्स परित्ता चेपि मनोविज्जेय्या धम्मा मनस्स आपाथं आगच्छन्ति परियादियन्तेवस्स चित्तं; को पन वादो अधिमत्तानं! तं किस्स हेतु? यो, भिक्खवे, रागो सो अत्थि, यो दोसो सो अत्थि, यो मोहो सो अत्थि, यो रागो सो अप्पहीनो, यो दोसो सो अप्पहीनो, यो मोहो सो अप्पहीनो ।

“यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा चक्खुविज्जेय्येसु रूपेसु यो रागो सो नत्थि, यो दोसो सो नत्थि, यो मोहो सो नत्थि, यो रागो सो पहीनो, यो दोसो सो पहीनो, यो मोहो सो पहीनो, तस्स अधिमत्ता चेपि चक्खुविज्जेय्या रूपा चक्खुस्स आपाथं आगच्छन्ति नेवस्स चित्तं परियादियन्ति; को पन वादो परित्तानं! तं किस्स हेतु? यो, भिक्खवे, रागो सो नत्थि, यो दोसो सो नत्थि, यो मोहो सो नत्थि, यो रागो सो पहीनो, यो दोसो सो पहीनो, यो मोहो सो पहीनो... पे०... ।

“यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा जिक्खाविज्जेय्येसु रसेसु... पे०... मनोविज्जेय्येसु धम्मेसु यो रागो सो नत्थि, यो दोसो सो नत्थि, यो मोहो सो नत्थि, यो रागो सो पहीनो, यो दोसो सो पहीनो, यो मोहो सो पहीनो, तस्स अधिमत्ता चेपि मनोविज्जेय्या धम्मा मनस्स आपाथं आगच्छन्ति नेवस्स चित्तं परियादियन्ति; को पन वादो परित्तानं! तं किस्स हेतु? यो, भिक्खवे, रागो सो नत्थि, यो दोसो सो नत्थि, यो मोहो सो नत्थि, यो रागो सो पहीनो, यो दोसो सो पहीनो, यो मोहो सो पहीनो । सेय्यथापि, भिक्खवे, खीररुक्खो अस्सत्थो वा निग्रोधो वा पिलक्खो वा उदुम्बरो वा सुक्खो कोलापो तेरोवस्सिको । तमेनं पुरिसो तिण्हाय कुठारिया यतो यतो आभिन्देय्य आगच्छेय्य खीर”न्ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु”? “यज्झि, भन्ते, खीरं तं नत्थी”ति ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा चक्खुविज्जेय्येसु रूपेसु यो रागो सो नत्थि, यो दोसो सो नत्थि, यो मोहो सो नत्थि, यो रागो सो पहीनो, यो दोसो सो पहीनो, यो मोहो सो पहीनो, तस्स अधिमत्ता चेपि चक्खुविज्जेय्या रूपा चक्खुस्स आपाथं आगच्छन्ति नेवस्स चित्तं परियादियन्ति; को पन वादो परित्तानं! तं किस्स हेतु? यो, भिक्खवे, रागो सो नत्थि, यो दोसो सो नत्थि, यो मोहो सो नत्थि, यो रागो सो पहीनो, यो दोसो सो पहीनो, यो मोहो सो पहीनो... पे०... ।

“यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा जिक्खाविज्जेय्येसु रसेसु... पे०... ।

“यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा मनोविज्जेय्येसु धम्मेसु यो रागो सो नत्थि, यो दोसो सो नत्थि, यो मोहो सो नत्थि, यो रागो सो पहीनो, यो दोसो सो पहीनो, यो मोहो सो पहीनो, तस्स अधिमत्ता चेपि मनोविज्जेय्या

धम्मा मनस्स आपाथं आगच्छन्ति, नेवस्स चित्तं परियादियन्ति; को पन वादो परित्तानं! तं किस्स हेतु? यो, भिक्खवे, रागो सो नत्थि, यो दोसो सो नत्थि, यो मोहो सो नत्थि, यो रागो सो पहीनो, यो दोसो सो पहीनो, यो मोहो सो पहीनो’ति । चतुर्थं ।

५. कोट्टिकसुत्तं

२३२. एकं समयं आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महाकोट्टिको बाराणसियं विहरन्ति इसिपतने मिगदाये । अथ खो आयस्मा महाकोट्टिको सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मता सारिपुत्तेन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा महाकोट्टिको आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच —

“किं नु खो, आवुसो सारिपुत्त, चक्खु रूपानं संयोजनं, रूपा चक्खुस्स संयोजनं...पे०... जिक्का रसानं संयोजनं, रसा जिक्काय संयोजनं ...पे०... मनो धम्मानं संयोजनं, धम्मा मनस्स संयोजनं”न्ति?

“न खो, आवुसो कोट्टिक, चक्खु रूपानं संयोजनं, न रूपा चक्खुस्स संयोजनं । यच्च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं...पे०... न जिक्का रसानं संयोजनं, न रसा जिक्काय संयोजनं । यच्च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं...पे०... न मनो धम्मानं संयोजनं, न धम्मा मनस्स संयोजनं । यच्च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं ।

“सेय्यथापि, आवुसो, काळो च बलीबद्धो [बलिवद्धो (सी० पी०), बलिबद्धो (स्या० कं० क०)] ओदातो च बलीबद्धो एकेन दामेन वा योत्तेन वा संयुत्ता अस्सु । यो नु खो एवं वदेय्य — ‘काळो बलीबद्धो ओदातस्स बलीबद्धस्स संयोजनं, ओदातो बलीबद्धो काळस्स बलीबद्धस्स संयोजनं’न्ति, सम्मा नु खो सो वदमानो वदेय्या’ति? “नो हेतं, आवुसो” । “न खो, आवुसो, काळो बलीबद्धो ओदातस्स बलीबद्धस्स संयोजनं, न ओदातो बलीबद्धो काळस्स बलीबद्धस्स संयोजनं । येन च खो ते एकेन दामेन वा योत्तेन वा संयुत्ता तं तत्थ संयोजनं ।

“एवमेव खो, आवुसो, न चक्खु रूपानं संयोजनं, न रूपा चक्खुस्स संयोजनं । यच्च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं...पे०... न जिक्का रसानं संयोजनं...पे०... न मनो धम्मानं संयोजनं, न धम्मा मनस्स संयोजनं । यच्च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो, तं तत्थ संयोजनं ।

“चक्खु वा, आवुसो, रूपानं संयोजनं अभविस्स, रूपा वा चक्खुस्स संयोजनं, नयिदं ब्रह्मचरियवासो पज्जायेथ [पज्जायति (क०)] सम्मा दुक्खक्खयाय । यस्मा च खो, आवुसो, न चक्खु रूपानं संयोजनं, न रूपा चक्खुस्स संयोजनं; यच्च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो, तं तत्थ संयोजनं, तस्मा ब्रह्मचरियवासो पज्जायति सम्मा दुक्खक्खयाय... पे०... ।

“जिक्का, आवुसो, रसानं संयोजनं अभविस्स, रसा वा जिक्काय संयोजनं, नयिदं ब्रह्मचरियवासो पज्जायेथ सम्मा दुक्खक्खयाय । यस्मा च खो, आवुसो, न जिक्का रसानं संयोजनं, न रसा जिक्काय संयोजनं; यच्च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो, तं तत्थ संयोजनं, तस्मा ब्रह्मचरियवासो पज्जायति सम्मा दुक्खक्खयाय...पे०... ।

“मनो वा, आवुसो, धम्मानं संयोजनं अभविस्स, धम्मा वा मनस्स संयोजनं, नयिदं ब्रह्मचरियवासो पञ्जायेथ सम्मा दुक्खक्खयाय । यस्मा च खो, आवुसो, न मनो धम्मानं संयोजनं, न धम्मा मनस्स संयोजनं; यच्च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो, तं तत्थ संयोजनं, तस्मा ब्रह्मचरियवासो पञ्जायति सम्मा दुक्खक्खयाय ।

“इमिनापेतं, आवुसो, परियायेन वेदितब्बं यथा न चक्खु रूपानं संयोजनं, न रूपा चक्खुस्स संयोजनं । यच्च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो, तं तत्थ संयोजनं...पे०... न जिह्वा रसानं संयोजनं...पे०... न मनो धम्मानं संयोजनं, न धम्मा मनस्स संयोजनं । यच्च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो, तं तत्थ संयोजनं ।

“संविज्जति खो, आवुसो, भगवतो चक्खु । पस्सति भगवा चक्खुना रूपं । छन्दरागो भगवतो नत्थि । सुविमुत्तचित्तो भगवा । संविज्जति खो, आवुसो, भगवतो सोतं । सुणाति भगवा सोतेन सद्दं । छन्दरागो भगवतो नत्थि । सुविमुत्तचित्तो भगवा । संविज्जति खो, आवुसो, भगवतो घानं । घायति भगवा घानेन गन्धं । छन्दरागो भगवतो नत्थि । सुविमुत्तचित्तो भगवा । संविज्जति खो, आवुसो, भगवतो जिह्वा । सायति भगवा जिह्वाय रसं । छन्दरागो भगवतो नत्थि । सुविमुत्तचित्तो भगवा । संविज्जति खो, आवुसो, भगवतो कायो । फुसति भगवा कायेन फोड्डब्बं । छन्दरागो भगवतो नत्थि । सुविमुत्तचित्तो भगवा । संविज्जति खो, आवुसो, भगवतो मनो । विजानाति भगवा मनसा धम्मं । छन्दरागो भगवतो नत्थि । सुविमुत्तचित्तो भगवा ।

“इमिना खो एतं, आवुसो, परियायेन वेदितब्बं यथा न चक्खु रूपानं संयोजनं, न रूपा चक्खुस्स संयोजनं; यच्च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो, तं तत्थ संयोजनं । न सोतं... न घानं... न जिह्वा रसानं संयोजनं, न रसा जिह्वाय संयोजनं; यच्च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं । न कायो... न मनो धम्मानं संयोजनं, न धम्मा मनस्स संयोजनं; यच्च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो, तं तत्थ संयोजनं”न्ति । पञ्चमं ।

६. कामभूसुत्तं

२३३. एकं समयं आयस्मा च आनन्दो आयस्मा च कामभू कोसम्बियं विहरन्ति घोसितारामे । अथ खो आयस्मा कामभू सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुड्ढितो येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मता आनन्देन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा कामभू आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच —

“किं नु खो, आवुसो आनन्द, चक्खु रूपानं संयोजनं, रूपा चक्खुस्स संयोजनं...पे०... जिह्वा रसानं संयोजनं, रसा जिह्वाय संयोजनं...पे०... मनो धम्मानं संयोजनं, धम्मा मनस्स संयोजनं”न्ति?

“न खो, आवुसो कामभू [कामभू (सी०) मोगल्लाने ६५-गे वाति सुत्तं पस्सितब्बं], चक्खु रूपानं संयोजनं, न रूपा चक्खुस्स संयोजनं । यच्च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो, तं तत्थ संयोजनं...पे०... न जिह्वा रसानं संयोजनं, न रसा जिह्वाय संयोजनं...पे०... न मनो धम्मानं संयोजनं, न धम्मा मनस्स संयोजनं । यच्च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं ।

“सेय्यथापि, आवुसो, काळो च बलीबद्धो ओदातो च बलीबद्धो एकेन दामेन वा योत्तेन वा संयुत्ता अस्सु । यो नु खो एवं वदेय्य — ‘काळो बलीबद्धो ओदातस्स बलीबद्धस्स संयोजनं, ओदातो बलीबद्धो काळस्स बलीबद्धस्स संयोजनं’न्ति,

सम्मा नु खो सो वदमानो वदेय्या”ति? “नो हेतं, आवुसो” । “न खो, आवुसो, काळो बलीबद्धो ओदातस्स बलीबद्धस्स संयोजनं, नपि ओदातो बलीबद्धो काळस्स बलीबद्धस्स संयोजनं । येन च खो ते एकेन दामेन वा योत्तेन वा संयुत्ता, तं तत्थ संयोजनं । एवमेव खो, आवुसो, न चक्खु रूपानं संयोजनं, न रूपा चक्खुस्स संयोजनं...पे०... न जिह्वा... पे०... न मनो...पे०... यच्च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो, तं तत्थ संयोजनं”न्ति । छट्ठं ।

७. उदायीसुत्तं

२३४. एकं समयं आयस्मा च आनन्दो आयस्मा च उदायी कोसम्बियं विहरन्ति घोसितारामे । अथ खो आयस्मा उदायी सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मता आनन्देन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा उदायी आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच —

“यथेव नु खो, आवुसो आनन्द, अयं कायो भगवता अनेकपरियायेन अक्खातो विवटो पकासितो — ‘इतिपायं कायो अनत्ता’ति, सक्का एवमेव विज्जाणं पिदं आचिक्खितुं देसेतुं पज्जपेतुं पट्टपेतुं विवरितुं विभजितुं उत्तानीकातुं — ‘इतिपिदं विज्जाणं अनत्ता’”ति?

“यथेव खो, आवुसो उदायी, अयं कायो भगवता अनेकपरियायेन अक्खातो विवटो पकासितो — ‘इतिपायं कायो अनत्ता’ति, सक्का एवमेव विज्जाणं पिदं आचिक्खितुं देसेतुं पज्जपेतुं पट्टपेतुं विवरितुं विभजितुं उत्तानीकातुं — ‘इतिपिदं विज्जाणं अनत्ता’”ति ।

“चक्खुञ्च, आवुसो, पटिच्च रूपे च उप्पज्जति चक्खुविज्जाण”न्ति? “एवमावुसो”ति । “यो चावुसो, हेतु, यो च पच्चयो चक्खुविज्जाणस्स उप्पादाय, सो च हेतु, सो च पच्चयो सब्बेन सब्बं सब्बथा सब्बं अपरिसेसं निरुज्जेय्य । अपि नु खो चक्खुविज्जाणं पज्जायेथा”ति? “नो हेतं, आवुसो” । “इमिनापि खो एतं, आवुसो, परियायेन भगवता अक्खातं विवटं पकासितं — ‘इतिपिदं विज्जाणं अनत्ता’”ति...पे०... ।

“जिह्वावुसो, पटिच्च रसे च उप्पज्जति जिह्वाविज्जाण”न्ति? “एवमावुसो”ति । “यो चावुसो, हेतु यो च पच्चयो जिह्वाविज्जाणस्स उप्पादाय, सो च हेतु, सो च पच्चयो सब्बेन सब्बं सब्बथा सब्बं अपरिसेसं निरुज्जेय्य, अपि नु खो जिह्वाविज्जाणं पज्जायेथा”ति? “नो हेतं, आवुसो” । “इमिनापि खो एतं, आवुसो, परियायेन भगवता अक्खातं विवटं पकासितं — ‘इतिपिदं विज्जाणं अनत्ता’”ति...पे०... ।

“मनञ्चावुसो, पटिच्च धम्मे च उप्पज्जति मनोविज्जाण”न्ति? “एवमावुसो”ति । “यो चावुसो, हेतु, यो च पच्चयो मनोविज्जाणस्स उप्पादाय, सो च हेतु, सो च पच्चयो सब्बेन सब्बं सब्बथा सब्बं अपरिसेसं निरुज्जेय्य, अपि नु खो मनोविज्जाणं पज्जायेथा”ति? “नो हेतं, आवुसो” । “इमिनापि खो एतं, आवुसो, परियायेन भगवता अक्खातं विवटं पकासितं — ‘इतिपिदं विज्जाणं अनत्ता’”ति ।

“सेय्यथापि, आवुसो, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो तिहं कुठारिं आदाय वनं पविसेय्य । सो तत्थ पस्सेय्य महन्तं कदलिकखन्धं उजुं नवं अकुक्कुजजातं [अकुक्कुटकजातं (स्या० कं०), अकुक्कुजटजातं (क०)] । तमेनं मूले छिन्देय्य; मूले छेत्वा अगगे छिन्देय्य; अगगे छेत्वा पत्तवट्ठिं विनिब्भुजेय्य [विनिब्भुज्जेय्य (पी०), विनिब्भज्जेय्य

(स्या० कं०)] । सो तत्थ फेग्गुम्पि नाधिगच्छेय्य, कुतो सारं! एवमेव खो, आवुसो, भिक्खु छसु फस्सायतनेसु नेवत्तानं न अत्तनियं समनुपस्सति । सो एवं असमनुपस्सन्तो [एवं समनुपस्सन्तो (स्या० कं० क०)] न किञ्चि लोके उपादियति । अनुपादियं न परितस्सति । अपरितस्सं पच्चत्तज्जेव परिनिब्बायति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती’ति । सत्तमं ।

८. आदित्तपरियायसुत्तं

२३५. “आदित्तपरियायं वो, भिक्खवे, धम्मपरियायं देसेस्सामि । तं सुणाथ । कतमो च, भिक्खवे, आदित्तपरियायो, धम्मपरियायो? वरं, भिक्खवे, तत्ताय अयोसलाकाय आदिताय सम्पज्जलिताय सजोतिभूताय [सज्जोतिभूताय (स्या० कं०)] चक्खुन्द्रियं सम्पलिमट्ठं, न त्वेव चक्खुविज्जेय्येसु रूपेसु अनुब्यञ्जनसो निमित्तग्गाहो । निमित्तस्सादगथितं [निमित्तस्सादगथितं (स्या० कं० क०) म० नि० ३.३१६-३१७] वा, भिक्खवे, विज्जाणं तिट्ठमानं तिट्ठेय्य, अनुब्यञ्जनस्सादगथितं वा तस्मिञ्चे समये कालं करेय्य, ठानमेतं विज्जति, यं द्विन्नं गतीनं अज्जतरं गतिं गच्छेय्य — निरयं वा, तिरच्छानयोनिं वा । इमं ख्वाहं, भिक्खवे, आदीनवं दिस्वा एवं वदामि ।

“वरं, भिक्खवे, तिण्हेन अयोसङ्कुना आदित्तेन सम्पज्जलितेन सजोतिभूतेन सोतिन्द्रियं सम्पलिमट्ठं, न त्वेव सोतविज्जेय्येसु सद्देषु अनुब्यञ्जनसो निमित्तग्गाहो । निमित्तस्सादगथितं वा, भिक्खवे, विज्जाणं तिट्ठमानं तिट्ठेय्य, अनुब्यञ्जनस्सादगथितं वा तस्मिञ्चे समये कालङ्करेय्य, ठानमेतं विज्जति, यं द्विन्नं गतीनं अज्जतरं गतिं गच्छेय्य — निरयं वा तिरच्छानयोनिं वा । इमं ख्वाहं, भिक्खवे, आदीनवं दिस्वा एवं वदामि ।

“वरं, भिक्खवे, तिण्हेन नखच्छेदनेन आदित्तेन सम्पज्जलितेन सजोतिभूतेन घानिन्द्रियं सम्पलिमट्ठं, न त्वेव घानविज्जेय्येसु गन्धेषु अनुब्यञ्जनसो निमित्तग्गाहो । निमित्तस्सादगथितं वा, भिक्खवे, विज्जाणं तिट्ठमानं तिट्ठेय्य, अनुब्यञ्जनस्सादगथितं वा तस्मिञ्चे समये कालं करेय्य । ठानमेतं विज्जति, यं द्विन्नं गतीनं अज्जतरं गतिं गच्छेय्य — निरयं वा तिरच्छानयोनिं वा । इमं ख्वाहं, भिक्खवे, आदीनवं दिस्वा एवं वदामि ।

“वरं, भिक्खवे, तिण्हेन खुरेन आदित्तेन सम्पज्जलितेन सजोतिभूतेन जिक्किन्द्रियं सम्पलिमट्ठं, न त्वेव जिक्काविज्जेय्येसु रसेसु अनुब्यञ्जनसो निमित्तग्गाहो । निमित्तस्सादगथितं वा, भिक्खवे, विज्जाणं तिट्ठमानं तिट्ठेय्य, अनुब्यञ्जनस्सादगथितं वा तस्मिञ्चे समये कालं करेय्य । ठानमेतं विज्जति, यं द्विन्नं गतीनं अज्जतरं गतिं गच्छेय्य — निरयं वा तिरच्छानयोनिं वा । इमं ख्वाहं, भिक्खवे, आदीनवं दिस्वा एवं वदामि ।

“वरं, भिक्खवे, तिण्हाय सत्तिया आदिताय सम्पज्जलिताय सजोतिभूताय कायिन्द्रियं सम्पलिमट्ठं, न त्वेव कायविज्जेय्येसु फोड्डब्बेसु अनुब्यञ्जनसो निमित्तग्गाहो । निमित्तस्सादगथितं वा, भिक्खवे, विज्जाणं तिट्ठमानं तिट्ठेय्य, अनुब्यञ्जनस्सादगथितं वा तस्मिञ्चे समये कालं करेय्य । ठानमेतं विज्जति, यं द्विन्नं गतीनं अज्जतरं गतिं गच्छेय्य — निरयं वा तिरच्छानयोनिं वा । इमं ख्वाहं, भिक्खवे, आदीनवं दिस्वा एवं वदामि ।

“वरं, भिक्खवे, सोत्तं । सोत्तं खो पनाहं, भिक्खवे, वज्झं जीवितानं वदामि, अफलं जीवितानं वदामि, मोमूहं जीवितानं वदामि, न त्वेव तथारूपे वितक्के वितक्केय्य यथारूपानं वितक्कानं वसं गतो सङ्गं भिन्देय्य । इमं ख्वाहं, भिक्खवे, वज्झं जीवितानं आदीनवं दिस्वा एवं वदामि ।

“तत्थ, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको इति पटिसञ्चिक्खति — ‘तिट्ठतु ताव तत्ताय अयोसलाकाय आदित्ताय सम्पज्जलिताय सजोतिभूताय चक्खुन्द्रियं सम्पलिमट्ठं । हन्दाहं इदमेव मनसि करोमि — इति चक्खु अनिच्चं, रूपा अनिच्चा, चक्खुविज्जाणं अनिच्चं, चक्खुसम्फस्सो अनिच्चो, यम्पिदं चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनिच्चं’” [अनिच्चं^१न्ति (?)] ।

“तिट्ठतु ताव तिण्हेन अयोसङ्कुना आदित्तेन सम्पज्जलितेन सजोतिभूतेन सोतिन्द्रियं सम्पलिमट्ठं । हन्दाहं इदमेव मनसि करोमि — इति सोतं अनिच्चं, सद्वा अनिच्चा, सोतविज्जाणं अनिच्चं, सोतसम्फस्सो अनिच्चो, यम्पिदं सोतसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनिच्चं ।

“तिट्ठतु ताव तिण्हेन नखच्छेदनेन आदित्तेन सम्पज्जलितेन सजोतिभूतेन घानिन्द्रियं सम्पलिमट्ठं । हन्दाहं इदमेव मनसि करोमि — इति घानं अनिच्चं, गन्धा अनिच्चा, घानविज्जाणं अनिच्चं, घानसम्फस्सो अनिच्चो, यम्पिदं घानसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं...पे०... तम्पि अनिच्चं ।

“तिट्ठतु ताव तिण्हेन खुरेन आदित्तेन सम्पज्जलितेन सजोतिभूतेन जिह्विन्द्रियं सम्पलिमट्ठं । हन्दाहं इदमेव मनसि करोमि — इति जिह्वा अनिच्चा, रसा अनिच्चा, जिह्वाविज्जाणं अनिच्चं, जिह्वासम्फस्सो अनिच्चो, यम्पिदं जिह्वासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति...पे०... तम्पि अनिच्चं ।

“तिट्ठतु ताव तिण्हाय सत्तिया आदित्ताय सम्पज्जलिताय सजोतिभूताय कायिन्द्रियं सम्पलिमट्ठं । हन्दाहं इदमेव मनसि करोमि — इति कायो अनिच्चो, फोडुब्बा अनिच्चा, कायविज्जाणं अनिच्चं, कायसम्फस्सो अनिच्चो, यम्पिदं कायसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं...पे०... तम्पि अनिच्चं ।

“तिट्ठतु ताव सोत्तं । हन्दाहं इदमेव मनसि करोमि — इति मनो अनिच्चो, धम्मा अनिच्चा, मनोविज्जाणं अनिच्चं, मनोसम्फस्सो अनिच्चो, यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तम्पि अनिच्चं” ।

“एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको चक्खुस्मिम्पि निब्बिन्दति, रूपेसुपि निब्बिन्दति, चक्खुविज्जाणोपि निब्बिन्दति, चक्खुसम्फस्सेपि निब्बिन्दति...पे०... यम्पिदं मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयितं सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा तस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाति । अयं खो, भिक्खवे, आदित्तपरियायो, धम्मपरियायो’ति । अट्ठमं ।

९. पठमहत्थपादोपमसुत्तं

२३६. “हत्थेसु, भिक्खवे, सति आदाननिकखेपनं पज्जायति; पादेसु सति अभिक्कमपटिक्कमो पज्जायति; पब्बेसु सति समिञ्जनपसारणं पज्जायति; कुच्छिस्मिं सति जिघच्छा पिपासा पज्जायति । एवमेव खो, भिक्खवे, चक्खुस्मिं सति चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति अज्झत्तं सुखं दुक्खं...पे०... जिह्वाय सति जिह्वासम्फस्सपच्चया उप्पज्जति अज्झत्तं सुखं दुक्खं...पे०... मनस्मिं सति मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति अज्झत्तं सुखं दुक्खं...पे०... ।

“हत्थेसु, भिक्खवे, असति आदाननिक्खेपनं न पज्जायति; पादेसु असति अभिक्कमपटिक्कमो न पज्जायति; पब्बेसु असति समिज्जनपसारणं न पज्जायति; कुच्छिस्मिं असति जिघच्छा पिपासा न पज्जायति । एवमेव खो, भिक्खवे, चक्खुस्मिं असति चक्खुसम्फस्सपच्चया नुप्पज्जति अज्झत्तं सुखं दुक्खं...पे०... जिह्वाय असति जिह्वासम्फस्सपच्चया नुप्पज्जति...पे०... मनस्मिं असति मनोसम्फस्सपच्चया नुप्पज्जति अज्झत्तं सुखं दुक्खं”न्ति । नवमं ।

१०. दुतियहत्थपादोपमसुत्तं

२३७. “हत्थेसु, भिक्खवे, सति आदाननिक्खेपनं होति; पादेसु सति अभिक्कमपटिक्कमो होति; पब्बेसु सति समिज्जनपसारणं होति; कुच्छिस्मिं सति जिघच्छा पिपासा होति । एवमेव खो, भिक्खवे, चक्खुस्मिं सति चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति अज्झत्तं सुखं दुक्खं...पे०... जिह्वाय सति...पे०... मनस्मिं सति मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति अज्झत्तं सुखं दुक्खं...पे०... ।

“हत्थेसु, भिक्खवे, असति आदाननिक्खेपनं न होति; पादेसु असति अभिक्कमपटिक्कमो न होति; पब्बेसु असति समिज्जनपसारणं न होति; कुच्छिस्मिं असति जिघच्छा पिपासा न होति । एवमेव खो, भिक्खवे, चक्खुस्मिं असति चक्खुसम्फस्सपच्चया नुप्पज्जति अज्झत्तं सुखं दुक्खं...पे०... जिह्वाय असति जिह्वासम्फस्सपच्चया नुप्पज्जति...पे०... मनस्मिं असति मनोसम्फस्सपच्चया नुप्पज्जति अज्झत्तं सुखं दुक्खं”न्ति । दसमं ।

समुद्भवगो अट्टरसमो ।

तस्सुद्धानं —

द्वे समुद्वा बाळिसिको, खीररुक्खेन कोट्टिको ।
कामभू उदायी चेव, आदित्तेन च अट्टमं ।
हत्थपादूपमा द्वेति, वगो तेन पवुच्चतीति ॥

११. आसीविसवगो

१. आसीविसोपमसुत्तं

२३८. “सेय्यथापि, भिक्खवे, चत्तारो आसीविसा उग्गतेजा घोरविसा । अथ पुरिसो आगच्छेय्य जीवितुकामो अमरितुकामो सुखकामो दुक्खप्पटिकूलो । तमेनं एवं वदेय्युं — ‘इमे ते, अम्भो पुरिस, चत्तारो आसीविसा उग्गतेजा घोरविसा कालेन कालं वुट्ठापेतब्बा, कालेन कालं न्हापेतब्बा, कालेन कालं भोजेतब्बा, कालेन कालं संवेसेतब्बा [पवेसेतब्बा (स्या० कं० पी० क०)] । यदा च खो ते, अम्भो पुरिस, इमेसं चतुन्नं आसीविसानं उग्गतेजानं घोरविसानं अज्जतरो वा अज्जतरो वा कुप्पिस्सति, ततो त्वं, अम्भो पुरिस, मरणं वा निगच्छसि, मरणमत्तं वा दुक्खं । यं ते, अम्भो पुरिस, करणीयं तं करोही”’ति ।

“अथ खो सो, भिक्खवे, पुरिसो भीतो चतुन्नं आसीविसानं उग्गतेजानं घोरविसानं येन वा तेन वा पलायेथ । तमेनं एवं वदेय्युं — ‘इमे खो, अम्भो पुरिस, पञ्च वधका पच्चत्थिका पिड्डितो पिड्डितो अनुबन्धा, यत्थेव नं पस्सिस्साम तत्थेव

जीविता वोरपेस्सामाति । यं ते, अम्भो पुरिस, करणीयं तं करोही””ति ।

“अथ खो सो, भिक्खवे, पुरिसो भीतो चतुन्नं आसीविसानं उगतेजानं घोरविसानं, भीतो पञ्चन्नं वधकानं पच्चत्थिकानं येन वा तेन वा पलायेथ । तमेनं एवं वदेय्युं — ‘अयं ते, अम्भो पुरिस, छट्ठो अन्तरचरो वधको उक्खित्तासिको पिड्डितो पिड्डितो अनुबन्धो यत्थेव नं पस्सिस्सामि तत्थेव सिरा पातेस्सामीति । यं ते, अम्भो पुरिस, करणीयं तं करोही””ति ।

“अथ खो सो, भिक्खवे, पुरिसो भीतो चतुन्नं आसीविसानं उगतेजानं घोरविसानं, भीतो पञ्चन्नं वधकानं पच्चत्थिकानं, भीतो छट्ठस्स अन्तरचरस्स वधकस्स उक्खित्तासिकस्स येन वा तेन वा पलायेथ । सो पस्सेय्य सुज्जं गामं । यज्जदेव घरं पविसेय्य रिक्तकज्जेव पविसेय्य तुच्छकज्जेव पविसेय्य सुज्जकज्जेव पविसेय्य । यज्जदेव भाजनं परिमसेय्य रिक्तकज्जेव परिमसेय्य तुच्छकज्जेव परिमसेय्य सुज्जकज्जेव परिमसेय्य । तमेनं एवं वदेय्युं — ‘इदानी, अम्भो पुरिस, इमं सुज्जं गामं चोरा गामघातका पविसन्ति [वधिस्सन्ति (सी० पी०)] । यं ते, अम्भो पुरिस, करणीयं तं करोही””ति ।

“अथ खो सो, भिक्खवे, पुरिसो भीतो चतुन्नं आसीविसानं उगतेजानं घोरविसानं, भीतो पञ्चन्नं वधकानं पच्चत्थिकानं, भीतो छट्ठस्स अन्तरचरस्स वधकस्स उक्खित्तासिकस्स, भीतो चोरानं गामघातकानं येन वा तेन वा पलायेथ । सो पस्सेय्य महन्तं उदकण्णवं ओरिमं तीरं सासङ्कं सप्पटिभयं, पारिमं तीरं खेमं अप्पटिभयं । न चस्स नावा सन्तारणी उत्तरसेतु वा अपारा पारं गमनाय । अथ खो, भिक्खवे, तस्स पुरिसस्स एवमस्स — ‘अयं खो महाउदकण्णवो ओरिमं तीरं सासङ्कं सप्पटिभयं, पारिमं तीरं खेमं अप्पटिभयं, नत्थि च [न चस्स (सी० क०), नत्थस्स (स्या० कं०)] नावा सन्तारणी उत्तरसेतु वा अपारा पारं गमनाय । यन्नूनाहं तिणकट्टसाखापलासं संकट्टित्वा कुल्लं बन्धित्वा तं कुल्लं निस्साय हत्थेहि च पादेहि च वायममानो सोत्थिना पारं गच्छेय्य””न्ति ।

“अथ खो सो, भिक्खवे, पुरिसो तिणकट्टसाखापलासं संकट्टित्वा कुल्लं बन्धित्वा तं कुल्लं निस्साय हत्थेहि च पादेहि च वायममानो सोत्थिना पारं गच्छेय्य, तिण्णो पारङ्गतो [पारगतो (सी० स्या० कं०)] थले तिड्ढति ब्राह्मणो ।

“उपमा खो म्यायं, भिक्खवे, कता अत्थस्स विज्जापनाय । अयज्जेत्थ [अयं चेवेत्थ (सी०)] अत्थो — चत्तारो आसीविसा उगतेजा घोरविसाति खो, भिक्खवे, चतुन्नेतं महाभूतानं अधिवचनं — पथवीधातुया, आपोधातुया, तेजोधातुया, वायोधातुया ।

“पञ्च वधका पच्चत्थिकाति खो, भिक्खवे, पञ्चन्नेतं उपादानक्खन्धानं अधिवचनं, सेय्यथिदं — रूपुपादानक्खन्धस्स, वेदनुपादानक्खन्धस्स, सज्जुपादानक्खन्धस्स, सङ्खारुपादानक्खन्धस्स, विज्जाणुपादानक्खन्धस्स ।

“छट्ठो अन्तरचरो वधको उक्खित्तासिकोति खो, भिक्खवे, नन्दीरागस्सेतं अधिवचनं ।

“सुज्जो गामोति खो, भिक्खवे, छन्नेतं अज्झत्तिकानं आयतनानं अधिवचनं । चक्खुतो चेपि नं, भिक्खवे, पण्डितो ब्यत्तो मेधावी उपपरिक्खति रिक्तकज्जेव खायति, तुच्छकज्जेव खायति, सुज्जकज्जेव खायति... पे०... जिह्वातो चेपि नं, भिक्खवे... पे०... मनतो चेपि नं, भिक्खवे, पण्डितो ब्यत्तो मेधावी उपपरिक्खति रिक्तकज्जेव खायति, तुच्छकज्जेव खायति, सुज्जकज्जेव खायति ।

“चोरा गामघातकाति खो, भिक्खवे, छन्नेतं बाहिरानं आयतनानं अधिवचनं । चक्खु, भिक्खवे, हज्जति

मनापामनापेसु रूपेसु; सोतं, भिक्खवे...पे०... घानं, भिक्खवे...पे०... जिह्वा, भिक्खवे, हज्जति मनापामनापेसु रसेसु; कायो, भिक्खवे...पे०... मनो, भिक्खवे, हज्जति मनापामनापेसु धम्मेसु ।

“महा उदकण्णवोति खो, भिक्खवे, चतुन्नेतं ओघानं अधिवचनं — कामोघस्स, भवोघस्स, दिट्ठोघस्स, अविज्जोघस्स ।

“ओरिमं तीरं सासङ्कं सप्पटिभयन्ति खो, भिक्खवे, सक्कायस्सेतं अधिवचनं ।

“पारिमं तीरं खेमं अप्पटिभयन्ति खो, भिक्खवे, निब्बानस्सेतं अधिवचनं ।

“कुल्लन्ति खो, भिक्खवे, अरियस्सेतं अट्ठङ्गिकस्स मग्गस्स अधिवचनं, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि ।

“तस्स हत्थेहि च पादेहि च वायामोति खो, भिक्खवे, वीरियारम्भस्सेतं अधिवचनं ।

“तिण्णो पारङ्गतो थले तिट्ठति ब्राह्मणोति खो, भिक्खवे, अरहतो एतं अधिवचनं”न्ति । पठमं ।

२. रथोपमसुत्तं

२३९. “तीहि, भिक्खवे, धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु दिट्ठेव धम्मे सुखसोमनस्सबहुलो विहरति, योनि चस्स आरब्धा होति आसवानं खयाय । कतमेहि तीहि? इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो होति, भोजने मत्तञ्जू, जागरियं अनुयुत्तो ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा न निमित्तग्गाही होति, नानुब्यञ्जनग्गाही; यत्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं । तस्स संवराय पटिपज्जति; रक्खति चक्खुन्द्रियं; चक्खुन्द्रिये संवरं आपज्जति । सोतेन सद्दं सुत्वा... घानेन गन्धं घायित्वा... जिह्वाय रसं सायित्वा... कायेन फोड्डब्बं फुसित्वा... मनसा धम्मं विज्जाय न निमित्तग्गाही होति नानुब्यञ्जनग्गाही; यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं, तस्स संवराय पटिपज्जति; रक्खति मनिन्द्रियं; मनिन्द्रिये संवरं आपज्जति । सेय्यथापि, भिक्खवे, सुभूमियं चातुमहापथे आजञ्जरथो युत्तो अस्स ठितो ओधस्तपतोदो [ओधतपतोदो (स्या० कं०), ओधसतपतोदो (पी०)] । तमेनं दक्खो योगाचरियो अस्सदम्मसारथि अभिरुहित्वा वामेन हत्थेन रस्मियो गहेत्वा, दक्खिणेन हत्थेन पतोदं गहेत्वा, येनिच्छकं यदिच्छकं सारेय्यपि पच्चासारेय्यपि । एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु इमेसं छन्नं इन्द्रियानं आरक्खाय सिक्खति, संयमाय सिक्खति, दमाय सिक्खति, उपसमाय सिक्खति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु इन्द्रियेसु गुत्तद्वारो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु भोजने मत्तञ्जू होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु पटिसङ्ख्वा योनिस्सो आहारं आहारेति — ‘नेव दवाय, न मदाय, न मण्डनाय, न विभूसनाय, यावदेव इमस्स कायस्स ठितिया, यापनाय, विहिंसूपरतिया, ब्रह्मचरियानुग्गाहाय, इति पुराणञ्च वेदनं पटिहङ्गामि, नवञ्च वेदनं न उप्पादेस्सामि, यात्रा च मे भविस्सति, अनवज्जता च फासुविहारो चा’ति । सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो वणं आलिम्पेय्य यावदेव रोहनत्थाय [रोपनत्थाय (सी० पी०), सेवनत्थाय (स्या० कं०), गोपनत्थाय (क०)], सेय्यथा वा पन अक्खं अब्भज्जेय्य यावदेव भारस्स नित्थरणत्थाय; एवं खो, भिक्खवे,

भिक्षु पटिसङ्घा योनिसो आहारं आहारेति — ‘नेव दवाय, न मदाय, न मण्डनाय, न विभूसनाय, यावदेव इमस्स कायस्स ठितिया, यापनाय, विहिंसूपरतिया, ब्रह्मचरियानुग्गहाय, इति पुराणञ्च वेदनं पटिहङ्गामि, नवञ्च वेदनं न उप्पादेस्सामि, यात्रा च मे भविस्सति, अनवज्जता च फासुविहारो चांति । एवं खो, भिक्षवे, भिक्षु भोजने मत्तञ्जू होति ।

“कथञ्च, भिक्षवे, भिक्षु जागरियं अनुयुत्तो होति? इध, भिक्षवे, भिक्षु दिवसं चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मेहि चित्तं परिसोधेति । रत्तिया पठमं यामं चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मेहि चित्तं परिसोधेति । रत्तिया मज्झिमं यामं दक्खिणेन पस्सेन सीहसेय्यं कप्पेति पादे पादं अच्छाधाय सतो सम्पजानो उट्ठानसज्जं मनसि करित्वा । रत्तिया पच्छिमं यामं पच्चुट्ठाय चङ्कमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मेहि चित्तं परिसोधेति । एवं खो, भिक्षवे, भिक्षु जागरियं अनुयुत्तो होति । इमेहि खो, भिक्षवे, तीहि धम्मेहि समन्नागतो भिक्षु दिट्ठेव धम्मे सुखसोमनस्सबहुलो विहरति, योनि चस्स आरद्धा होति आसवानं खयाया”ति । दूतियं ।

३. कुम्मोपमसुत्तं

२४०. “भूतपुब्बं, भिक्षवे, कुम्मो कच्छपो सायन्हसमयं अनुनदीतीरे गोचरपसुतो अहोसि । सिङ्गालोपि [सिङ्गालोपि (सी० स्या० कं० पी०)] खो, भिक्षवे, सायन्हसमयं अनुनदीतीरे गोचरपसुतो अहोसि । अदसा खो, भिक्षवे, कुम्मो कच्छपो सिङ्गालं दूरतोव गोचरपसुतं । दिस्वान सोण्डिपञ्चमानि अङ्गानि सके कपाले समोदहित्वा अप्पोस्सुक्को तुण्हीभूतो सङ्कसायति । सिङ्गालोपि खो, भिक्षवे, अदस कुम्मं कच्छपं दूरतोव गोचरपसुतं । दिस्वान येन कुम्मो कच्छपो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा कुम्मं कच्छपं पच्चुपट्ठितो अहोसि — ‘यदायं कुम्मो कच्छपो सोण्डिपञ्चमानं अङ्गानं अज्जतरं वा अज्जतरं वा अङ्गं अभिनिन्नामेस्सति, तत्थेव नं गहेत्वा उट्ठालित्वा खादिस्सामी”ति । यदा खो, भिक्षवे, कुम्मो कच्छपो सोण्डिपञ्चमानं अङ्गानं अज्जतरं वा अज्जतरं वा अङ्गं न अभिनिन्नामि, अथ सिङ्गालो कुम्मम्हा निब्बिज्ज पक्कामि, ओतारं अलभमानो ।

“एवमेव खो, भिक्षवे, तुम्हेहि मारो पापिमा सततं समितं पच्चुपट्ठितो — ‘अप्पेव नामाहं इमेसं चक्खुतो वा ओतारं लभेय्यं...पे०... जिह्वातो वा ओतारं लभेय्यं...पे०... मनतो वा ओतारं लभेय्यं”ति । तस्मातिह, भिक्षवे, इन्द्रियेसु गुत्तद्वारा विहरथ । चक्खुना रूपं दिस्वा मा निमित्तग्गाहिनो अहुवत्थ, मा अनुब्यञ्जनग्गाहिनो । यत्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं, तस्स संवराय पटिपज्जथ, रक्खथ चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये संवरं आपज्जथ । सोतेन सदं सुत्वा... घानेन गन्धं घायित्वा... जिह्वाय रसं सायित्वा... कायेन फोडुब्बं फुसित्वा... मनसा धम्मं विज्जाय मा निमित्तग्गाहिनो अहुवत्थ, मा अनुब्यञ्जनग्गाहिनो । यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं, तस्स संवराय पटिपज्जथ, रक्खथ मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये संवरं आपज्जथ । यतो तुम्हे, भिक्षवे, इन्द्रियेसु गुत्तद्वारा विहरिस्सथ, अथ तुम्हेहिपि मारो पापिमा निब्बिज्ज पक्कमिस्सति, ओतारं अलभमानो — कुम्मम्हाव सिङ्गालो”ति ।

“कुम्मो अङ्गानि सके कपाले,
समोदहं भिक्षु मनोवितक्के ।
अनिस्सितो अज्जमहेठयानो,
परिनिब्बुतो नूपवदेय्य कञ्ची”ति ॥ ततियं ।

४. पठमदारुक्खन्धोपमसुत्तं

२४१. एकं समयं भगवा कोसम्बियं विहरति गङ्गाय नदिया तीरे । अहसा खो भगवा महन्तं दारुक्खन्धं गङ्गाय नदिया सोतेन वुहमानं । दिस्वान भिक्खू आमन्तेसि — “पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, अमुं महन्तं दारुक्खन्धं गङ्गाय नदिया सोतेन वुहमानं”न्ति? “एवं, भन्ते” । “सचे सो, भिक्खवे, दारुक्खन्धो न ओरिमं तीरं उपगच्छति, न पारिमं तीरं उपगच्छति, न मज्झे संसीदिस्सति, न थले उस्सीदिस्सति, न मनुस्सग्गाहो गहेस्सति, न अमनुस्सग्गाहो गहेस्सति, न आवट्टग्गाहो गहेस्सति, न अन्तोपूति भविस्सति; एवञ्हि सो, भिक्खवे, दारुक्खन्धो समुद्दिनिन्नो भविस्सति समुद्दपोणो समुद्दपब्भारो । तं किस्स हेतु? समुद्दिनिन्नो, भिक्खवे, गङ्गाय नदिया सोतो समुद्दपोणो समुद्दपब्भारो ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, सचे तुम्हेपि न ओरिमं तीरं उपगच्छथ, न पारिमं तीरं उपगच्छथ; न मज्झे संसीदिस्सथ, न थले उस्सीदिस्सथ, न मनुस्सग्गाहो गहेस्सति, न अमनुस्सग्गाहो गहेस्सति, न आवट्टग्गाहो गहेस्सति, न अन्तोपूती भविस्सथ; एवं तुम्हे, भिक्खवे, निब्बाननिन्ना भविस्सथ निब्बानपोणा निब्बानपब्भारा । तं किस्स हेतु? निब्बाननिन्ना, भिक्खवे, सम्मादिट्ठि निब्बानपोणा निब्बानपब्भारा”ति । एवं वुत्ते, अज्जतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “किं नु खो, भन्ते, ओरिमं तीरं, किं पारिमं तीरं, को मज्झे संसादो [संसीदो (क०), संसीदितो (स्या० कं०)], को थले उस्सादो, को मनुस्सग्गाहो, को अमनुस्सग्गाहो, को आवट्टग्गाहो, को अन्तोपूतिभावो”ति?

““ओरिमं तीरं”न्ति खो, भिक्खु, छन्नेतं अज्जत्तिकानं आयतनानं अधिवचनं । ‘पारिमं तीरं’न्ति खो, भिक्खु, छन्नेतं बाहिरानं आयतनानं अधिवचनं । ‘मज्झे संसादो’ति खो, भिक्खु, नन्दीरागस्सेतं अधिवचनं । ‘थले उस्सादो’ति खो, भिक्खु, अस्मिमानस्सेतं अधिवचनं ।

“कतमो च, भिक्खु, मनुस्सग्गाहो? इध, भिक्खु, गिहीहि संसट्ठो [गिहिसंसट्ठो (क०)] विहरति, सहनन्दी सहसोकी, सुखितेसु सुखितो, दुक्खितेसु दुक्खितो, उप्पन्नेसु किच्चकरणीयेसु अत्तना तेसु योगं आपज्जति । अयं वुच्चति, भिक्खु, मनुस्सग्गाहो ।

“कतमो च, भिक्खु, अमनुस्सग्गाहो? इध, भिक्खु, एकच्चो अज्जतरं देवनिकायं पणिधाय ब्रह्मचरियं चरति — ‘इमिनाहं सीलेन वा वतेन वा तपेन वा ब्रह्मचरियेन वा देवो वा भविस्सामि देवज्जतरो वा’ति । अयं वुच्चति, भिक्खु, अमनुस्सग्गाहो । ‘आवट्टग्गाहो’ति खो, भिक्खु, पज्चन्नेतं कामगुणानं अधिवचनं ।

“कतमो च, भिक्खु, अन्तोपूतिभावो? इध, भिक्खु, एकच्चो दुस्सीलो होति पापधम्मो असुचिसङ्कस्सरसमाचारो पटिच्छन्नकम्मन्तो अस्समणो समणपटिज्जो अब्रह्मचारी ब्रह्मचारिपटिज्जो अन्तोपूति अवस्सुतो कसम्बुजातो । अयं वुच्चति, भिक्खु, ‘अन्तोपूतिभावो’”ति ।

तेन खो पन समयेन नन्दो गोपालको भगवतो अविदूरे ठितो होति । अथ खो नन्दो गोपालको भगवन्तं एतदवोच — “अहं खो, भन्ते, न ओरिमं तीरं उपगच्छामि, न पारिमं तीरं उपगच्छामि, न मज्झे संसीदिस्सामि, न थले उस्सीदिस्सामि, न मं मनुस्सग्गाहो गहेस्सति, न अमनुस्सग्गाहो गहेस्सति, न आवट्टग्गाहो गहेस्सति, न अन्तोपूति भविस्सामि । लभेय्याहं, भन्ते, भगवतो सन्निके पब्बज्जं, लभेय्यं उपसम्पद”न्ति । “तेन हि त्वं, नन्द, सामिकानं गावो निय्यातेही”ति [नीय्यादेहीति (सी०), निय्यादेहीति (स्या० कं० पी०)] । “गमिस्सन्ति, भन्ते, गावो वच्छगिद्धिनियो”ति । “निय्यातेहेव त्वं, नन्द, सामिकानं

गावो’ति । अथ खो नन्दो गोपालको सामिकानं गावो नित्यातेत्वा येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं एतदवोच — “नित्यातिता [नित्याता (स्या० कं० सी० अट्ट०)], भन्ते, सामिकानं गावो । लभेय्याहं, भन्ते, भगवतो सन्तिके पब्बज्जं, लभेय्यं उपसम्पद”न्ति । अलत्थ खो नन्दो गोपालको भगवतो सन्तिके पब्बज्जं, अलत्थ उपसम्पदं । अचिरूपसम्पन्नो च पनायस्मा नन्दो एको वूपकट्ठो...पे०... अज्जतरो च पनायस्मा नन्दो अरहतं अहोसीति । चतुत्थं ।

५. दुतियदारुक्खन्धोपमसुत्तं

२४२. एकं समयं भगवा किमिलायं [किम्बिलायं (सी० पी०), किम्मिलायं (स्या० कं०)] विहरति गङ्गाय नदिया तीरे । अहसा खो भगवा महन्तं दारुक्खन्धं गङ्गाय नदिया सोतेन वुहमानं । दिस्वान भिक्खू आमन्तेसि — “पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, अमुं महन्तं दारुक्खन्धं गङ्गाय नदिया सोतेन वुहमान”न्ति? “एवं भन्ते”...पे०... एवं वुत्ते, आयस्मा किमिलो भगवन्तं एतदवोच — किं नु खो, भन्ते, ओरिमं तीरं...पे०... कतमो च, किमिल, अन्तोपूतिभावो । इध, किमिल, भिक्खु अज्जतरं संकिलिट्ठं आपत्तिं आपन्नो होति यथारूपाय आपत्तिया न वुट्ठानं पज्जायति । अयं वुच्चति, किमिल, अन्तोपूतिभावोति । पच्चमं ।

६. अवस्सुतपरियायसुत्तं

२४३. एकं समयं भगवा सक्केसु विहरति कपिलवत्थुस्मिं निग्रोधारामे । तेन खो पन समयेन कापिलवत्थवानं सक्क्यानं नवं सन्थागारं [सन्थागारं (क०)] अचिरकारितं होति अनज्झावुट्ठं [अनज्झावुत्थं (सी० स्या० कं० पी०)] समणेन वा ब्राह्मणेन वा केनचि वा मनुस्सभूतेन । अथ खो कापिलवत्थवा सक्क्या येन भगवा तेनुपसङ्गमिंसु; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो कापिलवत्थवा सक्क्या भगवन्तं एतदवोचुं — “इध, भन्ते, कापिलवत्थवानं सक्क्यानं नवं सन्थागारं अचिरकारितं [अचिरकारितं होति (क०)] अनज्झावुट्ठं समणेन वा ब्राह्मणेन वा केनचि वा मनुस्सभूतेन । तं, भन्ते, भगवा पठमं परिभुज्जतु । भगवता पठमं परिभुत्तं पच्छा कापिलवत्थवा सक्क्या परिभुज्जिस्सन्ति । तदस्स कापिलवत्थवानं सक्क्यानं दीघरत्तं हिताय सुखाया’ति । अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन ।

अथ खो कापिलवत्थवा सक्क्या भगवतो अधिवासनं विदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा येन नवं सन्थागारं तेनुपसङ्गमिंसु; उपसङ्गमित्वा सब्बसन्थरिं [सब्बसन्थरिं सन्थतं (क०)] सन्थागारं सन्थरित्वा आसनानि पज्जापेत्वा उदकमणिकं पतिट्ठापेत्वा तेलप्पदीपं आरोपेत्वा येन भगवा तेनुपसङ्गमिंसु; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं एतदवोचुं — “सब्बसन्थरिसन्थतं [सब्बसन्थरिं सन्थतं (सी० पी० क०)], भन्ते, सन्थागारं, आसनानि पज्जत्तानि, उदकमणिको पतिट्ठापितो, तेलप्पदीपो आरोपितो । यस्स दानि, भन्ते, भगवा कालं मज्जती’ति । अथ खो भगवा निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय सङ्घिं भिक्खुसङ्घेन येन नवं सन्थागारं तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा पादे पक्खालेत्वा सन्थागारं पविसित्वा मज्झिमं थम्भं निस्साय पुरत्थाभिमुखो निसीदि । भिक्खुसङ्घोपि खो पादे पक्खालेत्वा सन्थागारं पविसित्वा पच्छिमं भित्तिं निस्साय पुरत्थाभिमुखो निसीदि भगवन्तं येव पुरक्खत्वा । कापिलवत्थवा सक्क्या पादे पक्खालेत्वा सन्थागारं पविसित्वा पुरत्थिमं भित्तिं निस्साय पच्छिमाभिमुखा निसीदिसु भगवन्तं येव पुरक्खत्वा । अथ खो भगवा कापिलवत्थवे सक्क्ये बहुदेव रत्तिं धम्मिया कथाय सन्दस्सेत्वा समादपेत्वा समुतेजेत्वा सम्पहंसेत्वा उय्योजेसि — “अभिकन्ता खो, गोतमा, रत्ति । यस्स दानि कालं मज्जथा’ति । “एवं, भन्ते”ति खो कापिलवत्थवा सक्क्या भगवतो पटिस्सुत्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कमिंसु ।

अथ खो भगवा अचिरपक्कन्तेसु कापिलवत्थवेसु सक्केसु आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं आमन्तेसि —
 “विगतथिनमिद्धो खो, मोग्गल्लान, भिक्खुसङ्घो । पटिभातु तं, मोग्गल्लान, भिक्खूनं धम्मी कथा । पिट्ठि मे आगिलायति;
 तमहं आयमिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा महामोग्गल्लानो भगवतो पच्चस्सोसि । अथ खो भगवा चतुग्गुणं
 सङ्घाटिं पञ्जपेत्वा दक्खिणेन पस्सेन सीहसेय्यं कप्पेसि, पादे पादं अच्चाधाय, सतो सम्पजानो उट्ठानसज्जं मनसि करित्वा ।
 तत्र खो आयस्मा महामोग्गल्लानो भिक्खू आमन्तेसि — “आवुसो भिक्खवे”ति । “आवुसो”ति खो ते भिक्खू आयस्मतो
 महामोग्गल्लानस्स पच्चस्सोसुं । आयस्मा महामोग्गल्लानो एतदवोच — “अवस्सुतपरियायज्च वो, आवुसो, देसेस्सामि,
 अनवस्सुतपरियायज्च । तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”ति । “एवमावुसो”ति खो ते भिक्खू आयस्मतो
 महामोग्गल्लानस्स पच्चस्सोसुं । आयस्मा महामोग्गल्लानो एतदवोच —

“कथं, आवुसो, अवस्सुतो होति? इधावुसो, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा पियरूपे रूपे अधिमुच्चति, अप्पियरूपे रूपे
 ब्यापज्जति, अनुपट्ठितकायस्सति विहरति परित्तचेतसो, तज्ज चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं यथाभूतं नप्पजानाति यत्थस्स ते
 उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति ...पे०... जिह्वाय रसं सायित्वा...पे०... मनसा धम्मं विज्जाय पियरूपे
 धम्मे अधिमुच्चति, अप्पियरूपे धम्मे ब्यापज्जति, अनुपट्ठितकायस्सति च विहरति परित्तचेतसो, तज्ज चेतोविमुत्तिं
 पज्जाविमुत्तिं यथाभूतं नप्पजानाति यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति । अयं वुच्चति,
 आवुसो, भिक्खु अवस्सुतो चक्खुविज्जेय्येसु रूपेसु...पे०... अवस्सुतो जिह्वाविज्जेय्येसु रसेसु...पे०... अवस्सुतो
 मनोविज्जेय्येसु धम्मेसु । एवंविहारिज्जावुसो, भिक्खुं चक्खुतो चेपि नं मारो उपसङ्गमति लभतेव मारो ओतारं, लभति मारो
 आरम्मणं...पे०... जिह्वातो चेपि नं मारो उपसङ्गमति, लभतेव [लभेथ (क०)] मारो ओतारं, लभति [लभेथ (क०)] मारो
 आरम्मणं...पे०... मनतो चेपि नं मारो उपसङ्गमति, लभतेव मारो ओतारं, लभति मारो आरम्मणं ।

“सेय्यथापि, आवुसो, नळागारं वा तिणागारं वा सुक्खं कोलापं तेरोवस्सिकं । पुरत्थिमाय चेपि नं दिसाय पुरिसो
 आदिताय तिणुक्काय उपसङ्गमेय्य, लभेथेव [लभेथ (क०)] अग्गि ओतारं, लभेथ अग्गि आरम्मणं; पच्छिमाय चेपि नं
 दिसाय पुरिसो आदिताय तिणुक्काय उपसङ्गमेय्य...पे०... उत्तराय चेपि नं दिसाय...पे०... दक्खिणाय चेपि नं दिसाय...पे०...
 हेट्ठिमतो चेपि नं...पे०... उपरिमतो चेपि नं... यतो कुतोचि चेपि नं पुरिसो आदिताय तिणुक्काय उपसङ्गमेय्य, लभेथेव अग्गि
 ओतारं लभेथ अग्गि आरम्मणं । एवमेव खो, आवुसो, एवंविहारिं भिक्खुं चक्खुतो चेपि नं मारो उपसङ्गमति, लभतेव मारो
 ओतारं, लभति मारो आरम्मणं...पे०... जिह्वातो चेपि नं मारो उपसङ्गमति...पे०... मनतो चेपि नं मारो उपसङ्गमति, लभतेव
 मारो ओतारं, लभति मारो आरम्मणं । एवंविहारिज्जावुसो, भिक्खुं रूपा अधिभंसु, न भिक्खु रूपे अधिभोसि; सद्दा भिक्खुं
 अधिभंसु, न भिक्खु सद्दे अधिभोसि; गन्धा भिक्खुं अधिभंसु, न भिक्खु गन्धे अधिभोसि; रसा भिक्खुं अधिभंसु, न भिक्खु
 रसे अधिभोसि; फोट्ठब्बा भिक्खुं अधिभंसु, न भिक्खु फोट्ठब्बे अधिभोसि; धम्मा भिक्खुं अधिभंसु, न भिक्खु धम्मे
 अधिभोसि । अयं वुच्चतावुसो, भिक्खु रूपाधिभूतो, सद्दाधिभूतो, गन्धाधिभूतो, रसाधिभूतो, फोट्ठब्बाधिभूतो, धम्माधिभूतो,
 अधिभूतो, अनधिभू, [अनधिभूतो (सी० स्या० कं० क०)] अधिभंसु नं पापका अकुसला धम्मा संकिलेसिका पो नोब्भविका
 सदरा दुक्खविपाका आयतिं जातिजरामरणिा । एवं खो, आवुसो, अवस्सुतो होति ।

“कथञ्चावुसो, अनवस्सुतो होति? इधावुसो, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा पियरूपे रूपे नाधिमुच्चति, अप्पियरूपे
 रूपे न ब्यापज्जति, उपट्ठितकायस्सति च विहरति अप्पमाणचेतसो, तज्ज चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं यथाभूतं पजानाति
 यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति...पे०... जिह्वाय रसं सायित्वा...पे०... मनसा धम्मं
 विज्जाय पियरूपे धम्मे नाधिमुच्चति, अप्पियरूपे धम्मे न ब्यापज्जति, उपट्ठितकायस्सति च विहरति अप्पमाणचेतसो,

तच्च चेतोविमुक्तिं पञ्चाविमुक्तिं यथाभूतं पजानाति यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति । अयं वुच्चतावुसो, भिक्खु अनवस्सुतो चक्खुविज्जेय्येसु रूपेसु...पे०... अनवस्सुतो मनोविज्जेय्येसु धम्मेसु । एवंविहारिज्जावुसो, भिक्खुं चक्खुतो चेपि नं मारो उपसङ्कमति, नेव लभति मारो ओतारं, न लभति मारो आरम्मणं...पे०... जिह्वातो चेपि नं मारो उपसङ्कमति...पे०... मनतो चेपि नं मारो उपसङ्कमति, नेव लभति मारो ओतारं, न लभति मारो आरम्मणं ।

“सेय्यथापि, आवुसो, कूटागारं वा साला वा बहलमत्तिका अद्वावलेपना । पुरत्थिमाय चेपि नं दिसाय पुरिसो आदिताय तिणुक्काय उपसङ्कमेय्य, नेव लभेथ अग्गि ओतारं, न लभेथ अग्गि आरम्मणं...पे०... पच्छिमाय चेपि नं... उत्तराय चेपि नं... दक्खिणाय चेपि नं... हेट्ठिमतो चेपि नं... उपरिमतो चेपि नं... यतो कुतोचि चेपि नं पुरिसो आदिताय तिणुक्काय उपसङ्कमेय्य, नेव लभेथ अग्गि ओतारं, न लभेथ अग्गि आरम्मणं । एवमेव खो, आवुसो, एवंविहारिं भिक्खुं चक्खुतो चेपि नं मारो उपसङ्कमति, नेव लभति मारो ओतारं, न लभति मारो आरम्मणं...पे०... मनतो चेपि नं मारो उपसङ्कमति, नेव लभति मारो ओतारं, न लभति मारो आरम्मणं । एवंविहारी चावुसो, भिक्खु रूपे अधिभोसि, न रूपा भिक्खुं अधिभंसु; सद्दे भिक्खु अधिभोसि, न सद्दा भिक्खुं अधिभंसु; गन्धे भिक्खु अधिभोसि, न गन्धा भिक्खुं अधिभंसु; रसे भिक्खु अधिभोसि, न रसा भिक्खुं अधिभंसु; फोडुब्बे भिक्खु अधिभोसि, न फोडुब्बा भिक्खुं अधिभंसु; धम्मे भिक्खु अधिभोसि, न धम्मा भिक्खुं अधिभंसु । अयं वुच्चतावुसो, भिक्खु रूपाधिभू, सद्दाधिभू, गन्धाधिभू, रसाधिभू, फोडुब्बाधिभू, धम्माधिभू, अधिभू, अनधिभूतो [अनधिभूतो केहिचि किलेसेहि (क०)], अधिभोसि ते पापके अकुसले धम्मे संकिलेसिके पोणोब्भविके सदरे दुक्खविपाके आयतिं जातिजरामरणिये । एवं खो, आवुसो, अनवस्सुतो होती”ति ।

अथ खो भगवा वुट्ठित्वा आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं आमन्तेसि — “साधु साधु, मोग्गल्लान! साधु खो त्वं, मोग्गल्लान, भिक्खूनं अवस्सुतपरियायञ्च अनवस्सुतपरियायञ्च अभासी”ति ।

इदमवोच आयस्मा महामोग्गल्लानो । समनुज्जो सत्था अहोसि । अत्तमना ते भिक्खू आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स भासितं अभिनन्दुन्ति । छट्ठं ।

७. दुक्खधम्मसुत्तं

२४४. यतो खो, भिक्खवे, भिक्खु सब्बेसंयेव दुक्खधम्मानं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च यथाभूतं पजानाति । तथा खो पनस्स कामा दिट्ठा होन्ति, यथास्स कामे पस्सतो, यो कामेसु कामच्छन्दो कामस्सेहो काममुच्छा कामपरिळाहो, सो नानुसेति । तथा खो पनस्स चारो च विहारो च अनुबुद्धो होति, यथा चरन्तं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा नानुसेन्ति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु सब्बेसंयेव दुक्खधम्मानं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च यथाभूतं पजानाति? इति रूपं, इति रूपस्स समुदयो, इति रूपस्स अत्थङ्गमो; इति वेदना... इति सज्जा... इति सङ्कारा... इति विज्जाणं, इति विज्जाणस्स समुदयो, इति विज्जाणस्स अत्थङ्गमो”ति — एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु सब्बेसंयेव दुक्खधम्मानं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च यथाभूतं पजानाति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खुनो कामा दिट्ठा होन्ति? यथास्स कामे पस्सतो, यो कामेसु कामच्छन्दो कामस्सेहो

काममुच्छा कामपरिळाहो, सो नानुसेति । सेय्यथापि, भिक्खवे, अङ्गारकासु साधिकपोरिसा पुण्णा अङ्गारानं वीतच्चिकानं वीतधूमानं । अथ पुरिसो आगच्छेय्य जीवितुकामो अमरितुकामो सुखकामो दुक्खपटिकूलो । तमेनं द्वे बलवन्तो पुरिसा नानाबाहासु गहेत्वा, तं अङ्गारकासुं उपकट्टेय्युं । सो इतिचीतिचेव कायं सन्नामेय्य । तं किस्स हेतु? जात [जाणं (क०)] ज्हि, भिक्खवे, तस्स पुरिसस्स [पुरिसस्स होति (सी० स्या० कं० पी०), पुरिसस्स हेतु होति (क०) म० नि० २.४५] इमं चाहं अङ्गारकासुं पपतिस्सामि, ततोनिदानं मरणं वा निगच्छिस्सामि मरणमत्तं वा दुक्खन्ति । एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खुनो अङ्गारकासूपमा कामा दिट्ठा होन्ति, यथास्स कामे पस्सतो, यो कामेसु कामच्छन्दो कामस्नेहो काममुच्छा कामपरिळाहो, सो नानुसेति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खुनो चारो च विहारो च अनुबुद्धो होति, यथा चरन्तं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा नानुस्सवन्ति [नानुसेन्ति (क०)]? सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो बहुकण्टकं दायं पविसेय्य । तस्स पुरतोपि कण्टको, पच्छतोपि कण्टको, उत्तरतोपि कण्टको, दक्खिणतोपि कण्टको, हेट्ठतोपि कण्टको, उपरितोपि कण्टको । सो सतोव अभिक्कमेय्य, सतोव पटिक्कमेय्य — ‘मा मं कण्टको’ति । एवमेव खो, भिक्खवे, यं लोके पियरूपं सातरूपं, अयं वुच्चति अरियस्स विनये कण्टको’ति । इति विदित्वा [कण्डको । तं कण्डकोति इति विदित्वा (सी०)] संवरो च असंवरो च वेदितब्बो ।

“कथञ्च, भिक्खवे, असंवरो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा पियरूपे रूपे अधिमुच्चति, अप्पियरूपे रूपे ब्यापज्जति, अनुपट्ठितकायस्सति च विहरति परित्तचेतसो, तञ्च चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं यथाभूतं नप्पजानाति, यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति...पे०... जिक्काय रसं सायित्वा...पे०... मनसा धम्मं विज्जाय पियरूपे धम्मे अधिमुच्चति, अप्पियरूपे धम्मे ब्यापज्जति, अनुपट्ठितकायस्सति च विहरति परित्तचेतसो, तञ्च चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं यथाभूतं नप्पजानाति यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति । एवं खो, भिक्खवे, असंवरो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, संवरो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा पियरूपे रूपे नाधिमुच्चति, अप्पियरूपे रूपे न ब्यापज्जति, उपट्ठितकायस्सति च विहरति अप्पमाणचेतसो, तञ्च चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं यथाभूतं पजानाति, यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति...पे०... जिक्का रसं सायित्वा...पे०... मनसा धम्मं विज्जाय पियरूपे धम्मे नाधिमुच्चति, अप्पियरूपे धम्मे न ब्यापज्जति, उपट्ठितकायस्सति च विहरति अप्पमाणचेतसो, तञ्च चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं यथाभूतं पजानाति, यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति । एवं खो, भिक्खवे, संवरो होति ।

“तस्स चे, भिक्खवे, भिक्खुनो एवं चरतो एवं विहरतो कदाचि करहचि सतिसम्मोसा उप्पज्जन्ति, पापका अकुसला सरसङ्कप्पा संयोजनिया, दन्धो, भिक्खवे, सतुप्पादो । अथ खो नं खिप्पमेव पजहति विनोदेति ब्यन्तीकरोति अनभावं गमेति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो दिवसंसन्तत्ते [दिवससन्तत्ते (सी०)] अयोक्काहे द्वे वा तीणि वा उदकफुसितानि निपातेय्य । दन्धो, भिक्खवे, उदकफुसितानं निपातो, अथ खो नं खिप्पमेव परिकखयं परियादानं गच्छेय्य । एवमेव खो, भिक्खवे, तस्स चे भिक्खुनो एवं चरतो, एवं विहरतो कदाचि करहचि सतिसम्मोसा उप्पज्जन्ति पापका अकुसला सरसङ्कप्पा संयोजनिया, दन्धो, भिक्खवे, सतुप्पादो । अथ खो नं खिप्पमेव पजहति विनोदेति ब्यन्तीकरोति अनभावं गमेति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खुनो चारो च विहारो च अनुबुद्धो होति; यथा चरन्तं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला

धम्मा नानुस्सवन्ति । तज्जे, भिक्खवे, भिक्खुं एवं चरन्तं एवं विहरन्तं राजानो वा राजमहामत्ता वा मित्ता वा अमच्चा वा जाती वा सालोहिता वा, भोगेहि अभिहट्ठं पवारेय्युं — ‘एहि [एवं (सी०)], भो पुरिस, किं ते इमे कासावा अनुदहन्ति, किं मुण्डो कपालमनुचरसि, एहि हीनायावत्तित्वा भोगे च भुञ्जस्सु, पुञ्जानि च करोही’ति । सो वत, भिक्खवे, भिक्खु एवं चरन्तो एवं विहरन्तो सिक्खं पच्चक्खाय हीनायावत्तित्वा नेतं ठानं विज्जति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, गङ्गा नदी पाचीननिन्ना पाचीनपोणा पाचीनपब्भारा । अथ महाजनकायो आगच्छेय्य कुहाल-पिटकं आदाय — ‘मयं इमं गङ्गं नदिं पच्छानिन्नं करिस्साम पच्छापोणं पच्छापब्भार’न्ति । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, अपि नु खो सो महाजनकायो गङ्गं नदिं पच्छानिन्नं करेय्य पच्छापोणं पच्छापब्भार’न्ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु”?

“गङ्गा, भन्ते, नदी पाचीननिन्ना पाचीनपोणा पाचीनपब्भारा; सा न सुकरा पच्छानिन्ना कातुं पच्छापोणा पच्छापब्भारा । यावदेव च पन सो महाजनकायो किलमथस्स विघातस्स भागी अस्सा’ति । “एवमेव खो, भिक्खवे, तज्जे भिक्खुं एवं चरन्तं एवं विहरन्तं राजानो वा राजमहामत्ता वा मित्ता वा अमच्चा वा जाती वा सालोहिता वा भोगेहि अभिहट्ठं पवारेय्युं — ‘एहि, भो पुरिस, किं ते इमे कासावा अनुदहन्ति, किं मुण्डो कपालमनुचरसि, एहि हीनायावत्तित्वा भोगे च भुञ्जस्सु, पुञ्जानि च करोही’ति । सो वत, भिक्खवे, भिक्खु एवं चरन्तो एवं विहरन्तो सिक्खं पच्चक्खाय हीनायावत्तित्वा नेतं ठानं विज्जति । तं किस्स हेतु? यज्झि तं, भिक्खवे, चित्तं दीघरत्तं विवेकनिन्नं विवेकपोणं विवेकपब्भारं, तथा [कज्ज (स्या० कं० क०)] हीनायावत्तित्वा नेतं ठानं विज्जती’ति । सत्तमं ।

८. किंसुकोपमसुत्तं

२४५. अथ खो अज्जतरो भिक्खु येनज्जतरो भिक्खु तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा तं भिक्खुं एतदवोच — “कित्तावता नु खो, आवुसो, भिक्खुनो दस्सनं सुविसुद्धं होती’ति? “यतो खो, आवुसो, भिक्खु छन्नं फस्सायतनानं समुदयज्ज अत्थङ्गमज्ज यथाभूतं पजानाति, एत्तावता खो, आवुसो, भिक्खुनो दस्सनं सुविसुद्धं होती’ति ।

अथ खो सो भिक्खु असन्तुट्ठो तस्स भिक्खुस्स पज्जवेय्याकरणेन [पज्जवेय्याकरणेन (स्या० कं० क०)], येनज्जतरो भिक्खु तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा तं भिक्खुं एतदवोच — “कित्तावता नु खो, आवुसो, भिक्खुनो दस्सनं सुविसुद्धं होती’ति? “यतो खो, आवुसो, भिक्खु पज्जन्नं उपादानक्खन्धानं समुदयज्ज अत्थङ्गमज्ज यथाभूतं पजानाति, एत्तावता खो, आवुसो, भिक्खुनो दस्सनं सुविसुद्धं होती’ति ।

अथ खो सो भिक्खु असन्तुट्ठो तस्स भिक्खुस्स पज्जवेय्याकरणेन, येनज्जतरो भिक्खु तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा तं भिक्खुं एतदवोच — “कित्तावता नु खो, आवुसो, भिक्खुनो दस्सनं सुविसुद्धं होती’ति? “यतो खो, आवुसो, भिक्खु चतुन्नं महाभूतानं समुदयज्ज अत्थङ्गमज्ज यथाभूतं पजानाति, एत्तावता खो, आवुसो, भिक्खुनो दस्सनं सुविसुद्धं होती’ति ।

अथ खो सो भिक्खु असन्तुट्ठो तस्स भिक्खुस्स पज्जवेय्याकरणेन, येनज्जतरो भिक्खु तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा तं भिक्खुं एतदवोच — “कित्तावता नु खो, आवुसो, भिक्खुनो दस्सनं सुविसुद्धं होती’ति? “यतो खो, आवुसो, भिक्खु यं किञ्चि समुदयधम्मं, सब्बं तं निरोधधम्मन्ति यथाभूतं पजानाति, एत्तावता, खो, आवुसो, भिक्खुनो दस्सनं सुविसुद्धं होती’ति ।

अथ खो सो भिक्खु असन्तुट्ठो तस्स भिक्खुस्स पज्जवेय्याकरणेन, येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं

एतदवोच — “इधाहं, भन्ते, येनञ्जतरो भिक्खु तेनुपसङ्गमिं; उपसङ्गमित्वा तं भिक्खुं एतदवोचं — कित्तावता नु खो, आवुसो, भिक्खुनो दस्सनं सुविसुद्धं होती”ति? एवं वुत्ते, भन्ते, सो भिक्खु मं एतदवोच — ‘यतो खो, आवुसो, भिक्खु छन्नं फस्सायतनानं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च यथाभूतं पजानाति, एत्तावता खो, आवुसो, भिक्खुनो दस्सनं सुविसुद्धं होती’ति । अथ ख्वाहं, भन्ते, असन्तुट्ठो तस्स भिक्खुस्स पज्जवेय्याकरणेन, येनञ्जतरो भिक्खु तेनुपसङ्गमिं; उपसङ्गमित्वा तं भिक्खुं एतदवोचं — ‘कित्तावता नु खो, आवुसो, भिक्खुनो दस्सनं सुविसुद्धं होती’ति? एवं वुत्ते, भन्ते, सो भिक्खु मं एतदवोच — ‘यतो खो, आवुसो, भिक्खु पञ्चन्नं उपादानकखन्धानं...पे०... चतुन्नं महाभूतानं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च यथाभूतं पजानाति...पे०... यं किञ्चि समुदयधम्मं, सब्बं तं निरोधधम्मन्ति यथाभूतं पजानाति, एत्तावता खो, आवुसो, भिक्खुनो दस्सनं सुविसुद्धं होती’ति । अथ ख्वाहं, भन्ते, असन्तुट्ठो तस्स भिक्खुस्स पज्जवेय्याकरणेन येन भगवा तेनुपसङ्गमिं ( ) [(उपसङ्गमित्वा भगवन्तं एतदवोचं) (क०)] । कित्तावता नु खो, भन्ते, भिक्खुनो दस्सनं सुविसुद्धं होती’ति?

“सेय्यथापि, भिक्खु, पुरिसस्स किंसुको अदिट्ठपुब्बो अस्स । सो येनञ्जतरो पुरिसो किंसुकस्स दस्सावी तेनुपसङ्गमेय्य । उपसङ्गमित्वा तं पुरिसं एवं वदेय्य — ‘कीदिसो, भो पुरिस, किंसुको’ति? सो एवं वदेय्य — ‘काळको खो, अम्भो पुरिस, किंसुको — सेय्यथापि झामखाणू’ति । तेन खो पन, भिक्खु, समयेन तादिसोवस्स किंसुको यथापि [यथा (सी० स्या० कं०) दुतियवारादीसु पन “यथापि”त्वेव दिस्सति] तस्स पुरिसस्स दस्सनं । अथ खो, सो भिक्खु, पुरिसो असन्तुट्ठो तस्स पुरिसस्स पज्जवेय्याकरणेन, येनञ्जतरो पुरिसो किंसुकस्स दस्सावी तेनुपसङ्गमेय्य; उपसङ्गमित्वा तं पुरिसं एवं वदेय्य — ‘कीदिसो, भो पुरिस, किंसुको’ति? सो एवं वदेय्य — ‘लोहितको खो, अम्भो पुरिस, किंसुको — सेय्यथापि मंसपेसी’ति । तेन खो पन, भिक्खु, समयेन तादिसोवस्स किंसुको यथापि तस्स पुरिसस्स दस्सनं । अथ खो सो भिक्खु पुरिसो असन्तुट्ठो तस्स पुरिसस्स पज्जवेय्याकरणेन, येनञ्जतरो पुरिसो किंसुकस्स दस्सावी तेनुपसङ्गमेय्य; उपसङ्गमित्वा तं पुरिसं एवं वदेय्य — ‘कीदिसो, भो पुरिस, किंसुको’ति? सो एवं वदेय्य — ‘ओचीरकजातो [ओजीरकजातो (सी०), ओदीरकजातो (पी०)] खो, अम्भो पुरिस, किंसुको आदिन्नसिपाटिको — सेय्यथापि सिरीसो’ति । तेन खो पन, भिक्खु, समयेन तादिसोवस्स किंसुको, यथापि तस्स पुरिसस्स दस्सनं । अथ खो सो भिक्खु पुरिसो असन्तुट्ठो तस्स पुरिसस्स पज्जवेय्याकरणेन, येनञ्जतरो पुरिसो किंसुकस्स दस्सावी तेनुपसङ्गमेय्य; उपसङ्गमित्वा तं पुरिसं एवं वदेय्य — ‘कीदिसो, भो पुरिस, किंसुको’ति? सो एवं वदेय्य — ‘बहलपत्तपलासो सन्दच्छायो [सण्डच्छायो (स्या० कं०)] खो, अम्भो पुरिस, किंसुको — सेय्यथापि निग्रोधो’ति । तेन खो पन, भिक्खु, समयेन तादिसोवस्स किंसुको, यथापि तस्स पुरिसस्स दस्सनं । एवमेव खो, भिक्खु, यथा यथा अधिमुत्तानं तेसं सप्पुरिसानं दस्सनं सुविसुद्धं होति, तथा तथा खो तेहि सप्पुरिसेहि ब्याकतं ।

“सेय्यथापि, भिक्खु, रज्जो पच्चन्तिमं नगरं दळ्हुद्वापं [दळ्हुद्वापं (सी० पी०)] दळ्हुपाकारतोरणं छद्धारं । तत्रस्स दोवारिको पण्डितो ब्यत्तो मेधावी, अज्जातानं निवारेता, जातानं पवेसेता । पुरत्थिमाय दिसाय आगन्त्वा सीघं दूतयुगं तं दोवारिकं एवं वदेय्य — ‘कहं, भो पुरिस, इमस्स नगरस्स नगरस्सामी’ति? सो एवं वदेय्य — ‘एसो, भन्ते, मज्झे सिङ्घाटके निसिन्नो’ति । अथ खो तं सीघं दूतयुगं नगरस्सामिकस्स यथाभूतं वचनं निव्यातेत्वा यथागतमगं पटिपज्जेय्य । पच्छिमाय दिसाय आगन्त्वा सीघं दूतयुगं...पे०... उत्तराय दिसाय... दक्खिणाय दिसाय आगन्त्वा सीघं दूतयुगं तं दोवारिकं एवं वदेय्य — ‘कहं, भो पुरिस, इमस्स नगरस्सामी’ति? सो एवं वदेय्य — ‘एसो, भन्ते, मज्झे सिङ्घाटके निसिन्नो’ति । अथ खो तं सीघं दूतयुगं नगरस्सामिकस्स यथाभूतं वचनं निव्यातेत्वा यथागतमगं पटिपज्जेय्य ।

“उपमा खो म्यायं, भिक्खु, कता अत्थस्स विज्जापनाय । अयञ्चेत्थ अत्थो — ‘नगर’न्ति खो, भिक्खु, इमस्सेतं चातुमहाभूतिकस्स कायस्स अधिवचनं मातापेत्तिकसम्भवस्स ओदनकुम्मासूपचयस्स

अनिच्छादनपरिमदनभेदनविद्धंसनधम्मस्स । ‘छ द्वारा’ति खो, भिक्खु, छन्नेतं अज्झत्तिकानं आयतनानं अधिवचनं । ‘दोवारिको’ति खो, भिक्खु, सतिया एतं अधिवचनं । ‘सीघं दूतयुग’न्ति खो, भिक्खु, समथविपस्सनानेतं अधिवचनं । ‘नगरस्सामी’ति खो, भिक्खु, विज्जाणस्सेतं अधिवचनं । ‘मज्झे सिङ्गाटको’ति खो, भिक्खु, चतुन्नेतं महाभूतानं अधिवचनं — पथवीधातुया, आपोधातुया, तेजोधातुया, वायोधातुया । ‘यथाभूतं वचन’न्ति खो, भिक्खु, निब्बानस्सेतं अधिवचनं । ‘यथागतमग्गो’ति खो, भिक्खु, अरियस्सेतं अट्ठङ्गिकस्स मग्गस्स अधिवचनं, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठिया...पे०... सम्मासमाधिस्सा’ति । अट्ठमं ।

९. वीणोपमसुत्तं

२४६. “यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा चक्खुविज्जेय्येसु रूपेसु उपपज्जेय्य छन्दो वा रागो वा दोसो वा मोहो वा पटिघं वापि [पटिघं वा (सी०)] चेतसो, ततो चित्तं निवारेय्य । सभयो चेतो मग्गो सप्पटिभयो च सकण्टको च सगहनो च उम्मग्गो च कुम्मग्गो च दुहितिको च । असप्पुरिससेवितो चेतो मग्गो, न चेतो मग्गो सप्पुरिसेहि सेवितो । न त्वं एतं अरहसीति । ततो चित्तं निवारये चक्खुविज्जेय्येहि रूपेहि...पे०... यस्स कस्सचि, भिक्खवे, भिक्खुस्स वा भिक्खुनिया वा जिह्वाविज्जेय्येसु रसेसु...पे०... मनोविज्जेय्येसु धम्मेसु उपपज्जेय्य छन्दो वा रागो वा दोसो वा मोहो वा पटिघं वापि चेतसो ततो चित्तं निवारेय्य । सभयो चेतो मग्गो सप्पटिभयो च सकण्टको च सगहनो च उम्मग्गो च कुम्मग्गो च दुहितिको च । असप्पुरिससेवितो चेतो मग्गो, न चेतो मग्गो सप्पुरिसेहि सेवितो । न त्वं एतं अरहसीति । ततो चित्तं निवारये मनोविज्जेय्येहि धम्मेहि ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, किट्ठं सम्पन्नं । किट्ठारक्खो [किट्ठारक्खो (सी०)] च पमत्तो, गोणो च किट्ठादो अदुं किट्ठं ओतरित्वा यावदत्थं मदं आपज्जेय्य पमादं आपज्जेय्य; एवमेव खो, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो छसु फस्सायतनेसु असंवुत्तकारी पञ्चसु कामगुणेसु यावदत्थं मदं आपज्जति पमादं आपज्जति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, किट्ठं सम्पन्नं किट्ठारक्खो च अपमत्तो गोणो च किट्ठादो अदुं किट्ठं ओतरेय्य । तमेनं किट्ठारक्खो नासायं सुग्गहितं गणहेय्य । नासायं सुग्गहितं गहेत्वा उपरिघटायं सुनिग्गहितं निग्गणहेय्य । उपरिघटायं सुनिग्गहितं निग्गहेत्वा दण्डेन सुताळितं ताळेय्य । दण्डेन सुताळितं ताळेत्वा ओसज्जेय्य । दुतियम्पि खो, भिक्खवे ...पे०... ततियम्पि खो, भिक्खवे, गोणो किट्ठादो अदुं किट्ठं ओतरेय्य । तमेनं किट्ठारक्खो नासायं सुग्गहितं गणहेय्य । नासायं सुग्गहितं गहेत्वा उपरिघटायं सुनिग्गहितं निग्गणहेय्य । उपरिघटायं सुनिग्गहितं निग्गहेत्वा दण्डेन सुताळितं ताळेय्य । दण्डेन सुताळितं ताळेत्वा ओसज्जेय्य । एवञ्चि सो, भिक्खवे, गोणो किट्ठादो गामगतो वा अरज्जगतो वा, ठानबहुलो वा अस्स निसज्जबहुलो वा न तं किट्ठं पुन ओतरेय्य — तमेव पुरिमं दण्डसम्फस्सं समनुस्सरन्तो । एवमेव खो, भिक्खवे, यतो खो भिक्खुनो छसु फस्सायतनेसु चित्तं उदुजितं होति सुदुजितं, अज्झत्तमेव सन्तिट्ठति, सन्निसीदति, एकोदि होति, समाधियति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, रज्जो वा राजमहामत्तस्स वा वीणाय सद्दो अस्सुतपुब्बो अस्स । सो वीणासद्वं सुणेय्य । सो एवं वदेय्य — ‘अम्भो, कस्स [किस्स (सी० पी०)] नु खो एसो सद्दो एवरजनीयो एवंकमनीयो एवंमदनीयो एवंमुच्छनीयो एवंबन्धनीयो’ति? तमेनं एवं वदेय्युं — ‘एसा, खो, भन्ते, वीणा नाम, यस्सा एसो सद्दो एवरजनीयो एवंकमनीयो एवंमदनीयो एवंमुच्छनीयो एवंबन्धनीयो’ति । सो एवं वदेय्य — ‘गच्छथ मे, भो, तं वीणं आहरथा’ति । तस्स तं वीणं आहरय्युं । तमेनं एवं वदेय्युं — ‘अयं खो सा, भन्ते, वीणा यस्सा एसो सद्दो एवरजनीयो एवंकमनीयो एवंमदनीयो एवंमुच्छनीयो एवंबन्धनीयो’ति । सो एवं वदेय्य — ‘अलं मे, भो, ताय वीणाय, तमेव मे सद्वं आहरथा’ति । तमेनं एवं वदेय्युं — ‘अयं खो,

भन्ते, वीणा नाम अनेकसम्भारा महासम्भारा । अनेकेहि सम्भारेहि समारद्धा वदति, सेय्यथिदं — दोणिञ्च पटिच्च चम्मञ्च पटिच्च दण्डञ्च पटिच्च उपधारणे च पटिच्च तन्तियो च पटिच्च कोणञ्च पटिच्च पुरिसस्स च तज्जं वायामं पटिच्च एवायं, भन्ते, वीणा नाम अनेकसम्भारा महासम्भारा । अनेकेहि सम्भारेहि समारद्धा वदतीति । सो तं वीणं दसधा वा सतधा वा फालेय्य, दसधा वा सतधा वा तं फालेत्वा सकलिकं सकलिकं करेय्य । सकलिकं सकलिकं करित्वा अग्गिना डहेय्य, अग्गिना डहित्वा मसिं करेय्य । मसिं करित्वा महावाते वा ओफुनेय्य [ओपुनेय्य (सी० पी०), ओफुणेय्य (?)], नदिया वा सीघसोताय पवाहेय्य । सो एवं वदेय्य — ‘असती किरायं, भो, वीणा नाम, यथेवं यं [यथेवायं (सी०), यथेवयं (पी०)] किञ्चि वीणा नाम एत्थ च पनायं जनो [एत्थ पनायं जनो (स्या० कं०), एत्थ च महाजनो (पी० कं०)] अतिवेलं पमत्तो पलळितोति । एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु रूपं समन्वेसति [समन्वेसति (सी० स्या० कं०), समन्वेसति (पी०)] यावता रूपस्स गति, वेदनं समन्वेसति यावता वेदनाय गति, सज्जं समन्वेसति यावता सज्जाय गति, सङ्खारे समन्वेसति यावता सङ्खारानं गति, विज्जाणं समन्वेसति यावता विज्जाणस्स गति । तस्स रूपं समन्वेसतो यावता रूपस्स गति, वेदनं समन्वेसतो... पे०... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं समन्वेसतो यावता विज्जाणस्स गति । यम्पिस्स तं होति अहन्ति वा ममन्ति वा अस्मीति वा तम्पि तस्स न होतीति । नवमं ।

१०. छप्पाणकोपमसुत्तं

२४७. “सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो अरुगतो पक्कगतो सरवनं पविसेय्य । तस्स कुसकण्टका चेव पादे विज्झेय्युं, सरपत्तानि च गत्तानि [सरपत्तानि पक्कगतानि (स्या० कं०), अरुपक्कानि गत्तानि (पी० कं०)] विलेखेय्युं । एवञ्चि सो, भिक्खवे, पुरिसो भिय्योसोमत्ताय ततोनिदानं दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदियेथ । एवमेव खो, भिक्खवे, इधेकच्चो भिक्खु गामगतो वा अरज्जगतो वा लभति वत्तारं — ‘अयञ्च सो [अयञ्च खो (पी० कं०), अयं सो (?)] आयस्मा एवंकारी एवंसमाचारो असुचिगामकण्टकोति । तं कण्टकोति [तं “असुचिगामकण्टको”ति (कं०)] इति विदित्वा संवरो च असंवरो च वेदितब्बो ।

“कथञ्च, भिक्खवे, असंवरो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा पियरूपे रूपे अधिमुच्चति, अप्पियरूपे रूपे ब्यापज्जति, अनुपट्टितकायस्सति च विहरति परित्तचेतसो । तञ्च चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं यथाभूतं नप्पजानाति, यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति । सोतेन सद्दं सुत्वा... घानेन गन्धं घायित्वा... जिह्वाय रसं सायित्वा... कायेन फोढुब्बं फुसित्वा... मनसा धम्मं विज्जाय पियरूपे धम्मे अधिमुच्चति, अप्पियरूपे धम्मे ब्यापज्जति, अनुपट्टितकायस्सति च विहरति परित्तचेतसो, तञ्च चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं यथाभूतं नप्पजानाति, यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो छप्पाणके गहेत्वा नानाविसये नानागोचरे दळ्हाय रज्जुया बन्धेय्य । अहिं गहेत्वा दळ्हाय रज्जुया बन्धेय्य । सुसुमारं [सुसुमारं (सी० स्या० कं० पी०)] गहेत्वा दळ्हाय रज्जुया बन्धेय्य । पक्खिं गहेत्वा दळ्हाय रज्जुया बन्धेय्य । कुक्कुरं गहेत्वा दळ्हाय रज्जुया बन्धेय्य । सिङ्गालं गहेत्वा दळ्हाय रज्जुया बन्धेय्य । मक्कटं गहेत्वा दळ्हाय रज्जुया बन्धेय्य । दळ्हाय रज्जुया बन्धित्वा मज्झे गण्ठिं करित्वा ओस्सज्जेय्य । अथ खो, ते, भिक्खवे, छप्पाणका नानाविसया नानागोचरा सकं सकं गोचरविसयं आविज्जेय्युं [आविज्जेय्युं (सी०)] — अहि आविज्जेय्य ‘वम्मिकं पवेक्खामी’ति, सुसुमारो आविज्जेय्य ‘उदकं पवेक्खामी’ति, पक्खी आविज्जेय्य ‘आकासं डेस्सामी’ति, कुक्कुरो आविज्जेय्य ‘गामं पवेक्खामी’ति, सिङ्गालो आविज्जेय्य ‘सीवथिकं [सिवथिकं (कं०)] पवेक्खामी’ति, मक्कटो

आविज्जेय्य ‘वनं पवेक्खामी’ति । यदा खो ते, भिक्खवे, छप्पाणका झत्ता अस्सु किलन्ता, अथ खो यो नेसं पाणकानं बलवतरो अस्स तस्स ते अनुवत्तेय्युं, अनुविधायेय्युं वसं गच्छेय्युं । एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि भिक्खुनो कायगतासति अभाविता अबहुलीकता, तं चक्खु आविज्जति मनापियेसु रूपेसु, अमनापिया रूपा पटिकूला होन्ति...पे०... मनो आविज्जति मनापियेसु धम्मेषु, अमनापिया धम्मा पटिकूला होन्ति । एवं खो, भिक्खवे, असंवरो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, संवरो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा पियरूपे रूपे नाधिमुच्चति, अप्पियरूपे रूपे न ब्यापज्जति, उपट्ठितकायस्सति च विहरति अप्पमाणचेतसो, तञ्च चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं यथाभूतं पजानाति, यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति...पे०... जिक्का रसं सायित्वा...पे०... मनसा धम्मं विज्जाय पियरूपे धम्मे नाधिमुच्चति, अप्पियरूपे धम्मे न ब्यापज्जति, उपट्ठितकायस्सति च विहरति अप्पमाणचेतसो, तञ्च चेतोविमुत्तिं पज्जाविमुत्तिं यथाभूतं पजानाति यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो छप्पाणके गहेत्वा नानाविसये नानागोचरे दळ्हाय रज्जुया बन्धेय्य । अहिं गहेत्वा दळ्हाय रज्जुया बन्धेय्य । सुसुमारं गहेत्वा दळ्हाय रज्जुया बन्धेय्य । पक्खिं गहेत्वा...पे०... कुक्कुरं गहेत्वा... सिङ्गालं गहेत्वा... मक्कटं गहेत्वा दळ्हाय रज्जुया बन्धेय्य । दळ्हाय रज्जुया बन्धित्वा दळ्हे खीले वा थम्भे वा उपनिबन्धेय्य । अथ खो ते, भिक्खवे, छप्पाणका नानाविसया नानागोचरा सकं सकं गोचरविसयं आविज्जेय्युं — अहि आविज्जेय्य ‘वम्मिकं पवेक्खामी’ति, सुसुमारो आविज्जेय्य ‘उदकं पवेक्खामी’ति, पक्खी आविज्जेय्य ‘आकासं डेस्सामी’ति, कुक्कुरो आविज्जेय्य ‘गामं पवेक्खामी’ति, सिङ्गालो आविज्जेय्य ‘सीवथिकं पवेक्खामी’ति, मक्कटो आविज्जेय्य ‘वनं पवेक्खामी’ति । यदा खो ते, भिक्खवे, छप्पाणका झत्ता अस्सु किलन्ता, अथ तमेव खीलं वा थम्भं वा उपतिट्ठेय्युं, उपनिसीदेय्युं, उपनिपज्जेय्युं । एवमेव खो, भिक्खवे, यस्स कस्सचि भिक्खुनो कायगतासति भाविता बहुलीकता, तं चक्खु नाविज्जति मनापियेसु रूपेसु, अमनापिया रूपा नप्पटिकूला होन्ति...पे०... जिक्का नाविज्जति मनापियेसु रसेसु...पे०... मनो नाविज्जति मनापियेसु धम्मेषु, अमनापिया धम्मा नप्पटिकूला होन्ति । एवं खो, भिक्खवे, संवरो होति ।

“‘दळ्हे खीले वा थम्भे वा’ति खो, भिक्खवे, कायगताय सतिया एतं अधिवचनं । तस्मातिह वो, भिक्खवे, एवं सिक्खितब्बं — ‘कायगता नो सति भाविता भविस्सति बहुलीकता यानीकता वत्थुकता अनुट्ठिता परिचिता सुसमारद्धा’ति । एवञ्चि खो, भिक्खवे, सिक्खितब्ब’न्ति । दसमं ।

११. यवकलापिसुत्तं

२४८. “सेय्यथापि, भिक्खवे, यवकलापी चातुमहापथे निक्खित्ता अस्स । अथ छ पुरिसा आगच्छेय्युं ब्याभङ्गिहत्था । ते यवकलापिं छहि ब्याभङ्गीहि हनेय्युं । एवञ्चि सा, भिक्खवे, यवकलापी सुहता अस्स छहि ब्याभङ्गीहि हज्जमाना । अथ सत्तमो पुरिसो आगच्छेय्य ब्याभङ्गिहत्थो । सो तं यवकलापिं सत्तमाय ब्याभङ्गिया हनेय्य । एवञ्चि सा भिक्खवे, यवकलापी सुहततरा अस्स, सत्तमाय ब्याभङ्गिया हज्जमाना । एवमेव खो, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो चक्खुस्मिं हज्जति मनापामनापेहि रूपेहि...पे०... जिक्काय हज्जति मनापामनापेहि रसेहि...पे०... मनस्मिं हज्जति मनापामनापेहि धम्मेहि । सचे सो, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो आर्यातिं पुनब्भवाय चेतति, एवञ्चि सो, भिक्खवे, मोघपुरिसो सुहततरो होति, सेय्यथापि सा यवकलापी सत्तमाय ब्याभङ्गिया हज्जमाना ।

“भूतपुब्बं, भिक्खवे, देवासुरसङ्गामो समुपब्यूळ्हो [समुपब्यूळ्हो (सी० पी०)] अहोसि । अथ खो, भिक्खवे, वेपचित्ति

असुरिन्दो असुरे आमन्तेसि — ‘सचे, मारिसा, देवासुरसङ्ग्रामे समुपब्यूळहे असुरा जिनेय्युं देवा पराजिनेय्युं, येन नं सक्कं देवानमिन्दं कण्ठपञ्चमेहि बन्धनेहि बन्धित्वा मम सन्तिके आनेय्याथ असुरपुरं’न्ति । सक्कोपि खो, भिक्खवे, देवानमिन्दो देवे तावतिंसे आमन्तेसि — ‘सचे, मारिसा, देवासुरसङ्ग्रामे समुपब्यूळहे देवा जिनेय्युं असुरा पराजिनेय्युं, येन नं वेपचित्तिं असुरिन्दं कण्ठपञ्चमेहि बन्धनेहि बन्धित्वा मम सन्तिके आनेय्याथ सुधम्मं देवसभं’न्ति । तस्मिं खो पन, भिक्खवे, सङ्ग्रामे देवा जिनिंसु, असुरा पराजिनिंसु । अथ खो, भिक्खवे, देवा तावतिंसा वेपचित्तिं असुरिन्दं कण्ठपञ्चमेहि बन्धनेहि बन्धित्वा सक्कस्स देवानमिन्दस्स सन्तिके आनेसुं सुधम्मं देवसभं । तत्र सुदं, भिक्खवे, वेपचित्तिं असुरिन्दो कण्ठपञ्चमेहि बन्धनेहि बद्धो [बन्धो (सी० स्या० कं० क०)] होति । यदा खो, भिक्खवे, वेपचित्तिस्स असुरिन्दस्स एवं होति — ‘धम्मिका खो देवा, अधम्मिका असुरा, इधेव दानाहं देवपुरं गच्छामी’ति । अथ कण्ठपञ्चमेहि बन्धनेहि मुत्तं अत्तानं समनुपस्सति, दिब्बेहि च पञ्चहि कामगुणेहि समप्पितो समङ्गीभूतो परिचारेति । यदा च खो, भिक्खवे, वेपचित्तिस्स असुरिन्दस्स एवं होति — ‘धम्मिका खो असुरा, अधम्मिका देवा, तत्थेव दानाहं असुरपुरं गमिस्सामी’ति, अथ कण्ठपञ्चमेहि बन्धनेहि बद्धं अत्तानं समनुपस्सति । दिब्बेहि च पञ्चहि कामगुणेहि परिहायति । एवं सुखुमं खो, भिक्खवे, वेपचित्तिबन्धनं । ततो सुखुमतरं मारबन्धनं । मज्जमानो खो, भिक्खवे, बद्धो मारस्स, अमज्जमानो मुत्तो पापिमतो ।

“‘अस्मी’ति, भिक्खवे, मज्जितमेतं, ‘अयमहमस्मी’ति मज्जितमेतं, ‘भविस्स’न्ति मज्जितमेतं, ‘न भविस्स’न्ति मज्जितमेतं, ‘रूपी भविस्स’न्ति मज्जितमेतं, ‘अरूपी भविस्स’न्ति मज्जितमेतं, ‘सज्जी भविस्स’न्ति मज्जितमेतं, ‘असज्जी भविस्स’न्ति मज्जितमेतं, ‘नेवसज्जीनासज्जी भविस्स’न्ति मज्जितमेतं । मज्जितं, भिक्खवे, रोगो, मज्जितं गण्डो, मज्जितं सल्लं । तस्मातिह, भिक्खवे, ‘अमज्जमानेन [अमज्जितमानेन (पी० क०)] चेतसा विहरिस्सामा’ति — एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं ।

“‘अस्मी’ति, भिक्खवे, इज्जितमेतं, ‘अयमहमस्मी’ति इज्जितमेतं, ‘भविस्स’न्ति इज्जितमेतं, ‘न भविस्स’न्ति इज्जितमेतं, ‘रूपी भविस्स’न्ति इज्जितमेतं, ‘अरूपी भविस्स’न्ति इज्जितमेतं, ‘सज्जी भविस्स’न्ति इज्जितमेतं, ‘असज्जी भविस्स’न्ति इज्जितमेतं, ‘नेवसज्जीनासज्जी भविस्स’न्ति इज्जितमेतं । इज्जितं, भिक्खवे, रोगो, इज्जितं गण्डो, इज्जितं सल्लं । तस्मातिह, भिक्खवे, ‘अनिज्जमानेन [अनिज्जियमानेन (स्या० कं० क०)] चेतसा विहरिस्सामा’ति — एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं ।

“‘अस्मी’ति, भिक्खवे, फन्दितमेतं, ‘अयमहमस्मी’ति फन्दितमेतं, ‘भविस्स’न्ति... पे०... ‘न भविस्स’न्ति... ‘रूपी भविस्स’न्ति... ‘अरूपी भविस्स’न्ति... ‘सज्जी भविस्स’न्ति... ‘असज्जी भविस्स’न्ति... ‘नेवसज्जीनासज्जी भविस्स’न्ति फन्दितमेतं । फन्दितं, भिक्खवे, रोगो, फन्दितं गण्डो, फन्दितं सल्लं । तस्मातिह, भिक्खवे, ‘अफन्दमानेन [अफन्दियमानेन (स्या० कं० क०)] चेतसा विहरिस्सामा’ति — एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं ।

“‘अस्मी’ति, भिक्खवे, पपज्जितमेतं, ‘अयमहमस्मी’ति पपज्जितमेतं, ‘भविस्स’न्ति... पे०... ‘न भविस्स’न्ति... ‘रूपी भविस्स’न्ति... ‘अरूपी भविस्स’न्ति... ‘सज्जी भविस्स’न्ति... ‘असज्जी भविस्स’न्ति... ‘नेवसज्जीनासज्जी भविस्स’न्ति पपज्जितमेतं । पपज्जितं, भिक्खवे, रोगो, पपज्जितं गण्डो, पपज्जितं सल्लं । तस्मातिह, भिक्खवे, ‘निप्पपञ्चेन चेतसा विहरिस्सामा’ति — एवज्झि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्बं ।

“‘अस्मी’ति, भिक्खवे, मानगतमेतं, ‘अयमहमस्मी’ति मानगतमेतं, ‘भविस्स’न्ति मानगतमेतं, ‘न भविस्स’न्ति मानगतमेतं, ‘रूपी भविस्स’न्ति मानगतमेतं, ‘अरूपी भविस्स’न्ति मानगतमेतं, ‘सज्जी भविस्स’न्ति मानगतमेतं, ‘असज्जी

भविस्स'न्ति मानगतमेतं, 'नेवसज्जीनासज्जी भविस्स'न्ति मानगतमेतं । मानगतं, भिक्खवे, रोगो, मानगतं गण्डो, मानगतं सल्लं । तस्मातिह, भिक्खवे, 'निहतमानेन चेतसा विहरिस्सामा'ति — एवहि वो, भिक्खवे, सिक्खितब्ब'न्ति । एकादसमं ।

आसीविसवग्गो एकूनवीसतिमो ।

तस्सुद्धानं —

आसीविसो रथो कुम्मो, द्वे दारुक्खन्था अवस्सुतो ।
दुक्खधम्मा किंसुका वीणा, छप्पाणा यवकलापीति ॥

सळायतनवग्गो चतुत्थपण्णासको समत्तो ।

तस्स वग्गुद्धानं —

नन्दिक्खयो सट्ठिनयो, समुद्दो उरगेन च ।
चतुपण्णासका एते, निपातेसु पकासिताति ॥

सळायतनसंयुत्तं समत्तं ।

२. वेदनासंयुत्तं

१. सगाथावग्गो

१. समाधिसुत्तं

२४९. “तिस्सो इमा, भिक्खवे, वेदना । कतमा तिस्सो? सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना — इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो वेदनाति ।

“समाहितो सम्पजानो, सतो बुद्धस्स सावको ।
वेदना च पजानाति, वेदनानञ्च सम्भवं ॥

“यत्थ चेता निरुज्झन्ति, मग्गञ्च खयगामिनं ।
वेदनानं खया भिक्खु, निच्छातो परिनिब्बुतो'ति ॥ पठमं ।

२. सुखसुत्तं

२५०. “तिस्सो इमा, भिक्खवे, वेदना । कतमा तिस्सो? सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना — इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो वेदनाति ।

“सुखं वा यदि वा दुःखं, अदुःखमसुखं सह ।
अज्झत्तज्ज बहिद्भा च, यं किञ्चि अत्थि वेदितं ॥

“एतं दुःखन्ति जत्त्वान, मोसधम्मं पलोकिनं ।
फुस्स फुस्स वयं पस्सं, एवं तत्थ विरज्जती”ति ॥ दुतियं ।

३. पहानसुत्तं

२५१. “तिस्सो इमा, भिक्खवे, वेदना । कतमा तिस्सो? सुखा वेदना, दुःखा वेदना, अदुःखमसुखा वेदना । सुखाय, भिक्खवे, वेदनाय रागानुसयो पहातब्बो, दुःखाय वेदनाय पटिघानुसयो पहातब्बो, अदुःखमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयो पहातब्बो । यतो खो, भिक्खवे, भिक्खुनो सुखाय वेदनाय रागानुसयो पहीनो होति, दुःखाय वेदनाय पटिघानुसयो पहीनो होति, अदुःखमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयो पहीनो होति, अयं वुच्चति, भिक्खवे, ‘भिक्खु निरनुसयो सम्मद्दसो अच्छेच्छि [अच्छेज्जि (बहूसु)] तण्हं, विवत्तयि [वावत्तयि (सी०)] संयोजनं, सम्मा मानाभिसमया अन्तमकासि दुःखस्सा”ति ।

“सुखं वेदयमानस्स [वेदियमानस्स (सी० पी०)], वेदनं अप्पजानतो ।
सो रागानुसयो होति, अनिस्सरणदस्सिनो ॥

“दुःखं वेदयमानस्स, वेदनं अप्पजानतो ।
पटिघानुसयो होति, अनिस्सरणदस्सिनो ॥

“अदुःखमसुखं सन्तं, भूरिपज्जेन देसितं ।
तज्चापि अभिनन्दति, नेव दुःखा पमुच्चति ॥

“यतो च भिक्खु आतापी, सम्पजज्जं न रिज्जति ।
ततो सो वेदना सब्बा, परिजानाति पण्डितो ॥

“सो वेदना परिज्जाय, दिट्ठे धम्मे अनासवो ।
कायस्स भेदा धम्मट्ठो, सङ्ख्यं नोपेति वेदगू”ति ॥ ततियं ।

४. पातालसुत्तं

२५२. “अस्सुतवा, भिक्खवे, पुथुज्जनो यं वाचं भासति — ‘अत्थि महासमुद्धे पातालो’ति । तं खो पनेतं, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो असन्तं अविज्जमानं एवं वाचं भासति — ‘अत्थि महासमुद्धे पातालो’ति । सारीरिकानं खो एतं, भिक्खवे, दुःखानं वेदनानं अधिवचनं यदिदं ‘पातालो’ति । अस्सुतवा, भिक्खवे, पुथुज्जनो सारीरिकाय दुःखाय वेदनाय फुट्ठो समानो सोचति किलमति परिदेवति उरत्ताळिं कन्दति सम्मोहं आपज्जति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, ‘अस्सुतवा पुथुज्जनो पाताले न पच्चुट्ठासि, गाधज्ज नाज्झगा’ । सुतवा च खो, भिक्खवे, अरियसावको सारीरिकाय दुःखाय वेदनाय फुट्ठो समानो नेव सोचति, न किलमति, न परिदेवति, न उरत्ताळिं कन्दति, न सम्मोहं आपज्जति । अयं वुच्चति, भिक्खवे,

‘सुतवा अरियसावको पाताले पच्चुट्ठासि, गाधञ्च अज्झगा’”ति ।

“यो एता नाधिवासेति, उप्पन्ना वेदना दुखा ।
सारीरिका पाणहरा, याहि फुट्ठो पवेधति ॥

“अक्कन्दति परोदति, दुब्बलो अप्पथामको ।
न सो पाताले पच्चुट्ठासि, अथो गाधम्पि नाज्झगा ॥

“यो चेता अधिवासेति, उप्पन्ना वेदना दुखा ।
सारीरिका पाणहरा, याहि फुट्ठो न वेधति ।
स वे पाताले पच्चुट्ठासि, अथो गाधम्पि अज्झगा’”ति ॥ चतुत्थं ।

५. दट्ठब्बसुत्तं

२५३. “तिस्सो इमा, भिक्खवे, वेदना । कतमा तिस्सो? सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना । सुखा, भिक्खवे, वेदना दुक्खतो दट्ठब्बा, दुक्खा वेदना सल्लतो दट्ठब्बा, अदुक्खमसुखा वेदना अनिच्चतो दट्ठब्बा । यतो खो, भिक्खवे, भिक्खुनो सुखा वेदना दुक्खतो दिट्ठा होति, दुक्खा वेदना सल्लतो दिट्ठा होति, अदुक्खमसुखा वेदना अनिच्चतो दिट्ठा होति — अयं वुच्चति, भिक्खवे, ‘भिक्खु सम्मद्दसो अच्छेच्छि तण्हं, विवत्तयि संयोजनं, सम्मा मानाभिसमया अन्तमकासि दुक्खस्सा’”ति ।

“यो सुखं दुक्खतो अद्द, दुक्खमद्दक्खि सल्लतो ।
अदुक्खमसुखं सन्तं, अद्दक्खि नं अनिच्चतो ॥

“स वे सम्मद्दसो भिक्खु, परिजानाति वेदना ।
सो वेदना परिज्जाय, दिट्ठे धम्मे अनासवो ।
कायस्स भेदा धम्मट्ठो, सङ्ख्यं नोपेति वेदगू’”ति ॥ पञ्चमं ।

६. सल्लसुत्तं

२५४. “अस्सुतवा, भिक्खवे, पुथुज्जनो सुखम्पि वेदनं वेदयति [वेदियति (सी० पी०)], दुक्खम्पि वेदनं वेदयति, अदुक्खमसुखम्पि वेदनं वेदयति । सुतवा, भिक्खवे, अरियसावको सुखम्पि वेदनं वेदयति, दुक्खम्पि वेदनं वेदयति, अदुक्खमसुखम्पि वेदनं वेदयति । तत्र, भिक्खवे, को विसेसो को अधिप्पयासो [अधिप्पायो (सी० क०), अधिप्पायसो (स्या० कं०), अधिप्पायोसो (पी०)] किं नानाकरणं सुतवतो अरियसावकस्स अस्सुतवता पुथुज्जनेना’”ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... अस्सुतवा । भिक्खवे, पुथुज्जनो दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो समानो सोचति किलमति परिदेवति उरत्ताळिं कन्दति सम्मोहं आपज्जति । सो द्वे वेदना वेदयति — कायिकञ्च, चेतसिकञ्च । सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसं सल्लेन विज्झेय्य [सल्लेन अनुविज्झेय्युं (सी० स्या० कं० पी०)] । तमेनं दुतियेन सल्लेन अनुवेधं विज्झेय्य [सल्लेन अनुविज्झेय्युं (सी०), सल्लेन अनुवेधं विज्झेय्युं (स्या० कं०), सल्लेन विज्झेय्युं (पी०)] । एवज्झि सो, भिक्खवे, पुरिसो द्विसल्लेन वेदनं वेदयति । एवमेव खो, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो समानो सोचति किलमति

परिदेवति उरत्ताळिं कन्दति सम्मोहं आपज्जति । सो द्वे वेदना वेदयति — कायिकञ्च, चेतसिकञ्च । तस्सायेव खो पन दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो समानो पटिघवा होति । तमेनं दुक्खाय वेदनाय पटिघवन्तं, यो दुक्खाय वेदनाय पटिघानुसयो, सो अनुसेति । सो दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो समानो कामसुखं अभिनन्दति । तं किस्स हेतु? न हि सो, भिक्खवे, पजानाति अस्सुतवा पुथुज्जनो अज्जत्र कामसुखा दुक्खाय वेदनाय निस्सरणं, तस्स कामसुखञ्च अभिनन्दतो, यो सुखाय वेदनाय रागानुसयो, सो अनुसेति । सो तासं वेदनानं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं नप्पजानाति । तस्स तासं वेदनानं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं अप्पजानतो, यो अदुक्खमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयो, सो अनुसेति । सो सुखञ्चे वेदनं वेदयति, सज्जुत्तो नं वेदयति । दुक्खञ्चे वेदनं वेदयति, सज्जुत्तो नं वेदयति । अदुक्खमसुखञ्चे वेदनं वेदयति, सज्जुत्तो नं वेदयति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, ‘अस्सुतवा पुथुज्जनो सज्जुत्तो जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, सज्जुत्तो दुक्खस्मा’ति वदामि ।

“सुतवा च खो, भिक्खवे, अरियसावको दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो समानो न सोचति, न किलमति, न परिदेवति, न उरत्ताळिं कन्दति, न सम्मोहं आपज्जति । सो एकं वेदनं वेदयति — कायिकं, न चेतसिकं ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसं सल्लेन विज्झेय्य । तमेनं दुतियेन सल्लेन अनुवेधं न विज्झेय्य । एवहिं सो, भिक्खवे, पुरिसो एकसल्लेन वेदनं वेदयति । एवमेव खो, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो समानो न सोचति, न किलमति, न परिदेवति, न उरत्ताळिं कन्दति, न सम्मोहं आपज्जति । सो एकं वेदनं वेदयति — कायिकं, न चेतसिकं । तस्सायेव खो पन दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो समानो पटिघवा न होति । तमेनं दुक्खाय वेदनाय अप्पटिघवन्तं, यो दुक्खाय वेदनाय पटिघानुसयो, सो नानुसेति । सो दुक्खाय वेदनाय फुट्ठो समानो कामसुखं नाभिनन्दति । तं किस्स हेतु? पजानाति हि सो, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अज्जत्र कामसुखा दुक्खाय वेदनाय निस्सरणं । तस्स कामसुखं नाभिनन्दतो यो सुखाय वेदनाय रागानुसयो, सो नानुसेति । सो तासं वेदनानं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवं च निस्सरणञ्च यथाभूतं पजानाति । तस्स तासं वेदनानं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं पजानतो, यो अदुक्खमसुखाय वेदनाय अविज्जानुसयो, सो नानुसेति । सो सुखञ्चे वेदनं वेदयति, विसज्जुत्तो नं वेदयति । दुक्खञ्चे वेदनं वेदयति, विसज्जुत्तो नं वेदयति । अदुक्खमसुखञ्चे वेदनं वेदयति, विसज्जुत्तो नं वेदयति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, ‘सुतवा अरियसावको विसज्जुत्तो जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, विसज्जुत्तो दुक्खस्मा’ति वदामि । अयं खो, भिक्खवे, विसेसो, अयं अधिप्पयासो, इदं नानाकरणं सुतवतो अरियसावकस्स अस्सुतवता पुथुज्जनेना’ति ।

“न वेदनं वेदयति सपज्जो,
सुखम्पि दुक्खम्पि बहुस्सुतोपि ।
अयञ्च धीरस्स पुथुज्जनेन,
महा [अयं (स्या० कं० क०)] विसेसो कुसलस्स होति ॥

“सङ्घातधम्मस्स बहुस्सुतस्स,
विपस्सतो [सम्पस्सतो (सी० पी०)] लोकमिमं परञ्च ।
इट्ठस्स धम्मा न मथेन्ति चित्तं,

अनिद्वुतो नो पटिघातमेति ॥

“तस्सानुरोधा अथवा विरोधा,
विधूपिता अत्थगता न सन्ति ।
पदञ्च जत्वा विरजं असोकं,
सम्मा पजानाति भवस्स पारगू”ति ॥ छट्ठं ।

७. पठमगेलज्जसुत्तं

२५५. एकं समयं भगवा वेसालियं विहरति महावने कूटागारसालायं । अथ खो भगवा सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येन गिलानसाला तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा पज्जत्ते आसने निसीदि । निसज्ज खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि —

“सतो, भिक्खवे, भिक्खु सम्पजानो कालं आगमेय्य । अयं वो अम्हाकं अनुसासनी ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु सतो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा, विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं; वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति...पे०... चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति...पे०... धम्मेषु धम्मनुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा, विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु सतो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु सम्पजानो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु अभिक्कन्ते पटिक्कन्ते सम्पजानकारी होति, आलोकिते विलोकिते सम्पजानकारी होति, समिज्जिते पसारिते सम्पजानकारी होति, सङ्घाटिपत्तचीवरधारणे सम्पजानकारी होति, असिते पीते खायिते सायिते सम्पजानकारी होति, उच्चारपस्सावक्कम्मे सम्पजानकारी होति, गते ठिते निसिन्ने सुत्ते जागरिते भासिते तुण्हीभावे सम्पजानकारी होति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु सम्पजानकारी होति । सतो, भिक्खवे, भिक्खु सम्पजानो कालं आगमेय्य । अयं वो अम्हाकं अनुसासनी ।

“तस्स चे, भिक्खवे, भिक्खुनो एवं सतस्स सम्पजानस्स अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो उप्पज्जति सुखा वेदना, सो एवं पजानाति — ‘उप्पन्ना खो म्यायं सुखा वेदना । सा च खो पटिच्च, नो अप्पटिच्च । किं पटिच्च? इममेव कायं पटिच्च । अयं खो पन कायो अनिच्चो सङ्घत्तो पटिच्चसमुप्पन्नो । अनिच्चं खो पन सङ्घत्तं पटिच्चसमुप्पन्नं कायं पटिच्च उप्पन्ना सुखा वेदना कुतो निच्चा भविस्सती’ति! सो काये च सुखाय च वेदनाय अनिच्चानुपस्सी विहरति, वयानुपस्सी विहरति, विरागानुपस्सी विहरति, निरोधानुपस्सी विहरति, पटिनिस्सग्गानुपस्सी विहरति । तस्स काये च सुखाय च वेदनाय अनिच्चानुपस्सिनो विहरतो, वयानुपस्सिनो विहरतो, विरागानुपस्सिनो विहरतो, निरोधानुपस्सिनो विहरतो, पटिनिस्सग्गानुपस्सिनो विहरतो, यो काये च सुखाय च वेदनाय रागानुसयो, सो पहीयति ।

“तस्स चे, भिक्खवे, भिक्खुनो एवं सतस्स सम्पजानस्स अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो उप्पज्जति दुक्खा वेदना । सो एवं पजानाति — ‘उप्पन्ना खो म्यायं दुक्खा वेदना । सा च खो पटिच्च, नो अप्पटिच्च । किं पटिच्च? इममेव कायं पटिच्च । अयं खो पन कायो अनिच्चो सङ्घत्तो पटिच्चसमुप्पन्नो । अनिच्चं खो पन सङ्घत्तं पटिच्चसमुप्पन्नं कायं पटिच्च उप्पन्ना दुक्खा वेदना कुतो निच्चा भविस्सती’ति! सो काये च दुक्खाय वेदनाय अनिच्चानुपस्सी विहरति, वयानुपस्सी विहरति, विरागानुपस्सी विहरति, निरोधानुपस्सी विहरति, पटिनिस्सग्गानुपस्सी विहरति । तस्स काये च दुक्खाय च वेदनाय अनिच्चानुपस्सिनो विहरतो...पे०... पटिनिस्सग्गानुपस्सिनो विहरतो, यो काये च दुक्खाय च वेदनाय

पटिघानुसयो, सो पहीयति ।

“तस्स चे, भिक्खवे, भिक्खुनो एवं सतस्स सम्पजानस्स अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो उप्पज्जति अदुक्खमसुखा वेदना, सो एवं पजानाति — ‘उप्पन्ना खो म्यायं अदुक्खमसुखा वेदना । सा च खो पटिच्च, नो अप्पटिच्च । किं पटिच्च? इममेव कायं पटिच्च । अयं खो पन कायो अनिच्चो सङ्खतो पटिच्चसमुप्पन्नो । अनिच्चं खो पन सङ्खतं पटिच्चसमुप्पन्नं कायं पटिच्च उप्पन्ना अदुक्खमसुखा वेदना कुतो निच्चा भविस्सती’ति! सो काये च अदुक्खमसुखाय च वेदनाय अनिच्चानुपस्सी विहरति, वयानुपस्सी विहरति, विरागानुपस्सी विहरति, निरोधानुपस्सी विहरति, पटिनिस्सगानुपस्सी विहरति । तस्स काये च अदुक्खमसुखाय च वेदनाय अनिच्चानुपस्सिनो विहरतो... पे०... पटिनिस्सगानुपस्सिनो विहरतो, यो काये च अदुक्खमसुखाय च वेदनाय अविज्जानुसयो, सो पहीयति ।

“सो सुखञ्चे वेदनं वेदयति, सा अनिच्चाति पजानाति, अनज्झोसिताति पजानाति, अनभिनन्दिताति पजानाति; दुक्खञ्चे वेदनं वेदयति, सा अनिच्चाति पजानाति, अनज्झोसिताति पजानाति, अनभिनन्दिताति पजानाति; अदुक्खमसुखञ्चे वेदनं वेदयति, सा अनिच्चाति पजानाति, अनज्झोसिताति पजानाति, अनभिनन्दिताति पजानाति । सो सुखञ्चे वेदनं वेदयति, विसञ्जुत्तो नं वेदयति; दुक्खञ्चे वेदनं वेदयति, विसञ्जुत्तो नं वेदयति; अदुक्खमसुखञ्चे वेदनं वेदयति, विसञ्जुत्तो नं वेदयति । सो कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयमानो ‘कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति, जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयमानो ‘जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति । ‘कायस्स भेदा उद्धं जीवितपरियादाना इधेव सब्बवेदयितानि अनभिनन्दितानि सीतीभविस्सन्ती’ति [सीतिभविस्सन्तीति (सी० पी० क०)] पजानाति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, तेलञ्च पटिच्च वट्ठिञ्च पटिच्च तेलप्पदीपो झायेय्य, तस्सेव तेलस्स च वट्ठिया च परियादाना अनाहारो निब्बायेय्य; एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयमानो ‘कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति । जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयमानो ‘जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति । ‘कायस्स भेदा उद्धं जीवितपरियादाना इधेव सब्बवेदयितानि अनभिनन्दितानि सीतीभविस्सन्ती’ति पजानाती’ति । सत्तमं ।

८. दुतियगेलज्जसुत्तं

२५६. एकं समयं भगवा वेसालियं विहरति महावने कूटागारसालायं । अथ खो भगवा सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुड्डितो येन गिलानसाला तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा पज्जत्ते आसने निसीदि । निसज्ज खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि —

“सतो, भिक्खवे, भिक्खु सम्पजानो कालं आगमेय्य । अयं वो अम्हाकं अनुसासनी ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु सतो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा, विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं; वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरति... चित्ते चित्तानुपस्सी विहरति... धम्मसु धम्मनुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा, विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु सतो होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु सम्पजानो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु अभिक्कन्ते पटिक्कन्ते सम्पजानकारी होति... पे०... भासिते तुण्हीभावे सम्पजानकारी होति । एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु सम्पजानो होति । सतो, भिक्खवे, भिक्खु सम्पजानो कालं आगमेय्य । अयं वो अम्हाकं अनुसासनी ।

“तस्स चे, भिक्खवे, भिक्खुनो एवं सतस्स सम्पजानस्स अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो उप्पज्जति सुखा वेदना । सो एवं पजानाति — ‘उप्पन्ना खो म्यायं सुखा वेदना; सा च खो पटिच्च, नो अप्पटिच्च । किं पटिच्च? इममेव फस्सं पटिच्च । अयं खो पन फस्सो अनिच्चो सङ्गुतो पटिच्चसमुप्पन्नो । अनिच्चं खो पन सङ्गुतं पटिच्चसमुप्पन्नं फस्सं पटिच्च उप्पन्ना सुखा वेदना कुतो निच्चा भविस्सती’ति! सो फस्से च सुखाय च वेदनाय अनिच्चानुपस्सी विहरति, वयानुपस्सी विहरति, विरागानुपस्सी विहरति, निरोधानुपस्सी विहरति, पटिनिस्सग्गानुपस्सी विहरति । तस्स फस्से च सुखाय च वेदनाय अनिच्चानुपस्सिनो विहरतो, वयानुपस्सिनो विहरतो, विरागानुपस्सिनो विहरतो, निरोधानुपस्सिनो विहरतो, पटिनिस्सग्गानुपस्सिनो विहरतो यो फस्से च सुखाय च वेदनाय रागानुसयो, सो पहीयति ।

“तस्स चे, भिक्खवे, भिक्खुनो एवं सतस्स...पे०... विहरतो उप्पज्जति दुक्खा वेदना...पे०... उप्पज्जति अदुक्खमसुखा वेदना । सो एवं पजानाति — ‘उप्पन्ना खो म्यायं अदुक्खमसुखा वेदना; सा च खो पटिच्च, नो अप्पटिच्च । किं पटिच्च? इममेव फस्सं पटिच्च...पे०... कायस्स भेदा उद्धं जीवितपरियादाना इधेव सब्बवेदयितानि अनभिनन्दितानि सीतीभविस्सन्ती’ति पजानाति’ ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, तेलञ्च पटिच्च वट्टिञ्च पटिच्च तेलप्पदीपो झायेय्य, तस्सेव तेलस्स च वट्टिया च परियादाना अनाहारो निब्बायेय्य; एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयमानो ‘कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति । जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयमानो ‘जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति । ‘कायस्स भेदा उद्धं जीवितपरियादाना इधेव सब्बवेदयितानि अनभिनन्दितानि सीतीभविस्सन्ती’ति पजानाती’ति । अट्ठमं ।

९. अनिच्चसुत्तं

२५७. “तिस्सो इमा, भिक्खवे, वेदना अनिच्चा सङ्गुता पटिच्चसमुप्पन्ना खयधम्मा वयधम्मा विरागधम्मा निरोधधम्मा । कतमा तिस्सो? सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना — इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो वेदना अनिच्चा सङ्गुता पटिच्चसमुप्पन्ना खयधम्मा वयधम्मा विरागधम्मा निरोधधम्मा’ति । नवमं ।

१०. फस्समूलकसुत्तं

२५८. “तिस्सो इमा, भिक्खवे, वेदना फस्सजा फस्समूलका फस्सनिदाना फस्सपच्चया । कतमा तिस्सो? सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना । सुखवेदनियं, भिक्खवे, फस्सं पटिच्च उप्पज्जति सुखा वेदना । तस्सेव सुखवेदनियस्स फस्सस्स निरोधा, यं तज्जं वेदयितं सुखवेदनियं फस्सं पटिच्च उप्पन्ना सुखा वेदना, सा निरुज्झति, सा वूपसम्मति । दुक्खवेदनियं, भिक्खवे, फस्सं पटिच्च उप्पज्जति दुक्खा वेदना । तस्सेव दुक्खवेदनियस्स फस्सस्स निरोधा, यं तज्जं वेदयितं दुक्खवेदनियं फस्सं पटिच्च उप्पन्ना दुक्खा वेदना, सा निरुज्झति, सा वूपसम्मति । अदुक्खमसुखवेदनियं, भिक्खवे, फस्सं पटिच्च उप्पज्जति अदुक्खमसुखा वेदना । तस्सेव अदुक्खमसुखवेदनियस्स फस्सस्स निरोधा, यं तज्जं वेदयितं अदुक्खमसुखवेदनियं फस्सं पटिच्च उप्पन्ना अदुक्खमसुखा वेदना, सा निरुज्झति, सा वूपसम्मति । सेय्यथापि, भिक्खवे, द्विन्नं कट्ठानं सङ्गट्ठनसमोधाना [सङ्गुता तस्स समोधाना (स्या० कं०) सङ्गुता तस्स समोधाना (कं०) सं० नि० २.६२ पस्सितब्बं] उस्मा जायति, तेजो अभिनिब्बत्तति । तेसंयेव कट्ठानं नानाभावा विनिक्खेपा, या तज्जा उस्मा, सा निरुज्झति, सा वूपसम्मति । एवमेव खो, भिक्खवे, इमा तिस्सो वेदना फस्सजा फस्समूलका फस्सनिदाना फस्सपच्चया । तज्जं फस्सं पटिच्च तज्जा वेदना उप्पज्जन्ति । तज्जस्स फस्सस्स निरोधा तज्जा वेदना निरुज्झन्ती’ति । दसमं ।

सगाथावगो पठमो ।

तस्सुद्धानं —

समाधि सुखं पहानेन, पातालं दट्टब्बेन च ।
सल्लेन चेव गेलज्जा, अनिच्च फस्समूलकाति ॥

२. रहोगतवगो

१. रहोगतसुत्तं

२५९. अथ खो अज्जतरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “इध मय्हं, भन्ते, रहोगतस्स पटिसल्लीनस्स एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि — ‘तिस्सो वेदना वुत्ता भगवता । सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना — इमा तिस्सो वेदना वुत्ता भगवता । वुत्तं खो पनेतं भगवता — ‘यं किञ्चि वेदयितं तं दुक्खस्मि’न्ति । किं नु खो एतं भगवता सन्धाय भासितं — ‘यं किञ्चि वेदयितं तं दुक्खस्मि’”न्ति?

“साधु साधु, भिक्खु! तिस्सो इमा, भिक्खु, वेदना वुत्ता मया । सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना — इमा तिस्सो वेदना वुत्ता मया । वुत्तं खो पनेतं, भिक्खु, मया — ‘यं किञ्चि वेदयितं, तं दुक्खस्मि’न्ति । तं खो पनेतं, भिक्खु, मया सङ्खारानयेव अनिच्चतं सन्धाय भासितं — ‘यं किञ्चि वेदयितं तं दुक्खस्मि’न्ति । तं खो पनेतं, भिक्खु, मया सङ्खारानयेव खयधम्मतं...पे०... वयधम्मतं...पे०... विरागधम्मतं ...पे०... निरोधधम्मतं...पे०... विपरिणामधम्मतं सन्धाय भासितं — ‘यं किञ्चि वेदयितं तं दुक्खस्मि’न्ति । अथ खो पन, भिक्खु, मया अनुपुब्बसङ्खारानं निरोधो अक्खातो । पठमं ज्ञानं समापन्नस्स वाचा निरुद्धा होति । दुतियं ज्ञानं समापन्नस्स वितक्कविचारा निरुद्धा होन्ति । ततियं ज्ञानं समापन्नस्स पीति निरुद्धा होति । चतुत्थं ज्ञानं समापन्नस्स अस्सासपस्सासा निरुद्धा होन्ति । आकासानज्जायतनं समापन्नस्स रूपसज्जा निरुद्धा होति । विज्जाणज्जायतनं समापन्नस्स आकासानज्जायतनसज्जा निरुद्धा होति । आकिञ्चज्जायतनं समापन्नस्स विज्जाणज्जायतनसज्जा निरुद्धा होति । नेवसज्जानासज्जायतनं समापन्नस्स आकिञ्चज्जायतनसज्जा निरुद्धा होति । सज्जावेदयितनिरोधं समापन्नस्स सज्जा च वेदना च निरुद्धा होन्ति । खीणासवस्स भिक्खुनो रागो निरुद्धो होति, दोसो निरुद्धो होति, मोहो निरुद्धो होति । अथ खो, भिक्खु, मया अनुपुब्बसङ्खारानं वूपसमो अक्खातो । पठमं ज्ञानं समापन्नस्स वाचा वूपसन्ता होति । दुतियं ज्ञानं समापन्नस्स वितक्कविचारा वूपसन्ता होन्ति...पे०... सज्जावेदयितनिरोधं समापन्नस्स सज्जा च वेदना च वूपसन्ता होन्ति । खीणासवस्स भिक्खुनो रागो वूपसन्तो होति, दोसो वूपसन्तो होति, मोहो वूपसन्तो होति । छयिमा, भिक्खु, पस्सद्ध्यो । पठमं ज्ञानं समापन्नस्स वाचा पटिप्पस्सद्धा होति । दुतियं ज्ञानं समापन्नस्स वितक्कविचारा पटिप्पस्सद्धा होन्ति । ततियं ज्ञानं समापन्नस्स पीति पटिप्पस्सद्धा होति । चतुत्थं ज्ञानं समापन्नस्स अस्सासपस्सासा पटिप्पस्सद्धा होन्ति । सज्जावेदयितनिरोधं समापन्नस्स सज्जा च वेदना च पटिप्पस्सद्धा होन्ति । खीणासवस्स भिक्खुनो रागो पटिप्पस्सद्धो होति, दोसो पटिप्पस्सद्धो होति, मोहो पटिप्पस्सद्धो होती”ति । पठमं ।

२. पठमआकाससुत्तं

२६०. “सेय्यथापि, भिक्खवे, आकासे विविधा वाता वायन्ति । पुरत्थिमापि वाता वायन्ति, पच्छिमापि वाता वायन्ति,

उत्तरापि वाता वायन्ति, दक्खिणापि वाता वायन्ति, सरजापि वाता वायन्ति, अरजापि वाता वायन्ति, सीतापि वाता वायन्ति, उण्हापि वाता वायन्ति, परित्तापि वाता वायन्ति, अधिमत्तापि वाता वायन्ति । एवमेव खो, भिक्खवे, इमस्मिं कायस्मिं विविधा वेदना उप्पज्जन्ति, सुखापि वेदना उप्पज्जति, दुक्खापि वेदना उप्पज्जति, अदुक्खमसुखापि वेदना उप्पज्जती”ति ।

“यथापि वाता आकासे, वायन्ति विविधा पुथू ।
पुरत्थिमा पच्छिमा चापि, उत्तरा अथ दक्खिणा ॥

“सरजा अरजा चपि, सीता उण्हा च एकदा ।
अधिमत्ता परित्ता च, पुथू वायन्ति मालुता ॥

“तथेविमस्मिं कायस्मिं, समुप्पज्जन्ति वेदना ।
सुखदुक्खसमुप्पत्ति, अदुक्खमसुखा च या ॥

“यतो च भिक्खु आतापी, सम्पज्जं न रिज्जति [सम्पजानो निरूपधि (क०)] ।
ततो सो वेदना सब्बा, परिजानाति पण्डितो ॥

“सो वेदना परिज्जाय, दिट्ठे धम्मे अनासवो ।
कायस्स भेदा धम्मट्ठो, सङ्ख्यं नोपेति वेदगू”ति ॥ दुतियं ।

३. दुतियआकाससुत्तं

२६१. “सेय्यथापि, भिक्खवे, आकासे विविधा वाता वायन्ति । पुरत्थिमापि वाता वायन्ति...पे०... अधिमत्तापि वाता वायन्ति । एवमेव खो, भिक्खवे, इमस्मिं कायस्मिं विविधा वेदना उप्पज्जन्ति, सुखापि वेदना उप्पज्जति, दुक्खापि वेदना उप्पज्जति, अदुक्खमसुखापि वेदना उप्पज्जती”ति । ततियं ।

४. अगारसुत्तं

२६२. “सेय्यथापि, भिक्खवे, आगन्तुकागारं । तत्थ पुरत्थिमायपि दिसाय आगन्त्वा वासं कप्पेन्ति, पच्छिमायपि दिसाय आगन्त्वा वासं कप्पेन्ति, उत्तरायपि दिसाय आगन्त्वा वासं कप्पेन्ति, दक्खिणायपि दिसाय आगन्त्वा वासं कप्पेन्ति । खत्तियापि आगन्त्वा वासं कप्पेन्ति, ब्राह्मणापि आगन्त्वा वासं कप्पेन्ति, वेस्सापि आगन्त्वा वासं कप्पेन्ति, सुद्धापि आगन्त्वा वासं कप्पेन्ति । एवमेव खो, भिक्खवे, इमस्मिं कायस्मिं विविधा वेदना उप्पज्जन्ति । सुखापि वेदना उप्पज्जति, दुक्खापि वेदना उप्पज्जति, अदुक्खमसुखापि वेदना उप्पज्जति । सामिसापि सुखा वेदना उप्पज्जति, सामिसापि दुक्खा वेदना उप्पज्जति, सामिसापि अदुक्खमसुखा वेदना उप्पज्जति । निरामिसापि सुखा वेदना उप्पज्जति, निरामिसापि दुक्खा वेदना उप्पज्जति, निरामिसापि अदुक्खमसुखा वेदना उप्पज्जती”ति । चतुत्थं ।

५. पठमआनन्दसुत्तं

२६३. अथ खो आयस्मा आनन्दो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा एकमन्तं निसीदि, एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “कतमा नु खो, भन्ते, वेदना, कतमो वेदनासमुदयो, कतमो वेदनानिरोधो, कतमा वेदनानिरोधगामिनी पटिपदा? को वेदनाय अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणन्ति? तिस्सो इमा, आनन्द, वेदना — सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना — इमा वुच्चन्ति, आनन्द, वेदना । फस्ससमुदया वेदनासमुदयो; फस्सनिरुद्धा वेदनानिरोधो । अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो वेदनानिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि । यं वेदनं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं वेदनाय अस्सादो । या वेदना अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा, अयं वेदनाय आदीनवो । यो वेदनाय छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, इदं वेदनाय निस्सरणं । अथ खो पनानन्द, मया अनुपुब्बसङ्खारानं निरोधो अक्खातो । पठमं ज्ञानं समापन्नस्स वाचा निरुद्धा होति...पे०... सज्जावेदयितनिरोधं समापन्नस्स सज्जा च वेदना च निरुद्धा होन्ति । खीणासवस्स भिक्खुनो रागो निरुद्धो होति, दोसो निरुद्धो होति, मोहो निरुद्धो होति । अथ खो पनानन्द, मया अनुपुब्बसङ्खारानं वूपसमो अक्खातो । पठमं ज्ञानं समापन्नस्स वाचा वूपसन्ता होति...पे०... सज्जावेदयितनिरोधं समापन्नस्स सज्जा च वेदना च वूपसन्ता होन्ति । खीणासवस्स भिक्खुनो रागो वूपसन्तो होति, दोसो वूपसन्तो होति, मोहो वूपसन्तो होति । अथ खो पनानन्द, मया अनुपुब्बसङ्खारानं पटिप्पस्सद्धि अक्खाता । पठमं ज्ञानं समापन्नस्स वाचा पटिप्पस्सद्धा होति...पे०... आकासानज्जायतनं समापन्नस्स रूपसज्जा पटिप्पस्सद्धा होति । विज्जाणज्जायतनं समापन्नस्स आकासानज्जायतनसज्जा पटिप्पस्सद्धा होति । आकिञ्चज्जायतनं समापन्नस्स विज्जाणज्जायतनसज्जा पटिप्पस्सद्धा होति । नेवसज्जानासज्जायतनं समापन्नस्स आकिञ्चज्जायतनसज्जा पटिप्पस्सद्धा होति । सज्जावेदयितनिरोधं समापन्नस्स सज्जा च वेदना च पटिप्पस्सद्धा होन्ति । खीणासवस्स भिक्खुनो रागो पटिप्पस्सद्धो होति, दोसो पटिप्पस्सद्धो होति, मोहो पटिप्पस्सद्धो होती”ति । पञ्चमं ।

६. दुतियआनन्दसुत्तं

२६४. अथ खो आयस्मा आनन्दो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं आनन्दं भगवा एतदवोच — “कतमा नु खो, आनन्द, वेदना, कतमो वेदनासमुदयो, कतमो वेदनानिरोधो, कतमा वेदनानिरोधगामिनी पटिपदा? को वेदनाय अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणन्ति? “भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा भगवन्नेत्तिका भगवम्पटिसरणा । साधु, भन्ते, भगवन्तज्जेव पटिभातु एतस्स भासितस्स अत्थो । भगवतो सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती”ति । “तेन हि, आनन्द, सुणोहि, साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा आनन्दो भगवतो पच्चस्सोसि । भगवा एतदवोच — “तिस्सो इमा, आनन्द, वेदना — सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना — इमा वुच्चन्ति, आनन्द, वेदना...पे०... फस्ससमुदया...पे०... खीणासवस्स भिक्खुनो रागो पटिप्पस्सद्धो होति, दोसो पटिप्पस्सद्धो होति, मोहो पटिप्पस्सद्धो होती”ति । छट्ठं ।

७. पठमसम्बहुलसुत्तं

२६५. अथ खो सम्बहुला भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं — “कतमा नु खो, भन्ते, वेदना, कतमो वेदनासमुदयो, कतमो वेदनानिरोधो, कतमा वेदनानिरोधगामिनी पटिपदा? को वेदनाय अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणन्ति? “तिस्सो इमा, भिक्खवे, वेदना — सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना — इमा वुच्चन्ति, भिक्खवे, वेदना । फस्ससमुदया वेदनासमुदयो; फस्सनिरुद्धा वेदनानिरोधो । अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो वेदनानिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि । यं वेदनं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं वेदनाय अस्सादो । या वेदना

अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा, अयं वेदनाय आदीनवो । यो वेदनाय छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, इदं वेदनाय निस्सरणं ।

“अथ खो पन, भिक्खवे, मया अनुपुब्बसङ्खारानं निरोधो अक्खातो । पठमं ज्ञानं समापन्नस्स वाचा निरुद्धा होति... पे०... खीणासवस्स भिक्खुनो रागो निरुद्धो होति, दोसो निरुद्धो होति, मोहो निरुद्धो होति । अथ खो पन, भिक्खवे, मया अनुपुब्बसङ्खारानं वूपसमो अक्खातो । पठमं ज्ञानं समापन्नस्स वाचा वूपसन्ता होति... पे०... खीणासवस्स भिक्खुनो रागो वूपसन्तो होति, दोसो वूपसन्तो होति, मोहो वूपसन्तो होति । छयिमा, भिक्खवे, पस्सद्वियो । पठमं ज्ञानं समापन्नस्स वाचा पटिप्पस्सद्धा होति । दुतियं ज्ञानं समापन्नस्स वितक्कविचारा पटिप्पस्सद्धा होन्ति । ततियं ज्ञानं समापन्नस्स पीति पटिप्पस्सद्धा होति । चतुत्थं ज्ञानं समापन्नस्स अस्सासपस्सासा पटिप्पस्सद्धा होन्ति । सज्जावेदयितनिरोधं समापन्नस्स सज्जा च वेदना च पटिप्पस्सद्धा होन्ति । खीणासवस्स भिक्खुनो रागो पटिप्पस्सद्धो होति, दोसो पटिप्पस्सद्धो होति, मोहो पटिप्पस्सद्धो होती”ति । सत्तमं ।

८. दुतियसम्बुलसुत्तं

२६६. अथ खो सम्बुल्ला भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु... पे०... एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवा एतदवोच — “कतमा नु खो, भिक्खवे, वेदना, कतमो वेदनासमुदयो, कतमो वेदनानिरोधो, कतमा वेदनानिरोधगामिनी पटिपदा? को वेदनाय अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं”न्ति? “भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा... पे०...” “तिस्सो इमा, भिक्खवे, वेदना — सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना — इमा वुच्चन्ति, भिक्खवे, वेदना... पे०... फस्ससमुदया... पे०... । (यथा पुरिमसुत्तन्ते, तथा वित्थारेतब्बो ।) अट्ठमं ।

९. पञ्चकङ्गसुत्तं

२६७. अथ खो पञ्चकङ्गो थपति येनायस्मा उदायी तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं उदायिं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो पञ्चकङ्गो थपति आयस्मन्तं उदायिं एतदवोच — “कति नु खो, भन्ते उदायि, वेदना वुत्ता भगवता”ति? “तिस्सो खो, थपति, वेदना वुत्ता भगवता । सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना — इमा खो, थपति, तिस्सो वेदना वुत्ता भगवता”ति । एवं वुत्ते, पञ्चकङ्गो थपति आयस्मन्तं उदायिं एतदवोच — “न खो, भन्ते उदायि, तिस्सो वेदना वुत्ता भगवता । द्वे वेदना वुत्ता भगवता — सुखा वेदना, दुक्खा वेदना । यायं, भन्ते, अदुक्खमसुखा वेदना, सन्तस्मिं एसा पणीते सुखे वुत्ता भगवता”ति । दुतियम्पि खो आयस्मा उदायी पञ्चकङ्गं थपति एतदवोच — “न खो, थपति, द्वे वेदना वुत्ता भगवता । तिस्सो वेदना वुत्ता भगवता । सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना — इमा तिस्सो वेदना वुत्ता भगवता”ति । दुतियम्पि खो पञ्चकङ्गो थपति आयस्मन्तं उदायिं एतदवोच — “न खो, भन्ते उदायि, तिस्सो वेदना वुत्ता भगवता । द्वे वेदना वुत्ता भगवता — सुखा वेदना, दुक्खा वेदना । यायं, भन्ते, अदुक्खमसुखा वेदना, सन्तस्मिं एसा पणीते सुखे वुत्ता भगवता”ति । ततियम्पि खो आयस्मा उदायी पञ्चकङ्गं थपति एतदवोच — “न खो, थपति, द्वे वेदना वुत्ता भगवता । तिस्सो वेदना वुत्ता भगवता । सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना — इमा तिस्सो वेदना वुत्ता भगवता”ति । ततियम्पि खो पञ्चकङ्गो थपति आयस्मन्तं उदायिं एतदवोच — “न खो, भन्ते उदायि, तिस्सो वेदना वुत्ता भगवता । द्वे वेदना वुत्ता भगवता — सुखा वेदना, दुक्खा वेदना । यायं, भन्ते, अदुक्खमसुखा वेदना, सन्तस्मिं एसा पणीते सुखे वुत्ता भगवता”ति । नेव सक्खि आयस्मा उदायी पञ्चकङ्गं थपति सज्जापेतुं, न पनासक्खि पञ्चकङ्गो थपति आयस्मन्तं उदायिं सज्जापेतुं । अस्सोसि खो आयस्मा आनन्दो

आयस्मतो उदायिस्स पञ्चकङ्गेन थपतिना सद्धिं इमं कथासल्लापं ।

अथ खो आयस्मा आनन्दो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो यावतको आयस्मतो उदायिस्स पञ्चकङ्गेन थपतिना सद्धिं अहोसि कथासल्लापो तं सब्बं भगवतो आरोचेसि ।

“सन्तमेव, आनन्द, परियायं पञ्चकङ्गे थपति उदायिस्स भिक्खुनो नाब्भनुमोदि; सन्तञ्च पनानन्द, परियायं उदायी भिक्खु पञ्चकङ्गस्स थपतिनो नाब्भनुमोदि । द्वेपि मया, आनन्द, वेदना वुत्ता परियायेन । तिस्सोपि मया वेदना वुत्ता परियायेन । पञ्चपि मया वेदना वुत्ता परियायेन । छपि मया वेदना वुत्ता परियायेन । अट्टारसापि मया वेदना वुत्ता परियायेन । छत्तिंसापि मया वेदना वुत्ता परियायेन । अट्टसतम्पि मया वेदना वुत्ता परियायेन । एवं परियायदेसितो खो, आनन्द, मया धम्मो । एवं परियायदेसिते खो, आनन्द, मया धम्मे ये अञ्जमञ्जस्स सुभासितं सुलपितं, न समनुमञ्जिस्सन्ति, न समनुजानिस्सन्ति, न समनुमोदिस्सन्ति, तेसं एतं पाटिकङ्कं — भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अञ्जमञ्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरिस्सन्तीति [विहरिस्सन्ति (सी० पी० क०)] । एवं परियायदेसितो खो, आनन्द, मया धम्मो । एवं परियायदेसिते खो, आनन्द, मया धम्मे ये अञ्जमञ्जस्स सुभासितं सुलपितं समनुमञ्जिस्सन्ति समनुजानिस्सन्ति समनुमोदिस्सन्ति, तेसं एतं पाटिकङ्कं — समग्गा सम्मोदमाना अविवदमाना खीरोदकीभूता अञ्जमञ्जं पियचक्खूहि सम्पस्सन्ता विहरिस्सन्ती”ति ।

“पञ्चिमे, आनन्द, कामगुणा । कतमे पञ्च? चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया... पे०... कायविज्जेय्या फोट्ठब्बा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । इमे खो, आनन्द, पञ्च कामगुणा । यं खो, आनन्द, इमे पञ्च कामगुणे पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं — इदं वुच्चति कामसुखं । ये खो, आनन्द, एवं वदेय्युं — ‘एतंपरमं सन्तं सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेन्ती’ति — इदं नेसाहं नानुजानामि । तं किस्स हेतु? अत्थानन्द, एतम्हा सुखा अञ्जं सुखं अभिक्कन्ततरञ्च पणीततरञ्च ।

“कतमञ्चानन्द, एतम्हा सुखा अञ्जं सुखं अभिक्कन्ततरञ्च पणीततरञ्च? इधानन्द, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । इदं खो, आनन्द, एतम्हा सुखा अञ्जं सुखं अभिक्कन्ततरञ्च पणीततरञ्च । ये खो, आनन्द, एवं वदेय्युं — ‘एतंपरमं सन्तं सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेन्ती’ति — इदं नेसाहं नानुजानामि । तं किस्स हेतु? अत्थानन्द, एतम्हा सुखा अञ्जं सुखं अभिक्कन्ततरञ्च पणीततरञ्च ।

“कतमञ्चानन्द, एतम्हा सुखा अञ्जं सुखं अभिक्कन्ततरञ्च पणीततरञ्च? इधानन्द, भिक्खु, वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । इदं खो, आनन्द, एतम्हा सुखा अञ्जं सुखं अभिक्कन्ततरञ्च पणीततरञ्च । ये खो, आनन्द, एवं वदेय्युं — ‘एतंपरमं सन्तं सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेन्ती’ति — इदं नेसाहं नानुजानामि । तं किस्स हेतु? अत्थानन्द, एतम्हा सुखा अञ्जं सुखं अभिक्कन्ततरञ्च पणीततरञ्च ।

“कतमञ्चानन्द, एतम्हा सुखा अञ्जं सुखं अभिक्कन्ततरञ्च पणीततरञ्च? इधानन्द, भिक्खु पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति सतो च सम्पज्जानो, सुखञ्च कायेन पटिसंवेदेति, यं तं अरिया आचिक्खन्ति — ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । इदं खो, आनन्द, एतम्हा सुखा अञ्जं सुखं अभिक्कन्ततरञ्च

पणीततरञ्च । ये खो, आनन्द, एवं वदेय्युं — ‘एतंपरमं सन्तं सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेन्ती’ति — इदं नेसाहं नानुजानामि । तं किस्स हेतु? अत्थानन्द, एतम्हा सुखा अञ्जं सुखं अभिक्कन्ततरञ्च पणीततरञ्च ।

“कतमञ्चानन्द, एतम्हा सुखा अञ्जं सुखं अभिक्कन्ततरञ्च पणीततरञ्च? इधानन्द, भिक्खु सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । इदं खो, आनन्द, एतम्हा सुखा अञ्जं सुखं अभिक्कन्ततरञ्च पणीततरञ्च । ये खो, आनन्द, एवं वदेय्युं — ‘एतंपरमं सन्तं सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेन्ती’ति — इदं नेसाहं नानुजानामि । तं किस्स हेतु? अत्थानन्द, एतम्हा सुखा अञ्जं सुखं अभिक्कन्ततरञ्च पणीततरञ्च ।

“कतमञ्चानन्द, एतम्हा सुखा अञ्जं सुखं अभिक्कन्ततरञ्च पणीततरञ्च? इधानन्द, भिक्खु सब्बसो रूपसञ्ज्ञानं समतिक्कमा, पटिघसञ्ज्ञानं अत्थङ्गमा, नानत्तसञ्ज्ञानं अमनसिकारा, ‘अनन्तो आकासो’ति आकासानञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति । इदं खो, आनन्द, एतम्हा सुखा अञ्जं सुखं अभिक्कन्ततरञ्च पणीततरञ्च । ये खो, आनन्द, एवं वदेय्युं — ‘एतंपरमं सन्तं सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेन्ती’ति — इदं नेसाहं नानुजानामि । तं किस्स हेतु? अत्थानन्द, एतम्हा सुखा अञ्जं सुखं अभिक्कन्ततरञ्च पणीततरञ्च ।

“कतमञ्चानन्द, एतम्हा सुखा अञ्जं सुखं अभिक्कन्ततरञ्च पणीततरञ्च? इधानन्द, भिक्खु सब्बसो आकासानञ्चायतनं समतिक्कम्म, ‘अनन्तं विञ्जाण’न्ति विञ्जाणञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति । इदं खो, आनन्द, एतम्हा सुखा अञ्जं सुखं अभिक्कन्ततरञ्च पणीततरञ्च । ये खो, आनन्द, एवं वदेय्युं — ‘एतंपरमं सन्तं सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेन्ती’ति — इदं नेसाहं नानुजानामि । तं किस्स हेतु? अत्थानन्द, एतम्हा सुखा अञ्जं सुखं अभिक्कन्ततरञ्च पणीततरञ्च ।

“कतमञ्चानन्द, एतम्हा सुखा अञ्जं सुखं अभिक्कन्ततरञ्च पणीततरञ्च? इधानन्द, भिक्खु सब्बसो विञ्जाणञ्चायतनं समतिक्कम्म, ‘नत्थि किञ्ची’ति आकिञ्चञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति । इदं खो, आनन्द, एतम्हा सुखा अञ्जं सुखं अभिक्कन्ततरञ्च पणीततरञ्च । ये खो, आनन्द, एवं वदेय्युं — ‘एतंपरमं सन्तं सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेन्ती’ति — इदं नेसाहं नानुजानामि । तं किस्स हेतु? अत्थानन्द, एतम्हा सुखा अञ्जं सुखं अभिक्कन्ततरञ्च पणीततरञ्च ।

“कतमञ्चानन्द, एतम्हा सुखा अञ्जं सुखं अभिक्कन्ततरञ्च पणीततरञ्च? इधानन्द, भिक्खु सब्बसो आकिञ्चञ्चायतनं समतिक्कम्म नेवसञ्ज्ञानासञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति । इदं खो, आनन्द, एतम्हा सुखा अञ्जं सुखं अभिक्कन्ततरञ्च पणीततरञ्च । ये खो, आनन्द, एवं वदेय्युं — ‘एतंपरमं सन्तं सुखं सोमनस्सं पटिसंवेदेन्ती’ति — इदं नेसाहं नानुजानामि । तं किस्स हेतु? अत्थानन्द, एतम्हा सुखा अञ्जं सुखं अभिक्कन्ततरञ्च पणीततरञ्च ।

“कतमञ्चानन्द, एतम्हा सुखा अञ्जं सुखं अभिक्कन्ततरञ्च पणीततरञ्च? इधानन्द, भिक्खु सब्बसो नेवसञ्ज्ञानासञ्चायतनं समतिक्कम्म सञ्जावेदयितनिरोधं उपसम्पज्ज विहरति । इदं खो, आनन्द, एतम्हा सुखा अञ्जं सुखं अभिक्कन्ततरञ्च पणीततरञ्च ।

“ठानं खो पनेतं, आनन्द, विज्जति यं अञ्जतित्थिया परिब्बाजका एवं वदेय्युं — ‘सञ्जावेदयितनिरोधं समणो गोतमो

आह, तच्च सुखस्मिं पञ्जपेति । तयिदं किंसु, तयिदं कथंसूति? एवंवादिनो, आनन्द, अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवमस्सु वचनीया — ‘न खो, आवुसो, भगवा सुखज्जेव वेदनं सन्धाय सुखस्मिं पञ्जपेति । यत्थ यत्थ, आवुसो, सुखं उपलब्धति, यहिं यहिं [यं हियं हि सुखं (सी० पी०)], यहिं यहिं सुखं (स्या० कं० क०) म० नि० २.९१], तं तं तथागतो सुखस्मिं पञ्जपेती’ति । नवमं ।

१०. भिक्खुसुत्तं

२६८. “द्वेपि मया, भिक्खवे, वेदना वुत्ता परियायेन, तिस्सोपि मया वेदना वुत्ता परियायेन, पञ्चपि मया वेदना वुत्ता परियायेन, छपि मया वेदना वुत्ता परियायेन, अट्टारसापि मया वेदना वुत्ता परियायेन, छत्तिंसापि मया वेदना वुत्ता परियायेन, अट्टसतम्पि मया वेदना वुत्ता परियायेन । एवं परियायदेसितो, भिक्खवे, मया धम्मो । एवं परियायदेसिते खो, भिक्खवे, मया धम्मे ये अज्जमज्जस्स सुभासितं सुलपितं न समनुमज्जिस्सन्ति, न समनुजानिस्सन्ति, न समनुमोदिस्सन्ति, तेसं एतं पाटिकङ्खं — भण्डनजाता कलहजाता विवादापन्ना अज्जमज्जं मुखसत्तीहि वितुदन्ता विहरिस्सन्तीति । एवं परियायदेसितो, भिक्खवे, मया धम्मो । एवं परियायदेसिते खो, भिक्खवे, मया धम्मे ये अज्जमज्जस्स सुभासितं सुलपितं समनुमज्जिस्सन्ति समनुजानिस्सन्ति समनुमोदिस्सन्ति, तेसं एतं पाटिकङ्खं — समग्गा सम्मोदमाना अविवदमाना खीरोदकीभूता अज्जमज्जं पियचक्खूहि सम्पस्सन्ता विहरिस्सन्तीति ।

“पञ्चमे, भिक्खवे, कामगुणा...पे०... ठानं खो पनेतं, भिक्खवे, विज्जति यं अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवं वदेय्युं — ‘सज्जावेदयितनिरोधं समणो गोतमो आह, तच्च सुखस्मिं पञ्जपेति । तयिदं किंसु, तयिदं कथंसूति? एवंवादिनो, भिक्खवे, अज्जतित्थिया परिब्बाजका एवमस्सु वचनीया — ‘न खो, आवुसो, भगवा सुखज्जेव वेदनं सन्धाय सुखस्मिं पञ्जपेति । यत्थ यत्थ, आवुसो, सुखं उपलब्धति यहिं यहिं [यं हि यं हि (सी० पी०)], तं तं तथागतो सुखस्मिं पञ्जपेती’ति । दसमं ।

रहोगतवग्गो दुतियो ।

तस्सुद्धानं —

रहोगतं द्वे आकासं, अगारं द्वे च आनन्दा ।

सम्बहुला दुवे वुत्ता, पञ्चकङ्गो च भिक्खुनाति ॥

३. अट्टसतपरियायवग्गो

१. सीवकसुत्तं

२६९. एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । अथ खो मोळियसीवको परिब्बाजको येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवता सङ्घिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो मोळियसीवको परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच — “सन्ति, भो गोतम, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा सब्बं तं पुब्बेकतहेतू’ति । इध [इध पन (स्या० कं० पी० क०)] भवं गोतमो किमाहा’ति?

“पित्तसमुद्धानानिपि खो, सीवक, इधेकच्चाणि वेदयितानि उप्पज्जन्ति । सामम्पि खो एतं, सीवक, वेदितब्बं [एवं वेदितब्बं (स्या० कं० क०)] यथा पित्तसमुद्धानानिपि इधेकच्चाणि वेदयितानि उप्पज्जन्ति; लोकस्सपि खो एतं, सीवक, सच्चसम्मत्तं यथा पित्तसमुद्धानानिपि इधेकच्चाणि वेदयितानि उप्पज्जन्ति । तत्र, सीवक, ये ते समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा सब्बं तं पुब्बेकतहेतू’ति । यच्च सामं जातं तच्च अतिधावन्ति, यच्च लोके सच्चसम्मत्तं तच्च अतिधावन्ति । तस्मा तेसं समणब्राह्मणानं मिच्छाति वदामि ।

“सेम्हसमुद्धानानिपि खो, सीवक...पे०... वातसमुद्धानानिपि खो, सीवक...पे०... सन्निपातिकानिपि खो, सीवक...पे०... उतुपरिणामजानिपि खो, सीवक...पे०... विसमपरिहारजानिपि खो, सीवक...पे०... ओपक्कमिकानिपि खो, सीवक...पे०... कम्मविपाकजानिपि खो, सीवक, इधेकच्चाणि वेदयितानि उप्पज्जन्ति । सामम्पि खो एतं, सीवक, वेदितब्बं । यथा कम्मविपाकजानिपि इधेकच्चाणि वेदयितानि उप्पज्जन्ति; लोकस्सपि खो एतं, सीवक, सच्चसम्मत्तं । यथा कम्मविपाकजानिपि इधेकच्चाणि वेदयितानि उप्पज्जन्ति; तत्र, सीवक, ये ते समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘यं किञ्चायं पुरिसपुग्गलो पटिसंवेदेति सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं वा सब्बं तं पुब्बेकतहेतू’ति । यच्च सामं जातं तच्च अतिधावन्ति यच्च लोके सच्चसम्मत्तं तच्च अतिधावन्ति । तस्मा तेसं समणब्राह्मणानं मिच्छाति वदामीति । एवं वुत्ते, मोळियसीवको परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच — ‘अभिवक्कन्तं, भो गोतम, अभिवक्कन्तं, भो गोतम ...पे०... उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गत’”न्ति ।

“पित्तं सेम्हज्ज वातो च, सन्निपाता उतूनि च ।
विसमं ओपक्कमिकं, कम्मविपाकेन अट्ठमी”ति ॥ पठमं ।

२. अट्ठसतसुत्तं

२७०. “अट्ठसतपरियायं वो, भिक्खवे, धम्मपरियायं देसेस्सामि । तं सुणाथ । कतमो च, भिक्खवे, अट्ठसतपरियायो, धम्मपरियायो? द्वेपि मया, भिक्खवे, वेदना वुत्ता परियायेन; तिस्सोपि मया वेदना वुत्ता परियायेन; पञ्चपि मया वेदना वुत्ता परियायेन; छपि मया वेदना वुत्ता परियायेन; अट्ठारसापि मया वेदना वुत्ता परियायेन; छत्तिंसापि मया वेदना वुत्ता परियायेन; अट्ठसतम्पि मया वेदना वुत्ता परियायेन । “कतमा च, भिक्खवे, द्वे वेदना? कायिका च चेतसिका च — इमा वुच्चन्ति, भिक्खवे, द्वे वेदना । कतमा च, भिक्खवे, तिस्सो वेदना? सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना — इमा वुच्चन्ति, भिक्खवे, तिस्सो वेदना । कतमा च, भिक्खवे, पञ्च वेदना? सुखिन्द्रियं, दुक्खिन्द्रियं, सोमनस्सिन्द्रियं, दोमनस्सिन्द्रियं, उपेक्खिन्द्रियं — इमा वुच्चन्ति, भिक्खवे, पञ्च वेदना । कतमा च, भिक्खवे, छ वेदना? चक्खुसम्फस्सजा वेदना...पे०... मनोसम्फस्सजा वेदना — इमा वुच्चन्ति, भिक्खवे, छ वेदना । कतमा च, भिक्खवे, अट्ठारस वेदना? छ सोमनस्सूपविचारा, छ दोमनस्सूपविचारा, छ उपेक्खूपविचारा — इमा वुच्चन्ति, भिक्खवे, अट्ठारस वेदना । कतमा च, भिक्खवे, छत्तिंस वेदना? छ गेहसितानि [गेहस्सितानि (अट्ठ०)] सोमनस्सानि, छ नेक्खम्मसितानि [नेक्खम्मस्सितानि (अट्ठ०)] सोमनस्सानि, छ गेहसितानि दोमनस्सानि, छ नेक्खम्मसितानि दोमनस्सानि, छ गेहसिता उपेक्खा, छ नेक्खम्मसिता उपेक्खा — इमा वुच्चन्ति, भिक्खवे, छत्तिंस वेदना । कतमज्ज, भिक्खवे, अट्ठसतं वेदना? अतीता छत्तिंस वेदना, अनागता छत्तिंस वेदना, पच्चुप्पन्ना छत्तिंस वेदना — इमा वुच्चन्ति, भिक्खवे, अट्ठसतं वेदना । अयं, भिक्खवे, अट्ठसतपरियायो धम्मपरियायो”ति । दुतियं ।

३. अज्जतरभिक्खुसुत्तं

२७१. अथ खो अज्जतरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “कतमा नु खो, भन्ते, वेदना, कतमो वेदनासमुदयो, कतमा वेदनासमुदयगामिनी पटिपदा? कतमो वेदनानिरोधो, कतमा वेदनानिरोधगामिनी पटिपदा? को वेदनाय अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं”न्ति?

“तिस्सो इमा, भिक्खु, वेदना — सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना । इमा वुच्चन्ति, भिक्खु, वेदना । फस्ससमुदया वेदनासमुदयो । तण्हा वेदनासमुदयगामिनी पटिपदा । फस्सनरोधा वेदनानिरोधो । अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो वेदनानिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि । यं वेदनं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं वेदनाय अस्सादो; या वेदना अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा, अयं वेदनाय आदीनवो; यो वेदनाय छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, इदं वेदनाय निस्सरणं”न्ति । ततियं ।

४. पुब्बसुत्तं

२७२. “पुब्बेव मे, भिक्खवे, सम्बोधा अनभिसम्बुद्धस्स बोधिसत्तस्सेव सतो एतदहोसि — ‘कतमा नु खो वेदना, कतमो वेदनासमुदयो, कतमा वेदनासमुदयगामिनी पटिपदा, कतमो वेदनानिरोधो, कतमा वेदनानिरोधगामिनी पटिपदा? को वेदनाय अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं’न्ति? तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘तिस्सो इमा वेदना — सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना । इमा वुच्चन्ति वेदना । फस्ससमुदया वेदनासमुदयो । तण्हा वेदनासमुदयगामिनी पटिपदा...पे०... यो वेदनाय छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं । इदं वेदनाय निस्सरणं’”न्ति । चतुत्थं ।

५. जाणसुत्तं

२७३. “‘इमा वेदना’ति मे, भिक्खवे, पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु चक्खुं उदपादि, जाणं उदपादि, पज्जा उदपादि, विज्जा उदपादि, आलोको उदपादि । ‘अयं वेदनासमुदयो’ति मे, भिक्खवे, पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु चक्खुं उदपादि...पे०... आलोको उदपादि । ‘अयं वेदनासमुदयगामिनी पटिपदा’ति मे, भिक्खवे, पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु चक्खुं उदपादि...पे०... ‘अयं वेदनानिरोधो’ति मे, भिक्खवे, पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु चक्खुं उदपादि...पे०... ‘अयं वेदनानिरोधगामिनी पटिपदा’ति मे, भिक्खवे, पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु चक्खुं उदपादि...पे०... ‘अयं वेदनाय अस्सादो’ति मे, भिक्खवे, पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु...पे०... ‘अयं वेदनाय आदीनवो’ति मे, भिक्खवे, पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु...पे०... ‘इदं खो निस्सरणं’न्ति मे, भिक्खवे, पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु चक्खुं उदपादि, जाणं उदपादि, पज्जा उदपादि, विज्जा उदपादि, आलोको उदपादी’ति । पञ्चमं ।

६. सम्बहुलभिक्खुसुत्तं

२७४. अथ खो सम्बहुला भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा...पे०... एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं — “कतमा नु खो, भन्ते, वेदना, कतमो वेदनासमुदयो, कतमा वेदनासमुदयगामिनी पटिपदा? कतमो वेदनानिरोधो, कतमा वेदनानिरोधगामिनी पटिपदा? को वेदनाय अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं”न्ति? “तिस्सो इमा, भिक्खवे, वेदना — सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना । इमा वुच्चन्ति, भिक्खवे, वेदना । फस्ससमुदया वेदनासमुदयो । तण्हा वेदनासमुदयगामिनी पटिपदा । फस्सनरोधा...पे०... यो वेदनाय छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं । इदं

वेदनाय निस्सरण”न्ति । छट्ठं ।

७. पठमसमणब्राह्मणसुत्तं

२७५. “तिस्सो इमा, भिक्खवे, वेदना । कतमा तिस्सो? सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना । ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा इमासं तिस्सन्नं वेदनानं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं नप्पजानन्ति । न मे ते, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा समणेसु वा समणसम्मता ब्राह्मणेसु वा ब्राह्मणसम्मता, न च पन ते आयस्मन्तो सामञ्जत्थं वा ब्रह्मञ्जत्थं वा दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ति । ये च खो केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा इमासं तिस्सन्नं वेदनानं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवं च निस्सरणञ्च यथाभूतं पजानन्ति । ते खो मे, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा समणेसु चेव समणसम्मता ब्राह्मणेसु च ब्राह्मणसम्मता । ते च पनायस्मन्तो सामञ्जत्थञ्च ब्रह्मञ्जत्थञ्च, दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ती”ति । सत्तमं ।

८. दुतियसमणब्राह्मणसुत्तं

२७६. “तिस्सो इमा, भिक्खवे, वेदना । कतमा तिस्सो? सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना । ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा इमासं तिस्सन्नं वेदनानं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं नप्पजानन्ति...पे०... पजानन्ति...पे०... सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ती”ति । अट्ठमं ।

९. ततियसमणब्राह्मणसुत्तं

२७७. “ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा वेदनं नप्पजानन्ति, वेदनासमुदयं नप्पजानन्ति, वेदनानिरोधं नप्पजानन्ति, वेदनानिरोधगामिनिं पटिपदं नप्पजानन्ति...पे०... पजानन्ति...पे०... सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ती”ति । नवमं ।

१०. सुद्धिकसुत्तं

२७८. “तिस्सो इमा, भिक्खवे, वेदना । कतमा तिस्सो? सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना — इमा खो, भिक्खवे, तिस्सो वेदना”ति । दसमं ।

११. निरामिससुत्तं

२७९. “अत्थि, भिक्खवे, सामिसा पीति, अत्थि निरामिसा पीति, अत्थि निरामिसा निरामिसतरा पीति; अत्थि सामिसं सुखं, अत्थि निरामिसं सुखं, अत्थि निरामिसा निरामिसतरं सुखं; अत्थि सामिसा उपेक्खा, अत्थि निरामिसा उपेक्खा, अत्थि निरामिसा निरामिसतरा उपेक्खा; अत्थि सामिसो विमोक्खो, अत्थि निरामिसो विमोक्खो, अत्थि निरामिसा निरामिसतरो विमोक्खो । कतमा च, भिक्खवे, सामिसा पीति? पञ्चिमे, भिक्खवे, कामगुणा । कतमे पञ्च? चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया...पे०... कायविज्जेय्या फोड्डब्बा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । इमे खो, भिक्खवे, पञ्च कामगुणा । या खो, भिक्खवे, इमे पञ्च कामगुणे पटिच्च उप्पज्जति पीति, अयं वुच्चति,

भिक्षवे, सामिसा पीति ।

“कतमा च, भिक्षवे, निरामिसा पीति? इध, भिक्षवे, भिक्षु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितककं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । वितककविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितककं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्षवे, निरामिसा पीति ।

“कतमा च, भिक्षवे, निरामिसा निरामिसतरा पीति? या खो, भिक्षवे, खीणासवस्स भिक्षुनो रागा चित्तं विमुत्तं पच्चवेक्खतो, दोसा चित्तं विमुत्तं पच्चवेक्खतो, मोहा चित्तं विमुत्तं पच्चवेक्खतो उप्पज्जति पीति, अयं वुच्चति, भिक्षवे, निरामिसा निरामिसतरा पीति ।

“कतमज्ज, भिक्षवे, सामिसं सुखं? पज्जिमे, भिक्षवे, कामगुणा । कतमे पज्ज? चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया...पे०... कायविज्जेय्या फोट्ठब्बा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । इमे खो, भिक्षवे, पज्ज कामगुणा । यं खो, भिक्षवे, इमे पज्ज कामगुणे पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, इदं वुच्चति, भिक्षवे, सामिसं सुखं ।

“कतमज्ज, भिक्षवे, निरामिसं सुखं? इध, भिक्षवे, भिक्षु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितककं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । वितककविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितककं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति सतो च सम्पज्जानो सुखज्ज कायेन पटिसंवेदेति, यं तं अरिया आचिक्खन्ति — ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । इदं वुच्चति, भिक्षवे, निरामिसं सुखं ।

“कतमज्ज, भिक्षवे, निरामिसा निरामिसतरं सुखं? यं खो, भिक्षवे, खीणासवस्स भिक्षुनो रागा चित्तं विमुत्तं पच्चवेक्खतो, दोसा चित्तं विमुत्तं पच्चवेक्खतो, मोहा चित्तं विमुत्तं पच्चवेक्खतो उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, इदं वुच्चति, भिक्षवे, निरामिसा निरामिसतरं सुखं ।

“कतमा च, भिक्षवे, सामिसा उपेक्खा? पज्जिमे, भिक्षवे, कामगुणा । कतमे पज्ज? चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया...पे०... कायविज्जेय्या फोट्ठब्बा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया । इमे खो, भिक्षवे, पज्ज कामगुणा । या खो, भिक्षवे, इमे पज्ज कामगुणे पटिच्च उप्पज्जति उपेक्खा, अयं वुच्चति, भिक्षवे, सामिसा उपेक्खा ।

“कतमा च, भिक्षवे, निरामिसा उपेक्खा? इध, भिक्षवे, भिक्षु सुखस्स च पहाना, दुक्खस्स च पहाना, पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा, अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भिक्षवे, निरामिसा उपेक्खा ।

“कतमा च, भिक्षवे, निरामिसा निरामिसतरा उपेक्खा? या खो, भिक्षवे, खीणासवस्स भिक्षुनो रागा चित्तं विमुत्तं पच्चवेक्खतो, दोसा चित्तं विमुत्तं पच्चवेक्खतो, मोहा चित्तं विमुत्तं पच्चवेक्खतो उप्पज्जति उपेक्खा, अयं वुच्चति,

भिक्षवे, निरामिसा निरामिसतरा उपेक्खा ।

“कतमो च, भिक्षवे, सामिसो विमोक्खो? रूपप्पटिसंयुत्तो विमोक्खो सामिसो विमोक्खो ।

“कतमो च, भिक्षवे, निरामिसो विमोक्खो? अरूपप्पटिसंयुत्तो विमोक्खो निरामिसो विमोक्खो ।

“कतमो च, भिक्षवे, निरामिसा निरामिसतरो विमोक्खो? यो खो, भिक्षवे, खीणासवस्स भिक्षुनो रागा चित्तं विमुत्तं पच्चवेक्खतो, दोसा चित्तं विमुत्तं पच्चवेक्खतो, मोहा चित्तं विमुत्तं पच्चवेक्खतो उप्पज्जति विमोक्खो, अयं वुच्चति, भिक्षवे, निरामिसा निरामिसतरो विमोक्खो”ति । एकादसमं ।

अट्टसत्परियायवग्गो ततियो ।

तस्सुद्धानं —

सीवकअट्टसत्तं भिक्षु, पुब्बे जाणञ्च भिक्षुना ।
समणब्राह्मणा तीणि, सुद्धिकञ्च निरामिसन्ति ॥

वेदनासंयुत्तं समत्तं ।

३. मातुगामसंयुत्तं

१. पठमपेय्यालवग्गो

१. मातुगामसुत्तं

२८०. “पञ्चहि, भिक्षवे, अङ्गेहि समन्नागतो मातुगामो एकन्तअमनापो होति पुरिसस्स । कतमेहि पञ्चहि? न च रूपवा होति, न च भोगवा होति, न च सीलवा होति, अलसो च होति, पजञ्चस्स न लभति — इमेहि खो, भिक्षवे, पञ्चहि अङ्गेहि समन्नागतो मातुगामो एकन्तअमनापो होति पुरिसस्स । पञ्चहि, भिक्षवे, अङ्गेहि समन्नागतो मातुगामो एकन्तमनापो होति पुरिसस्स । कतमेहि पञ्चहि? रूपवा च होति, भोगवा च होति, सीलवा च होति, दक्खो च होति अनलसो, पजञ्चस्स लभति — इमेहि खो, भिक्षवे, पञ्चहि अङ्गेहि समन्नागतो मातुगामो एकन्तमनापो होति पुरिसस्सा”ति । पठमं ।

२. पुरिससुत्तं

२८१. “पञ्चहि, भिक्षवे, अङ्गेहि समन्नागतो पुरिसो एकन्तअमनापो होति मातुगामस्स । कतमेहि पञ्चहि? न च रूपवा होति, न च भोगवा होति, न च सीलवा होति, अलसो च होति, पजञ्चस्स न लभति — इमेहि खो, भिक्षवे, पञ्चहि अङ्गेहि समन्नागतो पुरिसो एकन्तअमनापो होति मातुगामस्स । पञ्चहि, भिक्षवे, अङ्गेहि समन्नागतो पुरिसो एकन्तमनापो होति मातुगामस्स । कतमेहि पञ्चहि? रूपवा च होति, भोगवा च होति, सीलवा च होति, दक्खो च होति अनलसो, पजञ्चस्स लभति — इमेहि खो, भिक्षवे, पञ्चहि अङ्गेहि समन्नागतो पुरिसो एकन्तमनापो होति मातुगामस्सा”ति ।

दुतियं।

३. आवेणिकदुक्खसुत्तं

२८२. “पञ्चिमानि, भिक्खवे, मातुगामस्स आवेणिकानि दुक्खानि, यानि मातुगामो पच्चनुभोति, अज्जत्रेव पुरिसेहि। कतमानि पञ्च? इध, भिक्खवे, मातुगामो दहरोव समानो पतिकुलं गच्छति, जातकेहि विना होति। इदं, भिक्खवे, मातुगामस्स पठमं आवेणिकं दुक्खं, यं मातुगामो पच्चनुभोति, अज्जत्रेव पुरिसेहि। पुन चपरं, भिक्खवे, मातुगामो उतुनी होति। इदं, भिक्खवे, मातुगामस्स दुतियं आवेणिकं दुक्खं, यं मातुगामो पच्चनुभोति, अज्जत्रेव पुरिसेहि। पुन चपरं, भिक्खवे, मातुगामो गब्भिनी होति। इदं, भिक्खवे, मातुगामस्स ततियं आवेणिकं दुक्खं, यं मातुगामो पच्चनुभोति, अज्जत्रेव पुरिसेहि। पुन चपरं, भिक्खवे, मातुगामो विजायति। इदं, भिक्खवे, मातुगामस्स चतुत्थं आवेणिकं दुक्खं, यं मातुगामो पच्चनुभोति, अज्जत्रेव पुरिसेहि। पुन चपरं, भिक्खवे, मातुगामो पुरिसस्स पारिचरियं उपेति। इदं खो, भिक्खवे, मातुगामस्स पञ्चमं आवेणिकं दुक्खं, यं मातुगामो पच्चनुभोति, अज्जत्रेव पुरिसेहि। इमानि खो, भिक्खवे, पञ्च मातुगामस्स आवेणिकानि दुक्खानि, यानि मातुगामो पच्चनुभोति, अज्जत्रेव पुरिसेही’ति। ततियं।

४. तीहिधम्महिंसुत्तं

२८३. “तीहि, भिक्खवे, धम्महिंसुत्तं समन्नागतो मातुगामो येभुय्येन कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति। कतमेहि तीहि? इध, भिक्खवे, मातुगामो पुब्बण्हसमयं मच्छेरमलपरियुद्धितेन चेतसा अगारं अज्झावसति। मज्झन्हिकसमयं इस्सापरियुद्धितेन चेतसा अगारं अज्झावसति। सायन्हसमयं कामरागपरियुद्धितेन चेतसा अगारं अज्झावसति। इमेहि खो, भिक्खवे, तीहि धम्महिंसुत्तं समन्नागतो मातुगामो येभुय्येन कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जती’ति। चतुत्थं।

५. कोधनसुत्तं

२८४. अथ खो आयस्मा अनुरुद्धो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा अनुरुद्धो भगवन्तं एतदवोच — “इधाहं, भन्ते, मातुगामं पस्सामि दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जन्तं। कतीहि नु खो, भन्ते, धम्महिंसुत्तं समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जती’ति?

“पञ्चहि खो, अनुरुद्ध, धम्महिंसुत्तं समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति। कतमेहि पञ्चहि? अस्सद्धो च होति, अहिरिको च होति, अनोत्तप्पी च होति, कोधनो च होति, दुप्पज्जो च होति — इमेहि खो, अनुरुद्ध, पञ्चहि धम्महिंसुत्तं समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जती’ति। पञ्चमं।

६. उपनाहीसुत्तं

२८५. “पञ्चहि, अनुरुद्ध, धम्महिंसुत्तं समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति। कतमेहि पञ्चहि? अस्सद्धो च होति, अहिरिको च होति, अनोत्तप्पी च होति, उपनाही च होति, दुप्पज्जो च

होति — इमेहि खो, अनुरुद्ध, पञ्चहि धम्महि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जती'ति । छट्ठं ।

७. इस्सुकीसुत्तं

२८६. “पञ्चहि, अनुरुद्ध, धम्महि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । कतमेहि पञ्चहि? अस्सद्धो च होति, अहिरिको च होति, अनोत्तप्पी च होति, इस्सुकी च होति, दुप्पज्जो च होति — इमेहि खो, अनुरुद्ध, पञ्चहि धम्महि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जती'ति । सत्तमं ।

८. मच्छरीसुत्तं

२८७. “पञ्चहि, अनुरुद्ध, धम्महि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । कतमेहि पञ्चहि? अस्सद्धो च होति, अहिरिको च होति, अनोत्तप्पी च होति, मच्छरी च होति, दुप्पज्जो च होति — इमेहि खो, अनुरुद्ध, पञ्चहि धम्महि समन्नागतो मातुगामो...पे०... अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जती'ति । अट्ठमं ।

९. अतिचारीसुत्तं

२८८. “पञ्चहि, अनुरुद्ध, धम्महि समन्नागतो मातुगामो...पे०... अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति । कतमेहि पञ्चहि? अस्सद्धो च होति, अहिरिको च होति, अनोत्तप्पी च होति, अतिचारी च होति, दुप्पज्जो च होति — इमेहि खो, अनुरुद्ध, पञ्चहि धम्महि समन्नागतो मातुगामो...पे०... उपपज्जती'ति । नवमं ।

१०. दुस्सीलसुत्तं

२८९. “पञ्चहि, अनुरुद्ध, धम्महि समन्नागतो मातुगामो...पे०... निरयं उपपज्जति । कतमेहि पञ्चहि? अस्सद्धो च होति, अहिरिको च होति, अनोत्तप्पी च होति, दुस्सीलो च होति, दुप्पज्जो च होति — इमेहि खो, अनुरुद्ध, पञ्चहि धम्महि समन्नागतो मातुगामो...पे०... निरयं उपपज्जती'ति । दसमं ।

११. अप्पस्सुतसुत्तं

२९०. “पञ्चहि, अनुरुद्ध, धम्महि समन्नागतो मातुगामो...पे०... निरयं उपपज्जति । कतमेहि पञ्चहि? अस्सद्धो च होति, अहिरिको च होति, अनोत्तप्पी च होति, अप्पस्सुतो च होति, दुप्पज्जो च होति — इमेहि खो, अनुरुद्ध, पञ्चहि धम्महि समन्नागतो मातुगामो...पे०... निरयं उपपज्जती'ति । एकादसमं ।

१२. कुसीतसुत्तं

२९१. “पञ्चहि, अनुरुद्ध, धम्महि समन्नागतो मातुगामो...पे०... निरयं उपपज्जति । कतमेहि पञ्चहि? अस्सद्धो च होति, अहिरिको च होति, अनोत्तप्पी च होति, कुसीतो च होति, दुप्पज्जो च होति — इमेहि खो, अनुरुद्ध, पञ्चहि धम्महि

समन्नागतो मातुगामो...पे०... अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जती'ति । द्वादसमं ।

१३. मुट्ठस्सतिसुत्तं

२९२. “पञ्चहि, अनुरुद्ध, धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो...पे०... निरयं उपपज्जति । कतमेहि पञ्चहि? अस्सद्धो च होति, अहिरिको च होति, अनोत्तप्पी च होति, मुट्ठस्सति च होति, दुप्पज्जो च होति — इमेहि खो, अनुरुद्ध, पञ्चहि धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो...पे०... निरयं उपपज्जती'ति । तेरसमं ।

१४. पञ्चवेरसुत्तं

२९३. “पञ्चहि, अनुरुद्ध, धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो...पे०... निरयं उपपज्जति । कतमेहि पञ्चहि? पाणातिपाती च होति, अदिन्नादायी च होति, कामेसुमिच्छाचारी च होति, मुसावादी च होति, सुरामेरयमज्जप्पमादद्धायी च होति — इमेहि खो, अनुरुद्ध, पञ्चहि धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जती'ति । चुदसमं ।

पठमपेय्यालवग्गो ।

तस्सुद्धानं —

मातुगामो पुरिसो च, आवेणिका तिधम्मो च [द्वे मनापामनापाच, आवेणिका तीहि अनुरुद्धो (सब्बत्थ)] ।
कोधनो उपनाही च, इस्सुकी मच्छरेन च ।
अतिचारी च दुस्सीलो, अप्पस्सुतो च कुसीतो ।
मुट्ठस्सति पञ्चवेरं, कण्हपक्खे पकासितो ॥

२. दुतियपेय्यालवग्गो

१. अक्कोधनसुत्तं

२९४. अथ खो आयस्मा अनुरुद्धो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा अनुरुद्धो भगवन्तं एतदवोच — “इधाहं, भन्ते, मातुगामं पस्सामि दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्तं । कतीहि नु खो, भन्ते, धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जती'ति?

“पञ्चहि खो, अनुरुद्ध, धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । कतमेहि पञ्चहि? सद्धो च होति, हिरिमा च होति, ओत्तप्पी च होति, अक्कोधनो च होति, पज्जवा च होति — इमेहि खो, अनुरुद्ध, पञ्चहि धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जती'ति । पठमं ।

२. अनुपनाहीसुत्तं

२९५. “पञ्चहि, अनुरुद्ध, धम्मोहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । कतमेहि पञ्चहि? सद्धो च होति, हिरिमा च होति, ओत्तप्पी च होति, अनुपनाही च होति, पञ्जवा च होति — इमेहि खो, अनुरुद्ध, पञ्चहि धम्मोहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जती”ति । दुतियं ।

३. अनिस्सुकीसुत्तं

२९६. “पञ्चहि, अनुरुद्ध, धम्मोहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । कतमेहि पञ्चहि? सद्धो च होति, हिरिमा च होति, ओत्तप्पी च होति, अनिस्सुकी च होति, पञ्जवा च होति — इमेहि खो, अनुरुद्ध, पञ्चहि धम्मोहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जती”ति । ततियं ।

४. अमच्छरीसुत्तं

२९७. अमच्छरी च होति, पञ्जवा च होति...पे०... । चतुत्थं ।

५. अनतिचारीसुत्तं

२९८. अनतिचारी च होति, पञ्जवा च होति...पे०... । पञ्चमं ।

६. सुसीलसुत्तं

२९९. सीलवा च होति, पञ्जवा च होति...पे०... । छट्ठं ।

७. बहुस्सुतसुत्तं

३००. बहुस्सुतो च होति, पञ्जवा च होति...पे०... । सत्तमं ।

८. आरद्धवीरियसुत्तं

३०१. आरद्धवीरियो च होति, पञ्जवा च होति...पे०... । अट्ठमं ।

९. उपट्ठितस्सतिसुत्तं

३०२. “उपट्ठितस्सति च होति, पञ्जवा च होति — इमेहि खो, अनुरुद्ध, पञ्चहि धम्मोहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जती”ति । नवमं ।

इमे अट्ठ सुत्तन्तसङ्खेपा ।

१०. पञ्चसीलसुत्तं

३०३. “पञ्चहि, अनुरुद्ध, धम्मोहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति ।

कतमेहि पञ्चहि? पाणातिपाता पटिविरतो च होति, अदिन्नादाना पटिविरतो च होति, कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो च होति, मुसावादा पटिविरतो च होति, सुरामेरयमज्जप्पमादट्ठाना पटिविरतो च होति — इमेहि खो, अनुरुद्ध, पञ्चहि धम्मोहि समन्नागतो मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जती”ति । दसमं ।

दुतियपेय्यालवग्गो ।

तस्सुद्धानं —

दुतिये च [अनुरुद्धो (सब्बत्थ)] अक्कोधनो, अनुपनाही अनिस्सुकी ।
अमच्छरी अनतिचारी, सीलवा च बहुस्सुतो ।
वीरियं सति सीलञ्च, सुक्कपक्खे पकासितो ॥

३. बलवग्गो

१. विसारदसुत्तं

३०४. “पञ्चिमानि, भिक्खवे, मातुगामस्स बलानि । कतमानि पञ्च? रूपबलं, भोगबलं, जातिबलं, पुत्तबलं, सीलबलं — इमानि खो, भिक्खवे, पञ्च मातुगामस्स बलानि । इमेहि खो, भिक्खवे, पञ्चहि बलेहि समन्नागतो मातुगामो विसारदो अगारं अज्झावसती”ति । पठमं ।

२. पसय्हसुत्तं

३०५. “पञ्चिमानि, भिक्खवे, मातुगामस्स बलानि । कतमानि पञ्च? रूपबलं, भोगबलं, जातिबलं, पुत्तबलं, सीलबलं — इमानि खो, भिक्खवे, पञ्च मातुगामस्स बलानि । इमेहि खो, भिक्खवे, पञ्चहि बलेहि समन्नागतो मातुगामो सामिकं पसय्ह अगारं अज्झावसती”ति । दुतियं ।

३. अभिभुय्यसुत्तं

३०६. “पञ्चिमानि, भिक्खवे, मातुगामस्स बलानि । कतमानि पञ्च? रूपबलं, भोगबलं, जातिबलं, पुत्तबलं, सीलबलं — इमानि खो, भिक्खवे, पञ्च मातुगामस्स बलानि । इमेहि खो, भिक्खवे, पञ्चहि बलेहि समन्नागतो मातुगामो सामिकं अभिभुय्य वत्तती”ति । ततियं ।

४. एकसुत्तं

३०७. “एकेन च खो, भिक्खवे, बलेन समन्नागतो पुरिसो मातुगामं अभिभुय्य वत्तति । कतमेन एकेन बलेन? इस्सरियबलेन अभिभूतं मातुगामं नेव रूपबलं तायति, न भोगबलं तायति, न जातिबलं तायति, न पुत्तबलं तायति, न सीलबलं तायती”ति । चतुत्थं ।

५. अङ्गसुत्तं

३०८. “पञ्चिमानि, भिक्खवे, मातुगामस्स बलानि । कतमानि पञ्च? रूपबलं, भोगबलं, जातिबलं, पुत्तबलं, सीलबलं । रूपबलेन च, भिक्खवे, मातुगामो समन्नागतो होति, न च भोगबलेन — एवं सो तेनङ्गेन अपरिपूरो होति । यतो च खो, भिक्खवे, मातुगामो रूपबलेन च समन्नागतो होति, भोगबलेन च — एवं सो तेनङ्गेन परिपूरो होति । रूपबलेन च, भिक्खवे, मातुगामो समन्नागतो होति, भोगबलेन च, न च जातिबलेन — एवं सो तेनङ्गेन अपरिपूरो होति । यतो च खो, भिक्खवे, मातुगामो रूपबलेन च समन्नागतो होति, भोगबलेन च, जातिबलेन च — एवं सो तेनङ्गेन परिपूरो होति । रूपबलेन च, भिक्खवे, मातुगामो समन्नागतो होति, भोगबलेन च, जातिबलेन च, न च पुत्तबलेन — एवं सो तेनङ्गेन अपरिपूरो होति । यतो च खो, भिक्खवे, मातुगामो रूपबलेन च समन्नागतो होति, भोगबलेन च, जातिबलेन च, पुत्तबलेन च — एवं सो तेनङ्गेन परिपूरो होति । रूपबलेन च, भिक्खवे, मातुगामो समन्नागतो होति, भोगबलेन च, जातिबलेन च, पुत्तबलेन च, न च सीलबलेन — एवं सो तेनङ्गेन अपरिपूरो होति । यतो च खो, भिक्खवे, मातुगामो रूपबलेन च समन्नागतो होति, भोगबलेन च, जातिबलेन च, पुत्तबलेन च, सीलबलेन च — एवं सो तेनङ्गेन परिपूरो होति । इमानि खो, भिक्खवे, पञ्च मातुगामस्स बलानी”ति । पञ्चमं ।

६. नासेन्तिसुत्तं

३०९. “पञ्चिमानि, भिक्खवे, मातुगामस्स बलानि । कतमानि पञ्च? रूपबलं, भोगबलं, जातिबलं, पुत्तबलं, सीलबलं । रूपबलेन च, भिक्खवे, मातुगामो समन्नागतो होति, न च सीलबलेन, नासेन्तेव नं, कुले न वासेन्ति । रूपबलेन च, भिक्खवे, मातुगामो समन्नागतो होति, भोगबलेन च, न च सीलबलेन, नासेन्तेव नं, कुले न वासेन्ति । रूपबलेन च, भिक्खवे, मातुगामो समन्नागतो होति, भोगबलेन च, जातिबलेन च, न च सीलबलेन, नासेन्तेव नं, कुले न वासेन्ति । रूपबलेन च, भिक्खवे, मातुगामो समन्नागतो होति, भोगबलेन च, जातिबलेन च, पुत्तबलेन च, न च सीलबलेन, नासेन्तेव नं, कुले न वासेन्ति । सीलबलेन च, भिक्खवे, मातुगामो समन्नागतो होति, न च रूपबलेन, वासेन्तेव नं, कुले न नासेन्ति । सीलबलेन च, भिक्खवे, मातुगामो समन्नागतो होति, न च भोगबलेन, वासेन्तेव नं, कुले न नासेन्ति । सीलबलेन च, भिक्खवे, मातुगामो समन्नागतो होति, न च जातिबलेन, वासेन्तेव नं, कुले न नासेन्ति । सीलबलेन च, भिक्खवे, मातुगामो समन्नागतो होति, न च पुत्तबलेन, वासेन्तेव नं, कुले न नासेन्ति । इमानि खो, भिक्खवे, पञ्च मातुगामस्स बलानी”ति । छट्ठं ।

७. हेतुसुत्तं

३१०. “पञ्चिमानि, भिक्खवे, मातुगामस्स बलानि । कतमानि पञ्च? रूपबलं, भोगबलं, जातिबलं, पुत्तबलं, सीलबलं । न, भिक्खवे, मातुगामो रूपबलहेतु वा भोगबलहेतु वा जातिबलहेतु वा पुत्तबलहेतु वा कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । सीलबलहेतु खो, भिक्खवे, मातुगामो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जति । इमानि खो, भिक्खवे, पञ्च मातुगामस्स बलानी”ति । सत्तमं ।

८. ठानसुत्तं

३११. “पञ्चिमानि, भिक्खवे, ठानानि दुल्लभानि अकतपुज्जेन मातुगामेन । कतमानि पञ्च? पतिरूपे कुले जायेय्यन्ति — इदं, भिक्खवे, पठमं ठानं दुल्लभं अकतपुज्जेन मातुगामेन । पतिरूपे कुले जायित्वा पतिरूपं कुलं गच्छेय्यन्ति — इदं, भिक्खवे, दुतियं ठानं दुल्लभं अकतपुज्जेन मातुगामेन । पतिरूपे कुले जायित्वा, पतिरूपं कुलं गन्त्वा,

असपत्ति अगारं अज्झावसेय्यन्ति — इदं, भिक्खवे, ततियं ठानं दुल्लभं अकतपुज्जेन मातुगामेन । पतिरूपे कुले जायित्वा, पतिरूपं कुलं गन्त्वा, असपत्ति अगारं अज्झावसन्ती पुत्तवती अस्सन्ति — इदं, भिक्खवे, चतुत्थं ठानं दुल्लभं अकतपुज्जेन मातुगामेन । पतिरूपे कुले जायित्वा, पतिरूपं कुलं गन्त्वा, असपत्ति अगारं अज्झावसन्ती पुत्तवती समाना सामिकं अभिभुय्य वत्तेय्यन्ति — इदं, भिक्खवे, पञ्चमं ठानं दुल्लभं अकतपुज्जेन मातुगामेन । इमानि खो, भिक्खवे, पञ्च ठानानि दुल्लभानि अकतपुज्जेन मातुगामेनाति ।

“पञ्चिमानि, भिक्खवे, ठानानि सुलभानि कतपुज्जेन मातुगामेन । कतमानि पञ्च? पतिरूपे कुले जायेय्यन्ति — इदं, भिक्खवे, पठमं ठानं सुलभं कतपुज्जेन मातुगामेन । पतिरूपे कुले जायित्वा पतिरूपं कुलं गच्छेय्यन्ति — इदं, भिक्खवे, दुतियं ठानं सुलभं कतपुज्जेन मातुगामेन । पतिरूपे कुले जायित्वा पतिरूपं कुलं गन्त्वा असपत्ति अगारं अज्झावसेय्यन्ति — इदं, भिक्खवे, ततियं ठानं सुलभं कतपुज्जेन मातुगामेन । पतिरूपे कुले जायित्वा पतिरूपं कुलं गन्त्वा असपत्ति अगारं अज्झावसन्ती पुत्तवती अस्सन्ति — इदं, भिक्खवे, चतुत्थं ठानं सुलभं कतपुज्जेन मातुगामेन । पतिरूपे कुले जायित्वा पतिरूपं कुलं गन्त्वा असपत्ति अगारं अज्झावसन्ती पुत्तवती समाना सामिकं अभिभुय्य वत्तेय्यन्ति — इदं, भिक्खवे, पञ्चमं ठानं सुलभं कतपुज्जेन मातुगामेन । इमानि खो, भिक्खवे, पञ्च ठानानि सुलभानि कतपुज्जेन मातुगामेना”ति । अट्ठमं ।

९. पञ्चसीलविसारदसुत्तं

३१२. “पञ्चहि, भिक्खवे, धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो विसारदो अगारं अज्झावसति । कतमेहि पञ्चहि? पाणातिपाता पटिविरतो च होति, अदिन्नादाना पटिविरतो च होति, कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो च होति, मुसावादा पटिविरतो च होति, सुरामेरयमज्जप्पमादद्धाना पटिविरतो च होति — इमेहि खो, भिक्खवे, पञ्चहि धम्मेहि समन्नागतो मातुगामो विसारदो अगारं अज्झावसती”ति । नवमं ।

१०. वट्ठीसुत्तं

३१३. “पञ्चहि, भिक्खवे, वट्ठीहि वट्ठमाना अरियसाविका अरियाय वट्ठिया वट्ठति सारादायिनी च होति वरादायिनी च कायस्स । कतमेहि पञ्चहि? सद्भाय वट्ठति, सीलेन वट्ठति, सुतेन वट्ठति, चागेन वट्ठति, पज्जाय वट्ठति — इमेहि खो, भिक्खवे, पञ्चहि वट्ठीहि वट्ठमाना अरियसाविका अरियाय वट्ठिया वट्ठति, सारादायिनी च होति, वरादायिनी च कायस्सा”ति ।

“सद्भाय सीलेन च याध वट्ठति,
पज्जाय चागेन सुतेन चूभयं ।
सा तादिसी सीलवती उपासिका,
आदीयति सारमिधेव अत्तनो”ति ॥ दसमं ।

बलवग्गो ततियो ।

तस्सुद्धानं —

विसारदा पसह् अभिभुय्य, एकं अङ्गेन पञ्चमं ।
नासेन्ति हेतु ठानञ्च, विसारदो वड्ढिना दसाति ॥

मातुगामसंयुत्तं समत्तं ।

४. जम्बुखादकसंयुत्तं

१. निब्बानपञ्हासुत्तं

३१४. एकं समयं आयस्मा सारिपुत्तो मगधेसु विहरति नालकगामके । अथ खो जम्बुखादको परिब्बाजको येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता सारिपुत्तेन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो जम्बुखादको परिब्बाजको आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच —

“‘निब्बानं, निब्बानं’न्ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । कतमं नु खो, आवुसो, निब्बानं’न्ति? “‘यो खो, आवुसो, रागक्खयो दोसक्खयो मोहक्खयो — इदं वुच्चति निब्बानं’न्ति । “‘अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतस्स निब्बानस्स सच्छिकिरियाया’ति? “‘अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतस्स निब्बानस्स सच्छिकिरियाया’ति । “‘कतमो पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा एतस्स निब्बानस्स सच्छिकिरियाया’ति? “‘अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो एतस्स निब्बानस्स सच्छिकिरियाय, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि सम्मासङ्कप्पो सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति सम्मासमाधि । अयं खो, आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा एतस्स निब्बानस्स सच्छिकिरियाया’ति । “‘भद्दको, आवुसो, मग्गो भद्दिका पटिपदा एतस्स निब्बानस्स सच्छिकिरियाय । अलञ्च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया’ति । पठमं ।

२. अरहत्तपञ्हासुत्तं

३१५. “‘अरहत्तं, अरहत्तं’न्ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । कतमं नु खो, आवुसो, अरहत्तं’न्ति? “‘यो खो, आवुसो, रागक्खयो दोसक्खयो मोहक्खयो — इदं वुच्चति अरहत्तं’न्ति । “‘अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतस्स अरहत्तस्स सच्छिकिरियाया’ति? “‘अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतस्स अरहत्तस्स सच्छिकिरियाया’ति । “‘कतमो पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा एतस्स अरहत्तस्स सच्छिकिरियाया’ति? “‘अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो एतस्स अरहत्तस्स सच्छिकिरियाय, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि सम्मासङ्कप्पो सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति सम्मासमाधि । अयं खो आवुसो, मग्गो, अयं पटिपदा एतस्स अरहत्तस्स सच्छिकिरियाया’ति । “‘भद्दको, आवुसो, मग्गो भद्दिका पटिपदा एतस्स अरहत्तस्स सच्छिकिरियाय । अलञ्च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया’ति । दुतियं ।

३. धम्मवादीपञ्हासुत्तं

३१६. “‘के नु खो, आवुसो सारिपुत्त, लोके धम्मवादिनो, के लोके सुप्पटिपन्ना, के लोके सुगता’ति? “‘ये खो, आवुसो, रागप्पहानाय धम्मं देसेन्ति, दोसप्पहानाय धम्मं देसेन्ति, मोहप्पहानाय धम्मं देसेन्ति, ते लोके धम्मवादिनो । ये खो, आवुसो, रागस्स पहानाय पटिपन्ना, दोसस्स पहानाय पटिपन्ना, मोहस्स पहानाय पटिपन्ना, ते लोके सुप्पटिपन्ना । येसं खो,

आवुसो, रागो पहीनो उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावङ्कतो आयतिं अनुप्पादधम्मो, दोसो पहीनो उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावङ्कतो आयतिं अनुप्पादधम्मो, मोहो पहीनो उच्छिन्नमूलो तालावत्थुकतो अनभावङ्कतो आयतिं अनुप्पादधम्मो, ते लोके सुगता”ति ।

“अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतस्स रागस्स दोसस्स मोहस्स पहानाया”ति? “अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतस्स रागस्स दोसस्स मोहस्स पहानाया”ति । “कतमो, पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा एतस्स रागस्स दोसस्स मोहस्स पहानाया”ति? “अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो एतस्स रागस्स दोसस्स मोहस्स पहानाय, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि सम्मासङ्कप्पो सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति सम्मासमाधि । अयं खो, आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा एतस्स रागस्स दोसस्स मोहस्स पहानाया”ति । “भद्दको, आवुसो, मग्गो भद्दिका पटिपदा, एतस्स रागस्स दोसस्स मोहस्स पहानाय । अलञ्च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया”ति । ततियं ।

४. किमत्थियसुत्तं

३१७. “किमत्थियं, आवुसो सारिपुत्त, समणे गोतमे ब्रह्मचरियं वुस्सती”ति? “दुक्खस्स खो, आवुसो, परिज्जत्थं भगवति ब्रह्मचरियं वुस्सती”ति । “अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतस्स दुक्खस्स परिज्जाया”ति? “अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा, एतस्स दुक्खस्स परिज्जाया”ति? “कतमो पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा, एतस्स दुक्खस्स परिज्जाया”ति?

“अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, एतस्स दुक्खस्स परिज्जाय, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि सम्मासङ्कप्पो सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति सम्मासमाधि । अयं खो, आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा एतस्स दुक्खस्स परिज्जाया”ति । “भद्दको, आवुसो, मग्गो भद्दिका पटिपदा, एतस्स दुक्खस्स परिज्जाय । अलञ्च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया”ति । चतुत्थं ।

५. अस्सासप्पत्तसुत्तं

३१८. “अस्सासप्पत्तो, अस्सासप्पत्तो”ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । किन्तावता नु खो, आवुसो, अस्सासप्पत्तो होती”ति? “यतो खो, आवुसो, भिक्खु छन्नं फस्सायतनानं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं पजानाति, एत्तावता खो, आवुसो, अस्सासप्पत्तो होती”ति । “अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा, एतस्स अस्सासस्स सच्छिकिरियाया”ति? “अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा, एतस्स अस्सासस्स सच्छिकिरियाया”ति । “कतमो पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा, एतस्स अस्सासस्स सच्छिकिरियाया”ति? “अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो एतस्स अस्सासस्स सच्छिकिरियाय, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि सम्मासङ्कप्पो सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति सम्मासमाधि । अयं खो, आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा, एतस्स अस्सासस्स सच्छिकिरियाया”ति । “भद्दको, आवुसो, मग्गो भद्दिका पटिपदा, एतस्स अस्सासस्स सच्छिकिरियाय । अलञ्च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया”ति । पञ्चमं ।

६. परमस्सासप्पत्तसुत्तं

३१९. “परमस्सासप्पत्तो, परमस्सासप्पत्तो”ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । किन्तावता नु खो, आवुसो,

परमस्सासप्पत्तो होती'ति? “यतो खो, आवुसो, भिक्खु छन्नं फस्सायतनानं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं विदित्वा अनुपादाविमुत्तो होति, एत्तावता खो, आवुसो, परमस्सासप्पत्तो होती'ति । “अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा, एतस्स परमस्सासस्स सच्छिकिरियाया'ति? “अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा, एतस्स परमस्सासस्स सच्छिकिरियाया'ति । “कतमो पन, आवुसो, मग्गो कतमा पटिपदा, एतस्स परमस्सासस्स सच्छिकिरियाया'ति? “अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो एतस्स परमस्सासस्स सच्छिकिरियाय, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि सम्मासङ्कप्पो सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति सम्मासमाधि । अयं खो, आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा, एतस्स परमस्सासस्स सच्छिकिरियाया'ति । “भद्दको, आवुसो, मग्गो भद्दिका पटिपदा, एतस्स परमस्सासस्स सच्छिकिरियाय । अलञ्च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया'ति । छट्ठं ।

७. वेदनापञ्हासुत्तं

३२०. “वेदना, वेदना'ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । कतमा नु खो, आवुसो, वेदना'ति? “तिस्सो इमावुसो, वेदना । कतमा तिस्सो? सुखा वेदना, दुक्खा वेदना, अदुक्खमसुखा वेदना — इमा खो, आवुसो, तिस्सो वेदना'ति । “अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा, एतासं तिस्सन्नं वेदनानं परिज्जाया'ति? “अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा, एतासं तिस्सन्नं वेदनानं परिज्जाया'ति । “कतमो पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा, एतासं तिस्सन्नं वेदनानं परिज्जाया'ति? “अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, एतासं तिस्सन्नं वेदनानं परिज्जाय, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि सम्मासङ्कप्पो सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति सम्मासमाधि । अयं खो, आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा, एतासं तिस्सन्नं वेदनानं परिज्जाया'ति । “भद्दको, आवुसो, मग्गो भद्दिका पटिपदा, एतासं तिस्सन्नं वेदनानं परिज्जाय । अलञ्च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया'ति । सत्तमं ।

८. आसवपञ्हासुत्तं

३२१. “आसवो, आसवो'ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । कतमो नु खो, आवुसो, आसवो'ति? “तयो मे, आवुसो, आसवा । कामासवो, भवासवो, अविज्जासवो — इमे खो, आवुसो, तयो आसवा'ति । “अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतेसं आसवानं पहानाया'ति? “अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा एतेसं आसवानं पहानाया'ति । “कतमो पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा एतेसं आसवानं पहानाया'ति? “अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो एतेसं आसवानं पहानाय, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि सम्मासङ्कप्पो सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति सम्मासमाधि । अयं खो, आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा, एतेसं आसवानं पहानाया'ति । “भद्दको, आवुसो, मग्गो भद्दिका पटिपदा, एतेसं आसवानं पहानाय । अलञ्च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया'ति । अट्ठमं ।

९. अविज्जापञ्हासुत्तं

३२२. “अविज्जा, अविज्जा'ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । कतमा नु खो, आवुसो, अविज्जा'ति? “यं खो, आवुसो, दुक्खे अज्जाणं, दुक्खसमुदये अज्जाणं, दुक्खनिरोधे अज्जाणं, दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदाय अज्जाणं — अयं वुच्चतावुसो, अविज्जा'ति । “अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा, एतिस्सा अविज्जाय पहानाया'ति? “अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा, एतिस्सा अविज्जाय पहानाया'ति । “कतमो पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा, एतिस्सा अविज्जाय पहानाया'ति? “अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, एतिस्सा अविज्जाय पहानाय, सेय्यथिदं —

सम्मादिट्ठि सम्मासङ्कप्पो सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति सम्मासमाधि । अयं खो, आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा, एतिस्सा अविज्जाय पहानाया”ति । “भदको, आवुसो, मग्गो भदिका पटिपदा, एतिस्सा अविज्जाय पहानाय । अलञ्च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया”ति । नवमं ।

१०. तण्हापज्हासुत्तं

३२३. “तण्हा, तण्हा”ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । कतमा नु खो, आवुसो, तण्हा”ति? “तिस्सो इमा, आवुसो, तण्हा । कामतण्हा, भवतण्हा, विभवतण्हा — इमा खो, आवुसो, तिस्सो तण्हा”ति । “अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा, एतासं तण्हानं पहानाया”ति? “अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा, एतासं तण्हानं पहानाया”ति । “कतमो पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा, एतासं तण्हानं पहानाया”ति? “अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, एतासं तण्हानं पहानाय, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि सम्मासङ्कप्पो सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति सम्मासमाधि । अयं खो, आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा, एतासं तण्हानं पहानाया”ति । “भदको, आवुसो, मग्गो भदिका पटिपदा, एतासं तण्हानं पहानाय । अलञ्च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया”ति । दसमं ।

११. ओघपज्हासुत्तं

३२४. “ओघो, ओघो”ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । कतमो नु खो, आवुसो, ओघो”ति? “चत्तारोमे, आवुसो, ओघा । कामोघो, भवोघो, दिट्ठोघो, अविज्जोघो — इमे खो, आवुसो, चत्तारो ओघा”ति । “अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा, एतेसं ओघानं पहानाया”ति? “अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा, एतेसं ओघानं पहानाया”ति । “कतमो पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा, एतेसं ओघानं पहानाया”ति? “अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, एतेसं ओघानं पहानाय, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि सम्मासङ्कप्पो सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति सम्मासमाधि । अयं खो, आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा, एतेसं ओघानं पहानाया”ति । “भदको, आवुसो, मग्गो भदिका पटिपदा, एतेसं ओघानं पहानाय । अलञ्च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया”ति । एकादसमं ।

१२. उपादानपज्हासुत्तं

३२५. “उपादानं, उपादानं”ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । कतमं नु खो, आवुसो, उपादानं”ति? “चत्तारिमानि, आवुसो, उपादानानि । कामुपादानं, दिट्ठुपादानं सीलब्बतुपादानं, अत्तवादुपादानं — इमानि खो, आवुसो, चत्तारि उपादानानी”ति । “अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा, एतेसं उपादानानं पहानाया”ति? “अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा, एतेसं उपादानानं पहानाया”ति । “कतमो पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा, एतेसं उपादानानं पहानाया”ति? “अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, एतेसं उपादानानं पहानाय, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि सम्मासङ्कप्पो सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति सम्मासमाधि । अयं खो, आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा, एतेसं उपादानानं पहानाया”ति । “भदको, आवुसो, मग्गो भदिका पटिपदा, एतेसं उपादानानं पहानाय । अलञ्च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया”ति । द्वादसमं ।

१३. भवपज्हासुत्तं

३२६. “भवो, भवो”ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । कतमो नु खो, आवुसो, भवो”ति? “तयो मे, आवुसो, भवा ।

कामभवो, रूपभवो, अरूपभवो — इमे खो, आवुसो, तयो भवा’ति । “अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा, एतेसं भवानं परिज्जाया’ति? “अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा, एतेसं भवानं परिज्जाया’ति । “कतमो, पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा, एतेसं भवानं परिज्जाया’ति? “अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, एतेसं भवानं परिज्जाय, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि सम्मासङ्कप्पो सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति सम्मासमाधि । अयं खो, आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा, एतेसं भवानं परिज्जाया’ति । “भद्दको, आवुसो, मग्गो भद्दिका पटिपदा, एतेसं भवानं परिज्जाय । अलञ्च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया’ति । तेरसमं ।

१४. दुक्खपज्हासुत्तं

३२७. “दुक्खं, दुक्ख’न्ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । कतमं नु खो, आवुसो, दुक्ख’न्ति? “तिस्सो इमा, आवुसो, दुक्खता । दुक्खदुक्खता, सङ्खारदुक्खता, विपरिणामदुक्खता — इमा खो, आवुसो, तिस्सो दुक्खता’ति । “अत्थि पनावुसो मग्गो अत्थि पटिपदा, एतासं दुक्खतानं परिज्जाया’ति? “अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा, एतासं दुक्खतानं परिज्जाया’ति । “कतमो पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा, एतासं दुक्खतानं परिज्जाया’ति? “अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, एतासं दुक्खतानं परिज्जाय, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि सम्मासङ्कप्पो सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति सम्मासमाधि । अयं खो, आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा, एतासं दुक्खतानं परिज्जाया’ति । “भद्दको, आवुसो, मग्गो भद्दिका पटिपदा, एतासं दुक्खतानं परिज्जाय । अलञ्च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया’ति । चुद्धसमं ।

१५. सक्कायपज्हासुत्तं

३२८. “सक्कायो, सक्कायो’ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । कतमो नु खो, आवुसो, सक्कायो’ति? “पञ्चिमे, आवुसो, उपादानक्खन्धा सक्कायो वुत्तो भगवता, सेय्यथिदं — रूपुपादानक्खन्धो, वेदनुपादानक्खन्धो, सञ्जुपादानक्खन्धो, सङ्खारुपादानक्खन्धो, विज्जाणुपादानक्खन्धो । इमे खो, आवुसो, पञ्चुपादानक्खन्धा सक्कायो वुत्तो भगवता’ति । “अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा, एतस्स सक्कायस्स परिज्जाया’ति? “अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा, एतस्स सक्कायस्स परिज्जाया’ति । “कतमो पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा, एतस्स सक्कायस्स परिज्जाया’ति? “अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, एतस्स सक्कायस्स परिज्जाय, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि सम्मासङ्कप्पो सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति सम्मासमाधि । अयं खो, आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा, एतस्स सक्कायस्स परिज्जाया’ति । “भद्दको, आवुसो, मग्गो भद्दिका पटिपदा, एतस्स सक्कायस्स परिज्जाय । अलञ्च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया’ति । पन्नरसमं ।

१६. दुक्करपज्हासुत्तं

३२९. “किं नु खो, आवुसो सारिपुत्त, इमस्मिं धम्मविनये दुक्कर’न्ति? “पब्बज्जा खो, आवुसो, इमस्मिं धम्मविनये दुक्करा’ति । “पब्बजितेन पनावुसो, किं दुक्कर’न्ति? “पब्बजितेन खो, आवुसो, अभिरति दुक्करा’ति । “अभिरतेन पनावुसो, किं दुक्कर’न्ति? “अभिरतेन खो, आवुसो, धम्मानुधम्मपटिपत्ति दुक्करा’ति । “कीवचिरं पनावुसो, धम्मानुधम्मपटिपन्नो भिक्खु अरहं अस्सा’ति? “नचिरं, आवुसो’ति । सोळसमं ।

जम्बुखादकसंयुतं समत्तं ।

तस्सुद्धानं —

निब्बानं अरहत्तञ्च, धम्मवादी किमत्थियं ।
अस्सासो परमस्सासो, वेदना आसवाविज्जा ।
तण्हा ओघा उपादानं, भवो दुक्खञ्च सक्कायो ॥
इमस्मिं धम्मविनये दुक्करन्ति ॥

५. सामण्डकसंयुतं

१. सामण्डकसुत्तं

३३०. एकं समयं आयस्मा सारिपुत्तो वज्जीसु विहरति उक्कचेलायं गङ्गाय नदिया तीरे । अथ खो सामण्डको [सामण्डकानि (सी०)] परिब्बाजको येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता सारिपुत्तेन सद्भिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सामण्डको परिब्बाजको आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच —

“‘निब्बानं, निब्बानं’न्ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । कतमं नु खो, आवुसो, निब्बानं’न्ति? “‘यो खो, आवुसो, रागक्खयो दोसक्खयो मोहक्खयो — इदं वुच्चति निब्बानं’न्ति । “‘अत्थि पनावुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा, एतस्स निब्बानस्स सच्छिकिरियाया’”ति? “‘अत्थि खो, आवुसो, मग्गो अत्थि पटिपदा, एतस्स निब्बानस्स सच्छिकिरियाया’”ति ।

“‘कतमो पनावुसो, मग्गो कतमा पटिपदा एतस्स निब्बानस्स सच्छिकिरियाया’”ति? “‘अयमेव खो, आवुसो, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, एतस्स निब्बानस्स सच्छिकिरियाया, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि सम्मासङ्कप्पो सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति सम्मासमाधि । अयं खो, आवुसो, मग्गो अयं पटिपदा, एतस्स निब्बानस्स सच्छिकिरियाया’”ति । “‘भद्दको, आवुसो, मग्गो भद्दिका पटिपदा, एतस्स निब्बानस्स सच्छिकिरियाया । अलञ्च पनावुसो सारिपुत्त, अप्पमादाया’”ति । पठमं ।

(यथा जम्बुखादकसंयुतं, तथा वित्थारेतब्बं) ।

२. दुक्करसुत्तं

३३१. “‘किं नु खो, आवुसो सारिपुत्त, इमस्मिं धम्मविनये दुक्करं’न्ति? “‘पब्बज्जा खो, आवुसो, इमस्मिं धम्मविनये दुक्करा’”ति । “‘पब्बजितेन पनावुसो, किं दुक्करं’न्ति? “‘पब्बजितेन खो, आवुसो, अभिरति दुक्करा’”ति । “‘अभिरतेन पनावुसो, किं दुक्करं’न्ति? “‘अभिरतेन खो, आवुसो, धम्मानुधम्मपटिपत्ति दुक्करा’”ति । “‘कीवचिरं पनावुसो, धम्मानुधम्मपटिपन्नो भिक्खु अरहं अस्सा’”ति? “‘नचिरं, आवुसो’”ति । सोळसमं ।

(पुरिमकसदिसं उद्धानं ।)

सामण्डकसंयुतं समत्तं ।

६. मोग्गल्लानसंयुतं

१. पठमज्ञानपञ्चासुत्तं

३३२. एकं समयं आयस्मा महामोग्गल्लानो सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो आयस्मा महामोग्गल्लानो भिक्खू आमन्तेसि — “आवुसो, भिक्खवे”ति । “आवुसो”ति खो ते भिक्खू आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स पच्चस्सोसुं । आयस्मा महामोग्गल्लानो एतदवोच —

“इध मय्हं, आवुसो, रहोगतस्स पटिसल्लीनस्स एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि — ‘पठमं ज्ञानं, पठमं ज्ञानं’न्ति वुच्चति । कतमं नु खो पठमं ज्ञानन्ति? तस्स मय्हं, आवुसो, एतदहोसि — ‘इध भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मोहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । इदं वुच्चति पठमं ज्ञानं’न्ति । सो ख्वाहं, आवुसो, विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मोहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरामि । तस्स मय्हं, आवुसो, इमिना विहारेण विहरतो कामसहगता सज्जामनसिकारा समुदाचरन्ति ।

“अथ खो मं, आवुसो, भगवा इद्धिया उपसङ्कमित्वा एतदवोच — ‘मोग्गल्लान, मोग्गल्लान! मा, ब्राह्मण, पठमं ज्ञानं पमादो, पठमे ज्ञाने चित्तं सण्ठपेहि, पठमे ज्ञाने चित्तं एकोदिं करोहि [एकोदिकरोहि (पी०)], पठमे ज्ञाने चित्तं समादहा’ति । सो ख्वाहं, आवुसो, अपरेण समयेण विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मोहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासिं । यज्झि तं, आवुसो, सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘सत्थारानुगहितो सावको महाभिज्जतं पत्तो’ति, ममं तं सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘सत्थारानुगहितो सावको महाभिज्जतं पत्तो’”ति । पठमं ।

२. दुतियज्ञानपञ्चासुत्तं

३३३. “दुतियं ज्ञानं, दुतियं ज्ञानं’न्ति वुच्चति । कतमं नु खो दुतियं ज्ञानन्ति? तस्स मय्हं, आवुसो, एतदहोसि — ‘इध भिक्खु वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । इदं वुच्चति दुतियं ज्ञानं’न्ति । सो ख्वाहं, आवुसो, वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरामि । तस्स मय्हं, आवुसो, इमिना विहारेण विहरतो वितक्कसहगता सज्जामनसिकारा समुदाचरन्ति ।

“अथ खो मं, आवुसो, भगवा इद्धिया उपसङ्कमित्वा एतदवोच — ‘मोग्गल्लान, मोग्गल्लान! मा, ब्राह्मण, दुतियं ज्ञानं पमादो, दुतिये ज्ञाने चित्तं सण्ठपेहि, दुतिये ज्ञाने चित्तं एकोदिं करोहि, दुतिये ज्ञाने चित्तं समादहा’ति । सो ख्वाहं, आवुसो, अपरेण समयेण वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासिं । यज्झि तं, आवुसो, सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘सत्थारानुगहितो सावको महाभिज्जतं पत्तो’ति, ममं तं सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘सत्थारानुगहितो सावको महाभिज्जतं पत्तो’”ति । दुतियं ।

३. ततियज्ञानपञ्चासुत्तं

३३४. “‘ततियं ज्ञानं, ततियं ज्ञानं’न्ति वुच्चति । कतमं नु खो ततियं ज्ञानन्ति? तस्स मय्हं, आवुसो, एतदहोसि — इध भिक्खु पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति सतो च सम्पजानो सुखञ्च कायेन पटिसंवेदेति, यं तं अरिया आचिक्खन्ति — ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । इदं वुच्चति ततियं ज्ञानन्ति । सो ख्वाहं, आवुसो, पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरामि सतो च सम्पजानो सुखञ्च कायेन पटिसंवेदेमि । यं तं अरिया आचिक्खन्ति — ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरामि । तस्स मय्हं, आवुसो, इमिना विहारेण विहरतो पीतिसहगता सज्जामनसिकारा समुदाचरन्ति ।

“अथ खो मं, आवुसो, भगवा इद्धिया उपसङ्कमित्वा एतदवोच — ‘मोग्गल्लान, मोग्गल्लान! मा, ब्राह्मण, ततियं ज्ञानं पमादो, ततिये ज्ञाने चित्तं सण्ठपेहि, ततिये ज्ञाने चित्तं एकोदिं करोहि, ततिये ज्ञाने चित्तं समादहा’ति । सो ख्वाहं, आवुसो, अपरेण समयेण पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरामि सतो च सम्पजानो सुखञ्च कायेन पटिसंवेदेमि, यं तं अरिया आचिक्खन्ति — ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासिं । यज्झि तं आवुसो सम्मा वदमानो वदेय्य...पे०... महाभिज्जतं पत्तो’ति । ततियं ।

४. चतुत्थज्ञानपञ्हासुत्तं

३३५. “‘चतुत्थं ज्ञानं, चतुत्थं ज्ञानं’न्ति वुच्चति । कतमं नु खो चतुत्थं ज्ञानन्ति? तस्स मय्हं, आवुसो, एतदहोसि — ‘इध भिक्खु सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । इदं वुच्चति चतुत्थं ज्ञानं’न्ति । सो ख्वाहं, आवुसो, सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरामि । तस्स मय्हं, आवुसो, इमिना विहारेण विहरतो सुखसहगता सज्जामनसिकारा समुदाचरन्ति ।

“अथ खो मं, आवुसो, भगवा इद्धिया उपसङ्कमित्वा एतदवोच — ‘मोग्गल्लान, मोग्गल्लान! मा, ब्राह्मण, चतुत्थं ज्ञानं पमादो, चतुत्थे ज्ञाने चित्तं सण्ठपेहि, चतुत्थे ज्ञाने चित्तं एकोदिं करोहि, चतुत्थे ज्ञाने चित्तं समादहा’ति । सो ख्वाहं, आवुसो, अपरेण समयेण सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासिं । यज्झि तं, आवुसो, सम्मा वदमानो वदेय्य...पे०... महाभिज्जतं पत्तो’ति । चतुत्थं ।

५. आकासानञ्चायतनपञ्हासुत्तं

३३६. “‘आकासानञ्चायतनं, आकासानञ्चायतनं’न्ति वुच्चति । कतमं नु खो आकासानञ्चायतनन्ति? तस्स मय्हं, आवुसो, एतदहोसि — ‘इध भिक्खु सब्बसो रूपसज्जानं समतिक्कमा पटिघसज्जानं अत्थङ्गमा नानत्तसज्जानं अमनसिकारा अनन्तो आकासोति आकासानञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति । इदं वुच्चति आकासानञ्चायतनं’न्ति । सो ख्वाहं, आवुसो, सब्बसो रूपसज्जानं समतिक्कमा पटिघसज्जानं अत्थङ्गमा नानत्तसज्जानं अमनसिकारा अनन्तो आकासोति आकासानञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरामि । तस्स मय्हं, आवुसो, इमिना विहारेण विहरतो रूपसहगता सज्जामनसिकारा समुदाचरन्ति ।

“अथ खो मं, आवुसो, भगवा इद्धिया उपसङ्कमित्वा एतदवोच — ‘मोग्गल्लान, मोग्गल्लान! मा, ब्राह्मण,

आकासानञ्चायतनं पमादो, आकासानञ्चायतने चित्तं सण्ठपेहि, आकासानञ्चायतने चित्तं एकोदिं करोहि,
आकासानञ्चायतने चित्तं समादहाति । सो ख्वाहं, आवुसो, अपरेन समयेन सब्बसो रूपसञ्ज्ञानं समतिक्कमा
पटिघसञ्ज्ञानं अत्थङ्गमा नानत्तसञ्ज्ञानं अमनसिकारा अनन्तो आकासोति आकासानञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहासिं ।
यज्झि तं, आवुसो, सम्मा वदमानो वदेय्य...पे०... महाभिज्जतं पत्तोति । पञ्चमं ।

६. विज्जाणञ्चायतनपञ्हासुत्तं

३३७. “विज्जाणञ्चायतनं, विज्जाणञ्चायतनं न्ति वुच्चति । कतमं नु खो विज्जाणञ्चायतनन्ति? तस्स मय्हं,
आवुसो, एतदहोसि — ‘इध भिक्खु सब्बसो आकासानञ्चायतनं समतिक्कम्म अनन्तं विज्जाणन्ति विज्जाणञ्चायतनं
उपसम्पज्ज विहरति । इदं वुच्चति विज्जाणञ्चायतनं न्ति । सो ख्वाहं, आवुसो, सब्बसो आकासानञ्चायतनं समतिक्कम्म
अनन्तं विज्जाणन्ति विज्जाणञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरामि । तस्स मय्हं, आवुसो, इमिना विहारेण विहरतो
आकासानञ्चायतनसहगता सञ्ज्ञामनसिकारा समुदाचरन्ति ।

“अथ खो मं, आवुसो, भगवा इद्धिया उपसङ्कमित्वा एतदवोच — ‘मोग्गल्लान, मोग्गल्लान! मा, ब्राह्मण,
विज्जाणञ्चायतनं पमादो, विज्जाणञ्चायतने चित्तं सण्ठपेहि, विज्जाणञ्चायतने चित्तं एकोदिं करोहि, विज्जाणञ्चायतने
चित्तं समादहाति । सो ख्वाहं, आवुसो, अपरेन समयेन सब्बसो आकासानञ्चायतनं समतिक्कम्म अनन्तं विज्जाणन्ति
विज्जाणञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहासिं । यज्झि तं, आवुसो, सम्मा वदमानो वदेय्य...पे०... महाभिज्जतं पत्तोति । छट्ठं ।

७. आकिञ्चञ्चायतनपञ्हासुत्तं

३३८. “आकिञ्चञ्चायतनं, आकिञ्चञ्चायतनं न्ति वुच्चति । कतमं नु खो आकिञ्चञ्चायतनन्ति? तस्स मय्हं,
आवुसो, एतदहोसि — ‘इध भिक्खु सब्बसो विज्जाणञ्चायतनं समतिक्कम्म नत्थि किञ्चीति आकिञ्चञ्चायतनं
उपसम्पज्ज विहरति । इदं वुच्चति आकिञ्चञ्चायतनं न्ति । सो ख्वाहं, आवुसो, सब्बसो विज्जाणञ्चायतनं समतिक्कम्म
नत्थि किञ्चीति आकिञ्चञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरामि । तस्स मय्हं, आवुसो, इमिना विहारेण विहरतो
विज्जाणञ्चायतनसहगता सञ्ज्ञामनसिकारा समुदाचरन्ति ।

“अथ खो मं, आवुसो, भगवा इद्धिया उपसङ्कमित्वा एतदवोच — ‘मोग्गल्लान, मोग्गल्लान! मा, ब्राह्मण,
आकिञ्चञ्चायतनं पमादो, आकिञ्चञ्चायतने चित्तं सण्ठपेहि, आकिञ्चञ्चायतने चित्तं एकोदिं करोहि,
आकिञ्चञ्चायतने चित्तं समादहाति । सो ख्वाहं, आवुसो, अपरेन समयेन सब्बसो विज्जाणञ्चायतनं समतिक्कम्म नत्थि
किञ्चीति आकिञ्चञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहासिं । यज्झि तं, आवुसो, सम्मा वदमानो वदेय्य...पे०... महाभिज्जतं
पत्तोति । सत्तमं ।

८. नेवसञ्ज्ञानासञ्चायतनपञ्हासुत्तं

३३९. “नेवसञ्ज्ञानासञ्चायतनं, नेवसञ्ज्ञानासञ्चायतनं न्ति वुच्चति । कतमं नु खो नेवसञ्ज्ञानासञ्चायतनन्ति?
तस्स मय्हं, आवुसो, एतदहोसि — ‘इध भिक्खु सब्बसो आकिञ्चञ्चायतनं समतिक्कम्म नेवसञ्ज्ञानासञ्चायतनं
उपसम्पज्ज विहरति । इदं वुच्चति नेवसञ्ज्ञानासञ्चायतनं न्ति । सो ख्वाहं, आवुसो, सब्बसो आकिञ्चञ्चायतनं
समतिक्कम्म नेवसञ्ज्ञानासञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरामि । तस्स मय्हं, आवुसो, इमिना विहारेण विहरतो

आकिञ्चज्जायतनसहगता सज्जामनसिकारा समुदाचरन्ति ।

“अथ खो मं, आवुसो, भगवा इद्धिया उपसङ्कमित्वा एतदवोच — ‘मोग्गल्लान, मोग्गल्लान! मा, ब्राह्मण, नेवसज्जानासज्जायतनं पमादो, नेवसज्जानासज्जायतने चित्तं सण्ठपेहि, नेवसज्जानासज्जायतने चित्तं एकोदिं करोहि, नेवसज्जानासज्जायतने चित्तं समादहा’ति । सो ख्वाहं, आवुसो, अपरेन समयेन सब्बसो आकिञ्चज्जायतनं समतिक्कम्म नेवसज्जानासज्जायतनं उपसम्पज्ज विहासिं । यज्झि तं, आवुसो, सम्मा वदमानो वदेय्य...पे०... महाभिज्जतं पत्तो’ति । अट्ठमं ।

९. अनिमित्तपज्हासुत्तं

३४०. “अनिमित्तो चेतोसमाधि, अनिमित्तो चेतोसमाधी’ति वुच्चति । कतमो नु खो अनिमित्तो चेतोसमाधीति? तस्स मय्हं, आवुसो, एतदहोसि — ‘इध भिक्खु सब्बनिमित्तानं अमनसिकारा अनिमित्तं चेतोसमाधिं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति अनिमित्तो चेतोसमाधी’ति । सो ख्वाहं, आवुसो, सब्बनिमित्तानं अमनसिकारा अनिमित्तं चेतोसमाधिं उपसम्पज्ज विहरामि । तस्स मय्हं, आवुसो, इमिना विहारेन विहरतो निमित्तानुसारि विज्जाणं होति ।

“अथ खो मं, आवुसो, भगवा इद्धिया उपसङ्कमित्वा एतदवोच — ‘मोग्गल्लान, मोग्गल्लान! मा, ब्राह्मण, अनिमित्तं चेतोसमाधिं पमादो, अनिमित्ते चेतोसमाधिस्मिं चित्तं सण्ठपेहि, अनिमित्ते चेतोसमाधिस्मिं चित्तं एकोदिं करोहि, अनिमित्ते चेतोसमाधिस्मिं चित्तं समादहा’ति । सो ख्वाहं, आवुसो, अपरेन समयेन सब्बनिमित्तानं अमनसिकारा अनिमित्तं चेतोसमाधिं उपसम्पज्ज विहासिं । यज्झि तं, आवुसो, सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘सत्थारानुग्गहितो सावको महाभिज्जतं पत्तो’ति, ममं तं सम्मा वदमानो वदेय्य — ‘सत्थारानुग्गहितो सावको महाभिज्जतं पत्तो’”ति । नवमं ।

१०. सक्कसुत्तं

३४१. अथ खो आयस्मा महामोग्गल्लानो — सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो समिज्जितं वा बाहं पसारेय्य, पसारितं वा बाहं समिज्जेय्य; एवमेव — जेतवने अन्तरहितो देवेसु तावतिंसेसु पातुरहोसि । अथ खो सक्को देवानमिन्दो पज्जहि देवतासतेहि सद्धिं येनायस्मा महामोग्गल्लानो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितं खो सक्कं देवानमिन्दं आयस्मा महामोग्गल्लानो एतदवोच —

“साधु खो, देवानमिन्द, बुद्धसरणगमनं [बुद्धं सरणगमनं (सी०)] होति । बुद्धसरणगमनहेतु [बुद्धं सरणगमनहेतु (सी०)] खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । साधु खो, देवानमिन्द, धम्मसरणगमनं होति । धम्मसरणगमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । साधु खो, देवानमिन्द, सङ्घसरणगमनं होति । सङ्घसरणगमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ती’ति ।

“साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, बुद्धसरणगमनं होति । बुद्धसरणगमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, धम्मसरणगमनं होति । धम्मसरणगमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, सङ्घ...पे०... सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ती’ति ।

अथ खो सक्को देवानमिन्दो छहि देवतासतेहि सद्धि...पे०... अथ खो सक्को देवानमिन्दो सत्तहि देवतासतेहि सद्धि... पे०... अथ खो सक्को देवानमिन्दो अट्टहि देवतासतेहि सद्धि...पे०... अथ खो सक्को देवानमिन्दो असीतिया देवतासहस्सेहि सद्धि येनायस्मा महामोग्गल्लानो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितं खो सक्कं देवानमिन्दं आयस्मा महामोग्गल्लानो एतदवोच —

“साधु खो, देवानमिन्द, बुद्धसरणगमनं होति । बुद्धसरणगमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । साधु खो, देवानमिन्द, धम्मसरणगमनं होति । धम्मसरणगमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । साधु खो, देवानमिन्द, सङ्घसरणगमनं होति । सङ्घसरणगमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ती”ति ।

“साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, बुद्धसरणगमनं होति । बुद्धसरणगमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, धम्मसरणगमनं होति...पे०... साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, सङ्घसरणगमनं होति । सङ्घसरणगमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ती”ति ।

अथ खो सक्को देवानमिन्दो पच्चहि देवतासतेहि सद्धि येनायस्मा महामोग्गल्लानो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितं खो सक्कं देवानमिन्दं आयस्मा महामोग्गल्लानो एतदवोच —

“साधु खो, देवानमिन्द, बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति — ‘इतिपि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा’ति । बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति ।

“साधु खो, देवानमिन्द, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति — ‘स्वाक्खातो भगवता धम्मो सन्दिट्ठिको अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूही’ति । धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति ।

“साधु खो, देवानमिन्द, सङ्घे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति — ‘सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, उजुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, जायप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, सामीचिप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, यदिदं चत्तारि पुरिसयुगानि अट्ठ पुरिसपुग्गला एस भगवतो सावकसङ्घो आहुनेय्यो पाहुनेय्यो दक्खिण्यो अज्जलिकरणीयो अनुत्तरं पुज्जक्खेत्तं लोकस्सा’ति । सङ्घे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति ।

“साधु खो, देवानमिन्द, अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनं होति अखण्डेहि अच्छिद्देहि असबलेहि अकम्मासेहि भुजिस्सेहि विज्जुप्पसत्थेहि अपरामट्ठेहि समाधिसंवत्तनिकेहि । अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ती”ति ।

“साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति — ‘इतिपि सो...पे०... सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा’ति । बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति ।

“साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, धम्मो अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति — ‘स्वाक्खातो भगवता धम्मो...पे०... पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूही’ति । धम्मो अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति ।

“साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, सङ्गे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति — ‘सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो...पे०... अनुत्तरं पुज्जक्खेत्तं लोकस्सा’ति । सङ्गे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति ।

“साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनं होति अखण्डेहि...पे०... समाधिसंवत्तनिकेहि । अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ती’ति ।

अथ खो सक्को देवानमिन्दो छहि देवतासतेहि सद्धिं...पे०... । अथ खो सक्को देवानमिन्दो सत्तहि देवतासतेहि सद्धिं...पे०... । अथ खो सक्को देवानमिन्दो अट्ठहि देवतासतेहि सद्धिं...पे०... । अथ खो सक्को देवानमिन्दो असीतिया देवतासहस्सेहि सद्धिं येनायस्मा महामोग्गल्लानो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितं खो सक्कं देवानमिन्दं आयस्मा महामोग्गल्लानो एतदवोच —

“साधु खो, देवानमिन्द, बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति — ‘इतिपि सो भगवा...पे०... सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा’ति । बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति ।

“साधु खो, देवानमिन्द, धम्मो अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति — ‘स्वाक्खातो भगवता धम्मो...पे०... पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूही’ति । धम्मो अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति ।

“साधु खो, देवानमिन्द, सङ्गे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति — ‘सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो...पे०... अनुत्तरं पुज्जक्खेत्तं लोकस्सा’ति । सङ्गे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति ।

“साधु खो, देवानमिन्द, अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनं होति अखण्डेहि...पे०... समाधिसंवत्तनिकेहि । अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ती’ति ।

“साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति — ‘इतिपि सो भगवा...पे०... सत्था

देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा'ति । बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति ।

“साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति — ‘स्वाक्खातो भगवता धम्मो...पे०... पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूही’ति । धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति ।

“साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, सङ्गे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति — ‘सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो...पे०... अनुत्तरं पुञ्जक्खत्तं लोकस्सा’ति । सङ्गे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति ।

“साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनं होति अखण्डेहि...पे०... समाधिसंवत्तनिकेहि । अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ती’ति ।

अथ खो सक्को देवानमिन्दो पज्जहि देवतासतेहि सङ्घि येनायस्मा महामोग्गल्लानो तेनुपसङ्गमि ...पे०... एकमन्तं ठितं खो सक्कं देवानमिन्दं आयस्मा महामोग्गल्लानो एतदवोच —

“साधु खो, देवानमिन्द, बुद्धसरणगमनं होति । बुद्धसरणगमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । ते अज्जे देवे दसहि ठानेहि अधिगणहन्ति — दिब्बेन आयुना, दिब्बेन वण्णेन, दिब्बेन सुखेन, दिब्बेन यसेन, दिब्बेन आधिपतेय्येन, दिब्बेहि रूपेहि, दिब्बेहि सद्देहि, दिब्बेहि गन्धेहि, दिब्बेहि रसेहि, दिब्बेहि फोट्टब्बेहि ।

“साधु खो, देवानमिन्द, धम्मसरणगमनं होति । धम्मसरणगमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । ते अज्जे देवे दसहि ठानेहि अधिगणहन्ति — दिब्बेन आयुना, दिब्बेन वण्णेन, दिब्बेन सुखेन, दिब्बेन यसेन, दिब्बेन आधिपतेय्येन, दिब्बेहि रूपेहि, दिब्बेहि सद्देहि, दिब्बेहि गन्धेहि, दिब्बेहि रसेहि, दिब्बेहि फोट्टब्बेहि ।

“साधु खो, देवानमिन्द, सङ्घसरणगमनं होति । सङ्घसरणगमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । ते अज्जे देवे दसहि ठानेहि अधिगणहन्ति — दिब्बेन आयुना, दिब्बेन वण्णेन, दिब्बेन सुखेन, दिब्बेन यसेन, दिब्बेन आधिपतेय्येन, दिब्बेहि रूपेहि, दिब्बेहि सद्देहि, दिब्बेहि गन्धेहि, दिब्बेहि रसेहि, दिब्बेहि फोट्टब्बेही’ति ।

“साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, बुद्धसरणगमनं होति । बुद्धसरणगमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । ते अज्जे देवे दसहि ठानेहि अधिगणहन्ति — दिब्बेन आयुना...पे०... दिब्बेहि फोट्टब्बेहि ।

“साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, धम्मसरणगमनं होति...पे०... ।

“साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, सङ्घसरणगमनं होति । सङ्घसरणगमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । ते अज्जे देवे दसहि ठानेहि अधिगणहन्ति — दिब्बेन आयुना, दिब्बेन वण्णेन, दिब्बेन सुखेन, दिब्बेन यसेन, दिब्बेन आधिपतेय्येन, दिब्बेहि रूपेहि, दिब्बेहि सद्देहि, दिब्बेहि गन्धेहि, दिब्बेहि रसेहि, दिब्बेहि फोडुब्बेही”ति ।

अथ खो सक्को देवानमिन्दो छहि देवतासतेहि सद्धिं...पे०... अथ खो सक्को देवानमिन्दो सत्तहि देवतासतेहि सद्धिं... पे०... अथ खो सक्को देवानमिन्दो अट्टहि देवतासतेहि सद्धिं...पे०... अथ खो सक्को देवानमिन्दो असीतिया देवतासहस्सेहि सद्धिं येनायस्मा महामोग्गल्लानो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितं खो सक्कं देवानमिन्दं आयस्मा महामोग्गल्लानो एतदवोच —

“साधु खो, देवानमिन्द, बुद्धसरणगमनं होति । बुद्धसरणगमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । ते अज्जे देवे दसहि ठानेहि अधिगणहन्ति — दिब्बेन आयुना...पे०... दिब्बेहि फोडुब्बेहि ।

“साधु खो, देवानमिन्द, धम्मसरणगमनं होति...पे०... ।

“साधु खो, देवानमिन्द, सङ्घसरणगमनं होति । सङ्घसरणगमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । ते अज्जे देवे दसहि ठानेहि अधिगणहन्ति — दिब्बेन आयुना, दिब्बेन वण्णेन, दिब्बेन सुखेन, दिब्बेन यसेन, दिब्बेन आधिपतेय्येन, दिब्बेहि रूपेहि, दिब्बेहि सद्देहि, दिब्बेहि गन्धेहि, दिब्बेहि रसेहि, दिब्बेहि फोडुब्बेही”ति ।

“साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, बुद्धसरणगमनं होति...पे०... साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, धम्मसरणगमनं होति... पे०... साधु खो मारिस मोग्गल्लान, सङ्घसरणगमनं होति । सङ्घसरणगमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । ते अज्जे देवे दसहि ठानेहि अधिगणहन्ति — दिब्बेन आयुना, दिब्बेन वण्णेन, दिब्बेन सुखेन, दिब्बेन यसेन, दिब्बेन आधिपतेय्येन, दिब्बेहि रूपेहि, दिब्बेहि सद्देहि, दिब्बेहि गन्धेहि, दिब्बेहि रसेहि, दिब्बेहि फोडुब्बेही”ति ।

अथ खो सक्को देवानमिन्दो पज्जहि देवतासतेहि सद्धिं येनायस्मा महामोग्गल्लानो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितं खो सक्कं देवानमिन्दं आयस्मा महामोग्गल्लानो एतदवोच —

“साधु खो, देवानमिन्द, बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति — ‘इतिपि सो भगवा...पे०... सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा’ति । बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । ते अज्जे देवे दसहि ठानेहि अधिगणहन्ति — दिब्बेन आयुना...पे०... दिब्बेहि फोडुब्बेहि ।

“साधु खो, देवानमिन्द, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति — ‘स्वाक्खातो भगवता धम्मो...पे०... पच्चत्तं वेदितब्बो विञ्जूही’ति । धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं

मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति...पे०... ।

“साधु खो, देवानमिन्द, सङ्गे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति — ‘सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो...पे०... लोकस्सा’ति । सङ्गे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति...पे०... ।

“साधु खो, देवानमिन्द, अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनं होति अखण्डेहि...पे०... समाधिसंवत्तनिकेहि । अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । ते अज्जे देवे दसहि ठानेहि अधिगणहन्ति — दिब्बेन आयुना...पे०... दिब्बेहि फोड्डब्बेही”ति ।

“साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति — ‘इतिपि सो भगवा...पे०... सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा’ति । बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । ते अज्जे देवे दसहि ठानेहि अधिगणहन्ति — दिब्बेन आयुना...पे०... दिब्बेहि फोड्डब्बेहि ।

“साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति — ‘स्वाक्खातो भगवता धम्मो...पे०... पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूही’ति । धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । ते अज्जे देवे दसहि ठानेहि अधिगणहन्ति — दिब्बेन आयुना...पे०... दिब्बेहि फोड्डब्बेहि ।

“साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, सङ्गे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति — ‘सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो...पे०... लोकस्सा’ति । सङ्गे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति...पे०... ।

“साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनं होति अखण्डेहि...पे०... समाधिसंवत्तनिकेहि । अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । ते अज्जे देवे दसहि ठानेहि अधिगणहन्ति — दिब्बेन आयुना...पे०... दिब्बेहि फोड्डब्बेही”ति ।

अथ खो सक्को देवानमिन्दो छहि देवतासतेहि सद्धिं...पे०... अथ खो सक्को देवानमिन्दो सत्तहि देवतासतेहि सद्धिं...पे०... अथ खो सक्को देवानमिन्दो अट्टहि देवतासतेहि सद्धिं...पे०... अथ खो सक्को देवानमिन्दो असीतिया देवतासहस्सेहि सद्धिं येनायस्मा महामोग्गल्लानो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं अभिवादेत्वा एकमन्तं अट्ठासि । एकमन्तं ठितं खो सक्कं देवानमिन्दं आयस्मा महामोग्गल्लानो एतदवोच —

“साधु खो, देवानमिन्द, बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति — ‘इतिपि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा’ति । बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । ते अज्जे देवे दसहि ठानेहि अधिगणहन्ति — दिब्बेन आयुना, दिब्बेन वण्णेन, दिब्बेन सुखेन, दिब्बेन यसेन, दिब्बेन आधिपतेय्येन,

दिब्बेहि रूपेहि, दिब्बेहि सद्देहि, दिब्बेहि गन्धेहि, दिब्बेहि रसेहि, दिब्बेहि फोडुब्बेहि ।

“साधु खो, देवानमिन्द, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति — ‘स्वाक्खातो भगवता धम्मो सन्दिट्ठिको अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूही’ति । धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । ते अज्जे देवे दसहि ठानेहि अधिगणहन्ति — दिब्बेन आयुना...पे०... दिब्बेहि फोडुब्बेहि ।

“साधु खो, देवानमिन्द, सङ्गे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति — ‘सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, उजुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, जायप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, सामीचिप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, यदिदं चत्तारि पुरिसयुगानि अट्ठ पुरिसपुग्गला एस भगवतो सावकसङ्घो आहुनेय्यो पाहुनेय्यो दक्खिण्यो अज्जलिकरणीयो अनुत्तरं पुज्जक्खेत्तं लोकस्सा’ति । सङ्गे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । ते अज्जे देवे दसहि ठानेहि अधिगणहन्ति — दिब्बेन आयुना...पे०... दिब्बेहि फोडुब्बेहि ।

“साधु खो, देवानमिन्द, अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनं होति अखण्डेहि अच्छिद्देहि असबलेहि अकम्मासेहि भुजिस्सेहि विज्जुप्पसत्थेहि अपरामट्ठेहि समाधिसंवत्तनिकेहि । अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनहेतु खो, देवानमिन्द, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । ते अज्जे देवे दसहि ठानेहि अधिगणहन्ति — दिब्बेन आयुना, दिब्बेन वण्णेन, दिब्बेन सुखेन, दिब्बेन यसेन, दिब्बेन आधिपतेय्येन, दिब्बेहि रूपेहि, दिब्बेहि सद्देहि, दिब्बेहि गन्धेहि, दिब्बेहि रसेहि, दिब्बेहि फोडुब्बेही’ति ।

“साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति — ‘इतिपि सो भगवा...पे०... सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा’ति । बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । ते अज्जे देवे दसहि ठानेहि अधिगणहन्ति — दिब्बेन आयुना...पे०... दिब्बेहि फोडुब्बेहि ।

“साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति — ‘स्वाक्खातो भगवता धम्मो...पे०... पच्चत्तं वेदितब्बो विज्जूही’ति । धम्मे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । ते अज्जे देवे दसहि ठानेहि अधिगणहन्ति — दिब्बेन आयुना...पे०... दिब्बेहि फोडुब्बेहि ।

“साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, सङ्गे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनं होति — ‘सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो...पे०... अनुत्तरं पुज्जक्खेत्तं लोकस्सा’ति । सङ्गे अवेच्चप्पसादेन समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जन्ति । ते अज्जे देवे दसहि ठानेहि अधिगणहन्ति — दिब्बेन आयुना...पे०... दिब्बेहि फोडुब्बेहि ।

“साधु खो, मारिस मोग्गल्लान, अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनं होति अखण्डेहि...पे०... समाधिसंवत्तनिकेहि । अरियकन्तेहि सीलेहि समन्नागमनहेतु खो, मारिस मोग्गल्लान, एवमिधेकच्चे सत्ता कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं

लोकं उपपज्जन्ति । ते अज्जे देवे दसहि ठानेहि अधिगण्हन्ति — दिब्बेन आयुना, दिब्बेन वण्णेन, दिब्बेन सुखेन, दिब्बेन यसेन, दिब्बेन आधिपतेय्येन, दिब्बेहि रूपेहि, दिब्बेहि सद्देहि, दिब्बेहि गन्धेहि, दिब्बेहि रसेहि, दिब्बेहि फोट्टब्बेही'ति । दसमं ।

११. चन्दनसुत्तं

३४२. अथ खो चन्दनो [नन्दनो (सी०)] देवपुत्तो...पे०... ।

अथ खो सुयामो देवपुत्तो...पे०... ।

अथ खो सन्तुसितो देवपुत्तो...पे०... ।

अथ खो सुनिम्मितो देवपुत्तो...पे०... ।

अथ खो वसवत्ति देवपुत्तो...पे०... ।

(यथा सक्कसुत्तं तथा इमे पञ्च पेय्याला वित्थारेतब्बा) । एकादसमं ।

मोग्गल्लानसंयुत्तं समत्तं ।

तस्सुद्धानं —

सवितक्कावितक्कज्ज, सुखेन च उपेक्खको ।
आकासज्जेव विज्जाणं, आकिज्जं नेवसज्जिना ।
अनिमित्तो च सक्को च, चन्दनेकादसेन चाति ॥

७. चित्तसंयुत्तं

१. संयोजनसुत्तं

३४३. एकं समयं सम्बहुला थेरा भिक्खू मच्छिकासण्डे विहरन्ति अम्बाटकवने । तेन खो पन समयेन सम्बहुलानं थेरानं भिक्खून् पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तानं मण्डलमाळे सन्निसिन्नानं सन्निपतितानं अयमन्तराकथा उदपादि — “‘संयोजन’न्ति वा, आवुसो, ‘संयोजनया धम्मा’ति वा इमे धम्मा नानत्था नानाव्यञ्जना उदाहु एकत्था व्यञ्जनमेव नान’न्ति? तत्रेकच्चेहि थेरेहि भिक्खूहि एवं व्याकतं होति — “‘संयोजन’न्ति वा, आवुसो, ‘संयोजनया धम्मा’ति वा इमे धम्मा नानत्था चेव नानाव्यञ्जना चा’ति । एकच्चेहि थेरेहि भिक्खूहि एवं व्याकतं होति — “‘संयोजन’न्ति वा, आवुसो, ‘संयोजनया धम्मा’ति वा इमे धम्मा एकत्था व्यञ्जनमेव नान’न्ति ।

तेन खो पन समयेन चित्तो गहपति मिगपथकं अनुप्पत्तो होति केनचिदेव करणीयेन । अस्सोसि खो चित्तो गहपति सम्बहुलानं किर थेरानं भिक्खून् पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तानं मण्डलमाळे सन्निसिन्नानं सन्निपतितानं

अयमन्तराकथा उदपादि — “‘संयोजन’न्ति वा, आवुसो, ‘संयोजनिया धम्मा’ति वा इमे धम्मा नानत्था नानाव्यञ्जना उदाहु एकत्था व्यञ्जनमेव नान’न्ति? तत्रेकच्चेहि थेरेहि भिक्खूहि एवं व्याकृतं — “‘संयोजन’न्ति वा, आवुसो, ‘संयोजनिया धम्मा’ति वा इमे धम्मा नानत्था चेव नानाव्यञ्जना चा’ति । एकच्चेहि थेरेहि भिक्खूहि एवं व्याकृतं ‘संयोजन’न्ति वा, आवुसो ‘संयोजनिया धम्मा’ति वा इमे धम्मा एकत्था व्यञ्जनमेव नानन्ति । अथ खो चित्तो गहपति येन थेरा भिक्खू तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा थेरे भिक्खू अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो चित्तो गहपति थेरे भिक्खू एतदवोच — “सुतं मेतं, भन्ते, सम्बहुलानं किर थेरानं भिक्खूनं पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तानं मण्डलमाळे सन्निसिन्नानं सन्निपतितानं अयमन्तराकथा उदपादि — ‘संयोजन’न्ति वा, आवुसो, ‘संयोजनिया धम्मा’ति वा इमे धम्मा नानत्था नानाव्यञ्जना उदाहु एकत्था व्यञ्जनमेव नान’न्ति? एकच्चेहि थेरेहि भिक्खूहि एवं व्याकृतं — “‘संयोजन’न्ति वा, आवुसो, ‘संयोजनिया धम्मा’ति वा इमे धम्मा नानत्था चेव नानाव्यञ्जना चा’ति । एकच्चेहि थेरेहि भिक्खूहि एवं व्याकृतं “‘संयोजन’न्ति वा, आवुसो, ‘संयोजनिया धम्मा’ति वा इमे धम्मा एकत्था व्यञ्जनमेव नान’न्ति । ‘एवं, गहपती’ति ।

“‘संयोजन’न्ति वा, भन्ते, ‘संयोजनिया धम्मा’ति वा इमे धम्मा नानत्था चेव नानाव्यञ्जना च । तेन हि, भन्ते, उपमं वो करिस्सामि । उपमायपिधेकच्चे विञ्जू पुरिसा भासितस्स अत्थं आजानन्ति । सेय्यथापि, भन्ते, काळो च बलीबद्धो ओदातो च बलीबद्धो एकेन दामेन वा योत्तेन वा संयुत्ता अस्सु । यो नु खो एवं वदेय्य — ‘काळो बलीबद्धो ओदातस्स बलीबद्धस्स संयोजनं, ओदातो बलीबद्धो काळस्स बलीबद्धस्स संयोजन’न्ति, सम्मा नु खो सो वदमानो वदेय्या’ति? “नो हेतं, गहपति! न खो, गहपति, काळो बलीबद्धो ओदातस्स बलीबद्धस्स संयोजनं, नपि ओदातो बलीबद्धो काळस्स बलीबद्धस्स संयोजनं; येन खो ते एकेन दामेन वा योत्तेन वा संयुत्ता तं तत्थ संयोजन’न्ति । “एवमेव खो, भन्ते, न चक्खु रूपानं संयोजनं, न रूपा चक्खुस्स संयोजनं; यच्च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं । न सोतं सद्धानं... न घानं गन्धानं... न जिह्वा रसानं... न कायो फोडुब्बानं संयोजनं, न फोडुब्बा कायस्स संयोजनं; यच्च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो तं तत्थ संयोजनं । न मनो धम्मनं संयोजनं, न धम्मा मनस्स संयोजनं; यच्च तत्थ तदुभयं पटिच्च उप्पज्जति छन्दरागो तं तत्थ संयोजन’न्ति । “लाभा ते, गहपति, सुलद्धं ते, गहपति, यस्स ते गम्भीरे बुद्धवचने पञ्चाचक्खु कमती’ति । पठमं ।

२. पठमइसिदत्तसुत्तं

३४४. एकं समयं सम्बहुला थेरा भिक्खू मच्छिकासण्डे विहरन्ति अम्बाटकवने । अथ खो चित्तो गहपति येन थेरा भिक्खू तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा थेरे भिक्खू अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो चित्तो गहपति थेरे भिक्खू एतदवोच — “अधिवासेन्तु मे, भन्ते, थेरा स्वातनाय भत्त’न्ति । अधिवासेसुं खो थेरा भिक्खू तुण्हीभावेन । अथ खो चित्तो गहपति थेरानं भिक्खूनं अधिवासनं विदित्वा उट्ठायासना थेरे भिक्खू अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि । अथ खो थेरा भिक्खू तस्सा रत्तिया अच्चयेन पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय येन चित्तस्स गहपतिस्स निवेसनं तेनुपसङ्गमिंसु; उपसङ्गमित्वा पज्जत्ते आसने निसीदिंसु ।

अथ खो चित्तो गहपति येन थेरा भिक्खू तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा थेरे भिक्खू अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो चित्तो गहपति आयस्मन्तं थेरं एतदवोच — “‘धातुनानत्तं, धातुनानत्त’न्ति, भन्ते थेर, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, धातुनानत्तं वुत्तं भगवता’ति? एवं वुत्ते आयस्मा थेरो तुण्ही अहोसि । दुतियम्पि खो चित्तो गहपति आयस्मन्तं थेरं एतदवोच — “‘धातुनानत्तं, धातुनानत्त’न्ति, भन्ते थेर, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, धातुनानत्तं वुत्तं भगवता’ति? दुतियम्पि खो आयस्मा थेरो तुण्ही अहोसि । ततियम्पि खो चित्तो गहपति आयस्मन्तं थेरं एतदवोच —

“धातुनानत्तं, धातुनानत्तं”न्ति, भन्ते थेर, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, धातुनानत्तं वुत्तं भगवता”ति? ततियम्पि खो आयस्मा थेरो तुण्ही अहोसि ।

तेन खो पन समयेन आयस्मा इसिदत्तो तस्मिं भिक्खुसङ्घे सब्बनवको होति । अथ खो आयस्मा इसिदत्तो आयस्मन्तं थेरं एतदवोच — “ब्याकरोमहं, भन्ते थेर, चित्तस्स गहपतिनो एतं पज्ज”न्ति? “ब्याकरोहि त्वं, आवुसो इसिदत्त, चित्तस्स गहपतिनो एतं पज्ज”न्ति । “एवज्झि त्वं, गहपति, पुच्छसि — ‘धातुनानत्तं, धातुनानत्तन्ति, भन्ते थेर, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, धातुनानत्तं, वुत्तं भगवता’”ति? “एवं, भन्ते” । “इदं खो, गहपति, धातुनानत्तं वुत्तं भगवता — चक्खुधातु, रूपधातु, चक्खुविज्जाणधातु...पे०... मनोधातु, धम्मधातु, मनोविज्जाणधातु । एत्तावता खो, गहपति, धातुनानत्तं वुत्तं भगवता”ति ।

अथ खो चित्तो गहपति आयस्मतो इसिदत्तस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा थेरे भिक्खू पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन सहत्था सन्तप्पेसि सम्पवारेसि । अथ खो थेरा भिक्खू भुत्ताविनो ओनीतपत्तपाणिनो उट्ठायासना पक्कमिंसु । अथ खो आयस्मा थेरो आयस्मन्तं इसिदत्तं एतदवोच — “साधु खो तं, आवुसो इसिदत्त, एसो पज्जो पटिभासि, नेसो पज्जो मं पटिभासि । तेनहावुसो इसिदत्त, यदा अज्जथापि [यदा अज्जदापि (सी० पी०) अज्जदापि (?)] एवरूपो पज्जो आगच्छेय्य, तज्जेवेत्थ पटिभासेय्या”ति । दुतियं ।

३. दुतियइसिदत्तसुत्तं

३४५. एकं समयं सम्बहुला थेरा भिक्खू मच्छिकासण्डे विहरन्ति अम्बाटकवने । अथ खो चित्तो गहपति येन थेरा भिक्खू तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा थेरे भिक्खू अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो चित्तो गहपति थेरे भिक्खू एतदवोच — “अधिवासेन्तु मे, भन्ते थेरा, स्वातनाय भत्त”न्ति । अधिवासेसुं खो थेरा भिक्खू तुण्हीभावेन । अथ खो चित्तो गहपति थेरानं भिक्खूनां अधिवासनं विदित्वा उट्ठायासना थेरे भिक्खू अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि । अथ खो थेरा भिक्खू तस्सा रत्तिया अच्चयेन पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय येन चित्तस्स गहपतिस्स निवेसनं तेनुपसङ्गमिंसु; उपसङ्गमित्वा पज्जत्ते आसने निसीदिंसु ।

अथ खो चित्तो गहपति येन थेरा भिक्खू तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा थेरे भिक्खू अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो चित्तो गहपति आयस्मन्तं थेरं एतदवोच — “या इमा, भन्ते थेर, अनेकविहिता दिट्ठियो लोके उप्पज्जन्ति — ‘सस्सतो लोकोति वा, असस्सतो लोकोति वा, अन्तवा लोकोति वा, अनन्तवा लोकोति वा, तं जीवं तं सरीरन्ति वा, अज्जं जीवं अज्जं सरीरन्ति वा, होति तथागतो परं मरणाति वा, न होति तथागतो परं मरणाति वा, होति च न च होति तथागतो परं मरणाति वा, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति वा । यानि चिमानि द्वासट्ठि दिट्ठिगतानि ब्रह्मजाले भणितानि; इमा नु खो, भन्ते, दिट्ठियो किस्मिं सति होन्ति, किस्मिं असति न होन्ती”ति?

एवं वुत्ते, आयस्मा थेरो तुण्ही अहोसि । दुतियम्पि खो चित्तो गहपति...पे०... ततियम्पि खो चित्तो गहपति आयस्मन्तं थेरं एतदवोच — “या इमा, भन्ते थेर, अनेकविहिता दिट्ठियो लोके उप्पज्जन्ति — सस्सतो लोकोति वा, असस्सतो लोकोति वा, अन्तवा लोकोति वा, अनन्तवा लोकोति वा, तं जीवं तं सरीरन्ति वा, अज्जं जीवं अज्जं सरीरन्ति वा, होति तथागतो परं मरणाति वा, न होति तथागतो परं मरणाति वा, होति च न च होति तथागतो परं मरणाति वा, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति वा । यानि चिमानि द्वासट्ठि दिट्ठिगतानि ब्रह्मजाले भणितानि; इमा नु खो, भन्ते, दिट्ठियो किस्मिं

सति होन्ति, किस्मिं असति न होन्ती”ति? ततियम्पि खो आयस्मा थेरो तुण्ही अहोसि ।

तेन खो पन समयेन आयस्मा इसिदत्तो तस्मिं भिक्खुसङ्घे सब्बनवको होति । अथ खो आयस्मा इसिदत्तो आयस्मन्तं थेरं एतदवोच — “ब्याकरोमहं, भन्ते थेर, चित्तस्स गहपतिनो एतं पज्ज”न्ति? “ब्याकरोहि त्वं, आवुसो इसिदत्त, चित्तस्स गहपतिनो एतं पज्ज”न्ति । “एवज्झि त्वं, गहपति, पुच्छसि — ‘या इमा, भन्ते थेर, अनेकविहिता दिट्ठियो लोके उप्पज्जन्ति — सस्सतो लोकोति वा...पे०...; इमा नु खो, भन्ते, दिट्ठियो किस्मिं सति होन्ति, किस्मिं असति न होन्ती”ति? “एवं, भन्ते” । “या इमा, गहपति, अनेकविहिता दिट्ठियो लोके उप्पज्जन्ति — ‘सस्सतो लोकोति वा, असस्सतो लोकोति वा, अन्तवा लोकोति वा अनन्तवा लोकोति वा, तं जीवं तं सरीरन्ति वा, अज्जं जीवं अज्जं सरीरन्ति वा, होति तथागतो परं मरणाति वा, न होति तथागतो परं मरणाति वा, होति च न च होति तथागतो परं मरणाति वा, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति वा । यानि चिमानि द्वासट्ठि दिट्ठिगतानि ब्रह्मजाले भणितानि; इमा खो, गहपति, दिट्ठियो सक्कायदिट्ठिया सति होन्ति, सक्कायदिट्ठिया असति न होन्ती”ति ।

“कथं पन, भन्ते, सक्कायदिट्ठि होती”ति? “इध, गहपति, अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो, सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो रूपं अत्ततो समनुपस्सति, रूपवन्तं वा अत्तानं, अत्तनि वा रूपं, रूपस्मिं वा अत्तानं; वेदनं अत्ततो समनुपस्सति...पे०... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, विज्जाणवन्तं वा अत्तानं, अत्तनि वा विज्जाणं, विज्जाणस्मिं वा अत्तानं । एवं खो, गहपति, सक्कायदिट्ठि होती”ति ।

“कथं पन, भन्ते, सक्कायदिट्ठि न होती”ति? “इध, गहपति, सुतवा अरियसावको अरियानं दस्सावी अरियधम्मस्स कोविदो अरियधम्मे सुविनीतो सप्पुरिसानं दस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स कोविदो सप्पुरिसधम्मे सुविनीतो न रूपं अत्ततो समनुपस्सति, न रूपवन्तं वा अत्तानं, न अत्तनि वा रूपं, न रूपस्मिं वा अत्तानं; न वेदनं... न सज्जं... न सङ्खारे... न विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, न विज्जाणवन्तं वा अत्तानं, न अत्तनि वा विज्जाणं, न विज्जाणस्मिं वा अत्तानं । एवं खो, गहपति, सक्कायदिट्ठि न होती”ति ।

“कुतो, भन्ते, अय्यो इसिदत्तो आगच्छती”ति? “अवन्तिया खो, गहपति, आगच्छामी”ति । “अत्थि, भन्ते, अवन्तिया इसिदत्तो नाम कुलपुत्तो अम्हाकं अदिट्ठसहायो पब्बजितो? दिट्ठो सो आयस्मता”ति? “एवं, गहपती”ति । “कहं नु खो सो, भन्ते, आयस्मा एतरहि विहरती”ति? एवं वुत्ते, आयस्मा इसिदत्तो तुण्ही अहोसि । “अय्यो नो, भन्ते, इसिदत्तो”ति? “एवं, गहपती”ति । “अभिरमतु, भन्ते, अय्यो इसिदत्तो मच्छिकासण्डे । रमणीयं अम्बाटकवनं । अहं अय्यस्स इसिदत्तस्स उस्सुक्कं करिस्सामि चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारान्”न्ति । “कल्याणं वुच्चति, गहपती”ति ।

अथ खो चित्तो गहपति आयस्मतो इसिदत्तस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा थेरे भिक्खू पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन सहत्था सन्तप्पेसि सम्पवारेसि । अथ खो थेरा भिक्खू भुत्ताविनो ओनीतपत्तपाणिनो उट्ठयासना पक्कमिंसु । अथ खो आयस्मा थेरो आयस्मन्तं इसिदत्तं एतदवोच — “साधु खो तं, आवुसो इसिदत्त, एसो पज्जो पटिभासि । नेसो पज्जो मं पटिभासि । तेनहावुसो इसिदत्त, यदा अज्जथापि एवरूपो पज्जो आगच्छेय्य, तज्जेवेत्थ पटिभासेय्या”ति । अथ खो आयस्मा इसिदत्तो सेनासनं संसामेत्वा पत्तचीवरमादाय मच्छिकासण्डम्हा पक्कामि । यं मच्छिकासण्डम्हा पक्कामि, तथा पक्कन्तोव अहोसि, न पुन पच्चागच्छीति । ततियं ।

४. महकपाटिहारियसुत्तं

३४६. एकं समयं सम्बहुला थेरा भिक्खू मच्छिकासण्डे विहरन्ति अम्बाटकवने । अथ खो चित्तो गहपति येन थेरा भिक्खू तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा थेरे भिक्खू अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो चित्तो गहपति थेरे भिक्खू एतदवोच — “अधिवासेन्तु मे, भन्ते थेरा, स्वातनाय गोकुले भत्त”न्ति । अधिवासेसुं खो थेरा भिक्खू तुण्हीभावेन । अथ खो चित्तो गहपति थेरानं भिक्खूनं अधिवासनं विदित्वा उट्टायासना थेरे भिक्खू अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि । अथ खो थेरा भिक्खू तस्सा रत्तिया अच्चयेन पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय येन चित्तस्स गहपतिनो गोकुलं तेनुपसङ्गमिसु; उपसङ्गमित्वा पज्जत्ते आसने निसीदिसु ।

अथ खो चित्तो गहपति थेरे भिक्खू पणीतेन सप्पिपायासेन सहत्था सन्तप्पेसि सम्पवारेसि । अथ खो थेरा भिक्खू भुत्ताविनो ओनीतपत्तपाणिनो उट्टायासना पक्कमिसु । चित्तोपि खो गहपति ‘सेसकं विस्सज्जेथा’ति वत्वा थेरे भिक्खू पिट्ठितो पिट्ठितो अनुबन्धि । तेन खो पन समयेन उण्हं होति कुथितं [कुट्ठितं (सी० स्या० कं० पी०)]; ते च थेरा भिक्खू पवेलियमानेन मज्जे कायेन गच्छन्ति, यथा तं भोजनं भुत्ताविनो ।

तेन खो पन समयेन आयस्मा महको तस्मिं भिक्खुसङ्घे सब्बनवको होति । अथ खो आयस्मा महको आयस्मन्तं थेरं एतदवोच — “साधु ख्वस्स, भन्ते थेर, सीतको च वातो वायेय्य, अब्भसम्पिलापो [अब्भसंबिलापो (सी०), अब्भसंबिलापो (पी०)] च अस्स, देवो च एकमेकं फुसायेय्या”ति ।

“साधु ख्वस्स, आवुसो महक, यं सीतको च वातो वायेय्य, अब्भसम्पिलापो च अस्स, देवो च एकमेकं फुसायेय्या”ति । अथ खो आयस्मा महको तथारूपं इद्धानिभिसङ्घारं अभिसङ्घारि [अभिसङ्घासि (सी०)] यथा सीतको च वातो वायि, अब्भसम्पिलापो च अस्स [आसि (?)], देवो च एकमेकं फुसि । अथ खो चित्तस्स गहपतिनो एतदहोसि — “यो खो इमस्मिं भिक्खुसङ्घे सब्बनवको भिक्खु तस्सायं एवरूपो इद्धानुभावो”ति । अथ खो आयस्मा महको आरामं सम्पापुणित्वा आयस्मन्तं थेरं एतदवोच — “अलमेत्तावता, भन्ते थेरा”ति? “अलमेत्तावता, आवुसो महक! कतमेत्तावता, आवुसो महक! पूजितमेत्तावता, आवुसो महको”ति । अथ खो थेरा भिक्खू यथाविहारं अगमंसु । आयस्मापि महको सकं विहारं अगमासि ।

अथ खो चित्तो गहपति येनायस्मा महको तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मन्तं महकं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो चित्तो गहपति आयस्मन्तं महकं एतदवोच — “साधु मे, भन्ते, अय्यो महको उत्तरिमनुस्सधम्मं इद्धिपाटिहारियं दस्सेतू”ति । “तेन हि त्वं, गहपति, आलिन्दे उत्तरासङ्गं पज्जपेत्वा तिणकलापं ओकासेही”ति । “एवं, भन्ते”ति खो चित्तो गहपति आयस्मतो महकस्स पटिस्सुत्वा आलिन्दे उत्तरासङ्गं पज्जपेत्वा तिणकलापं ओकासेसि । अथ खो आयस्मा महको विहारं पविसित्वा सूचिघटिकं दत्वा तथारूपं इद्धानिभिसङ्घारं अभिसङ्घारि यथा तालच्छिगगळेन च अगगळन्तरिकाय च अच्चि निक्खमित्वा तिणानि ज्ञापेसि, उत्तरासङ्गं न ज्ञापेसि । अथ खो चित्तो गहपति उत्तरासङ्गं पप्फोटेत्वा संविगगो लोमहट्टजातो एकमन्तं अट्ठासि । अथ खो आयस्मा महको विहारा निक्खमित्वा चित्तं गहपतिं एतदवोच — “अलमेत्तावता, गहपती”ति?

“अलमेत्तावता, भन्ते महक! कतमेत्तावता, भन्ते, महक! पूजितमेत्तावता, भन्ते महक! अभिरमतु, भन्ते, अय्यो महको मच्छिकासण्डे । रमणीयं अम्बाटकवनं । अहं अय्यस्स महकस्स उस्सुक्कं करिस्सामि

चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारान’न्ति । “कल्याणं वुच्चति, गहपती”ति । अथ खो आयस्मा महको सेनासनं संसामेत्वा पत्तचीवरमादाय मच्छिकासण्डम्हा पक्कामि । यं मच्छिकासण्डम्हा पक्कामि, तथा पक्कन्तोव अहोसि; न पुन पच्चागच्छीति । चतुत्थं ।

५. पठमकामभूसुत्तं

३४७. एकं समयं आयस्मा कामभू मच्छिकासण्डे विहरति अम्बाटकवने । अथ खो चित्तो गहपति येनायस्मा कामभू तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं कामभुं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो चित्तं गहपतिं आयस्मा कामभू एतदवोच —

“वुत्तमिदं, गहपति —

“नेलङ्गो सेतपच्छादो, एकारो वत्तती रथो ।

अनीघं पस्स आयन्तं [अप्पत्तं (स्या० कं० क०)], छिन्नसोतं अबन्धन’न्ति ॥

“इमस्स नु खो, गहपति, संखित्तेन भासितस्स कथं वित्थारेन अत्थो दट्ठब्बो’ति? “किं नु खो एतं, भन्ते, भगवता भासित’न्ति? “एवं, गहपती”ति । “तेन हि, भन्ते, मुहुत्तं आगमेहि यावस्स अत्थं पेक्खामी”ति । अथ खो चित्तो गहपति मुहुत्तं तुण्ही हुत्वा आयस्मन्तं कामभुं एतदवोच —

“नेलङ्ग’न्ति खो, भन्ते, सीलानमेतं अधिवचनं । ‘सेतपच्छादो’ति खो, भन्ते, विमुत्तिया एतं अधिवचनं । ‘एकारो’ति खो, भन्ते, सतिया एतं अधिवचनं । ‘वत्तती’ति खो, भन्ते, अभिक्कमपटिक्कमस्सेतं अधिवचनं । ‘रथो’ति खो, भन्ते, इमस्सेतं चातुमहाभूतिकस्स कायस्स अधिवचनं मातापेत्तिकसम्भवस्स ओदनकुम्मासूपचयस्स अनिच्चुच्छादनपरिमद्दनभेदनविद्धंसनधम्मस्स । रागो खो, भन्ते, नीघो, दोसो नीघो, मोहो नीघो । ते खीणासवस्स भिक्खुनो पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावङ्कता आर्यातिं अनुप्पादधम्मा । तस्मा खीणासवो भिक्खु ‘अनीघो’ति वुच्चति । ‘आयन्त’न्ति खो, भन्ते, अरहतो एतं अधिवचनं । ‘सोतो’ति खो, भन्ते, तण्हायेतं अधिवचनं । सा खीणासवस्स भिक्खुनो पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावङ्कता आर्यातिं अनुप्पादधम्मा । तस्मा खीणासवो भिक्खु ‘छिन्नसोतो’ति वुच्चति । रागो खो, भन्ते, बन्धनं, दोसो बन्धनं, मोहो बन्धनं । ते खीणासवस्स भिक्खुनो पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावङ्कता आर्यातिं अनुप्पादधम्मा । तस्मा खीणासवो भिक्खु ‘अबन्धनो’ति वुच्चति । इति खो, भन्ते, यं तं भगवता वुत्तं —

“नेलङ्गो सेतपच्छादो, एकारो वत्तती रथो ।

अनीघं पस्स आयन्तं, छिन्नसोतं अबन्धन’न्ति ॥

“इमस्स खो, भन्ते, भगवता संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामी’ति । “लाभा ते, गहपति, सुलद्धं ते, गहपति! यस्स ते गम्भीरे बुद्धवचने पज्जाचक्खु कमती’ति । पज्चमं ।

६. दुतियकामभूसुत्तं

३४८. एकं समयं आयस्मा कामभू मच्छिकासण्डे विहरति अम्बाटकवने। अथ खो चित्तो गहपति येनायस्मा कामभू तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो चित्तो गहपति आयस्मन्तं कामभुं एतदवोच — “कति नु खो, भन्ते, सङ्खारो”ति? “तयो खो, गहपति, सङ्खारो — कायसङ्खारो, वचीसङ्खारो, चित्तसङ्खारो”ति। “साधु, भन्ते”ति खो चित्तो गहपति आयस्मतो कामभुस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा आयस्मन्तं कामभुं उत्तरिं पज्जं अपुच्छि — “कतमो पन, भन्ते, कायसङ्खारो, कतमो वचीसङ्खारो, कतमो चित्तसङ्खारो”ति? “अस्सासपस्सासा खो, गहपति, कायसङ्खारो, वितक्कविचारा वचीसङ्खारो, सज्जा च वेदना च चित्तसङ्खारो”ति।

“साधु, भन्ते”ति खो चित्तो गहपति...पे०... उत्तरिं पज्जं अपुच्छि — “कस्मा पन, भन्ते, अस्सासपस्सासा कायसङ्खारो, कस्मा वितक्कविचारा वचीसङ्खारो, कस्मा सज्जा च वेदना च चित्तसङ्खारो”ति? “अस्सासपस्सासा खो, गहपति, कायिका। एते धम्मा कायप्पटिबद्धा, तस्मा अस्सासपस्सासा कायसङ्खारो। पुब्बे खो, गहपति, वितक्केत्वा विचारेत्वा पच्छा वाचं भिन्दति, तस्मा वितक्कविचारा वचीसङ्खारो। सज्जा च वेदना च चेतसिका। एते धम्मा चित्तप्पटिबद्धा, तस्मा सज्जा च वेदना च चित्तसङ्खारो”ति।

साधु...पे०... उत्तरिं पज्जं अपुच्छि — “कथं पन, भन्ते, सज्जावेदयितनिरोधसमापत्ति होती”ति? “न खो, गहपति, सज्जावेदयितनिरोधं समापज्जन्तस्स भिक्खुनो एवं होति — ‘अहं सज्जावेदयितनिरोधं समापज्जिस्स’न्ति वा ‘अहं सज्जावेदयितनिरोधं समापज्जामी’ति वा ‘अहं सज्जावेदयितनिरोधं समापन्नो’ति वा। अथ ख्वस्स पुब्बेव तथा चित्तं भावितं होति यं तं तथत्ताय उपनेती”ति।

साधु ...पे०... उत्तरिं पज्जं अपुच्छि — “सज्जावेदयितनिरोधं समापज्जन्तस्स पन, भन्ते, भिक्खुनो कतमे धम्मा पठमं निरुज्झन्ति, यदि वा कायसङ्खारो, यदि वा वचीसङ्खारो, यदि वा चित्तसङ्खारो”ति? “सज्जावेदयितनिरोधं समापज्जन्तस्स खो, गहपति, भिक्खुनो वचीसङ्खारो पठमं निरुज्झति, ततो कायसङ्खारो, ततो चित्तसङ्खारो”ति।

साधु...पे०... उत्तरिं पज्जं अपुच्छि — “व्यायं, भन्ते, मतो कालङ्कतो, यो चायं भिक्खु सज्जावेदयितनिरोधं समापन्नो, इमेसं किं नानाकरण”न्ति? “व्यायं गहपति, मतो कालङ्कतो तस्स कायसङ्खारो निरुद्धो पटिप्पस्सद्धो, वचीसङ्खारो निरुद्धो पटिप्पस्सद्धो, चित्तसङ्खारो निरुद्धो पटिप्पस्सद्धो, आयु परिकखीणो, उस्मा वूपसन्ता, इन्द्रियाणि विपरिभिन्नानि। यो च व्यायं, गहपति, भिक्खु सज्जावेदयितनिरोधं समापन्नो, तस्सपि कायसङ्खारो निरुद्धो पटिप्पस्सद्धो, वचीसङ्खारो निरुद्धो पटिप्पस्सद्धो, चित्तसङ्खारो निरुद्धो पटिप्पस्सद्धो, आयु अपरिक्खीणो, उस्मा अवूपसन्ता, इन्द्रियाणि विप्पसन्नानि। व्यायं, गहपति, मतो कालङ्कतो, यो चायं भिक्खु सज्जावेदयितनिरोधं समापन्नो, इदं नेसं नानाकरण”न्ति।

साधु...पे०... उत्तरिं पज्जं अपुच्छि — “कथं पन, भन्ते, सज्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठानं होती”ति? “न खो, गहपति, सज्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठहन्तस्स भिक्खुनो एवं होति — ‘अहं सज्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठहिस्स’न्ति वा ‘अहं सज्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठहामी’ति वा ‘अहं सज्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठितो’ति वा। अथ ख्वस्स पुब्बेव तथा चित्तं भावितं होति, यं तं तथत्ताय उपनेती”ति।

साधु, भन्ते...पे०... उत्तरिं पज्जं अपुच्छि — “सज्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठहन्तस्स पन, भन्ते, भिक्खुनो कतमे धम्मा पठमं उपज्जन्ति, यदि वा कायसङ्खारो, यदि वा वचीसङ्खारो, यदि वा चित्तसङ्खारो”ति? “सज्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठहन्तस्स, गहपति, भिक्खुनो चित्तसङ्खारो पठमं उपज्जति, ततो कायसङ्खारो, ततो

वचीसङ्खारो”ति ।

साधु...पे०... उत्तरिं पञ्चं अपुच्छि — “सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठितं पन, भन्ते, भिक्खुं कति फस्सा फुसन्ति”? “सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठितं खो, गहपति, भिक्खुं तयो फस्सा फुसन्ति — सुञ्जतो फस्सो, अनिमित्तो फस्सो, अप्पणिहितो फस्सो”ति ।

साधु...पे०... उत्तरिं पञ्चं अपुच्छि — “सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठितस्स पन, भन्ते, भिक्खुनो किंनिन्नं चित्तं होति, किंपोणं, किंपब्भार”न्ति? “सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया वुट्ठितस्स खो, गहपति, भिक्खुनो विवेकनिन्नं चित्तं होति विवेकपोणं विवेकपब्भार”न्ति ।

“साधु, भन्ते”ति खो चित्तो गहपति आयस्मतो कामभुस्स भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा आयस्मन्तं कामभुं उत्तरिं पञ्चं अपुच्छि — “सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया पन, भन्ते, कति धम्मा बहूपकारा”ति? “अद्धा खो त्वं, गहपति, यं पठमं पुच्छितब्बं तं पुच्छसि । अपि च त्याहं व्याकरिस्सामि । सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्तिया खो, गहपति, द्वे धम्मा बहूपकारा — समथो च विपस्सना चा”ति । छट्ठं ।

७. गोदत्तसुत्तं

३४९. एकं समयं आयस्मा गोदत्तो मच्छिकासण्डे विहरति अम्बाटकवने । अथ खो चित्तो गहपति येनायस्मा गोदत्तो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मन्तं गोदत्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो चित्तं गहपतिं आयस्मा गोदत्तो एतदवोच — “या चायं, गहपति, अप्पमाणा चेतोविमुत्ति, या च आकिञ्चज्जा चेतोविमुत्ति, या च सुञ्जता चेतोविमुत्ति, या च अनिमित्ता चेतोविमुत्ति, इमे धम्मा नानत्था नानाब्यञ्जना उदाहु एकत्था ब्यञ्जनमेव नान”न्ति? “अत्थि, भन्ते, परियायो यं परियायं आगम्म इमे धम्मा नानत्था चेव नानाब्यञ्जना च । अत्थि पन, भन्ते, परियायो यं परियायं आगम्म इमे धम्मा एकत्था ब्यञ्जनमेव नान”न्ति ।

“कतमो च, भन्ते, परियायो यं परियायं आगम्म इमे धम्मा नानत्था चेव नानाब्यञ्जना च? इध, भन्ते, भिक्खु मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं [चतुत्थिं (?)] । इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्ताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेण अब्यापज्जेन [अब्यापज्जेन (सी० स्या० कं० पी०), अब्याबज्जेन (?)] फरित्वा विहरति । करुणासहगतेन चेतसा...पे०... मुदितासहगतेन चेतसा...पे०... उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं । इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्ताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेण अब्यापज्जेन फरित्वा विहरति । अयं वुच्चति, भन्ते, अप्पमाणा चेतोविमुत्ति ।

“कतमा च, भन्ते, आकिञ्चज्जा चेतोविमुत्ति? इध, भन्ते, भिक्खु सब्बसो विञ्जाणञ्चायतनं समतिक्कम्म, ‘नत्थि किञ्ची’ति आकिञ्चज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भन्ते, आकिञ्चज्जा चेतोविमुत्ति ।

“कतमा च, भन्ते, सुञ्जता चेतोविमुत्ति? इध, भन्ते, भिक्खु अरञ्जगतो वा रुक्खमूलगतो वा सुञ्जागारगतो वा इति पटिसञ्चिक्खति — ‘सुञ्जमिदं अत्तेन वा अत्तनियेन वा’ति । अयं वुच्चति, भन्ते, सुञ्जता चेतोविमुत्ति ।

“कतमा च, भन्ते, अनिमित्ता चेतोविमुक्तिः? इध, भन्ते, भिक्खु सब्बनिमित्तानं अमनसिकारा अनिमित्तं चेतोसमाधिं उपसम्पज्ज विहरति । अयं वुच्चति, भन्ते, अनिमित्ता चेतोविमुक्तिः । अयं खो, भन्ते, परियायो यं परियायं आगम्म इमे धम्मा नानत्था चेव नानाव्यञ्जना च ।

“कतमो च, भन्ते, परियायो यं परियायं आगम्म इमे धम्मा एकत्था व्यञ्जनमेव नानं? रागो, भन्ते, पमाणकरणो, दोसो पमाणकरणो, मोहो पमाणकरणो । ते खीणासवस्स भिक्खुनो पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावङ्कता आयतिं अनुप्पादधम्मा । यावता खो, भन्ते, अप्पमाणा चेतोविमुक्तियो, अकुप्पा तासं चेतोविमुक्ति अगमक्खायति । सा खो पन अकुप्पा चेतोविमुक्ति सुज्जा रागेन, सुज्जा दोसेन, सुज्जा मोहेन । रागो खो, भन्ते, किञ्चनं, दोसो किञ्चनं, मोहो किञ्चनं । ते खीणासवस्स भिक्खुनो पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावङ्कता आयतिं अनुप्पादधम्मा । यावता खो, भन्ते, आकिञ्चज्जा चेतोविमुक्तियो, अकुप्पा तासं चेतोविमुक्ति अगमक्खायति । सा खो पन अकुप्पा चेतोविमुक्ति सुज्जा रागेन, सुज्जा दोसेन, सुज्जा मोहेन । रागो खो, भन्ते, निमित्तकरणो, दोसो निमित्तकरणो, मोहो निमित्तकरणो । ते खीणासवस्स भिक्खुनो पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावङ्कता आयतिं अनुप्पादधम्मा । यावता खो, भन्ते, अनिमित्ता चेतोविमुक्तियो, अकुप्पा तासं चेतोविमुक्ति अगमक्खायति । सा खो पन अकुप्पा चेतोविमुक्ति सुज्जा रागेन, सुज्जा दोसेन, सुज्जा मोहेन । अयं खो, भन्ते, परियायो यं परियायं आगम्म इमे धम्मा एकत्था व्यञ्जनमेव नानं”न्ति । “लाभा ते, गहपति, सुलद्धं ते, गहपति! यस्स ते गम्भीरे बुद्धवचने पज्जाचक्खु कमती”ति । सत्तमं ।

८. निगण्ठनाटपुत्तसुत्तं

३५०. तेन खो पन समयेन निगण्ठो नाटपुत्तो [नाटपुत्तो (सी०)] मच्छिकासण्डं अनुप्पत्तो होति महतिया निगण्ठपरिसाय सद्धिं । अस्सोसि खो चित्तो गहपति — “निगण्ठो किर नाटपुत्तो मच्छिकासण्डं अनुप्पत्तो महतिया निगण्ठपरिसाय सद्धिं”न्ति । अथ खो चित्तो गहपति सम्बहुलेहि उपासकेहि सद्धिं येन निगण्ठो नाटपुत्तो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा निगण्ठेन नाटपुत्तेन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो चित्तं गहपतिं निगण्ठो नाटपुत्तो एतदवोच — “सद्दहसि त्वं, गहपति, समणस्स गोतमस्स — अत्थि अवितक्को अविचारो समाधि, अत्थि वितक्कविचारानं निरोधो”ति?

“न ख्वाहं एत्थ, भन्ते, भगवतो सद्दाय गच्छामि । अत्थि अवितक्को अविचारो समाधि, अत्थि वितक्कविचारानं निरोधो”ति । एवं वुत्ते, निगण्ठो नाटपुत्तो उल्लोकेत्वा [सकं परिसं अपलोकेत्वा (सी० स्या० कं०), ओलोकेत्वा (सी० अट्ठ० स्या० अट्ठ०)] एतदवोच — “इदं भवन्तो पस्सन्तु, याव उज्जुको चायं चित्तो गहपति, याव असठो चायं चित्तो गहपति, याव अमायावी चायं चित्तो गहपति, वातं वा सो जालेन बाधेतब्बं मज्जेय्य, यो वितक्कविचारे निरोधेतब्बं मज्जेय्य, सकमुट्ठिना वा सो गङ्गाय सोतं आवारेतब्बं मज्जेय्य, यो वितक्कविचारे निरोधेतब्बं मज्जेय्या”ति ।

“तं किं मज्जसि, भन्ते, कतमं नु खो पणीततरं — जाणं वा सद्दा वा”ति? “सद्दाय खो, गहपति, जाणयेव पणीततरं”न्ति । “अहं खो, भन्ते, यावदेव आकङ्खामि, विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरामि । अहं खो, भन्ते, यावदेव आकङ्खामि, वितक्कविचारानं वूपसमा... पे०... दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरामि । अहं खो, भन्ते, यावदेव आकङ्खामि, पीतिया च विरागा...पे०... ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरामि । अहं खो, भन्ते, यावदेव आकङ्खामि, सुखस्स च पहाना...पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरामि । न सो ख्वाहं, भन्ते, एवं जानन्तो एवं पस्सन्तो कस्स अज्जस्स समणस्स वा ब्राह्मणस्स वा सद्दाय गमिस्सामि? अत्थि

अवितक्को अविचारो समाधि, अत्थि वितक्कविचारानं निरोधो”ति ।

एवं वुत्ते, निगण्ठो नाटपुत्तो सकं परिसं अपलोकेत्वा एतदवोच — “इदं भवन्तो पस्सन्तु, याव अनुजुको चायं चित्तो गहपति, याव सठो चायं चित्तो गहपति, याव मायावी चायं चित्तो गहपती”ति ।

“इदानीव खो ते [इदानीव च पन (स्या० कं० क०)] मयं, भन्ते, भासितं — ‘एवं आजानाम इदं भवन्तो पस्सन्तु, याव अनुजुको चायं चित्तो गहपति, याव असठो चायं चित्तो गहपति, याव अमायावी चायं चित्तो गहपती’ति । इदानीव च पन मयं, भन्ते, भासितं — ‘एवं आजानाम इदं भवन्तो पस्सन्तु, याव अनुजुको चायं चित्तो गहपति, याव सठो चायं चित्तो गहपति, याव मायावी चायं चित्तो गहपती’ति । सचे ते, भन्ते, पुरिमं सच्चं, पच्छिमं ते मिच्छा । सचे पन ते, भन्ते, पुरिमं मिच्छा, पच्छिमं ते सच्चं । इमे खो पन, भन्ते, दस सहधम्मिका पज्हा आगच्छन्ति । यदा नेसं अत्थं आजानेय्यासि, अथ मं पटिहरेय्यासि सद्धिं निगण्ठपरिसाय । एको पज्हा, एको उद्देसा, एकं वेय्याकरणं । द्वे पज्हा, द्वे उद्देसा, द्वे वेय्याकरणानि । तयो पज्हा, तयो उद्देसा, तीणि वेय्याकरणानि । चत्तारो पज्हा, चत्तारो उद्देसा, चत्तारि वेय्याकरणानि । पञ्च पज्हा, पञ्च उद्देसा, पञ्च वेय्याकरणानि । छ पज्हा, छ उद्देसा, छ वेय्याकरणानि । सत्त पज्हा, सत्त उद्देसा, सत्त वेय्याकरणानि । अट्ठ पज्हा, अट्ठ उद्देसा, अट्ठ वेय्याकरणानि । नव पज्हा, नव उद्देसा, नव वेय्याकरणानि । दस पज्हा, दस उद्देसा, दस वेय्याकरणानी”ति । अथ खो चित्तो गहपति निगण्ठं नाटपुत्तं इमे दस सहधम्मिके पज्हे आपुच्छित्वा उट्ठायासना पक्कामीति । अट्ठमं ।

९. अचेलकस्सपसुत्तं

३५१. तेन खो पन समयेन अचेलो कस्सपो मच्छिकासण्डं अनुप्पत्तो होति चित्तस्स गहपतिनो पुराणगिहिसहायो । अस्सोसि खो चित्तो गहपति — “अचेलो किर कस्सपो मच्छिकासण्डं अनुप्पत्तो अम्हाकं पुराणगिहिसहायो”ति । अथ खो चित्तो गहपति येन अचेलो कस्सपो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा अचेलेन कस्सपेन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो चित्तो गहपति अचेलं कस्सपं एतदवोच — “कीवचिरं पब्बजितस्स, भन्ते, कस्सपा”ति? “तिसमत्तानि खो मे, गहपति, वस्सानि पब्बजितस्सा”ति । “इमेहि पन ते, भन्ते, तिसमत्तेहि वस्सेहि अत्थि कोचि उत्तरिमनुस्सधम्मा [उत्तरिमनुस्सधम्मा (स्या० कं०)] अलमरियजाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो”ति? “इमेहि खो मे, गहपति, तिसमत्तेहि वस्सेहि पब्बजितस्स नत्थि कोचि उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो, अज्जत्र नगगेय्या च मुण्डेय्या च पावळनिप्फोटनाय चा”ति । एवं वुत्ते, चित्तो गहपति अचेलं कस्सपं एतदवोच — “अच्छरियं वत, भो, अब्भुतं वत, भो! धम्मस्स स्वाक्खातता [सब्बत्थपि एवमेव दिस्सति] यत्र हि नाम तिसमत्तेहि वस्सेहि न कोचि उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसो अधिगतो अभविस्स फासुविहारो, अज्जत्र नगगेय्या च मुण्डेय्या च पावळनिप्फोटनाय चा”ति!

“तुहं पन, गहपति, कीवचिरं उपासकत्तं उपगतस्सा”ति? “महम्मि खो पन, भन्ते, तिसमत्तानि वस्सानि उपासकत्तं उपगतस्सा”ति । “इमेहि पन ते, गहपति, तिसमत्तेहि वस्सेहि अत्थि कोचि उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसो अधिगतो फासुविहारो”ति? “गिहिनोपि सिया, भन्ते । अहज्झि, भन्ते, यावदेव आकङ्खामि, विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरामि । अहज्झि, भन्ते, यावदेव आकङ्खामि, वितक्कविचारानं वूपसमा ...पे०... दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरामि । अहज्झि, भन्ते, यावदेव आकङ्खामि, पीतिया च विरागा...पे०... ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरामि । अहज्झि, भन्ते, यावदेव आकङ्खामि, सुखस्स च पहाना...पे०... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरामि । सचे खो पनाहं, भन्ते, भगवतो [भगवता (स्या० कं०)] पठमतरं कालं करेय्यं,

अनच्छरियं खो पनेतं यं मं भगवा एवं ब्याकरेय्य — ‘नत्थि तं संयोजनं येन संयोजनेन संयुत्तो चित्तो गहपति पुन इमं लोकं आगच्छेय्या’”ति । एवं वुत्ते, अचेलो कस्सपो चित्तं गहपतिं एतदवोच — “अच्छरियं वत भो, अब्भुतं वत भो! धम्मस्स स्वाक्खातता, यत्र हि नाम गिही ओदातवसनो [गिही ओदातवसना (सी० पी०)] एवरूपं उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसं अधिगमिस्सति [अधिगमिस्सन्ति (सी० पी०)] फासुविहारं । लभेय्याहं, गहपति, इमस्मिं धम्मविनये पब्बज्जं, लभेय्यं उपसम्पद”न्ति ।

अथ खो चित्तो गहपति अचेलं कस्सपं आदाय येन थेरा भिक्खू तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा थेरे भिक्खू एतदवोच — “अयं, भन्ते, अचेलो कस्सपो अम्हाकं पुराणगिहिसहायो । इमं थेरा पब्बाजेन्तु उपसम्पादेन्तु । अहमस्स उस्सुक्कं करिस्सामि चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानप्पच्चयभेसज्जपरिक्खारान”न्ति । अलत्थ खो अचेलो कस्सपो इमस्मिं धम्मविनये पब्बज्जं, अलत्थ उपसम्पदं । अचिरूपसम्पन्नो च पनायस्मा कस्सपो एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो नचिरस्सेव — यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्पदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति, तदनुत्तरं ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहासि । “खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया”ति अब्भज्जासि । अज्जतरो च पनायस्मा कस्सपो अरहतं अहोसीति । नवमं ।

१०. गिलानदस्सनसुत्तं

३५२. तेन खो पन समयेन चित्तो गहपति आबाधिको होति दुक्खितो बाळ्हगिलानो । अथ खो सम्बहुला आरामदेवता वनदेवता रुक्खदेवता ओसधितिणवनप्पतीसु अधिवत्था देवता सङ्गम्म समागम्म चित्तं गहपतिं एतदवोचुं — “पणिधेहि, गहपति, अनागतमद्धानं राजा अस्सं चक्कवत्ती”ति ।

एवं वुत्ते, चित्तो गहपति ता आरामदेवता वनदेवता रुक्खदेवता ओसधितिणवनप्पतीसु अधिवत्था देवता एतदवोच — “तम्पि अनिच्चं, तम्पि अब्भुवं, तम्पि पहाय गमनीय”न्ति । एवं वुत्ते, चित्तस्स गहपतिनो मित्तामच्चा जातिसालोहिता चित्तं गहपतिं एतदवोचुं — “सतिं, अय्यपुत्त, उपट्ठपेहि, मा विप्पलपी”ति । “किं ताहं वदामि यं मं तुम्हे एवं वदेथ — ‘सतिं, अय्यपुत्त, उपट्ठपेहि, मा विप्पलपी’”ति? “एवं खो त्वं, अय्यपुत्त, वदेसि — ‘तम्पि अनिच्चं, तम्पि अब्भुवं, तम्पि पहाय गमनीय’”न्ति । “तथा हि पन मं आरामदेवता वनदेवता रुक्खदेवता ओसधितिणवनप्पतीसु अधिवत्था देवता एवमाहंसु — ‘पणिधेहि, गहपति, अनागतमद्धानं राजा अस्सं चक्कवत्ती’ति । ताहं एवं वदामि — ‘तम्पि अनिच्चं...पे०... तम्पि पहाय गमनीय’”न्ति । “किं पन ता, अय्यपुत्त, आरामदेवता वनदेवता रुक्खदेवता ओसधितिणवनप्पतीसु अधिवत्था देवता अत्थवसं सम्पस्समाना एवमाहंसु — ‘पणिधेहि, गहपति, अनागतमद्धानं राजा अस्सं चक्कवत्ती’”ति? “तासं खो आरामदेवतानं वनदेवतानं रुक्खदेवतानं ओसधितिणवनप्पतीसु अधिवत्थानं देवतानं एवं होति — ‘अयं खो चित्तो गहपति, सीलवा [सीलवन्तो (क०)] कल्याणधम्मो । सचे पणिदहिस्सति — अनागतमद्धानं राजा अस्सं चक्कवत्ती”ति, ‘तस्स खो अयं इज्झिस्सति, सीलवतो चेतोपणिधि विसुद्धत्ता धम्मिको धम्मिकं फलं अनुपस्सती”ति । इमं खो ता आरामदेवता वनदेवता रुक्खदेवता ओसधितिणवनप्पतीसु अधिवत्था देवता अत्थवसं सम्पस्समाना एवमाहंसु — ‘पणिधेहि, गहपति, अनागतमद्धानं राजा अस्सं चक्कवत्ती”ति । ताहं एवं वदामि — ‘तम्पि अनिच्चं, तम्पि अब्भुवं, तम्पि पहाय गमनीय’”न्ति ।

“तेन हि, अय्यपुत्त, अम्हेपि ओवदाही”ति । “तस्मा हि वो एवं सिक्खितब्बं — बुद्धे अवेच्चप्पसादेन समन्नागता भविस्साम — ‘इतिपि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि

सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवांति । धम्मो अवेच्चप्पसादेन समन्नागता भविस्साम — ‘स्वाक्खातो भगवता धम्मो सन्दिट्टिको अकालिको एहिपस्सिको ओपनेय्यिको पच्चत्तं वेदितब्बो विञ्जूही’ति । सङ्गे अवेच्चप्पसादेन समन्नागता भविस्साम — ‘सुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, उजुप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, जायप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, सामीचिप्पटिपन्नो भगवतो सावकसङ्घो, यदिदं चत्तारि पुरिसयुगानि अट्ठ पुरिसपुग्गला एस भगवतो सावकसङ्घो आहुनेय्यो पाहुनेय्यो दक्खिणेय्यो अज्जलिकरणीयो अनुत्तरं पुञ्जक्खेत्तं लोकस्सा’ति । यं खो पन किञ्चि कुले देय्यधम्मं सब्बं तं अप्पटिविभत्तं भविस्सति सीलवन्तेहि कल्याणधम्मोहीति एवञ्चि वो सिक्खितब्ब’न्ति । अथ खो चित्तो गहपति मित्तामच्चे जातिसालोहिते बुद्धे च धम्मो च सङ्गे च चागे च समादपेत्वा कालमकासीति । दसमं ।

चित्तसंयुत्तं समत्तं ।

तस्सुद्धानं —

संयोजनं द्वे इसिदत्ता, महको कामभूषि च ।

गोदत्तो च निगण्ठो च, अचेल्लेन गिलानदस्सनन्ति ॥

८. गामणिसंयुत्तं

१. चण्डसुत्तं

३५३. सावत्थिनिदानं । अथ खो चण्डो गामणि येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो चण्डो गामणि भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो येन मिधेकच्चो चण्डो चण्डोत्वेव [येन मिधेकच्चो चण्डोत्वेव (सी० पी०)] सङ्खं गच्छति । को पन, भन्ते, हेतु, को पच्चयो येन मिधेकच्चो सोरतो सोरतोत्वेव [येन मिधेकच्चो सुरतोत्वेव (सी० पी०)] सङ्खं गच्छती”ति? “इध, गामणि, एकच्चस्स रागो अप्पहीनो होति । रागस्स अप्पहीनत्ता परे कोपेन्ति, परेहि कोपियमानो कोपं पातुकरोति । सो चण्डोत्वेव सङ्खं गच्छति । दोसो अप्पहीनो होति । दोसस्स अप्पहीनत्ता परे कोपेन्ति, परेहि कोपियमानो कोपं पातुकरोति । सो चण्डोत्वेव सङ्खं गच्छति । मोहो अप्पहीनो होति । मोहस्स अप्पहीनत्ता परे कोपेन्ति, परेहि कोपियमानो कोपं पातुकरोति । सो चण्डोत्वेव सङ्खं गच्छति । अयं खो, गामणि, हेतु, अयं पच्चयो येन मिधेकच्चो चण्डो चण्डोत्वेव सङ्खं गच्छति” ।

“इध पन, गामणि, एकच्चस्स रागो पहीनो होति । रागस्स पहीनत्ता परे न कोपेन्ति, परेहि कोपियमानो कोपं न पातुकरोति । सो सोरतोत्वेव सङ्खं गच्छति । दोसो पहीनो होति । दोसस्स पहीनत्ता परे न कोपेन्ति, परेहि कोपियमानो कोपं न पातुकरोति । सो सोरतोत्वेव सङ्खं गच्छति । मोहो पहीनो होति । मोहस्स पहीनत्ता परे न कोपेन्ति, परेहि कोपियमानो कोपं न पातुकरोति । सो सोरतोत्वेव सङ्खं गच्छति । अयं खो, गामणि, हेतु अयं पच्चयो येन मिधेकच्चो सोरतो सोरतोत्वेव सङ्खं गच्छती”ति ।

एवं वुत्ते, चण्डो गामणि भगवन्तं एतदवोच — “अभिवक्कन्तं, भन्ते, अभिवक्कन्तं, भन्ते! सेय्यथापि, भन्ते, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळहस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य — चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्तीति; एवमेवं भगवता अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एसाहं, भन्ते, भगवन्तं सरणं गच्छामि

धम्मञ्च भिक्खुसङ्गञ्च । उपासकं मं भगवा धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं”न्ति । पठमं ।

२. तालपुटसुत्तं

३५४. एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । अथ खो तालपुटो [तालपुत्तो (सी० स्या० कं०)] नटगामणि येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो तालपुटो नटगामणि भगवन्तं एतदवोच — “सुतं मेतं, भन्ते, पुब्बकानं आचरियपाचरियानं नटानं भासमानानं — ‘यो सो नटो रङ्गमज्झे समज्जमज्झे सच्चालिकेन जनं हासेति रमेति, सो कायस्स भेदा परं मरणा पहासानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती”ति । इध भगवा किमाहा”ति? “अलं, गामणि, तिट्ठतेतं । मा मं एतं पुच्छी”ति । दुतियम्पि खो तालपुटो नटगामणि भगवन्तं एतदवोच — “सुतं मेतं, भन्ते, पुब्बकानं आचरियपाचरियानं नटानं भासमानानं — ‘यो सो नटो रङ्गमज्झे समज्जमज्झे सच्चालिकेन जनं हासेति रमेति, सो कायस्स भेदा परं मरणा पहासानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती”ति । इध भगवा किमाहा”ति? “अलं, गामणि, तिट्ठतेतं । मा मं एतं पुच्छी”ति । ततियम्पि खो तालपुटो नटगामणि भगवन्तं एतदवोच — “सुतं मेतं, भन्ते, पुब्बकानं आचरियपाचरियानं नटानं भासमानानं — ‘यो सो नटो रङ्गमज्झे समज्जमज्झे सच्चालिकेन जनं हासेति रमेति, सो कायस्स भेदा परं मरणा पहासानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती”ति । इध भगवा किमाहा”ति?

“अद्धा खो त्याहं, गामणि, न लभामि [नालत्थं (स्या० कं० पी० कं०)] — ‘अलं, गामणि, तिट्ठतेतं, मा मं एतं पुच्छी”ति । अपि च त्याहं ब्याकरिस्सामि । पुब्बे खो, गामणि, सत्ता अवीतरागा रागबन्धनबद्धा । तेसं नटो रङ्गमज्झे समज्जमज्झे ये धम्मा रजनीया ते उपसंहरति भिय्योसोमत्ताय । पुब्बे खो, गामणि, सत्ता अवीतदोसा दोसबन्धनबद्धा । तेसं नटो रङ्गमज्झे समज्जमज्झे ये धम्मा दोसनीया ते उपसंहरति भिय्योसोमत्ताय । पुब्बे खो, गामणि, सत्ता अवीतमोहा मोहबन्धनबद्धा । तेसं नटो रङ्गमज्झे समज्जमज्झे ये धम्मा मोहनीया ते उपसंहरति भिय्योसोमत्ताय । सो अत्तना मत्तो पमत्तो परे मदेत्वा पमादेत्वा कायस्स भेदा परं मरणा पहासो नाम निरयो तत्थ उपपज्जति । सचे खो पनस्स एवंदिट्ठि होति — ‘यो सो नटो रङ्गमज्झे समज्जमज्झे सच्चालिकेन जनं हासेति रमेति, सो कायस्स भेदा परं मरणा पहासानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती”ति, सास्स होति मिच्छादिट्ठि । मिच्छादिट्ठिकस्स खो पनाहं, गामणि, पुरिसपुगलस्स द्विन्नं गतीनं अज्जतरं गतिं वदामि — निरयं वा तिरच्छानयोनिं वा”ति ।

एवं वुत्ते, तालपुटो नटगामणि, परोदि, अस्सूनि पवत्तेसि । “एतं खो त्याहं, गामणि, नालत्थं — ‘अलं, गामणि, तिट्ठतेतं; मा मं एतं पुच्छी”ति । “नाहं, भन्ते, एतं रोदामि यं मं भगवा एवमाह; अपि चाहं, भन्ते, पुब्बकेहि आचरियपाचरियेहि नटेहि दीघरत्तं निकतो वज्जितो पलुद्धो — ‘यो सो नटो रङ्गमज्झे समज्जमज्झे सच्चालिकेन जनं हासेति रमेति सो कायस्स भेदा परं मरणा पहासानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती”ति । “अभिवक्कन्तं, भन्ते, अभिवक्कन्तं, भन्ते! सेय्यथापि, भन्ते, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळहस्स वा मग्गं आचिकखेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य — चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्तीति; एवमेवं भगवता अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । एसाहं, भन्ते, भगवन्तं सरणं गच्छामि धम्मञ्च भिक्खुसङ्गञ्च । लभेय्याहं, भन्ते, भगवतो सन्तिके पब्बज्जं, लभेय्यं उपसम्पदं”न्ति । अलत्थ खो तालपुटो नटगामणि भगवतो सन्तिके पब्बज्जं, अलत्थ उपसम्पदं । अचिरूपसम्पन्नो च पनायस्मा तालपुटो...पे०... अरहतं अहोसीति । दुतियं ।

३. योधाजीवसुत्तं

३५५. अथ खो योधाजीवो गामणि येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो योधाजीवो गामणि भगवन्तं एतदवोच — “सुतं मेतं, भन्ते, पुब्बकानं आचरियपाचरियानं योधाजीवानं भासमानानं — ‘यो सो योधाजीवो सङ्गामे उस्सहति वायमति, तमेनं उस्सहन्तं वायमन्तं परे हनन्ति परियापादेन्ति, सो कायस्स भेदा परं मरणा परजितानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती’ति । इध भगवा किमाहा”ति? “अलं, गामणि, तिट्ठतेतं; मा मं एतं पुच्छी”ति । दुतियम्पि खो...पे०... ततियम्पि खो योधाजीवो गामणि भगवन्तं एतदवोच — “सुतं मेतं, भन्ते, पुब्बकानं आचरियपाचरियानं योधाजीवानं भासमानानं — ‘यो सो योधाजीवो सङ्गामे उस्सहति वायमति, तमेनं उस्सहन्तं वायमन्तं परे हनन्ति परियापादेन्ति, सो कायस्स भेदा परं मरणा परजितानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती’ति । इध भगवा किमाहा”ति?

“अद्धा खो त्याहं, गामणि, न लभामि — ‘अलं, गामणि, तिट्ठतेतं; मा मं एतं पुच्छी’ति । अपि च त्याहं ब्याकरिस्सामि । यो सो, गामणि, योधाजीवो सङ्गामे उस्सहति वायमति, तस्स तं चित्तं पुब्बे गहितं [हीनं (सी० पी०)] दुक्कटं दुप्पणिहितं — ‘इमे सत्ता हज्जन्तु वा बज्जन्तु वा उच्छिज्जन्तु वा विनस्सन्तु वा मा वा अहेसुं इति वा’ति । तमेनं उस्सहन्तं वायमन्तं परे हनन्ति परियापादेन्ति; सो कायस्स भेदा परं मरणा परजितो नाम निरयो तत्थ उपपज्जतीति । सचे खो पनस्स एवं दिट्ठि होति — ‘यो सो योधाजीवो सङ्गामे उस्सहति वायमति तमेनं उस्सहन्तं वायमन्तं परे हनन्ति परियापादेन्ति, सो कायस्स भेदा परं मरणा परजितानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती’ति, सास्स होति मिच्छादिट्ठि । मिच्छादिट्ठिकस्स खो पनाहं, गामणि, पुरिसपुग्गलस्स द्विन्नं गतीनं अज्जतरं गतिं वदामि — निरयं वा तिरच्छानयोनिं वा’ति ।

एवं वुत्ते, योधाजीवो गामणि परोदि, अस्सूनि पवत्तेसि । “एतं खो त्याहं, गामणि, नालत्थं — ‘अलं, गामणि, तिट्ठतेतं; मा मं एतं पुच्छी’”ति । “नाहं, भन्ते, एतं रोदामि यं मं भगवा एवमाह; अपिचाहं, भन्ते, पुब्बकेहि आचरियपाचरियेहि योधाजीवेहि दीघरत्तं निकतो वज्चितो पलुब्धो — ‘यो सो योधाजीवो सङ्गामे उस्सहति वायमति, तमेनं उस्सहन्तं वायमन्तं परे हनन्ति परियापादेन्ति, सो कायस्स भेदा परं मरणा परजितानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती’”ति । “अभिक्कन्तं, भन्ते... पे०... अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं”न्ति । ततियं ।

४. हत्थारोहसुत्तं

३५६. अथ खो हत्थारोहो गामणि येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा...पे०... अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतन्ति । चतुत्थं ।

५. अस्सारोहसुत्तं

३५७. अथ खो अस्सारोहो गामणि येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो अस्सारोहो गामणि भगवन्तं एतदवोच — “सुतं मेतं, भन्ते, पुब्बकानं आचरियपाचरियानं अस्सारोहानं भासमानानं — ‘यो सो अस्सारोहो सङ्गामे उस्सहति वायमति, तमेनं उस्सहन्तं वायमन्तं परे हनन्ति परियापादेन्ति, सो कायस्स भेदा परं मरणा परजितानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती’ति । इध भगवा किमाहा”ति? “अलं, गामणि, तिट्ठतेतं; मा मं एतं पुच्छी”ति । दुतियम्पि खो...पे०... ततियम्पि खो अस्सारोहो गामणि भगवन्तं एतदवोच — “सुतं मेतं, भन्ते, पुब्बकानं आचरियपाचरियानं अस्सारोहानं भासमानानं — ‘यो सो अस्सारोहो सङ्गामे उस्सहति वायमति, तमेनं उस्सहन्तं वायमन्तं परे हनन्ति परियापादेन्ति, सो कायस्स भेदा परं मरणा परजितानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती’ति । इध भगवा किमाहा”ति?

“अद्धा खो त्याहं, गामणि, न लभामि — ‘अलं, गामणि, तिडुतेतं; मा मं एतं पुच्छी’ति । अपि च खो त्याहं ब्याकरिस्सामि । यो सो, गामणि, अस्सारोहो सङ्गामे उस्सहति वायमति तस्स तं चित्तं पुब्बे गहितं दुक्कटं दुप्पणिहितं — ‘इमे सत्ता हज्जन्तु वा बज्जन्तु वा उच्छिज्जन्तु वा विनस्सन्तु वा मा अहेसुं इति वा’ति । तमेनं उस्सहन्तं वायमन्तं परे हनन्ति परियापादेन्ति, सो कायस्स भेदा परं मरणा परजितो नाम निरयो तत्थ उपपज्जति । सचे खो पनस्स एवं दिट्ठि होति — ‘यो सो अस्सारोहो सङ्गामे उस्सहति वायमति, तमेनं उस्सहन्तं वायमन्तं परे हनन्ति परियापादेन्ति, सो कायस्स भेदा परं मरणा परजितानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती’ति, सास्स होति मिच्छादिट्ठि । मिच्छादिट्ठिकस्स खो पनाहं गामणि, पुरिसपुग्गलस्स द्विन्नं गतीनं अज्जतरं गतिं वदामि — निरयं वा तिरच्छानयोनिं वा’ति ।

एवं वुत्ते, अस्सारोहो गामणि परोदि, अस्सूनि पवत्तेसि । “एतं खो त्याहं, गामणि, नालत्थं — ‘अलं, गामणि, तिडुतेतं; मा मं एतं पुच्छी’”ति । “नाहं, भन्ते, एतं रोदामि यं मं भगवा एवमाह । अपिचाहं, भन्ते, पुब्बकेहि आचरियपाचरियेहि अस्सारोहेहि दीघरत्तं निकतो वज्जितो पलुद्धो — ‘यो सो अस्सारोहो सङ्गामे उस्सहति वायमति, तमेनं उस्सहन्तं वायमन्तं परे हनन्ति परियापादेन्ति, सो कायस्स भेदा परं मरणा परजितानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती’”ति । “अभिव्वकन्तं, भन्ते... पे०... अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गत’”न्ति । पञ्चमं ।

६. असिबन्धकपुत्तसुत्तं

३५८. एकं समयं भगवा नाळन्दायं विहरति पावारिकम्बवने । अथ खो असिबन्धकपुत्तो गामणि येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो असिबन्धकपुत्तो गामणि भगवन्तं एतदवोच — “ब्राह्मणा, भन्ते, पच्छा भूमका कामण्डलुका सेवालमालिका उदकोरोहका अग्गिपरिचारका । ते मतं कालङ्कतं उय्यापेन्ति नाम सज्जापेन्ति नाम सगं नाम ओक्कामेन्ति । भगवा पन, भन्ते, अरहं सम्मासम्बुद्धो पहाति तथा कातुं यथा सब्बो लोको कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जेय्या”ति? “तेन हि, गामणि, तज्जेवेत्थ पटिपुच्छिस्सामि । यथा ते खमेय्य तथा नं ब्याकरेय्यासी”ति ।

“तं किं मज्जसि, गामणि, इधस्स पुरिसो पाणातिपाती अदिन्नादायी कामेसुमिच्छाचारी मुसावादी पिसुणवाचो फरुसवाचो सम्फप्पलापी अभिज्झालु ब्यापन्नचित्तो मिच्छादिट्ठिको । तमेनं महा जनकायो सङ्गम्म समागम्म आयाचेय्य थोमेय्य पज्जलिको अनुपरिसक्केय्य — ‘अयं पुरिसो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जतू’ति । तं किं मज्जसि, गामणि, अपि नु सो पुरिसो महतो जनकायस्स आयाचनहेतु वा थोमनहेतु वा पज्जलिका अनुपरिसक्कनहेतु वा कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जेय्या”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“सेय्यथापि, गामणि, पुरिसो महतिं पुथुसिलं गम्भीरे उदकरहदे पक्खिपेय्य । तमेनं महा जनकायो सङ्गम्म समागम्म आयाचेय्य थोमेय्य पज्जलिको अनुपरिसक्केय्य — ‘उम्मुज्ज, भो पुथुसिले, उल्लव, भो पुथुसिले, थलमुल्लव, भो पुथुसिले’ति । तं किं मज्जसि, गामणि, अपि नु सा पुथुसिला महतो जनकायस्स आयाचनहेतु वा थोमनहेतु वा पज्जलिका अनुपरिसक्कनहेतु वा उम्मुज्जेय्य वा उल्लवेय्य वा थलं वा उल्लवेय्या”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “एवमेव खो, गामणि, यो सो पुरिसो पाणातिपाती अदिन्नादायी कामेसुमिच्छाचारी मुसावादी पिसुणवाचो फरुसवाचो सम्फप्पलापी अभिज्झालु ब्यापन्नचित्तो मिच्छादिट्ठिको । किञ्चापि तं महा जनकायो सङ्गम्म समागम्म आयाचेय्य थोमेय्य पज्जलिको अनुपरिसक्केय्य — ‘अयं पुरिसो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जतू’”ति, अथ खो सो पुरिसो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जेय्य ।

“तं किं मज्जसि, गामणि, इधस्स [इध (क०), इध चस्स (?)] पुरिसो पाणातिपाता पटिविरतो अदिन्नादाना पटिविरतो कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो मुसावादा पटिविरतो पिसुणाय वाचाय पटिविरतो फरुसाय वाचाय पटिविरतो सम्फप्पलापा पटिविरतो अनभिज्झालु अब्यापन्नचित्तो सम्मादिट्ठिको । तमेनं महा जनकायो सङ्गम्म समागम्म आयाचेय्य थोमेय्य पज्जलिको अनुपरिसक्केय्य — ‘अयं पुरिसो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जतू’ति । तं किं मज्जसि, गामणि, अपि नु सो पुरिसो महतो जनकायस्स आयाचनहेतु वा थोमनहेतु वा पज्जलिका अनुपरिसक्कनहेतु वा कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जेय्या’ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“सेय्यथापि, गामणि, पुरिसो सप्पिकुम्भं वा तेलकुम्भं वा गम्भीरे उदकरहदे ओगाहेत्वा भिन्देय्य । तत्र यास्स सक्खरा वा कठला वा सा अधोगामी [अधोगामिनी (?)] अस्स; यच्च ख्वस्स तत्र सप्पि वा तेलं वा तं उद्धं गामि अस्स । तमेनं महा जनकायो सङ्गम्म समागम्म आयाचेय्य थोमेय्य पज्जलिको अनुपरिसक्केय्य — ‘ओसीद, भो सप्पितेल, संसीद, भो सप्पितेल, अधो गच्छ, भो सप्पितेला’ति । तं किं मज्जसि, गामणि, अपि नु तं सप्पितेलं महतो जनकायस्स आयाचनहेतु वा थोमनहेतु वा पज्जलिका अनुपरिसक्कनहेतु वा ओसीदेय्य वा संसीदेय्य वा अधो वा गच्छेय्या’ति? “नो हेतं, भन्ते” । “एवमेव खो, गामणि, यो सो पुरिसो पाणातिपाता पटिविरतो, अदिन्नादाना पटिविरतो, कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो, मुसावादा पटिविरतो, पिसुणाय वाचाय पटिविरतो, फरुसाय वाचाय पटिविरतो, सम्फप्पलापा पटिविरतो, अनभिज्झालु, अब्यापन्नचित्तो, सम्मादिट्ठिको, किञ्चापि तं महा जनकायो सङ्गम्म समागम्म आयाचेय्य थोमेय्य पज्जलिको अनुपरिसक्केय्य — ‘अयं पुरिसो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जतू’ति, अथ खो सो पुरिसो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जेय्या’ति । एवं वुत्ते, असिबन्धकपुत्तो गामणि भगवन्तं एतदवोच — “अभिवक्कन्तं, भन्ते...पे०... अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गत”न्ति । छट्ठं ।

७. खेत्तूपमसुत्तं

३५९. एकं समयं भगवा नाळन्दायं विहरति पावारिकम्बवने । अथ खो असिबन्धकपुत्तो गामणि येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो असिबन्धकपुत्तो गामणि भगवन्तं एतदवोच — “ननु, भन्ते, भगवा सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विहरती”ति? “एवं, गामणि, तथागतो सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विहरती”ति । “अथ किञ्चरहि, भन्ते, भगवा एकच्चानं सक्कच्चं धम्मं देसेति, एकच्चानं नो तथा सक्कच्चं धम्मं देसेती”ति? “तेन हि, गामणि, तज्जेवेत्थ पटिपुच्छिस्सामि । यथा ते खमेय्य तथा नं ब्याकरेय्यासि । तं किं मज्जसि, गामणि, इधस्सु [इध (सी० स्या० कं० पी०)] कस्सकस्स गहपतिनो तीणि खेत्तानि — एकं खेत्तं अगं, एकं खेत्तं मज्झिमं, एकं खेत्तं हीनं जङ्गलं ऊसरं पापभूमि । तं किं मज्जसि, गामणि, असु कस्सको गहपति बीजानि पतिट्ठापेतुकामो कत्थ पठमं पतिट्ठापेय्य, यं वा अदुं खेत्तं अगं, यं वा अदुं खेत्तं मज्झिमं, यं वा अदुं खेत्तं हीनं जङ्गलं ऊसरं पापभूमि”ति? “असु, भन्ते, कस्सको गहपति बीजानि पतिट्ठापेतुकामो यं अदुं खेत्तं अगं तत्थ पतिट्ठापेय्य । तत्थ पतिट्ठापेत्वा यं अदुं खेत्तं मज्झिमं तत्थ पतिट्ठापेय्य । तत्थ पतिट्ठापेत्वा यं अदुं खेत्तं हीनं जङ्गलं ऊसरं पापभूमि तत्थ पतिट्ठापेय्यपि, नोपि पतिट्ठापेय्य । तं किस्स हेतु? अन्तमसो गोभत्तम्पि भविस्सती”ति ।

“सेय्यथापि, गामणि, यं अदुं खेत्तं अगं; एवमेव मय्हं भिक्खुभिक्खुनियो । तेसाहं धम्मं देसेमि — आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं परियोसानकल्याणं, सात्थं सब्बज्जनं केवलपरिपुणं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेमि । तं किस्स हेतु? एते हि, गामणि, मंदीपा मंलेणा मंताणा मंसरणा विहरन्ति । सेय्यथापि, गामणि, यं अदुं खेत्तं मज्झिमं; एवमेव मय्हं

उपासकउपासिकायो । तेसं पाहं धम्मं देसेमि — आदिकल्याणं मज्झेकल्याणं परियोसानकल्याणं, सात्थं सब्यञ्जनं केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेमि । तं किस्स हेतु? एते हि, गामणि, मंदीपा मंलेणा मंताणा मंसरणा विहरन्ति । सेय्यथापि, गामणि, यं अदुं खेतं हीनं जङ्गलं ऊसरं पापभूमि; एवमेव मय्हं अज्जतिथिया समणब्राह्मणपरिब्बाजका । तेसं पाहं धम्मं देसेमि — आदिकल्याणं मज्झेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं, केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेमि । तं किस्स हेतु? अप्पेव नाम एकं पदम्पि आजानेय्युं तं नेसं अस्स दीघरत्तं हिताय सुखाया”ति ।

“सेय्यथापि, गामणि, पुरिसस्स तयो उदकमणिका — एको उदकमणिको अच्छिद्दो अहारी अपरिहारी, एको उदकमणिको अच्छिद्दो हारी परिहारी, एको उदकमणिको छिद्दो हारी परिहारी । तं किं मज्जसि, गामणि, असु पुरिसो उदकं निक्खिपितुकामो कत्थ पठमं निक्खिपेय्य, यो वा सो उदकमणिको अच्छिद्दो अहारी अपरिहारी, यो वा सो उदकमणिको अच्छिद्दो हारी परिहारी, यो वा सो उदकमणिको छिद्दो हारी परिहारी”ति? “असु, भन्ते, पुरिसो उदकं निक्खिपितुकामो, यो सो उदकमणिको अच्छिद्दो अहारी अपरिहारी तत्थ निक्खिपेय्य, तत्थ निक्खिपित्वा, यो सो उदकमणिको अच्छिद्दो हारी परिहारी तत्थ निक्खिपेय्य, तत्थ निक्खिपित्वा, यो सो उदकमणिको छिद्दो हारी परिहारी तत्थ निक्खिपेय्यपि, नोपि निक्खिपेय्य । तं किस्स हेतु? अन्तमसो भण्डधोवनम्पि भविस्सती”ति ।

“सेय्यथापि, गामणि, यो सो उदकमणिको अच्छिद्दो अहारी अपरिहारी; एवमेव मय्हं भिक्खुभिक्खुनियो । तेसाहं धम्मं देसेमि — आदिकल्याणं मज्झेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं, केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेमि । तं किस्स हेतु? एते हि, गामणि, मंदीपा मंलेणा मंताणा मंसरणा विहरन्ति । सेय्यथापि, गामणि, यो सो उदकमणिको अच्छिद्दो हारी परिहारी; एवमेव मय्हं उपासकउपासिकायो । तेसाहं धम्मं देसेमि — आदिकल्याणं मज्झेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं, केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेमि । तं किस्स हेतु? एते हि, गामणि, मंदीपा मंलेणा मंताणा मंसरणा विहरन्ति । सेय्यथापि, गामणि, यो सो उदकमणिको छिद्दो हारी परिहारी; एवमेव मय्हं अज्जतिथिया समणब्राह्मणपरिब्बाजका । तेसाहं धम्मं देसेमि — आदिकल्याणं मज्झेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेमि । तं किस्स हेतु? अप्पेव नाम एकं पदम्पि आजानेय्युं, तं नेसं अस्स दीघरत्तं हिताय सुखाया”ति । एवं वुत्ते, असिबन्धकपुत्तो गामणि भगवन्तं एतदवोच — “अभिवकन्तं, भन्ते...पे०... अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गत”न्ति । सत्तमं ।

८. सङ्खधमसुत्तं

३६०. एकं समयं भगवा नाळन्दायं विहरति पावारिकम्बवने । अथ खो असिबन्धकपुत्तो गामणि निगण्ठसावको येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो असिबन्धकपुत्तं गामणिं भगवा एतदवोच — “कथं नु खो, गामणि, निगण्ठो नाटपुत्तो सावकानं धम्मं देसेती”ति? “एवं खो, भन्ते, निगण्ठो नाटपुत्तो सावकानं धम्मं देसेति — ‘यो कोचि पाणं अतिपातेति, सब्बो सो आपायिको नेरयिको, यो कोचि अदिन्नं आदियति, सब्बो सो आपायिको नेरयिको, यो कोचि कामेसु मिच्छा चरति, सब्बो सो आपायिको नेरयिको, यो कोचि मुसा भणति सब्बो, सो आपायिको नेरयिको । यंबहुलं यंबहुलं विहरति, तेन तेन नीयती”ति । एवं खो, भन्ते, निगण्ठो नाटपुत्तो सावकानं धम्मं देसेती”ति । “यंबहुलं यंबहुलञ्च, गामणि, विहरति, तेन तेन नीयति”, एवं सन्ते न कोचि आपायिको नेरयिको भविस्सति, यथा निगण्ठस्स नाटपुत्तस्स वचनं” ।

“तं किं मज्जसि, गामणि, यो सो पुरिसो पाणातिपाती रत्तिया वा दिवसस्स वा समयासमयं उपादाय, कतमो बहुतरो

समयो, यं वा सो पाणमतिपातेति, यं वा सो पाणं नातिपातेती”ति? “यो सो, भन्ते, पुरिसो पाणातिपाती रत्तिया वा दिवसस्स वा समयासमयं उपादाय, अप्पतरो सो समयो यं सो पाणमतिपातेति, अथ खो स्वेव बहुतरो समयो यं सो पाणं नातिपातेती”ति । “यंबहुलं यंबहुलञ्च, गामणि, विहरति तेन तेन नीयती”ति, एवं सन्ते न कोचि आपायिको नेरयिको भविस्सति, यथा निगण्ठस्स नाटपुत्तस्स वचनं” ।

“तं किं मज्जसि, गामणि, यो सो पुरिसो अदिन्नादायी रत्तिया वा दिवसस्स वा समयासमयं उपादाय, कतमो बहुतरो समयो, यं वा सो अदिन्नं आदियति, यं वा सो अदिन्नं नादियती”ति । “यो सो, भन्ते, पुरिसो अदिन्नादायी रत्तिया वा दिवसस्स वा समयासमयं उपादाय अप्पतरो सो समयो, यं सो अदिन्नं आदियति, अथ खो स्वेव बहुतरो समयो, यं सो अदिन्नं नादियती”ति । “यंबहुलं यंबहुलञ्च, गामणि, विहरति तेन तेन नीयती”ति, एवं सन्ते न कोचि आपायिको नेरयिको भविस्सति, यथा निगण्ठस्स नाटपुत्तस्स वचनं” ।

“तं किं मज्जसि, गामणि, यो सो पुरिसो कामेसुमिच्छाचारी रत्तिया वा दिवसस्स वा समयासमयं उपादाय, कतमो बहुतरो समयो, यं वा सो कामेसु मिच्छा चरति, यं वा सो कामेसु मिच्छा न चरती”ति? “यो सो, भन्ते, पुरिसो कामेसुमिच्छाचारी रत्तिया वा दिवसस्स वा समयासमयं उपादाय, अप्पतरो सो समयो यं सो कामेसु मिच्छा चरति, अथ खो स्वेव बहुतरो समयो, यं सो कामेसु मिच्छा न चरती”ति । “यंबहुलं यंबहुलञ्च, गामणि, विहरति तेन तेन नीयती”ति, एवं सन्ते न कोचि आपायिको नेरयिको भविस्सति, यथा निगण्ठस्स नाटपुत्तस्स वचनं” ।

“तं किं मज्जसि, गामणि, यो सो पुरिसो मुसावादी रत्तिया वा दिवसस्स वा समयासमयं उपादाय, कतमो बहुतरो समयो, यं वा सो मुसा भणति, यं वा सो मुसा न भणती”ति? “यो सो, भन्ते, पुरिसो मुसावादी रत्तिया वा दिवसस्स वा समयासमयं उपादाय, अप्पतरो सो समयो, यं सो मुसा भणति, अथ खो स्वेव बहुतरो समयो, यं सो मुसा न भणती”ति । “यंबहुलं यंबहुलञ्च, गामणि, विहरति तेन तेन नीयती”ति, एवं सन्ते न कोचि आपायिको नेरयिको भविस्सति, यथा निगण्ठस्स नाटपुत्तस्स वचनं” ।

“इध, गामणि, एकच्चो सत्था एवंवादी होति एवंदिट्ठि [एवंदिट्ठी (क०)] — ‘यो कोचि पाणमतिपातेति, सब्बो सो आपायिको नेरयिको, यो कोचि अदिन्नं आदियति, सब्बो सो आपायिको नेरयिको, यो कोचि कामेसु मिच्छा चरति, सब्बो सो आपायिको नेरयिको, यो कोचि मुसा भणति, सब्बो सो आपायिको नेरयिको’ति । तस्मिं खो पन, गामणि, सत्थरि सावको अभिप्पसन्नो होति । तस्स एवं होति — ‘मय्हं खो सत्था एवंवादी एवंदिट्ठि — यो कोचि पाणमतिपातेति, सब्बो सो आपायिको नेरयिकोति । अत्थि खो पन मया पाणो अतिपातितो, अहम्पम्हि आपायिको नेरयिकोति दिट्ठिं पटिलभति । तं, गामणि, वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये । मय्हं खो सत्था एवंवादी एवंदिट्ठि — यो कोचि अदिन्नं आदियति, सब्बो सो आपायिको नेरयिकोति । अत्थि खो पन मया अदिन्नं आदिन्नं अहम्पम्हि आपायिको नेरयिकोति दिट्ठिं पटिलभति । तं, गामणि, वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये । मय्हं खो सत्था एवंवादी एवंदिट्ठि — यो कोचि कामेसु मिच्छा चरति, सब्बो सो आपायिको नेरयिको’ति । अत्थि खो पन मया कामेसु मिच्छा चिण्णं । ‘अहम्पम्हि आपायिको नेरयिको’ति दिट्ठिं पटिलभति । तं, गामणि, वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये । मय्हं खो सत्था एवंवादी एवंदिट्ठि — यो कोचि मुसा भणति, सब्बो सो आपायिको नेरयिकोति । अत्थि खो पन मया मुसा भणितं । ‘अहम्पम्हि आपायिको नेरयिको’ति दिट्ठिं पटिलभति । तं, गामणि, वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं

अप्पटिनिस्सज्जित्वा यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये ।

“इध पन, गामणि, तथागतो लोके उप्पज्जति अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा । सो अनेकपरियायेन पाणातिपातं गरहति विगरहति, ‘पाणातिपाता विरमथा’ति चाह । अदिन्नादानं गरहति विगरहति, ‘अदिन्नादाना विरमथा’ति चाह । कामेसुमिच्छाचारं गरहति, विगरहति ‘कामेसुमिच्छाचारा विरमथा’ति चाह । मुसावादं गरहति विगरहति ‘मुसावादा विरमथा’ति चाह । तस्मिं खो पन, गामणि, सत्थरि सावको अभिप्पसन्नो होति । सो इति पटिसज्जिक्खति — ‘भगवा खो अनेकपरियायेन पाणातिपातं गरहति विगरहति, पाणातिपाता विरमथाति चाह । अत्थि खो पन मया पाणो अतिपातितो यावतको वा तावतको वा । यो खो पन मया पाणो अतिपातितो यावतको वा तावतको वा, तं न सुद्धु, तं न साधु । अहज्जेव [अहज्जे (?)] खो पन तप्पच्चया विप्पटिसारी अस्सं । न मेतं पापं कम्मं [पापकम्मं (स्या० कं० पी० क०)] अकतं भविस्सती’ति । सो इति पटिसङ्खाय तज्जेव पाणातिपातं पजहति । आयतिज्ज पाणातिपाता पटिविरतो होति । एवमेतस्स पापस्स कम्मस्स पहानं होति । एवमेतस्स पापस्स कम्मस्स समतिक्कमो होति ।

“‘भगवा खो अनेकपरियायेन अदिन्नादानं गरहति विगरहति, अदिन्नादाना विरमथाति चाह । अत्थि खो पन मया अदिन्नं आदिन्नं यावतकं वा तावतकं वा । यं खो पन मया अदिन्नं आदिन्नं यावतकं वा तावतकं वा तं न सुद्धु, तं न साधु । अहज्जेव खो पन तप्पच्चया विप्पटिसारी अस्सं, न मेतं पापं कम्मं अकतं भविस्सती’ति । सो इति पटिसङ्खाय तज्जेव अदिन्नादानं पजहति । आयतिज्ज अदिन्नादाना पटिविरतो होति । एवमेतस्स पापस्स कम्मस्स पहानं होति । एवमेतस्स पापस्स कम्मस्स समतिक्कमो होति ।

“‘भगवा खो पन अनेकपरियायेन कामेसुमिच्छाचारं गरहति विगरहति, कामेसुमिच्छाचारा विरमथाति चाह । अत्थि खो पन मया कामेसु मिच्छा चिण्णं यावतकं वा तावतकं वा । यं खो पन मया कामेसु मिच्छा चिण्णं यावतकं वा तावतकं वा तं न सुद्धु, तं न साधु । अहज्जेव खो पन तप्पच्चया विप्पटिसारी अस्सं, न मेतं पापं कम्मं अकतं भविस्सती’ति । सो इति पटिसङ्खाय तज्जेव कामेसुमिच्छाचारं पजहति, आयतिज्ज कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति । एवमेतस्स पापस्स कम्मस्स पहानं होति । एवमेतस्स पापस्स कम्मस्स समतिक्कमो होति ।

“‘भगवा खो पन अनेकपरियायेन मुसावादं गरहति विगरहति, मुसावादा विरमथाति चाह । अत्थि खो पन मया मुसा भणितं यावतकं वा तावतकं वा । यं खो पन मया मुसा भणितं यावतकं वा तावतकं वा तं न सुद्धु, तं न साधु । अहज्जेव खो पन तप्पच्चया विप्पटिसारी अस्सं, न मेतं पापं कम्मं अकतं भविस्सती’ति । सो इति पटिसङ्खाय तज्जेव मुसावादं पजहति, आयतिज्ज मुसावादा पटिविरतो होति । एवमेतस्स पापस्स कम्मस्स पहानं होति । एवमेतस्स पापस्स कम्मस्स समतिक्कमो होति ।

“सो पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो होति । अदिन्नादानं पहाय अदिन्नादाना पटिविरतो होति । कामेसुमिच्छाचारं पहाय कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति । मुसावादं पहाय मुसावादा पटिविरतो होति । पिसुणं वाचं पहाय पिसुणाय वाचाय पटिविरतो होति । फरुसं वाचं पहाय फरुसाय वाचाय पटिविरतो होति । सम्फप्पलापं पहाय सम्फप्पलापा पटिविरतो होति । अभिज्झं पहाय अनभिज्झालु होति । ब्यापादप्पदोसं पहाय अब्यापन्नचित्तो होति । मिच्छादिट्ठिं पहाय सम्मादिट्ठिको होति ।

“स खो सो, गामणि, अरियसावको एवं विगताभिज्झो विगतब्यापादो असम्मूळ्हो सम्पजानो पटिस्सतो मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं। इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन फरित्वा विहरति। सेय्यथापि, गामणि, बलवा सङ्खधमो अप्पकसिरेनेव चतुद्दिसा विज्जापेय्य; एवमेव खो, गामणि, एवं भाविताय मेत्ताय चेतोविमुत्तिया एवं बहुलीकताय यं पमाणकतं कम्मं, न तं तत्रावसिस्सति, न तं तत्रावतिट्ठति।

“स खो सो, गामणि, अरियसावको एवं विगताभिज्झो विगतब्यापादो असम्मूळ्हो सम्पजानो पटिस्सतो करुणासहगतेन चेतसा...पे०... मुदितासहगतेन चेतसा...पे०...। उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं। इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन फरित्वा विहरति। सेय्यथापि, गामणि, बलवा सङ्खधमो अप्पकसिरेनेव चतुद्दिसा विज्जापेय्य; एवमेव खो, गामणि, एवं भाविताय उपेक्खाय चेतोविमुत्तिया एवं बहुलीकताय यं पमाणकतं कम्मं न तं तत्रावसिस्सति, न तं तत्रावतिट्ठती”ति। एवं वुत्ते, असिबन्धकपुत्तो गामणि भगवन्तं एतदवोच — “अभिवक्कन्तं, भन्ते, अभिवक्कन्तं, भन्ते...पे०... उपासकं मं भगवा धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गत”न्ति। अट्ठमं।

९. कुलसुत्तं

३६१. एकं समयं भगवा कोसलेसु चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं येन नाळन्दा तदवसरि। तत्र सुदं भगवा नाळन्दायं विहरति पावारिकम्बवने।

तेन खो पन समयेन नाळन्दा दुब्बिक्खा होति द्वीहितिका सेतट्टिका सलाकावुत्ता। तेन खो पन समयेन निगण्ठो नाटपुत्तो नाळन्दायं पटिवसति महतिया निगण्ठपरिसाय सद्धिं। अथ खो असिबन्धकपुत्तो गामणि निगण्ठसावको येन निगण्ठो नाटपुत्तो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा निगण्ठं नाटपुत्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नं खो असिबन्धकपुत्तं गामणिं निगण्ठो नाटपुत्तो एतदवोच — “एहि त्वं, गामणि, समणस्स गोतमस्स वादं आरोपेहि। एवं ते कल्याणो कित्तिसद्वो अब्भुग्गच्छिस्सति — ‘असिबन्धकपुत्तेन गामणिना समणस्स गोतमस्स एवंमहिद्धिकस्स एवंमहानुभावस्स वादो आरोपितो’”ति।

“कथं पनाहं, भन्ते, समणस्स गोतमस्स एवंमहिद्धिकस्स एवंमहानुभावस्स वादं आरोपेस्सामी”ति? “एहि त्वं, गामणि, येन समणो गोतमो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा समणं गोतमं एवं वदेहि — ‘ननु, भन्ते, भगवा अनेकपरियायेन कुलानं अनुदयं [अनुदयं (स्या० कं० पी० क०)] वण्णेति, अनुरक्खं वण्णेति, अनुकम्पं वण्णेती”ति? सचे खो, गामणि, समणो गोतमो एवं पुट्ठो एवं ब्याकरोति — ‘एवं, गामणि, तथागतो अनेकपरियायेन कुलानं अनुदयं वण्णेति, अनुरक्खं वण्णेति, अनुकम्पं वण्णेती”ति, तमेनं त्वं एवं वदेय्यासि — ‘अथ किञ्चरहि, भन्ते, भगवा दुब्बिक्खे द्वीहितिके सेतट्टिके सलाकावुत्ते महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं चारिकं चरति? उच्छेदाय भगवा कुलानं पटिपन्नो, अनयाय भगवा कुलानं पटिपन्नो, उपघाताय भगवा कुलानं पटिपन्नो”ति! इमं खो ते, गामणि, समणो गोतमो उभतोकोटिकं पज्जं पुट्ठो नेव सक्खति [सक्खति (सी०) म० नि० २.८३] उगिलितुं, नेव सक्खति ओगिलितुं”न्ति। “एवं, भन्ते”ति खो असिबन्धकपुत्तो गामणि निगण्ठस्स नाटपुत्तस्स पटिस्सुत्वा उट्ठायासना निगण्ठं नाटपुत्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो असिबन्धकपुत्तो गामणि भगवन्तं एतदवोच —

“ननु, भन्ते, भगवा अनेकपरियायेन कुलानं अनुद्वयं वण्णेति, अनुरक्खं वण्णेति, अनुकम्पं वण्णेती”ति? “एवं, गामणि, तथागतो अनेकपरियायेन कुलानं अनुद्वयं वण्णेति, अनुरक्खं वण्णेति, अनुकम्पं वण्णेती”ति । “अथ किञ्चरहि, भन्ते, भगवा दुब्भिकखे द्वीहितिके सेतट्टिके सलाकावुत्ते महता भिक्खुसङ्घेन सङ्घि चारिकं चरति? उच्छेदाय भगवा कुलानं पटिपन्नो, अनयाय भगवा कुलानं पटिपन्नो, उपघाताय भगवा कुलानं पटिपन्नो”ति । “इतो सो, गामणि, एकनवुतिकप्पे [एकनवुतो कप्पो (स्या० कं०), एकनवुतिकप्पो (पी०)] यमहं अनुस्सरामि, नाभिजानामि किञ्चि कुलं पक्कभिक्खानुप्पदानमत्तेन उपहतपुब्बं । अथ खो यानि तानि कुलानि अट्ठानि महद्धनानि महाभोगानि पट्टतजातरूपरजतानि पट्टतवित्तूपकरणानि पट्टतधनधञ्जानि, सब्बानि तानि दानसम्भूतानि चेव सच्चसम्भूतानि च सामञ्जसम्भूतानि च । अट्ठ खो, गामणि, हेतू, अट्ठ पच्चया कुलानं उपघाताय । राजतो वा कुलानि उपघातं गच्छन्ति, चोरतो वा कुलानि उपघातं गच्छन्ति, अग्गितो वा कुलानि उपघातं गच्छन्ति, उदकतो वा कुलानि उपघातं गच्छन्ति, निहितं वा ठाना विगच्छति [निहितं वा नाधिगच्छन्ति (सी० पी०)], दुप्पयुत्ता वा कम्मन्ता विपज्जन्ति, कुले वा कुलङ्गारोति [कुलानं वा कुलङ्गारो (सी०)] उप्पज्जति, यो ते भोगे विकिरति विधमति विद्धंसेति, अनिच्चताये अट्ठमीति । इमे खो, गामणि, अट्ठ हेतू, अट्ठ पच्चया कुलानं उपघाताय । इमेसु खो, गामणि, अट्ठसु हेतूसु, अट्ठसु पच्चयेसु संविज्जमानेसु यो मं एवं वदेय्य — ‘उच्छेदाय भगवा कुलानं पटिपन्नो, अनयाय भगवा कुलानं पटिपन्नो, उपघाताय भगवा कुलानं पटिपन्नो’ति, तं, गामणि, वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठिं अप्पटिनिस्सज्जित्वा यथाभतं निक्खित्तो एवं निरये”ति । एवं वुत्ते, असिबन्धकपुत्तो गामणि भगवन्तं एतदवोच — “अभिवक्कन्तं, भन्ते, अभिवक्कन्तं, भन्ते... पे०... उपासकं मं भगवा धारेतु अज्जतगगे पाणुपेतं सरणं गत”न्ति । नवमं ।

१०. मणिचूळकसुत्तं

३६२. एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । तेन खो पन समयेन राजन्तेपुरे राजपरिसाय सन्निसिन्नानं सन्निपतितानं अयमन्तराकथा उदपादि — “कप्पति समणानं सक्कपुत्तियानं जातरूपरजतं, सादियन्ति समणा सक्कपुत्तिया जातरूपरजतं, पटिग्गण्हन्ति समणा सक्कपुत्तिया जातरूपरजत”न्ति!

तेन खो पन समयेन मणिचूळको गामणि तस्सं परिसायं निसिन्नो होति । अथ खो मणिचूळको गामणि तं परिसं एतदवोच — “मा अय्यो [अय्या (सी० पी०)] एवं अवचुत्थ । न कप्पति समणानं सक्कपुत्तियानं जातरूपरजतं, न सादियन्ति समणा सक्कपुत्तिया जातरूपरजतं, न पटिग्गण्हन्ति समणा सक्कपुत्तिया जातरूपरजतं, निक्खित्तमणिसुवण्णा समणा सक्कपुत्तिया अपेतजातरूपरजता”ति । असक्खि खो मणिचूळको गामणि तं परिसं सज्जापेतुं । अथ खो मणिचूळको गामणि येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो मणिचूळको गामणि भगवन्तं एतदवोच — “इध, भन्ते, राजन्तेपुरे राजपरिसाय सन्निसिन्नानं सन्निपतितानं अयमन्तराकथा उदपादि — ‘कप्पति समणानं सक्कपुत्तियानं जातरूपरजतं, सादियन्ति समणा सक्कपुत्तिया जातरूपरजतं, पटिग्गण्हन्ति समणा सक्कपुत्तिया जातरूपरजत’न्ति । एवं वुत्ते, अहं, भन्ते, तं परिसं एतदवोचं — ‘मा अय्यो एवं अवचुत्थ । न कप्पति समणानं सक्कपुत्तियानं जातरूपरजतं, न सादियन्ति समणा सक्कपुत्तिया जातरूपरजतं, न पटिग्गण्हन्ति समणा सक्कपुत्तिया जातरूपरजतं, निक्खित्तमणिसुवण्णा समणा सक्कपुत्तिया अपेतजातरूपरजता’ति । असक्खिं ख्वाहं, भन्ते, तं परिसं सज्जापेतुं । कच्चाहं, भन्ते, एवं ब्याकरमानो वुत्तवादी चेव भगवतो होमि, न च भगवन्तं अभूतेन अब्भाचिक्खामि, धम्मस्स चानुधम्मं ब्याकरोमि, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो गारह्णं ठानं आगच्छती”ति?

“तग्घ त्वं, गामणि, एवं ब्याकरमानो वुत्तवादी चेव मे होसि, न च मं अभूतेन अब्भाचिक्खसि, धम्मस्स चानुधम्मं ब्याकरोसि, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो गारय्हं ठानं आगच्छति । न हि, गामणि, कप्पति समणानं सक्कपुत्तियानं जातरूपरजतं, न सादियन्ति समणा सक्कपुत्तिया जातरूपरजतं, नप्पटिग्गण्हन्ति समणा सक्कपुत्तिया जातरूपरजतं, निक्खित्तमणिसुवण्णा समणा सक्कपुत्तिया अपेतजातरूपरजता । यस्स खो, गामणि, जातरूपरजतं कप्पति, पच्चपि तस्स कामगुणा कप्पन्ति । यस्स पच्च कामगुणा कप्पन्ति ( ) [(तस्सपि जातरूपरजतं कप्पति,) (स्या० कं०)], एकंसेनेतं, गामणि, धारेय्यासि अस्समणधम्मो असक्कपुत्तियधम्मोति । अपि चाहं, गामणि, एवं वदामि — तिणं तिणत्थिकेन परियेसितब्बं, दारु दारुत्थिकेन परियेसितब्बं, सकटं सकटत्थिकेन परियेसितब्बं, पुरिसो पुरिसत्थिकेन परियेसितब्बो [परियेसितब्बो]’ति (?) । नत्वेवाहं, गामणि, केनचि परियायेन ‘जातरूपरजतं सादितब्बं परियेसितब्ब’न्ति वदामी’ति । दसमं ।

११. भद्रकसुत्तं

३६३. एकं समयं भगवा मल्लेसु विहरति उरुवेलकप्पं नाम मल्लानं निगमो । अथ खो भद्रको गामणि येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो भद्रको गामणि भगवन्तं एतदवोच — “साधु मे, भन्ते, भगवा दुक्खस्स समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च देसेतू”ति । “अहञ्च [अहञ्च (स्या० कं० क०)] ते, गामणि, अतीतमद्धानं आरब्ध दुक्खस्स समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च देसेय्यं — ‘एवं अहोसि अतीतमद्धान’न्ति, तत्र ते सिया कङ्खा, सिया विमति । अहं चे [अहञ्च (स्या० कं० क०)] ते, गामणि, अनागतमद्धानं आरब्ध दुक्खस्स समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च देसेय्यं — ‘एवं भविस्सति अनागतमद्धान’न्ति, तत्रापि ते सिया कङ्खा, सिया विमति । अपि चाहं, गामणि, इधेव निसिन्नो एत्थेव ते निसिन्नस्स दुक्खस्स समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च देसेस्सामि । तं सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी’ति । “एवं, भन्ते”ति खो भद्रको गामणि भगवतो पच्चस्सोसि । भगवा एतदवोच —

“तं किं मज्जसि, गामणि, अत्थि ते उरुवेलकप्पे मनुस्सा येसं ते वधेन वा बन्धेन वा जानिया वा गरहाय वा उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा”ति? “अत्थि मे, भन्ते, उरुवेलकप्पे मनुस्सा येसं मे वधेन वा बन्धेन वा जानिया वा गरहाय वा उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा”ति । “अत्थि पन ते, गामणि, उरुवेलकप्पे मनुस्सा येसं ते वधेन वा बन्धेन वा जानिया वा गरहाय वा उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा”ति? “अत्थि मे, भन्ते, उरुवेलकप्पे मनुस्सा येसं मे वधेन वा बन्धेन वा जानिया वा गरहाय वा उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा”ति । “को नु खो, गामणि, हेतु, को पच्चयो येन ते एकच्चानं उरुवेलकप्पियानं मनुस्सानं वधेन वा बन्धेन वा जानिया वा गरहाय वा उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा”ति? “येसं मे, भन्ते, उरुवेलकप्पियानं मनुस्सानं वधेन वा बन्धेन वा जानिया वा गरहाय वा उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा, अत्थि मे तेसु छन्दरागो । येसं पन, भन्ते, उरुवेलकप्पियानं मनुस्सानं वधेन वा बन्धेन वा जानिया वा गरहाय वा उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा, नत्थि मे तेसु छन्दरागो”ति । “इमिना त्वं, गामणि, धम्मेन दिट्ठेन विदितेन अकालिकेन पत्तेन परियोगाळ्हेन अतीतानागते नयं नेहि — ‘यं खो किञ्चि अतीतमद्धानं दुक्खं उप्पज्जमानं उप्पज्जि [उप्पज्जति (सब्बत्थ)] सब्बं तं छन्दमूलकं छन्दनिदानं । छन्दो हि मूलं दुक्खस्स । यम्पि हि किञ्चि अनागतमद्धानं दुक्खं उप्पज्जमानं उप्पज्जिस्सति, सब्बं तं छन्दमूलकं छन्दनिदानं । छन्दो हि मूलं दुक्खस्सा”ति । “अच्छरियं, भन्ते, अब्भुतं, भन्ते! याव सुभासितं चिदं [सुभासितमिदं (सी० पी०)], भन्ते, भगवता [यङ्किञ्चि अतीतमद्धानं दुक्खं उप्पज्जमानं उप्पज्जति, सब्बन्तं छन्दमूलकं छन्दनिदानं, छन्दो हि मूलं दुक्खस्साति, यङ्किञ्चि अनागतमद्धानं दुक्खं उप्पज्जमानं उप्पज्जिस्सति सब्बन्तं छन्दमूलकं

छन्दनिदानं, छन्दो हि मूलं दुःखस्सा”ति (स्या० कं०)] — ‘यं किञ्चि दुःखं उप्पज्जमानं उप्पज्जति, सब्बं तं छन्दमूलकं छन्दनिदानं । छन्दो हि मूलं दुःखस्सा”ति । [“यङ्किञ्चि अतीतमद्धानं दुःखं उप्पज्जमानं उप्पज्जति, सब्बन्तं छन्दमूलकं छन्दनिदानं, छन्दो हि मूलं दुःखस्साति, यङ्किञ्चि अनागतमद्धानं दुःखं उप्पज्जमानं उप्पज्जिस्सति, सब्बन्तं छन्दमूलकं छन्दनिदानं, छन्दो हि मूलं दुःखस्सा”ति (स्या० कं०)] अत्थि मे, भन्ते, चिरवासी नाम कुमारो बहि आवसथे [आवेसने (?)] पटिवसति । सो ख्वाहं, भन्ते, कालस्सेव वुट्ठाय पुरिसं उय्योजेमि [उय्योजेसिं (क०)] — ‘गच्छ, भणे, चिरवासिं कुमारं जानाही”ति । यावकीवञ्च, भन्ते, सो पुरिसो नागच्छति, तस्स मे होतेव अज्जथत्तं — ‘मा हेव चिरवासिस्स कुमारस्स किञ्चि आबाधयित्था””ति [आबाधयेथाति (स्या० कं० पी० क०)] ।

“तं किं मज्जसि, गामणि, चिरवासिस्स कुमारस्स वधेन वा बन्धेन वा जानिया वा गरहाय वा उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुःखदोमनस्सुपायासा”ति? “चिरवासिस्स मे, भन्ते, कुमारस्स वधेन वा बन्धेन वा जानिया वा गरहाय वा जीवितस्सपि सिया अज्जथत्तं, किं पन मे नुप्पज्जिस्सन्ति सोकपरिदेवदुःखदोमनस्सुपायासा”ति । “इमिनापि खो एतं, गामणि, परियायेन वेदितब्बं — ‘यं किञ्चि दुःखं उप्पज्जमानं उप्पज्जति, सब्बं तं छन्दमूलकं छन्दनिदानं । छन्दो हि मूलं दुःखस्सा””ति ।

“तं किं मज्जसि, गामणि, यदा ते चिरवासिमाता [चिरवासिस्स माता (सी० पी०)] अदिट्ठा अहोसि, अस्सुता अहोसि, ते चिरवासिमातुया छन्दो वा रागो वा पेमं वा”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “दस्सनं वा ते, गामणि, आगम्म सवनं वा एवं ते अहोसि — ‘चिरवासिमातुया छन्दो वा रागो वा पेमं वा””ति? “एवं, भन्ते” ।

“तं किं मज्जसि, गामणि, चिरवासिमातुया ते वधेन वा बन्धेन वा जानिया वा गरहाय वा उप्पज्जेय्युं सोकपरिदेवदुःखदोमनस्सुपायासा”ति? “चिरवासिमातुया मे, भन्ते, वधेन वा बन्धेन वा जानिया वा गरहाय वा जीवितस्सपि सिया अज्जथत्तं, किं पन मे नुप्पज्जिस्सन्ति सोकपरिदेवदुःखदोमनस्सुपायासा”ति! “इमिनापि खो एतं, गामणि, परियायेन वेदितब्बं — ‘यं किञ्चि दुःखं उप्पज्जमानं उप्पज्जति, सब्बं तं छन्दमूलकं छन्दनिदानं । छन्दो हि मूलं दुःखस्सा””ति । एकादसमं ।

१२. रासियसुत्तं

३६४. अथ खो रासियो गामणि येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो रासियो गामणि भगवन्तं एतदवोच — “सुतं मेतं, भन्ते, ‘समणो गोतमो सब्बं तपं गरहति, सब्बं तपस्सिं लूखजीविं एकंसेन उपवदति उपक्कोसती”ति [उपक्कोसति उपवदतीति (दी० नि० १.३८१)] । ये ते, भन्ते, एवमाहंसु — ‘समणो गोतमो सब्बं तपं गरहति, सब्बं तपस्सिं लूखजीविं एकंसेन उपवदति उपक्कोसती”ति, कच्चि ते, भन्ते, भगवतो वुत्तवादिनो, न च भगवन्तं अभूतेन अब्भाचिक्खन्ति, धम्मस्स चानुधम्मं ब्याकरोन्ति, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो गारहं ठानं आगच्छती”ति? “ये ते, गामणि, एवमाहंसु — ‘समणो गोतमो सब्बं तपं गरहति, सब्बं तपस्सिं लूखजीविं एकंसेन उपवदति उपक्कोसती”ति, न मे ते वुत्तवादिनो, अब्भाचिक्खन्ति च पन मं ते असता तुच्छा अभूतेन” ।

“द्वेमे, गामणि, अन्ता पब्बजितेन न सेवितब्बा — यो चायं कामेसु कामसुखल्लिकानुयोगो हीनो गम्मो पोथुज्जनिको अनरियो अनत्थसंहितो, यो चायं अत्तकिलमथानुयोगो दुक्खो अनरियो अनत्थसंहितो । एते ते, गामणि, उभो अन्ते

अनुपगम्म मज्झिमा पटिपदा तथागतेन अभिसम्बुद्धा — चक्खुकरणी जाणकरणी उपसमाय अभिज्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति । कतमा च सा, गामणि, मज्झिमा पटिपदा तथागतेन अभिसम्बुद्धा — चक्खुकरणी जाणकरणी उपसमाय अभिज्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति? अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि... पे०... सम्मासमाधि । अयं खो सा, गामणि, मज्झिमा पटिपदा तथागतेन अभिसम्बुद्धा — चक्खुकरणी जाणकरणी उपसमाय अभिज्जाय सम्बोधाय निब्बानाय संवत्तति ।

“तयो खो मे, गामणि, कामभोगिनो सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं । कतमे तयो? इध, गामणि, एकच्चो कामभोगी अधम्मेन भोगे परियेसति, साहसेन अधम्मेन भोगे परियेसित्वा साहसेन न अत्तानं सुखेति न पीणेति न संविभजति न पुज्जानि करोति । इध पन, गामणि, एकच्चो कामभोगी अधम्मेन भोगे परियेसति साहसेन । अधम्मेन भोगे परियेसित्वा साहसेन अत्तानं सुखेति पीणेति, न संविभजति न पुज्जानि करोति । इध पन, गामणि, एकच्चो कामभोगी अधम्मेन भोगे परियेसति साहसेन । अधम्मेन भोगे परियेसित्वा साहसेन अत्तानं सुखेति पीणेति संविभजति पुज्जानि करोति ।

“इध पन, गामणि, एकच्चो कामभोगी धम्माधम्मेन भोगे परियेसति साहसेनपि असाहसेनपि । धम्माधम्मेन भोगे परियेसित्वा साहसेनपि असाहसेनपि न अत्तानं सुखेति, न पीणेति, न संविभजति, न पुज्जानि करोति । इध पन, गामणि, एकच्चो कामभोगी धम्माधम्मेन भोगे परियेसति साहसेनपि असाहसेनपि । धम्माधम्मेन भोगे परियेसित्वा साहसेनपि असाहसेनपि अत्तानं सुखेति पीणेति, न संविभजति, न पुज्जानि करोति । इध पन, गामणि, एकच्चो कामभोगी धम्माधम्मेन भोगे परियेसति, साहसेनपि असाहसेनपि । धम्माधम्मेन भोगे परियेसित्वा साहसेनपि असाहसेनपि अत्तानं सुखेति पीणेति संविभजति पुज्जानि करोति ।

“इध पन, गामणि, एकच्चो कामभोगी धम्मेन भोगे परियेसति असाहसेन । धम्मेन भोगे परियेसित्वा असाहसेन न अत्तानं सुखेति, न पीणेति, न संविभजति, न पुज्जानि करोति । इध पन, गामणि, एकच्चो कामभोगी धम्मेन भोगे परियेसति असाहसेन । धम्मेन भोगे परियेसित्वा असाहसेन अत्तानं सुखेति पीणेति, न संविभजति, न पुज्जानि करोति । इध पन, गामणि, एकच्चो कामभोगी धम्मेन भोगे परियेसति असाहसेन । धम्मेन भोगे परियेसित्वा असाहसेन अत्तानं सुखेति पीणेति संविभजति पुज्जानि करोति । ते च भोगे गधितो [गथितो (सी०)] मुच्छितो अज्झोपन्नो अनादीनवदस्सावी अनिस्सरणपज्जो परिभुज्जति । इध पन, गामणि, एकच्चो कामभोगी धम्मेन भोगे परियेसति असाहसेन । धम्मेन भोगे परियेसित्वा असाहसेन अत्तानं सुखेति पीणेति संविभजति पुज्जानि करोति । ते च भोगे अगधितो अमुच्छितो अनज्झोपन्नो आदीनवदस्सावी निस्सरणपज्जो परिभुज्जति ।

“तत्र, गामणि, खायं कामभोगी अधम्मेन भोगे परियेसति साहसेन, अधम्मेन भोगे परियेसित्वा साहसेन न अत्तानं सुखेति, न पीणेति, न संविभजति, न पुज्जानि करोति । अयं, गामणि, कामभोगी तीहि ठानेहि गारख्हो । कतमेहि तीहि ठानेहि गारख्हो? अधम्मेन भोगे परियेसति साहसेनाति, इमिना पठमेन ठानेन गारख्हो । न अत्तानं सुखेति न पीणेतीति, इमिना दुतियेन ठानेन गारख्हो । न संविभजति, न पुज्जानि करोतीति, इमिना ततियेन ठानेन गारख्हो । अयं, गामणि, कामभोगी इमेहि तीहि ठानेहि गारख्हो ।

“तत्र, गामणि, खायं कामभोगी अधम्मेन भोगे परियेसति साहसेन, अधम्मेन भोगे परियेसित्वा साहसेन अत्तानं सुखेति पीणेति, न संविभजति, न पुज्जानि करोति । अयं, गामणि, कामभोगी द्वीहि ठानेहि गारख्हो, एकेन ठानेन पासंसो । कतमेहि द्वीहि ठानेहि गारख्हो? अधम्मेन भोगे परियेसति साहसेनाति, इमिना पठमेन ठानेन गारख्हो । न संविभजति, न

सुखेति पीणेति, न संविभजति, न पुञ्जानि करोति । अयं, गामणि, कामभोगी द्वीहि ठानेहि पासंसो, एकेन ठानेन गारहो । कतमेहि द्वीहि ठानेहि पासंसो? धम्मेन भोगे परियेसति असाहसेनाति, इमिना पठमेन ठानेन पासंसो । अत्तानं सुखेति पीणेतीति, इमिना दुतियेन ठानेन पासंसो । कतमेन एकेन ठानेन गारहो? न संविभजति, न पुञ्जानि करोतीति, इमिना एकेन ठानेन गारहो । अयं, गामणि, कामभोगी इमेहि द्वीहि ठानेहि पासंसो, इमिना एकेन ठानेन गारहो ।

“तत्र, गामणि, ख्वायं कामभोगी धम्मेन भोगे परियेसति असाहसेन, धम्मेन भोगे परियेसित्वा असाहसेन अत्तानं सुखेति पीणेति संविभजति पुञ्जानि करोति, ते च भोगे गधितो मुच्छितो अज्झोपन्नो अनादीनवदस्सावी अनिस्सरणपज्जो परिभुज्जति । अयं, गामणि, कामभोगी तीहि ठानेहि पासंसो, एकेन ठानेन गारहो । कतमेहि तीहि ठानेहि पासंसो? धम्मेन भोगे परियेसति असाहसेनाति, इमिना पठमेन ठानेन पासंसो । अत्तानं सुखेति पीणेतीति, इमिना दुतियेन ठानेन पासंसो । संविभजति पुञ्जानि करोतीति, इमिना ततियेन ठानेन पासंसो । कतमेन एकेन ठानेन गारहो? ते च भोगे गधितो मुच्छितो अज्झोपन्नो अनादीनवदस्सावी अनिस्सरणपज्जो परिभुज्जतीति, इमिना एकेन ठानेन गारहो । अयं, गामणि, कामभोगी इमेहि तीहि ठानेहि पासंसो, इमिना एकेन ठानेन गारहो ।

“तत्र, गामणि, ख्वायं कामभोगी धम्मेन भोगे परियेसति असाहसेन, धम्मेन भोगे परियेसित्वा असाहसेन अत्तानं सुखेति पीणेति संविभजति पुञ्जानि करोति । ते च भोगे अगधितो अमुच्छितो अनज्झोपन्नो आदीनवदस्सावी निस्सरणपज्जो परिभुज्जति । अयं, गामणि, कामभोगी चतूहि ठानेहि पासंसो । कतमेहि चतूहि ठानेहि पासंसो? धम्मेन भोगे परियेसति असाहसेनाति, इमिना पठमेन ठानेन पासंसो । अत्तानं सुखेति पीणेतीति, इमिना दुतियेन ठानेन पासंसो । संविभजति पुञ्जानि करोतीति, इमिना ततियेन ठानेन पासंसो । ते च भोगे अगधितो अमुच्छितो अनज्झोपन्नो आदीनवदस्सावी निस्सरणपज्जो परिभुज्जतीति, इमिना चतुत्थेन ठानेन पासंसो । अयं, गामणि, कामभोगी इमेहि चतूहि ठानेहि पासंसो ।

“तयोमे, गामणि, तपस्सिनो लूखजीविनो सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं । कतमे तयो? इध, गामणि, एकच्चो तपस्सी लूखजीवी सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति — ‘अप्पेव नाम कुसलं धम्मं अधिगच्छेय्यं, अप्पेव नाम उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसं सच्छिकरेय्यं’न्ति । सो अत्तानं आतापेति परितापेति, कुसलञ्च धम्मं नाधिगच्छति, उत्तरि च मनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसं न सच्छिकरोति ।

“इध पन, गामणि, एकच्चो तपस्सी लूखजीवी सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति — ‘अप्पेव नाम कुसलं धम्मं अधिगच्छेय्यं, अप्पेव नाम उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसं सच्छिकरेय्यं’न्ति । सो अत्तानं आतापेति परितापेति, कुसलञ्च धम्मं अधिगच्छति, उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसं न सच्छिकरोति ।

“इध पन, गामणि, एकच्चो तपस्सी लूखजीवी सद्धा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति — ‘अप्पेव नाम कुसलं धम्मं अधिगच्छेय्यं, अप्पेव नाम उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसं सच्छिकरेय्यं’न्ति । सो अत्तानं आतापेति परितापेति, कुसलञ्च धम्मं अधिगच्छति, उत्तरि च मनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसं सच्छिकरोति ।

“तत्र, गामणि, ख्वायं तपस्सी लूखजीवी अत्तानं आतापेति परितापेति, कुसलञ्च धम्मं नाधिगच्छति, उत्तरि च मनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसं न सच्छिकरोति । अयं, गामणि, तपस्सी लूखजीवी तीहि ठानेहि गारहो । कतमेहि तीहि ठानेहि गारहो? अत्तानं आतापेति परितापेतीति, इमिना पठमेन ठानेन गारहो । कुसलञ्च धम्मं

नाधिगच्छतीति, इमिना दुतियेन ठानेन गारहो । उत्तरि च मनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसं न सच्छिकरोतीति, इमिना ततियेन ठानेन गारहो । अयं, गामणि, तपस्सी लूखजीवी, इमेहि तीहि ठानेहि गारहो ।

“तत्र, गामणि, ख्वायं तपस्सी लूखजीवी अत्तानं आतापेति परितापेति, कुसलज्झि खो धम्मं अधिगच्छति, उत्तरि च मनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसं न सच्छिकरोति । अयं, गामणि, तपस्सी लूखजीवी द्वीहि ठानेहि गारहो, एकेन ठानेन पासंसो । कतमेहि द्वीहि ठानेहि गारहो? अत्तानं आतापेति परितापेतीति, इमिना पठमेन ठानेन गारहो । उत्तरि च मनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसं न सच्छिकरोतीति, इमिना दुतियेन ठानेन गारहो । कतमेन एकेन ठानेन पासंसो? कुसलज्झि खो धम्मं अधिगच्छतीति, इमिना एकेन ठानेन पासंसो । अयं, गामणि, तपस्सी लूखजीवी इमेहि द्वीहि ठानेहि गारहो, इमिना एकेन ठानेन पासंसो ।

“तत्र, गामणि, ख्वायं तपस्सी लूखजीवी अत्तानं आतापेति परितापेति, कुसलज्ज्य धम्मं अधिगच्छति, उत्तरि च मनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसं सच्छिकरोति । अयं, गामणि, तपस्सी लूखजीवी एकेन ठानेन गारहो, द्वीहि ठानेहि पासंसो । कतमेन एकेन ठानेन गारहो? अत्तानं आतापेति परितापेतीति, इमिना एकेन ठानेन गारहो । कतमेहि द्वीहि ठानेहि पासंसो? कुसलज्ज्य धम्मं अधिगच्छतीति, इमिना पठमेन ठानेन पासंसो । उत्तरि च मनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसं सच्छिकरोतीति, इमिना दुतियेन ठानेन पासंसो । अयं, गामणि, तपस्सी लूखजीवी इमिना एकेन ठानेन गारहो, इमेहि द्वीहि ठानेहि पासंसो ।

“तिस्सो इमा, गामणि, सन्दिट्टिका निज्जरा अकालिका एहिपस्सिका ओपनेय्यिका पच्चत्तं वेदितब्बा विज्जूहि । कतमा तिस्सो? यं रत्तो रागाधिकरणं अत्तब्याबाधायपि चेतेति, परब्याबाधायपि चेतेति, उभयब्याबाधायपि चेतेति । रागे पहीने नेवत्तब्याबाधाय चेतेति, न परब्याबाधाय चेतेति, न उभयब्याबाधाय चेतेति । सन्दिट्टिका निज्जरा अकालिका एहिपस्सिका ओपनेय्यिका पच्चत्तं वेदितब्बा विज्जूहि । यं दुट्ठो दोसाधिकरणं अत्तब्याबाधायपि चेतेति, परब्याबाधायपि चेतेति, उभयब्याबाधायपि चेतेति । दोसे पहीने नेवत्तब्याबाधाय चेतेति, न परब्याबाधाय चेतेति, न उभयब्याबाधाय चेतेति । सन्दिट्टिका निज्जरा अकालिका एहिपस्सिका ओपनेय्यिका पच्चत्तं वेदितब्बा विज्जूहि । यं मूळ्हो मोहाधिकरणं अत्तब्याबाधायपि चेतेति, परब्याबाधायपि चेतेति, उभयब्याबाधायपि चेतेति । मोहे पहीने नेवत्तब्याबाधाय चेतेति, न परब्याबाधाय चेतेति, न उभयब्याबाधाय चेतेति । सन्दिट्टिका निज्जरा अकालिका एहिपस्सिका ओपनेय्यिका पच्चत्तं वेदितब्बा विज्जूहि । इमा खो, गामणि, तिस्सो सन्दिट्टिका निज्जरा अकालिका एहिपस्सिका ओपनेय्यिका पच्चत्तं वेदितब्बा विज्जूही”ति ।

एवं वुत्ते, रासियो गामणि भगवन्तं एतदवोच — “अभिवक्कन्तं, भन्ते...पे०... उपासकं मं भगवा धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गत”न्ति । द्वादसमं ।

१३. पाटलियसुत्तं

३६५. एकं समयं भगवा कोलियेसु विहरति उत्तरं नाम [उत्तरकं नाम (सी०)] कोलियानं निगमो । अथ खो पाटलियो गामणि येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो पाटलियो गामणि भगवन्तं एतदवोच — “सुतं मेतं, भन्ते — ‘समणो गोतमो मायं जानाती’ति । ये ते, भन्ते, एवमाहंसु — ‘समणो गोतमो मायं जानाती’ति, कच्चि ते, भन्ते, भगवतो वुत्तवादिनो, न च भगवन्तं अभूतेन अब्भाचिक्खन्ति, धम्मस्स चानुधम्मं

ब्याकरोन्ति, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो गारहं ठानं आगच्छति? अनब्भाचिक्खितुकामा हि मयं, भन्ते, भगवन्त'न्ति। “ये ते, गामणि, एवमाहंसु — ‘समणो गोतमो मायं जानाती’ति, वुत्तवादिनो चेव मे, ते न च मं अभूतेन अब्भाचिक्खन्ति, धम्मस्स चानुधम्मं ब्याकरोन्ति, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो गारहं ठानं आगच्छतीति, सच्चंयेव किर, भो, मयं तेसं समणब्राह्मणानं न सदहाम — ‘समणो गोतमो मायं जानातीति, समणो खलु भो गोतमो मायावी’ति। यो नु खो, गामणि, एवं वदेति — ‘अहं मायं जानामी’ति, सो एवं वदेति — ‘अहं मायावी’ति। तथेव तं भगवा होति, तथेव तं सुगत होती’ति। तेन हि, गामणि, तज्जेवेत्थ पटिपुच्छिस्सामि; यथा ते खमेय्य, तथा तं ब्याकरेय्यासि —

“तं किं मज्जसि, गामणि, जानासि त्वं कोलियानं लम्बचूळके भटे”ति? “जानामहं, भन्ते, कोलियानं लम्बचूळके भटे”ति। “तं किं मज्जसि, गामणि, किमत्थिया कोलियानं लम्बचूळका भटा”ति? “ये च, भन्ते, कोलियानं चोरा ते च पटिसेधेतुं, यानि च कोलियानं दूतेय्यानि तानि च वहातुं [तानि च पहातुं (स्या० कं०), तानि च यातुं (कत्थचि), तानि चावहातुं (?)], एतदत्थिया, भन्ते, कोलियानं लम्बचूळका भटा”ति। “तं किं मज्जसि, गामणि, जानासि त्वं कोलियानं लम्बचूळके भटे सीलवन्ते वा ते दुस्सीले वा”ति? “जानामहं, भन्ते, कोलियानं लम्बचूळके भटे दुस्सीले पापधम्मे; ये च लोके दुस्सीला पापधम्मा कोलियानं लम्बचूळका भटा तेसं अज्जतरा”ति। “यो नु खो, गामणि, एवं वदेय्य — ‘पाटलियो गामणि जानाति कोलियानं लम्बचूळके भटे दुस्सीले पापधम्मे, पाटलियोपि गामणि दुस्सीलो पापधम्मो’ति, सम्मा नु खो सो वदमानो वदेय्या”ति? “नो हेतं, भन्ते! अज्जे, भन्ते, कोलियानं लम्बचूळका भटा, अज्जोहमस्मि। अज्जथाधम्मा कोलियानं लम्बचूळका भटा, अज्जथाधम्मोहमस्मी”ति। “त्वज्हि नाम, गामणि, लच्छसि — ‘पाटलियो गामणि जानाति कोलियानं लम्बचूळके भटे दुस्सीले पापधम्मे, न च पाटलियो गामणि दुस्सीलो पापधम्मो’ति, कस्मा तथागतो न लच्छति — ‘तथागतो मायं जानाति, न च तथागतो मायावी’ति? मायं चाहं, गामणि, पजानामि, मायाय च विपाकं, यथापटिपन्नो च मायावी कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति तज्च पजानामि”।

“पाणातिपातं चाहं, गामणि, पजानामि, पाणातिपातस्स च विपाकं, यथापटिपन्नो च पाणातिपाती कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति तज्च पजानामि। अदिन्नादानं चाहं, गामणि, पजानामि, अदिन्नादानस्स च विपाकं, यथापटिपन्नो च अदिन्नादायी कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति तज्च पजानामि। कामेसुमिच्छाचारं चाहं, गामणि, पजानामि, कामेसुमिच्छाचारस्स च विपाकं, यथापटिपन्नो च कामेसुमिच्छाचारी कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति तज्च पजानामि। मुसावादं चाहं, गामणि, पजानामि, मुसावादस्स च विपाकं, यथापटिपन्नो च मुसावादी कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति तज्च पजानामि। पिसुणवाचं चाहं, गामणि, पजानामि, पिसुणवाचाय च विपाकं, यथापटिपन्नो च पिसुणवाचो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति तज्च पजानामि। फरुसवाचं चाहं, गामणि, पजानामि, फरुसवाचाय च विपाकं, यथापटिपन्नो च फरुसवाचो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति तज्च पजानामि। सम्फप्पलापं चाहं, गामणि, पजानामि, सम्फप्पलापस्स च विपाकं, यथापटिपन्नो च सम्फप्पलापी कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति तज्च पजानामि। अभिज्झं चाहं, गामणि, पजानामि, अभिज्झाय च विपाकं, यथापटिपन्नो च अभिज्झालु कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति तज्च पजानामि। ब्यापादपदोसं चाहं, गामणि, पजानामि, ब्यापादपदोसस्स च विपाकं, यथापटिपन्नो च ब्यापन्नचित्तो कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति तज्च पजानामि। मिच्छादिट्ठिं चाहं, गामणि, पजानामि, मिच्छादिट्ठिया च विपाकं, यथापटिपन्नो च मिच्छादिट्ठिको कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जति तज्च पजानामि।

“सन्ति हि, गामणि, एके समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘यो कोचि पाणमतिपातेति, सब्बो सो दिट्ठेव धम्मे दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयति । यो कोचि अदिन्नं आदियति, सब्बो सो दिट्ठेव धम्मे दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयति । यो कोचि कामेसु मिच्छा चरति, सब्बो सो दिट्ठेव धम्मे दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयति । यो कोचि मुसा भणति, सब्बो सो दिट्ठेव धम्मे दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयती”ति ।

“दिस्सति खो पन, गामणि, इधेकच्चो माली कुण्डली सुन्हातो [सुन्हातो (सी० स्या० कं० पी०)] सुविलित्तो कप्पितकेसमस्सु इत्थिकामेहि राजा मज्जे परिचारेन्तो । तमेनं एवमाहंसु — ‘अम्भो! अयं पुरिसो किं अकासि माली कुण्डली सुन्हातो सुविलित्तो कप्पितकेसमस्सु इत्थिकामेहि राजा मज्जे परिचारेती”ति? तमेनं एवमाहंसु — ‘अम्भो! अयं पुरिसो रज्जो पच्चत्थिकं पसय्ह जीविता वोरोपेसि । तस्स राजा अत्तमनो अभिहारमदासि । तेनायं पुरिसो माली कुण्डली सुन्हातो सुविलित्तो कप्पितकेसमस्सु, इत्थिकामेहि राजा मज्जे परिचारेती”ति ।

“दिस्सति खो, गामणि, इधेकच्चो दळ्हाय रज्जुया पच्छाबाहं गाळहबन्धनं बन्धित्वा खुरमुण्डं करित्वा खरस्सरेन पणवेन रथियाय रथियं [रथिकाय रथिकं (सी०)] सिङ्घाटकेन सिङ्घाटकं परिनेत्वा, दक्खिणेन द्वारेन निक्खामेत्वा, दक्खिणतो नगरस्स सीसं छिज्जमानो । तमेनं एवमाहंसु — ‘अम्भो! अयं पुरिसो किं अकासि, दळ्हाय रज्जुया पच्छाबाहं गाळहबन्धनं बन्धित्वा खुरमुण्डं करित्वा खरस्सरेन पणवेन रथियाय रथियं सिङ्घाटकेन सिङ्घाटकं परिनेत्वा दक्खिणेन द्वारेन निक्खामेत्वा दक्खिणतो नगरस्स सीसं छिन्दती”ति [छिज्जतीति (कत्थचि)]? तमेनं एवमाहंसु — ‘अम्भो! अयं पुरिसो राजवेरी इत्थिं वा पुरिसं वा जीविता वोरोपेसि, तेन नं राजानो गहेत्वा एवरूपं कम्मकारणं कारेन्ती”ति ।

“तं किं मज्जसि, गामणि, अपि नु ते एवरूपं दिट्ठं वा सुतं वा”ति? “दिट्ठञ्च नो, भन्ते, सुतञ्च सुत्थिस्सति चा”ति । “तत्र, गामणि, ये ते समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘यो कोचि पाणमतिपातेति, सब्बो सो दिट्ठेव धम्मे दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयती”ति, सच्चं वा ते आहंसु मुसा वा”ति? “मुसा, भन्ते” । “ये पन ते तुच्छं मुसा विलपन्ति, सीलवन्तो वा ते दुस्सीला वा”ति? “दुस्सीला, भन्ते” । “ये पन ते दुस्सीला पापधम्मा मिच्छापटिपन्ना वा ते सम्मापटिपन्ना वा”ति? “मिच्छापटिपन्ना, भन्ते” । “ये पन ते मिच्छापटिपन्ना मिच्छादिट्ठिका वा ते सम्मादिट्ठिका वा”ति? “मिच्छादिट्ठिका, भन्ते” । “ये पन ते मिच्छादिट्ठिका कल्लं नु तेसु पसीदितु”न्ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“दिस्सति खो पन, गामणि, इधेकच्चो माली कुण्डली...पे०... इत्थिकामेहि राजा मज्जे परिचारेन्तो । तमेनं एवमाहंसु — ‘अम्भो! अयं पुरिसो किं अकासि माली कुण्डली...पे०... इत्थिकामेहि राजा मज्जे परिचारेती”ति? तमेनं एवमाहंसु — ‘अम्भो! अयं पुरिसो रज्जो पच्चत्थिकस्स पसय्ह रतनं अहासि [पसय्ह अदिन्नं रतनं आदियि (क०)] । तस्स राजा अत्तमनो अभिहारमदासि । तेनायं पुरिसो माली कुण्डली...पे०... इत्थिकामेहि राजा मज्जे परिचारेती”ति ।

“दिस्सति खो, गामणि, इधेकच्चो दळ्हाय रज्जुया...पे०... दक्खिणतो नगरस्स सीसं छिज्जमानो तमेनं एवमाहंसु — ‘अम्भो! अयं पुरिसो किं अकासि दळ्हाय रज्जुया...पे०... दक्खिणतो नगरस्स सीसं छिन्दती”ति? तमेनं एवमाहंसु — ‘अम्भो! अयं पुरिसो गामा वा अरज्जा वा अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदियि । तेन नं राजानो गहेत्वा एवरूपं कम्मकारणं कारेन्ती”ति । तं किं मज्जसि, गामणि, अपि नु ते एवरूपं दिट्ठं वा सुतं वा”ति? “दिट्ठञ्च नो, भन्ते, सुतञ्च सुत्थिस्सति चा”ति । “तत्र, गामणि, ये ते समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘यो कोचि अदिन्नं आदियति, सब्बो सो दिट्ठेव धम्मे दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयती”ति, सच्चं वा ते आहंसु मुसा वाति...पे०... कल्लं नु तेसु पसीदितु”न्ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“दिस्सति खो पन, गामणि, इधेकच्चो माली कुण्डली...पे०... इत्थिकामेहि राजा मज्जे परिचारेन्तो । तमेनं एवमाहंसु — ‘अम्भो! अयं पुरिसो किं अकासि माली कुण्डली...पे०... इत्थिकामेहि राजा मज्जे परिचारेती’ति? तमेनं एवमाहंसु — ‘अम्भो! अयं पुरिसो रज्जो पच्चत्थिकस्स दारेसु चारित्तं आपज्जि । तस्स राजा अत्तमनो अभिहारमदासि । तेनायं पुरिसो माली कुण्डली...पे०... इत्थिकामेहि राजा मज्जे परिचारेती’”ति ।

“दिस्सति खो, गामणि, इधेकच्चो दळ्हाय रज्जुया...पे०... दक्खिणतो नगरस्स सीसं छिज्जमानो । तमेनं एवमाहंसु — ‘अम्भो! अयं पुरिसो किं अकासि दळ्हाय रज्जुया...पे०... दक्खिणतो नगरस्स सीसं छिन्दती’ति? तमेनं एवमाहंसु — ‘अम्भो! अयं पुरिसो कुलित्थीसु कुलकुमारीसु चारित्तं आपज्जि, तेन नं राजानो गहेत्वा एवरूपं कम्मकारणं कारेन्ती’ति । तं किं मज्जसि, गामणि, अपि नु ते एवरूपं दिट्ठं वा सुतं वा’ति? “दिट्ठञ्च नो, भन्ते, सुतञ्च सुत्थिस्सति चा’ति । “तत्र, गामणि, ये ते समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘यो कोचि कामेसु मिच्छा चरति, सब्बो सो दिट्ठेव धम्मे दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयती’ति, सच्चं वा ते आहंसु मुसा वाति...पे०... कल्लं नु तेसु पसीदितु’न्ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“दिस्सति खो पन, गामणि, इधेकच्चो माली कुण्डली सुन्हातो सुविलित्तो कप्पितकेसमस्सु इत्थिकामेहि राजा मज्जे परिचारेन्तो । तमेनं एवमाहंसु — ‘अम्भो! अयं पुरिसो किं अकासि माली कुण्डली सुन्हातो सुविलित्तो कप्पितकेसमस्सु इत्थिकामेहि राजा मज्जे परिचारेती’ति? तमेनं एवमाहंसु — ‘अम्भो! अयं पुरिसो राजानं मुसावादेन हासेसि । तस्स राजा अत्तमनो अभिहारमदासि । तेनायं पुरिसो माली कुण्डली सुन्हातो सुविलित्तो कप्पितकेसमस्सु इत्थिकामेहि राजा मज्जे परिचारेती’”ति ।

“दिस्सति खो, गामणि, इधेकच्चो दळ्हाय रज्जुया पच्छाबाहं गाळहबन्धनं बन्धित्वा खुरमुण्डं करित्वा खरस्सरेन पणवेन रथियाय रथियं सिङ्घाटकेन सिङ्घाटकं परिनेत्वा दक्खिणेन द्वारेन निक्खामेत्वा दक्खिणतो नगरस्स सीसं छिज्जमानो । तमेनं एवमाहंसु — ‘अम्भो! अयं पुरिसो किं अकासि दळ्हाय रज्जुया पच्छाबाहं गाळहबन्धनं बन्धित्वा खुरमुण्डं करित्वा खरस्सरेन पणवेन रथियाय रथियं सिङ्घाटकेन सिङ्घाटकं परिनेत्वा, दक्खिणेन द्वारेन निक्खामेत्वा, दक्खिणतो नगरस्स सीसं छिन्दती’ति? तमेनं एवमाहंसु — ‘अम्भो! अयं पुरिसो गहपतिस्स वा गहपतिपुत्तस्स वा मुसावादेन अत्थं भज्जि, तेन नं राजानो गहेत्वा एवरूपं कम्मकारणं कारेन्ती’ति । तं किं मज्जसि, गामणि, अपि नु ते एवरूपं दिट्ठं वा सुतं वा’ति? “दिट्ठञ्च नो, भन्ते, सुतञ्च सुत्थिस्सति चा’ति । “तत्र, गामणि, ये ते समणब्राह्मणा एवंवादिनो एवंदिट्ठिनो — ‘यो कोचि मुसा भणति, सब्बो सो दिट्ठेव धम्मे दुक्खं दोमनस्सं पटिसंवेदयती’ति, सच्चं वा ते आहंसु मुसा वा’ति? “मुसा, भन्ते” । “ये पन ते तुच्छं मुसा विलपन्ति सीलवन्तो वा ते दुस्सीला वा’ति? “दुस्सीला, भन्ते” । “ये पन ते दुस्सीला पापधम्मा मिच्छापटिपन्ना वा ते सम्मापटिपन्ना वा’ति? “मिच्छापटिपन्ना, भन्ते” । “ये पन ते मिच्छापटिपन्ना मिच्छादिट्ठिका वा ते सम्मादिट्ठिका वा’ति? “मिच्छादिट्ठिका, भन्ते” । “ये पन ते मिच्छादिट्ठिका कल्लं नु तेसु पसीदितु’न्ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“अच्छरियं, भन्ते, अब्भुतं, भन्ते! अत्थि मे, भन्ते, आवसथागारं । तत्थ अत्थि मज्जकानि, अत्थि आसनानि, अत्थि उदकमणिको, अत्थि तेलप्पदीपो । तत्थ यो समणो वा ब्राह्मणो वा वासं उपेति, तेनाहं यथासत्ति यथाबलं संविभजामि । भूतपुब्बं, भन्ते, चत्तारो सत्थारो नानादिट्ठिका नानाखन्तिका नानारुचिका, तस्मिं आवसथागारे वासं उपगच्छुं” ।

“एको सत्था एवंवादी एवंदिट्ठि — ‘नत्थि दिन्नं, नत्थि यिड्ढं, नत्थि हुतं, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको । नत्थि अयं लोको, नत्थि परो लोको, नत्थि माता, नत्थि पिता, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि लोके समणब्राह्मणा

सम्मगता सम्मापटिपन्ना ये इमञ्च लोकं परञ्च लोकं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेन्ती””ति ।

“एको सत्था एवंवादी एवंदिट्ठि — ‘अत्थि दिन्नं, अत्थि यिट्ठं, अत्थि हुतं, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मनं फलं विपाको, अत्थि अयं लोको, अत्थि परो लोको, अत्थि माता, अत्थि पिता, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मगता सम्मापटिपन्ना, ये इमञ्च लोकं परञ्च लोकं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेन्ती””ति ।

“एको सत्था एवंवादी एवंदिट्ठि — ‘करोतो कारयतो, छिन्दतो छेदापयतो, पचतो पाचापयतो, सोचयतो सोचापयतो, किलमतो किलमापयतो, फन्दतो फन्दापयतो, पाणमतिपातयतो, अदिन्नं आदियतो, सन्धिं छिन्दतो, निल्लोपं हरतो, एकागारिकं करोतो, परिपन्थे तिट्ठतो, परदारं गच्छतो, मुसा भणतो, करोतो न करीयति पापं । खुरपरियन्तेन चेपि चक्केन यो इमिस्सा पथविया पाणे एकं मंसखलं एकं मंसपुज्जं करेय्य, नत्थि ततोनिदानं पापं, नत्थि पापस्स आगमो । दक्खिणं चेपि गङ्गाय तीरं गच्छेय्य हनन्तो घातेन्तो छिन्दन्तो छेदापेन्तो पचन्तो पाचापेन्तो, नत्थि ततोनिदानं पापं, नत्थि पापस्स आगमो । उत्तरं चेपि गङ्गाय तीरं गच्छेय्य ददन्तो दापेन्तो यजन्तो यजापेन्तो, नत्थि ततोनिदानं पुज्जं, नत्थि पुज्जस्स आगमो । दानेन दमेन संयमेन सच्चवज्जेन नत्थि पुज्जं, नत्थि पुज्जस्स आगमो””ति ।

“एको सत्था एवंवादी एवंदिट्ठि — ‘करोतो कारयतो, छिन्दतो छेदापयतो, पचतो पाचापयतो, सोचयतो सोचापयतो, किलमतो किलमापयतो, फन्दतो फन्दापयतो, पाणमतिपातयतो, अदिन्नं आदियतो, सन्धिं छिन्दतो, निल्लोपं हरतो, एकागारिकं करोतो, परिपन्थे तिट्ठतो, परदारं गच्छतो, मुसा भणतो, करोतो करीयति पापं । खुरपरियन्तेन चेपि चक्केन यो इमिस्सा पथविया पाणे एकं मंसखलं एकं मंसपुज्जं करेय्य, अत्थि ततोनिदानं पापं, अत्थि पापस्स आगमो । दक्खिणं चेपि गङ्गाय तीरं गच्छेय्य हनन्तो घातेन्तो छिन्दन्तो छेदापेन्तो पचन्तो पाचापेन्तो, अत्थि ततोनिदानं पापं, अत्थि पापस्स आगमो । उत्तरं चेपि गङ्गाय तीरं गच्छेय्य ददन्तो दापेन्तो, यजन्तो यजापेन्तो, अत्थि ततोनिदानं पुज्जं, अत्थि पुज्जस्स आगमो । दानेन दमेन संयमेन सच्चवज्जेन अत्थि पुज्जं, अत्थि पुज्जस्स आगमो””ति ।

“तस्स मय्हं, भन्ते, अहुदेव कङ्ख्वा, अहु विचिकिच्छा — ‘कोसु नाम इमेसं भवतं समणब्राह्मणानं सच्चं आह, को मुसा””ति?

“अलज्झि ते, गामणि, कङ्खितुं, अलं विचिकिच्छितुं । कङ्खनीये च पन ते ठाने विचिकिच्छा उप्पन्ना””ति । “एवं पसन्नोहं, भन्ते, भगवति । पहाति मे भगवा तथा धम्मं देसेतुं यथाहं इमं कङ्खाधम्मं पजहेय्य””न्ति ।

“अत्थि, गामणि, धम्मसमाधि । तत्र चे त्वं चित्तसमाधिं पटिलभेय्यासि । एवं त्वं इमं कङ्खाधम्मं पजहेय्यासि । कतमो च, गामणि, धम्मसमाधि? इध, गामणि, अरियसावको पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो होति, अदिन्नादानं पहाय अदिन्नादाना पटिविरतो होति, कामेसुमिच्छाचारं पहाय कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति, मुसावादं पहाय मुसावादा पटिविरतो होति, पिसुणं वाचं पहाय पिसुणाय वाचाय पटिविरतो होति, फरुसं वाचं पहाय फरुसाय वाचाय पटिविरतो होति, सम्फप्पलापं पहाय सम्फप्पलापा पटिविरतो होति, अभिज्झं पहाय अनभिज्झालु होति, ब्यापादपदोसं पहाय अब्यापन्नचित्तो होति, मिच्छादिट्ठिं पहाय सम्मादिट्ठिको होति ।

“स खो सो, गामणि, अरियसावको एवं विगताभिज्झो विगतब्यापादो असम्मूळ्हो सम्पजानो पटिस्सतो मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दितियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं, इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय

सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्बापज्जेन फरित्वा विहरति । सो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘य्वायं सत्था एवंवादी एवंदिट्ठि — नत्थि दिन्नं, नत्थि यिट्ठं, नत्थि हुतं, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको, नत्थि अयं लोको, नत्थि परो लोको, नत्थि माता, नत्थि पिता, नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि लोके समणब्राह्मणा, सम्मग्गता सम्मापटिपन्ना ये इमञ्च लोकं परञ्च लोकं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेन्ती’ति । ‘सचे तस्स भोतो सत्थुनो सच्चं वचनं, अपण्णकताय मय्हं, ख्वाहं [योहं (सी० स्या० कं० पी०)] न किञ्चि [कञ्चि (?)] ब्याबाधेमि तसं वा थावरं वा? उभयमेत्थ [उभयत्थ मे (?) म० नि० २.९५ पाळिया संसन्देतब्बं] कटग्गाहो, यं चम्हि कायेन संवुतो वाचाय संवुतो मनसा संवुतो, यञ्च कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जिस्सामी’ति [परं मरणा न उपपज्जिस्सामीति (?)] । तस्स पामोज्जं जायति । पमुदितस्स पीति जायति । पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति । पस्सद्दकायो सुखं वेदयति । सुखिनो चित्तं समाधियति । अयं खो, गामणि, धम्मसमाधि । तत्र चे त्वं चित्तसमाधिं पटिलभेय्यासि, एवं त्वं इमं कङ्खाधम्मं पजहेय्यासि ।

“स खो सो, गामणि, अरियसावको एवं विगताभिज्झो विगतब्यापादो असम्मूळ्हो सम्पजानो पटिस्सतो मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं, इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्बापज्जेन फरित्वा विहरति । सो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘य्वायं सत्था एवंवादी एवंदिट्ठि — अत्थि दिन्नं, अत्थि यिट्ठं, अत्थि हुतं, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको, अत्थि अयं लोको, अत्थि परो लोको, अत्थि माता, अत्थि पिता, अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि लोके समणब्राह्मणा, सम्मग्गता सम्मापटिपन्ना ये इमञ्च लोकं परञ्च लोकं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेन्ती’ति । ‘सचे तस्स भोतो सत्थुनो सच्चं वचनं, अपण्णकताय मय्हं, ख्वाहं न किञ्चि ब्याबाधेमि तसं वा थावरं वा? उभयमेत्थ कटग्गाहो, यं चम्हि कायेन संवुतो वाचाय संवुतो मनसा संवुतो, यञ्च कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जिस्सामी’ति । तस्स पामोज्जं जायति । पमुदितस्स पीति जायति । पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति । पस्सद्दकायो सुखं वेदयति । सुखिनो चित्तं समाधियति । अयं खो, गामणि, धम्मसमाधि । तत्र चे त्वं चित्तसमाधिं पटिलभेय्यासि, एवं त्वं इमं कङ्खाधम्मं पजहेय्यासि ।

“स खो सो, गामणि, अरियसावको एवं विगताभिज्झो विगतब्यापादो असम्मूळ्हो सम्पजानो पटिस्सतो मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं, इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्बापज्जेन फरित्वा विहरति । सो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘य्वायं सत्था एवंवादी एवंदिट्ठि — करोतो कारयतो, छिन्दतो छेदापयतो, पचतो पाचापयतो, सोचयतो सोचापयतो, किलमतो किलमापयतो, फन्दतो फन्दापयतो, पाणमतिपातयतो, अदिन्नं आदियतो, सन्धिं छिन्दतो, निल्लोपं हरतो, एकागारिकं करोतो, परिपन्थे तिट्ठतो, परदारं गच्छतो, मुसा भणतो, करोतो न करीयति पापं । खुरपरियन्तेन चेपि चक्केन यो इमिस्सा पथविया पाणे एकं मंसखलं एकं मंसपुज्जं करेय्य, नत्थि ततोनिदानं पापं, नत्थि पापस्स आगमो । दक्खिणञ्चेपि गङ्गाय तीरं गच्छेय्य हनन्तो घातेन्तो छिन्दन्तो छेदापेन्तो पचन्तो पाचापेन्तो, नत्थि ततोनिदानं पापं, नत्थि पापस्स आगमो । उत्तरञ्चेपि गङ्गाय तीरं गच्छेय्य ददन्तो दापेन्तो, यजन्तो यजापेन्तो, नत्थि ततोनिदानं पुज्जं, नत्थि पुज्जस्स आगमो । दानेन दमेन संयमेन सच्चवज्जेन नत्थि पुज्जं, नत्थि पुज्जस्स आगमो’ति । ‘सचे तस्स भोतो सत्थुनो सच्चं वचनं, अपण्णकताय मय्हं, ख्वाहं न किञ्चि ब्याबाधेमि तसं वा थावरं वा? उभयमेत्थ कटग्गाहो, यं चम्हि कायेन संवुतो वाचाय संवुतो मनसा संवुतो, यञ्च कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सग्गं लोकं उपपज्जिस्सामी’ति [परं मरणा न उपपज्जिस्सामीति (?)] । तस्स पामोज्जं जायति । पमुदितस्स पीति जायति । पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति । पस्सद्दकायो

सुखं वेदयति । सुखिनो चित्तं समाधियति । अयं खो, गामणि, धम्मसमाधि तत्र चे त्वं चित्तसमाधिं पटिलभेय्यासि, एवं त्वं इमं कङ्कधम्मं पजहेय्यासि ।

“स खो सो, गामणि, अरियसावको एवं विगताभिज्झो विगतब्यापादो असम्मूळ्हो सम्पजानो पटिस्सतो मेत्तासहगते चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं, इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन फरित्वा विहरति । सो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘व्यायं सत्था एवंवादी एवंदिट्ठि — करोतो कारयतो, छिन्दतो छेदापयतो, पचतो पाचापयतो, सोचयतो सोचापयतो, किलमतो किलमापयतो, फन्दतो फन्दापयतो, पाणमतिपातयतो, अदिन्नं आदियतो, सन्धिं छिन्दतो, निल्लोपं हरतो, एकागारिकं करोतो, परिपन्थे तिट्ठतो, परदारं गच्छतो, मुसा भणतो, करोतो करीयति पापं । खुरपरियन्तेन चेपि चक्केन यो इमिस्सा पथविया पाणे एकं मंसखलं एकं मंसपुज्जं करेय्य, अत्थि ततोनिदानं पापं, अत्थि पापस्स आगमो । दक्खिणञ्चेपि गङ्गाय तीरं गच्छेय्य हनन्तो घातेन्तो छिन्दन्तो छेदापेन्तो पचन्तो पाचापेन्तो, अत्थि ततोनिदानं पापं, अत्थि पापस्स आगमो । उत्तरञ्चेपि गङ्गाय तीरं गच्छेय्य ददन्तो दापेन्तो, यजन्तो यजापेन्तो, अत्थि ततोनिदानं पुज्जं, अत्थि पुज्जस्स आगमो । दानेन दमेन संयमेन सच्चवज्जेन अत्थि पुज्जं अत्थि पुज्जस्स आगमोति । सचे तस्स भोतो सत्थुनो सच्चं वचनं, अपण्णकताय मय्हं, व्याहं न किञ्चि ब्याबाधेमि तसं वा थावरं वा? उभयमेत्थ कटग्गाहो, यं चम्हि कायेन संवुतो वाचाय संवुतो मनसा संवुतो, यच्च कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जिस्सामी’ति । तस्स पामोज्जं जायति । पमुदितस्स पीति जायति । पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति । पस्सद्भकायो सुखं वेदयति । सुखिनो चित्तं समाधियति । अयं खो, गामणि, धम्मसमाधि । तत्र चे त्वं चित्तसमाधिं पटिलभेय्यासि, एवं त्वं इमं कङ्कधम्मं पजहेय्यासि ।

“स खो सो, गामणि, अरियसावको एवं विगताभिज्झो विगतब्यापादो असम्मूळ्हो सम्पजानो पटिस्सतो करुणासहगते चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति...पे०... मुदितासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति...पे०... ।

“स खो सो, गामणि, अरियसावको एवं विगताभिज्झो विगतब्यापादो असम्मूळ्हो सम्पजानो पटिस्सतो उपेक्खासहगते चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं, इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन फरित्वा विहरति । सो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘व्यायं सत्था एवंवादी एवंदिट्ठि — नत्थि दिन्नं, नत्थि यिट्ठं, नत्थि हुतं नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको, नत्थि अयं लोको नत्थि परो लोको, नत्थि माता नत्थि पिता नत्थि सत्ता ओपपातिका, नत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मग्गता सम्मापटिपन्ना ये इमच्च लोकं परच्च लोकं सयं अभिज्जा सच्छिक्त्वा पवेदेन्तीति । सचे तस्स भोतो सत्थुनो सच्चं वचनं, अपण्णकताय मय्हं, व्याहं न किञ्चि ब्याबाधेमि तसं वा थावरं वा? उभयमेत्थ कटग्गाहो, यं चम्हि कायेन संवुतो वाचाय संवुतो मनसा संवुतो, यच्च कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जिस्सामी’ति । तस्स पामोज्जं जायति । पमुदितस्स पीति जायति । पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति । पस्सद्भकायो सुखं वेदयति । सुखिनो चित्तं समाधियति । अयं खो, गामणि, धम्मसमाधि । तत्र चे त्वं चित्तसमाधिं पटिलभेय्यासि, एवं त्वं इमं कङ्कधम्मं पजहेय्यासि ।

“स खो सो, गामणि, अरियसावको एवं विगताभिज्झो विगतब्यापादो असम्मूळ्हो सम्पजानो पटिस्सतो उपेक्खासहगते चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं, इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन फरित्वा

विहरति । सो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘खायं सत्था एवंवादी एवंदिट्ठि — अत्थि दिन्नं, अत्थि यिट्ठं, अत्थि हुतं, अत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको, अत्थि अयं लोको अत्थि परो लोको, अत्थि माता अत्थि पिता अत्थि सत्ता ओपपातिका, अत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मग्गता सम्मापटिपन्ना ये इमञ्च लोकं परञ्च लोकं सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा पवेदेन्तीति । सचे तस्स भोतो सत्थुनो सच्चं वचनं, अपण्णकताय मय्हं, खाहं न किञ्चि ब्याबाधेमि तसं वा थावरं वा? उभयमेत्थ कटग्गाहो, यं चम्हि कायेन संवुतो वाचाय संवुतो मनसा संवुतो, यञ्च कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जिस्सामी’ति । तस्स पामोज्जं जायति । पमुदितस्स पीति जायति । पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति । पस्सद्भकायो सुखं वेदयति । सुखिनो चित्तं समाधियति । अयं खो, गामणि, धम्मसमाधि । तत्र चे त्वं चित्तसमाधिं पटिलभेय्यासि, एवं त्वं इमं कङ्खाधम्मं पजहेय्यासि ।

“स खो सो, गामणि, अरियसावको एवं विगताभिज्झो विगतब्यापादो असम्मूळ्हो सम्पजानो पटिस्सतो उपेक्खासहगते चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं, इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्ताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन फरित्वा विहरति । सो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘खायं सत्था एवंवादी एवंदिट्ठि — करोतो कारयतो, छेदतो छेदापयतो, पचतो पाचापयतो, सोचयतो सोचापयतो, किलमतो किलमापयतो, फन्दतो फन्दापयतो, पाणमतिपातयतो, अदिन्नं आदियतो, सन्धिं छिन्दतो, निल्लोपं हरतो, एकागारिकं करोतो, परिपन्थे तिट्ठतो, परदारं गच्छतो, मुसा भणतो, करोतो न करीयति पापं । खुरपरियन्तेन चेपि चक्केन यो इमिस्सा पथविया पाणे एकं मंसखलं एकं मंसपुज्जं करेय्य, नत्थि ततोनिदानं पापं, नत्थि पापस्स आगमो । दक्खिणञ्चेपि गङ्गाय तीरं गच्छेय्य हनन्तो घातेन्तो छिन्दन्तो छेदापेन्तो पचन्तो पाचापेन्तो, नत्थि ततोनिदानं पापं, नत्थि पापस्स आगमो । उत्तरञ्चेपि गङ्गाय तीरं गच्छेय्य ददन्तो दापेन्तो, यजन्तो यजापेन्तो, नत्थि ततोनिदानं पुज्जं, नत्थि पुज्जस्स आगमो । दानेन दमेन संयमेन सच्चवज्जेन नत्थि पुज्जं, नत्थि पुज्जस्स आगमो’ति । ‘सचे तस्स भोतो सत्थुनो सच्चं वचनं, अपण्णकताय मय्हं, खाहं न किञ्चि ब्याबाधेमि तसं वा थावरं वा? उभयमेत्थ कटग्गाहो, यं चम्हि कायेन संवुतो वाचाय संवुतो मनसा संवुतो, यञ्च कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जिस्सामी’ति । तस्स पामोज्जं जायति । पमुदितस्स पीति जायति । पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति । पस्सद्भकायो सुखं वेदयति । सुखिनो चित्तं समाधियति । अयं खो, गामणि, धम्मसमाधि । तत्र चे त्वं चित्तसमाधिं पटिलभेय्यासि, एवं त्वं इमं कङ्खाधम्मं पजहेय्यासि ।

“स खो सो, गामणि, अरियसावको एवं विगताभिज्झो विगतब्यापादो असम्मूळ्हो सम्पजानो पटिस्सतो उपेक्खासहगते चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं, इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्ताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन फरित्वा विहरति । सो इति पटिसञ्चिक्खति — ‘खायं सत्था एवंवादी एवंदिट्ठि — करोतो कारयतो, छिन्दतो छेदापयतो, पचतो पाचापयतो, सोचयतो सोचापयतो, किलमतो किलमापयतो, फन्दतो फन्दापयतो, पाणमतिपातयतो, अदिन्नं आदियतो, सन्धिं छिन्दतो, निल्लोपं हरतो, एकागारिकं करोतो, परिपन्थे तिट्ठतो, परदारं गच्छतो, मुसा भणतो, करोतो करीयति पापं । खुरपरियन्तेन चेपि चक्केन यो इमिस्सा पथविया पाणे एकं मंसखलं एकं मंसपुज्जं करेय्य, अत्थि ततोनिदानं पापं, अत्थि पापस्स आगमो । दक्खिणञ्चेपि गङ्गाय तीरं गच्छेय्य हनन्तो घातेन्तो छिन्दन्तो छेदापेन्तो पचन्तो पाचापेन्तो, अत्थि ततोनिदानं पापं, अत्थि पापस्स आगमो । उत्तरञ्चेपि गङ्गाय तीरं गच्छेय्य ददन्तो दापेन्तो, यजन्तो यजापेन्तो, अत्थि ततोनिदानं पुज्जं, अत्थि पुज्जस्स आगमो । दानेन दमेन संयमेन सच्चवज्जेन अत्थि पुज्जं, अत्थि पुज्जस्स आगमो’ति । ‘सचे तस्स भोतो सत्थुनो सच्चं वचनं, अपण्णकताय मय्हं, खाहं न किञ्चि ब्याबाधेमि तसं वा थावरं वा? उभयमेत्थ

कटग्गाहो, यं चम्हि कायेन संवुतो वाचाय संवुतो मनसा संवुतो, यञ्च कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जिस्सामी'ति । तस्स पामोज्जं जायति । पमुदितस्स पीति जायति । पीतिमनस्स कायो पस्सम्भति । पस्सद्भकायो सुखं वेदयति । सुखिनो चित्तं समाधियति । अयं खो, गामणि, धम्मसमाधि । तत्र चे त्वं चित्तसमाधिं पटिलभेय्यासि, एवं त्वं इमं कङ्कधम्मं पजहेय्यासी'ति ।

एवं वुत्ते, पाटलियो गामणि भगवन्तं एतदवोच — “अभिवक्कन्तं, भन्ते, अभिवक्कन्तं, भन्ते...पे०... अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गत'न्ति । तेरसमं ।

गामणिसंयुत्तं समत्तं ।

तस्सुद्धानं —

चण्डो पुटो योधाजीवो, हत्थस्सो असिबन्धको ।
देसना सङ्खकुलं मणिचूळं, भद्ररासियपाटलीति ॥

९. असङ्खतसंयुत्तं

१. पठमवग्गो

१. कायगतासतिसुत्तं

३६६. सावत्थिनिदानं । “असङ्खतञ्च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि असङ्खतगामिञ्च मग्गं । तं सुणाथ । कतमञ्च, भिक्खवे, असङ्खतं? यो, भिक्खवे, रागक्खयो दोसक्खयो मोहक्खयो — इदं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतं । कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो? कायगतासति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो” ।

“इति खो, भिक्खवे, देसितं वो मया असङ्खतं, देसितो असङ्खतगामिमग्गो । यं, भिक्खवे, सत्थारा करणीयं सावकानं हितेसिना अनुकम्पकेन अनुकम्पं उपादाय, कतं वो तं मया । एतानि, भिक्खवे, रुक्खमूलानि, एतानि सुज्जागारानि । ज्ञायथ [निज्जायथ (क०)], भिक्खवे, मा पमादत्थ; मा पच्छा विप्पटिसारिनो अहुवत्थ । अयं वो अम्हाकं अनुसासनी'ति । पठमं ।

२. समथविपस्सनासुत्तं

३६७. “असङ्खतञ्च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि असङ्खतगामिञ्च मग्गं । तं सुणाथ । कतमञ्च, भिक्खवे, असङ्खतं? यो, भिक्खवे, रागक्खयो दोसक्खयो मोहक्खयो — इदं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतं । कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो? समथो च विपस्सना च । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो...पे०... । दुतियं ।

३. सवितक्कसविचारसुत्तं

३६८. “कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो? सवितक्कसविचारो समाधि, अवितक्कविचारमतो समाधि, अवितक्कअविचारो समाधि — अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो...पे०... । ततियं ।

४. सुञ्जतसमाधिसुत्तं

३६९. “कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो? सुञ्जतो समाधि, अनिमित्तो समाधि, अप्पणिहितो समाधि — अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो...पे०... । चतुत्थं ।

५. सतिपट्टानसुत्तं

३७०. “कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो? चत्तारो सतिपट्टाना । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो...पे०... । पञ्चमं ।

६. सम्मप्पधानसुत्तं

३७१. “कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो? चत्तारो सम्मप्पधाना । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो...पे०... । छट्ठं ।

७. इद्धिपादसुत्तं

३७२. “कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो? चत्तारो इद्धिपादा । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो...पे०... । सत्तमं ।

८. इन्द्रियसुत्तं

३७३. “कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो? पञ्चिन्द्रियानि । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो...पे०... । अट्ठमं ।

९. बलसुत्तं

३७४. “कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो? पञ्च बलानि । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो...पे०... । नवमं ।

१०. बोज्झङ्गसुत्तं

३७५. “कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो? सत्त बोज्झङ्गा । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो...पे०... । दसमं ।

११. मग्गङ्गसुत्तं

३७६. “कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो? अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो । इति खो, भिक्खवे, देसितं वो मया असङ्खतं, देसितो असङ्खतगामिमग्गो । यं, भिक्खवे, सत्थारा करणीयं सावकानं हितेसिना अनुकम्पकेन अनुकम्पं उपादाय कतं वो तं मया । एतानि, भिक्खवे, रुक्खमूलानि, एतानि

सुज्जागारानि । ज्ञायथ, भिक्खवे, मा पमादत्थ; मा पच्छा विप्पटिसारिनो अहुवत्थ । अयं वो अम्हाकं अनुसासनी”ति । एकादसमं ।

पठमो वग्गो ।

तस्सुद्धानं —

कायो समथो सवितक्को, सुज्जतो सतिपट्ठाना ।
सम्मप्यधाना इद्धिपादा, इन्द्रियबलबोज्झङ्गा ।
मग्गेन एकादसमं, तस्सुद्धानं पवुच्चति ॥

२. दुतियवग्गो

१. असङ्खतसुत्तं

३७७. “असङ्खतञ्च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि असङ्खतगामिञ्च मग्गं । तं सुणाथ । कतमञ्च, भिक्खवे, असङ्खतं? यो, भिक्खवे, रागक्खयो दोसक्खयो मोहक्खयो — इदं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतं । कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो? समथो । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो । इति खो, भिक्खवे, देसितं वो मया असङ्खतं, देसितो असङ्खतगामिमग्गो । यं, भिक्खवे, सत्थारा करणीयं सावकानं हितेसिना अनुकम्पकेन अनुकम्पं उपादाय, कतं वो तं मया । एतानि, भिक्खवे, रुक्खमूलानि, एतानि सुज्जागारानि । ज्ञायथ, भिक्खवे, मा पमादत्थ; मा पच्छा विप्पटिसारिनो अहुवत्थ । अयं वो अम्हाकं अनुसासनीति ।

“असङ्खतञ्च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि असङ्खतगामिञ्च मग्गं । तं सुणाथ । कतमञ्च, भिक्खवे, असङ्खतं? यो, भिक्खवे, रागक्खयो दोसक्खयो मोहक्खयो — इदं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतं । कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो? विपस्सना । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो । इति खो, भिक्खवे, देसितं वो मया असङ्खतं...पे०... अयं वो अम्हाकं अनुसासनीति ।

“कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो? सवितक्को सविचारो समाधि । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो...पे०... कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो? अवितक्को विचारमत्तो समाधि । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो...पे०... कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो? अवितक्को अविचारो समाधि । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो...पे०... ।

“कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो? सुज्जतो समाधि । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो...पे०... कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो? अनिमित्तो समाधि । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो...पे०... कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो? अप्पणिहितो समाधि । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो...पे०... ।

“कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो? इध, भिक्खवे, भिक्खु काये कायानुपस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिज्झादोमनस्सं । अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो...पे०... कतमो च, भिक्खवे,

कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो? इध, भिक्खवे, भिक्खु पञ्जाबलं भावेति विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं। अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो...पे०...।

“कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो? इध, भिक्खवे, भिक्खु सतिसम्बोज्झङ्गं भावेति...पे०... अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो...पे०... कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो? इध, भिक्खवे, भिक्खु धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं भावेति...पे०... वीरियसम्बोज्झङ्गं भावेति...पे०... पीतिसम्बोज्झङ्गं भावेति...पे०... पस्सद्विसम्बोज्झङ्गं भावेति...पे०... समाधिसम्बोज्झङ्गं भावेति...पे०... उपेक्खासम्बोज्झङ्गं भावेति विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं। अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो...पे०...।

“कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो? इध, भिक्खवे, भिक्खु सम्मादिट्ठिं भावेति विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं। अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो...पे०... कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो? इध, भिक्खवे, भिक्खु सम्मासङ्कप्पं भावेति...पे०... सम्मावाचं भावेति...पे०... सम्माकम्मन्तं भावेति...पे०... सम्माआजीवं भावेति...पे०... सम्मावायामं भावेति...पे०... सम्मासतिं भावेति...पे०... असङ्खतञ्च वो भिक्खवे, देसेस्सामि असङ्खतगामिञ्च मग्गं। तं सुणाथ। कतमञ्च, भिक्खवे, असङ्खतं...पे०...? कतमो च, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो? इध, भिक्खवे, भिक्खु सम्मासमाधिं भावेति विवेकनिस्सितं विरागनिस्सितं निरोधनिस्सितं वोस्सग्गपरिणामिं। अयं वुच्चति, भिक्खवे, असङ्खतगामिमग्गो। इति खो, भिक्खवे, देसितं वो मया असङ्खतं, देसितो असङ्खतगामिमग्गो। यं, भिक्खवे, सत्थारा करणीयं सावकानं हितेसिना अनुकम्पकेन अनुकम्पं उपादाय, कतं वो तं मया। एतानि, भिक्खवे, रुक्खमूलानि, एतानि सुञ्जागारानि। ज्ञायथ, भिक्खवे, मा पमादत्थ; मा पच्छा विप्पटिसारिनो अहुवत्थ। अयं वो अम्हाकं अनुसासनी”ति। पठमं।

२. अनतसुत्तं

३७८. “अनतञ्च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि, अनतगामिञ्च मग्गं। तं सुणाथ। कतमञ्च, भिक्खवे, अनतं...पे०...”। (यथा असङ्खतं तथा वित्थारेतब्बं)। दुतियं।

३-३२. अनासवादिसुत्तं

३७९-४०८. “अनासवञ्च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि अनासवगामिञ्च मग्गं। तं सुणाथ। कतमञ्च, भिक्खवे, अनासवं...पे०... सच्चञ्च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि सच्चगामिञ्च मग्गं। तं सुणाथ। कतमञ्च, भिक्खवे, सच्चं...पे०... पारञ्च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि पारगामिञ्च मग्गं। तं सुणाथ। कतमञ्च, भिक्खवे, पारं...पे०... निपुणञ्च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि निपुणगामिञ्च मग्गं। तं सुणाथ। कतमञ्च, भिक्खवे, निपुणं...पे०... सुदुद्दसञ्च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि सुदुद्दसगामिञ्च मग्गं। तं सुणाथ। कतमञ्च, भिक्खवे, सुदुद्दसं...पे०... अजज्जरञ्च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि अजज्जरगामिञ्च मग्गं। तं सुणाथ। कतमञ्च, भिक्खवे, अजज्जरं...पे०... धुवञ्च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि धुवगामिञ्च मग्गं। तं सुणाथ। कतमञ्च, भिक्खवे, धुवं...पे०... अपलोकितञ्च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि अपलोकितगामिञ्च मग्गं। तं सुणाथ। कतमञ्च, भिक्खवे, अपलोकितं...पे०... अनिदस्सनञ्च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि अनिदस्सनगामिञ्च मग्गं। तं सुणाथ। कतमञ्च, भिक्खवे, अनिदस्सनं...पे०... निप्पपञ्चञ्च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि निप्पपञ्चगामिञ्च मग्गं। तं सुणाथ। कतमञ्च, भिक्खवे, निप्पपञ्चं...पे०...?

“सन्तज्ज वो, भिक्खवे, देसेस्सामि सन्तगामिज्ज मग्गं। तं सुणाथ। कतमज्ज, भिक्खवे, सन्तं...पे०... अमतज्ज वो, भिक्खवे, देसेस्सामि अमतगामिज्ज मग्गं। तं सुणाथ। कतमज्ज, भिक्खवे, अमतं...पे०... पणीतज्ज वो, भिक्खवे, देसेस्सामि पणीतगामिज्ज मग्गं। तं सुणाथ। कतमज्ज, भिक्खवे, पणीतं...पे०... सिवज्ज वो, भिक्खवे, देसेस्सामि सिवगामिज्ज मग्गं। तं सुणाथ। कतमज्ज, भिक्खवे, सिवं...पे०... खेमज्ज वो, भिक्खवे, देसेस्सामि खेमगामिज्ज मग्गं। तं सुणाथ। कतमज्ज, भिक्खवे, खेमं...पे०... तण्हाक्खयज्ज वो, भिक्खवे, देसेस्सामि तण्हाक्खयगामिज्ज मग्गं। तं सुणाथ। कतमज्ज, भिक्खवे, तण्हाक्खयं...पे०...?”

“अच्छरियज्ज वो, भिक्खवे, देसेस्सामि अच्छरियगामिज्ज मग्गं। तं सुणाथ। कतमज्ज, भिक्खवे, अच्छरियं...पे०... अब्भुतज्ज वो, भिक्खवे, देसेस्सामि अब्भुतगामिज्ज मग्गं। तं सुणाथ। कतमज्ज, भिक्खवे, अब्भुतं...पे०... अनीतिकज्ज वो, भिक्खवे, देसेस्सामि अनीतिकगामिज्ज मग्गं। तं सुणाथ। कतमज्ज, भिक्खवे, अनीतिकं...पे०... अनीतिकधम्मज्ज वो, भिक्खवे, देसेस्सामि अनीतिकधम्मगामिज्ज मग्गं। तं सुणाथ। कतमज्ज, भिक्खवे, अनीतिकधम्मं...पे०... निब्बानज्ज वो, भिक्खवे, देसेस्सामि निब्बानगामिज्ज मग्गं। तं सुणाथ। कतमज्ज, भिक्खवे, निब्बानं...पे०... अब्यापज्झज्ज [अब्यापज्झज्ज (सी० स्या० कं० पी०)] वो, भिक्खवे, देसेस्सामि अब्यापज्झगामिज्ज मग्गं। तं सुणाथ। कतमज्ज, भिक्खवे, अब्यापज्झं...पे०... विरागज्ज वो, भिक्खवे, देसेस्सामि विरागगामिज्ज मग्गं। तं सुणाथ। कतमो च, भिक्खवे, विरागो...पे०...?”

“सुद्धिज्ज वो, भिक्खवे, देसेस्सामि सुद्धिगामिज्ज मग्गं। तं सुणाथ। कतमा च, भिक्खवे, सुद्धिं...पे०... मुत्तिज्ज वो, भिक्खवे, देसेस्सामि मुत्तिगामिज्ज मग्गं। तं सुणाथ। कतमा च, भिक्खवे, मुत्तिं...पे०... अनालयज्ज वो, भिक्खवे, देसेस्सामि अनालयगामिज्ज मग्गं। तं सुणाथ। कतमो च, भिक्खवे, अनालयो...पे०... दीपज्ज वो, भिक्खवे, देसेस्सामि दीपगामिज्ज मग्गं। तं सुणाथ। कतमज्ज, भिक्खवे, दीपं...पे०... लेणज्ज वो, भिक्खवे, देसेस्सामि लेणगामिज्ज मग्गं। तं सुणाथ। कतमज्ज, भिक्खवे, लेणं...पे०... ताणज्ज वो, भिक्खवे, देसेस्सामि ताणगामिज्ज मग्गं। तं सुणाथ। कतमज्ज, भिक्खवे, ताणं...पे०... सरणज्ज वो, भिक्खवे, देसेस्सामि सरणगामिज्ज मग्गं। तं सुणाथ। कतमज्ज, भिक्खवे, सरणं...पे०... अनुसासनी’ति? बार्त्तिसत्तिमं।

३३. परायनसुत्तं

४०९. “परायनज्ज [परायणज्ज (पी० सी० अट्ठ०)] वो, भिक्खवे, देसेस्सामि परायनगामिज्ज मग्गं। तं सुणाथ। कतमज्ज, भिक्खवे, परायनं? यो, भिक्खवे, रागक्खयो दोसक्खयो मोहक्खयो — इदं वुच्चति, भिक्खवे, परायनं। कतमो च, भिक्खवे, परायनगामी मग्गो? कायगतासति। अयं वुच्चति, भिक्खवे, परायनगामिमग्गो। इति खो, भिक्खवे, देसितं वो मया परायनं, देसितो परायनगामिमग्गो। यं, भिक्खवे, सत्थारा करणीयं सावकानं हितेसिना अनुकम्पकेन अनुकम्पं उपादाय, कतं वो तं मया। एतानि, भिक्खवे, रुक्खमूलानि, एतानि सुज्जागारानि। ज्ञायथ, भिक्खवे, मा पमादत्थ; मा पच्छा विप्पटिसारिनो अहुवत्थ। अयं वो अम्हाकं अनुसासनी’ति। (यथा असङ्कतं तथा वित्थारेतब्बं)। तेत्तिसत्तिमं।

दुत्तियो वग्गो।

तस्सुद्धानं —

असङ्कतं अनतं अनासवं, सच्चज्ज पारं निपुणं सुदुद्दसं।

अजज्जरं ध्रुवं अपलोकितं, अनिदस्सनं निष्पपञ्च सन्तं ॥

अमतं पणीतञ्च सिवञ्च खेमं, तण्हाक्खयो अच्छरियञ्च अब्भुतं ।
अनीतिकं अनीतिकधम्मं, निब्बानमेतं सुगतेन देसितं ॥

अव्यापज्झो विरागो च, सुद्धि मुत्ति अनालयो ।
दीपो लेणञ्च ताणञ्च, सरणञ्च परायनन्ति ॥

असङ्खतसंयुतं समत्तं ।

१०. अब्याकतसंयुतं

१. खेमासुत्तं

४१०. एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन खेमा भिक्खुनी कोसलेसु चारिकं चरमाना अन्तरा च सावत्थिं अन्तरा च साकेतं तोरणवत्थुस्मिं वासं उपगता होति । अथ खो राजा पसेनदि कोसलो साकेता सावत्थिं गच्छन्तो, अन्तरा च साकेतं अन्तरा च सावत्थिं तोरणवत्थुस्मिं एकरत्तिवासं उपगच्छि । अथ खो राजा पसेनदि कोसलो अज्जतरं पुरिसं आमन्तेसि — “एहि त्वं, अम्भो पुरिस, तोरणवत्थुस्मिं तथारूपं समणं वा ब्राह्मणं वा जान यमहं अज्ज पयिरुपासेय्य”न्ति ।

“एवं, देवा”ति खो सो पुरिसो रज्जो पसेनदिस्स कोसलस्स पटिस्सुत्वा केवलकप्पं तोरणवत्थुं आहिण्डन्तो [\[अन्वाहिण्डन्तो \(सी०\)\]](#) नादस तथारूपं समणं वा ब्राह्मणं वा यं राजा पसेनदि कोसलो पयिरुपासेय्य । अदसा खो सो पुरिसो खेमं भिक्खुनिं तोरणवत्थुस्मिं वासं उपगतं । दिस्वान येन राजा पसेनदि कोसलो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा राजानं पसेनदिं कोसलं एतदवोच —

“नत्थि खो, देव, तोरणवत्थुस्मिं तथारूपो समणो वा ब्राह्मणो वा यं देवो पयिरुपासेय्य । अत्थि च खो, देव, खेमा नाम भिक्खुनी, तस्स भगवतो साविका अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स । तस्सा खो पन अय्याय एवं कल्याणो कित्तिसद्दो अब्भुगतो — ‘पण्डिता, वियत्ता मेधाविनी बहुस्सुता चित्तकथा कल्याणपटिभाना’ति । तं देवो पयिरुपासतू”ति ।

अथ खो राजा पसेनदि कोसलो येन खेमा भिक्खुनी तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा खेमं भिक्खुनिं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो राजा पसेनदि कोसलो खेमं भिक्खुनिं एतदवोच — “किं नु खो, अय्ये, होति तथागतो परं मरणा”ति? “अव्याकतं खो एतं, महाराज, भगवता — ‘होति तथागतो परं मरणा’”ति । “किं पनय्ये, न होति तथागतो परं मरणा”ति? “एतम्मि खो, महाराज, अब्याकतं भगवता — ‘न होति तथागतो परं मरणा’”ति । “किं नु खो, अय्ये, होति च न च होति तथागतो परं मरणा”ति? “अव्याकतं खो एतं, महाराज, भगवता — ‘होति च न च होति तथागतो परं मरणा’”ति । “किं पनय्ये, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा”ति । “एतम्मि खो, महाराज, अब्याकतं भगवता — ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’”ति ।

“किं नु खो, अय्ये, होति तथागतो परं मरणा”ति, इति पुट्ठा समाना — ‘अव्याकतं खो एतं, महाराज, भगवता — होति

तथागतो परं मरणा'ति वदेसि । 'किं पनय्ये, न होति तथागतो परं मरणा'ति इति पुट्टा समाना — 'एतम्पि खो, महाराज, अब्बाकतं भगवता — न होति तथागतो परं मरणा'ति वदेसि । 'किं नु खो, अय्ये, होति च न च होति तथागतो परं मरणा'ति इति पुट्टा समाना — 'अब्बाकतं खो एतं, महाराज, भगवता — होति च न च होति तथागतो परं मरणा'ति वदेसि । 'किं पनय्ये, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा'ति इति पुट्टा समाना — 'एतम्पि खो, महाराज, अब्बाकतं भगवता — नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा'ति वदेसि । 'को नु खो, अय्ये, हेतु, को पच्चयो येनेतं अब्बाकतं भगवता' ति?

“तेन हि, महाराज, तज्जेवेत्थ पटिपुच्छिस्सामि । यथा ते खमेय्य तथा नं ब्याकरेय्यासि । तं किं मज्जसि, महाराज, अत्थि ते कोचि गणको वा मुद्दिको वा सङ्खायको वा यो पहाति गङ्गाय वालुकं [वालिकं (सी० स्या० कं०)] गणेतुं — एत्तका [एत्तिका (सी०)] वालुका इति वा, एत्तकानि वालुकसतानि इति वा, एत्तकानि वालुकसहस्सानि इति वा, एत्तकानि वालुकसतसहस्सानि इति वा' ति? “नो हेतं, अय्ये” । “अत्थि पन ते कोचि गणको वा मुद्दिको वा सङ्खायको वा यो पहाति महासमुद्धे उदकं गणेतुं — एत्तकानि उदकाळहकानि इति वा, एत्तकानि उदकाळहकसतानि इति वा, एत्तकानि उदकाळहकसहस्सानि इति वा, एत्तकानि उदकाळहकसतसहस्सानि इति वा' ति? “नो हेतं, अय्ये” । “तं किस्स हेतु” ? “महाय्ये, समुद्धो गम्भीरो अप्पमेय्यो दुप्परियोगाहो” ति । “एवमेव खो, महाराज, येन रूपे तथागतं पज्जापयमानो पज्जापेय्य तं रूपं तथागतस्स पहीनं उच्छिन्नमूलं तालावत्थुकतं अनभावङ्कतं आयति अनुप्पादधम्मं । रूपसङ्खायविमुत्तो खो, महाराज, तथागतो गम्भीरो अप्पमेय्यो दुप्परियोगाहो — सेय्यथापि महासमुद्धो । 'होति तथागतो परं मरणा'तिपि न उपेति, 'न होति तथागतो परं मरणा'तिपि न उपेति, 'होति च न च होति तथागतो परं मरणा'तिपि न उपेति, 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा'तिपि न उपेति ।

“याय वेदनाय तथागतं पज्जापयमानो पज्जापेय्य, सा वेदना तथागतस्स पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावङ्कता आयति अनुप्पादधम्मा । वेदनासङ्खायविमुत्तो, महाराज, तथागतो गम्भीरो अप्पमेय्यो दुप्परियोगाहो — सेय्यथापि महासमुद्धो । 'होति तथागतो परं मरणा'तिपि न उपेति, 'न होति तथागतो परं मरणा'तिपि न उपेति, 'होति च न च होति तथागतो परं मरणा'तिपि न उपेति, 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा'तिपि न उपेति ।

“याय सज्जा तथागतं... पे०... येहि सङ्खारेहि तथागतं पज्जापयमानो पज्जापेय्य, ते सङ्खारा तथागतस्स पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावङ्कता आयति अनुप्पादधम्मा । सङ्खारसङ्खायविमुत्तो खो, महाराज, तथागतो गम्भीरो अप्पमेय्यो दुप्परियोगाहो — सेय्यथापि महासमुद्धो । 'होति तथागतो परं मरणा'तिपि न उपेति, 'न होति तथागतो परं मरणा'तिपि न उपेति, 'होति च न च होति तथागतो परं मरणा'तिपि न उपेति, 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा'तिपि न उपेति ।

“येन विज्जाणे तथागतं पज्जापयमानो पज्जापेय्य तं विज्जाणं तथागतस्स पहीनं उच्छिन्नमूलं तालावत्थुकतं अनभावङ्कतं आयति अनुप्पादधम्मं । विज्जाणसङ्खायविमुत्तो खो, महाराज, तथागतो गम्भीरो अप्पमेय्यो दुप्परियोगाहो — सेय्यथापि महासमुद्धो । 'होति तथागतो परं मरणा'तिपि न उपेति, 'न होति तथागतो परं मरणा'तिपि न उपेति, 'होति च न च होति तथागतो परं मरणा'तिपि न उपेति, 'नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा'तिपि न उपेती' ति । अथ खो राजा पसेनदि कोसलो खेमाय भिक्खुनिया भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना खेमं भिक्खुनिं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि ।

अथ खो राजा पसेनदि कोसलो अपरेन समयेन येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा

एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो राजा पसेनदि कोसलो भगवन्तं एतदवोच — “किं नु खो, भन्ते, होति तथागतो परं मरणा”ति? “अब्याकतं खो एतं, महाराज, मया — ‘होति तथागतो परं मरणा’”ति । “किं पन, भन्ते, न होति तथागतो परं मरणा”ति? “एतम्मि खो, महाराज, अब्याकतं मया — ‘न होति तथागतो परं मरणा’”ति । “किं नु खो, भन्ते, होति च न च होति तथागतो परं मरणा”ति? “अब्याकतं खो एतं, महाराज, मया — ‘होति च न च होति तथागतो परं मरणा’”ति । “किं पन, भन्ते, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा”ति? “एतम्मि खो, महाराज, अब्याकतं मया — ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’”ति । “किं नु खो, भन्ते, होति तथागतो परं मरणा”ति इति पुट्ठो समानो — ‘अब्याकतं खो एतं, महाराज, मया — होति तथागतो परं मरणा’ति वदेसि...पे०... । “किं पन, भन्ते, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा”ति इति पुट्ठो समानो — “एतम्मि खो, महाराज, अब्याकतं मया — नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा”ति वदेसि । को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो, येनेतं अब्याकतं भगवता”ति?

“तेन हि, महाराज, तज्जेवेत्थ पटिपुच्छिस्सामि । यथा ते खमेय्य तथा नं ब्याकरेय्यासि । तं किं मज्जसि, महाराज, अत्थि ते कोचि गणको वा मुद्दिको वा सङ्खायको वा यो पहीति गङ्गाय वालुकं गणेतुं — एत्तका वालुका इति वा...पे०... एत्तकानि वालुकसतसहस्सानि इति वा”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “अत्थि पन ते कोचि गणको वा मुद्दिको वा सङ्खायको वा यो पहीति महासमुद्वे उदकं गणेतुं — एत्तकानि उदकाळ्हकानि इति वा...पे०... एत्तकानि उदकाळ्हकसतसहस्सानि इति वा”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु”? “महा, भन्ते, समुद्वो गम्भीरो अप्पमेय्यो दुप्परियोगाहो । एवमेव खो, महाराज, येन रूपेण तथागतं पज्जापयमानो पज्जापेय्य, तं रूपं तथागतस्स पहीनं उच्छिन्नमूलं तालावत्थुकतं अनभावङ्कतं आयति अनुप्पादधम्मं । रूपसङ्खायविमुत्तो खो, महाराज, तथागतो गम्भीरो अप्पमेय्यो दुप्परियोगाहो — सेय्यथापि महासमुद्वो । ‘होति तथागतो परं मरणा’तिपि न उपेति...पे०... ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’तिपि न उपेति । याय वेदनाय...पे०... याय सज्जाय...पे०... येहि सङ्खारेहि...पे०...” ।

“येन विज्जाणेन तथागतं पज्जापयमानो पज्जापेय्य, तं विज्जाणं तथागतस्स पहीनं उच्छिन्नमूलं तालावत्थुकतं अनभावङ्कतं आयति अनुप्पादधम्मं । विज्जाणसङ्खायविमुत्तो खो, महाराज, तथागतो गम्भीरो अप्पमेय्यो दुप्परियोगाहो — सेय्यथापि महासमुद्वो । ‘होति तथागतो परं मरणा’तिपि न उपेति, ‘न होति तथागतो परं मरणा’तिपि न उपेति, ‘होति च न च होति तथागतो परं मरणा’तिपि न उपेति, ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’तिपि न उपेती”ति ।

“अच्छरियं, भन्ते, अब्भुतं, भन्ते! यत्र हि नाम सत्थु चेव [सत्थुनो चेव (सी०)] साविकाय च अत्थेन अत्थो ब्यज्जनेन ब्यज्जनं संसन्दिस्सति, समेस्सति, न विरोधयिस्सति [विहायिस्सति (सी० स्या० कं०), विगायिस्सति (कं०)] यदिदं अगगपदस्मिं । एकमिदाहं, भन्ते, समयं खेमं भिक्खुनिं उपसङ्गमित्वा एतमत्थं अपुच्छिं । सापि मे अय्या एतेहि पदेहि एतेहि ब्यज्जनेहि एतमत्थं ब्याकासि, सेय्यथापि भगवा । अच्छरियं, भन्ते, अब्भुतं, भन्ते! यत्र हि नाम सत्थु चेव साविकाय च अत्थेन अत्थो ब्यज्जनेन ब्यज्जनं संसन्दिस्सति, समेस्सति, न विरोधयिस्सति यदिदं अगगपदस्मिं । हन्द दानि मयं, भन्ते, गच्छाम । बहुकिच्चा मयं बहुकरणीया”ति । “यस्स दानि त्वं, महाराज, कालं मज्जसी”ति । अथ खो राजा पसेनदि कोसलो भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामीति । पठमं ।

२. अनुराधसुत्तं

४११. एकं समयं भगवा वेसालियं विहरति महावने कूटागारसालायं । तेन खो पन समयेन आयस्मा अनुराधो भगवतो अविदूरे अरज्जकुटिकायं विहरति । अथ खो सम्बहुला अज्जतित्थिया परिब्बाजका येनायस्मा अनुराधो

तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा आयस्मता अनुराधेन सद्धिं सम्मोदिंसु। सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु। एकमन्तं निसिन्ना खो ते अज्जतिथिया परिब्बाजका आयस्मन्तं अनुराधं एतदवोचुं — “यो सो, आवुसो अनुराध, तथागतो उत्तमपुरिसो परमपुरिसो परमपत्तिपत्तो, तं तथागतो इमेसु चतूसु ठानेसु पज्जापयमानो पज्जापेति — ‘होति तथागतो परं मरणा’ति वा, ‘न होति तथागतो परं मरणा’ति वा, ‘होति च न च होति तथागतो परं मरणा’ति वा, ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’ति वा’ति? “यो सो, आवुसो, तथागतो उत्तमपुरिसो परमपुरिसो परमपत्तिपत्तो, तं तथागतो अज्जत्र इमेहि चतूहि ठानेहि पज्जापयमानो पज्जापेति — ‘होति तथागतो परं मरणा’ति वा, ‘न होति तथागतो परं मरणा’ति वा, ‘होति च न च होति तथागतो परं मरणा’ति वा, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’ति वा’ति। एवं वुत्ते, ते अज्जतिथिया परिब्बाजका आयस्मन्तं अनुराधं एतदवोचुं — “सो चायं [यो चायं (सी०)] भिक्खु नवो भविस्सति अचिरपब्बजितो, थेरो वा पन बालो अब्यत्तो”ति। अथ खो ते अज्जतिथिया परिब्बाजका आयस्मन्तं अनुराधं नववादेन च बालवादेन च अपसादेत्वा उट्ठायासना पक्कमिंसु।

अथ खो आयस्मतो अनुराधस्स अचिरपक्कन्तेसु अज्जतिथियेसु परिब्बाजकेसु एतदहोसि — “सचे खो मं ते अज्जतिथिया परिब्बाजका उत्तरिं पुच्छेय्युं, कथं व्याकरमानो नु ख्वाहं तेसं अज्जतिथियानं परिब्बाजकानं वुत्तवादी चेव भगवतो अस्सं, न च भगवन्तं अभूतेन अब्भाचिक्खेय्यं, धम्मस्स चानुधम्मं व्याकरेय्यं, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो गारहं ठानं आगच्छेय्या”ति? अथ खो आयस्मा अनुराधो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा अनुराधो भगवन्तं एतदवोच — “इधाहं, भन्ते, भगवतो अविदूरे अरज्जकुटिकायं विहरामि। अथ खो, भन्ते, सम्बहुला अज्जतिथिया परिब्बाजका येनाहं तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा मया सद्धिं सम्मोदिंसु। सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु। एकमन्तं निसिन्ना खो, भन्ते, ते अज्जतिथिया परिब्बाजका मं एतदवोचुं — “यो सो, आवुसो अनुराध, तथागतो उत्तमपुरिसो परमपुरिसो परमपत्तिपत्तो, तं तथागतो इमेसु चतूसु ठानेसु पज्जापयमानो पज्जापेति — ‘होति तथागतो परं मरणा’ति वा...पे०... ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’ति वा’ति? एवं वुत्ताहं, भन्ते, ते अज्जतिथिये परिब्बाजके एतदवोचं — “यो सो, आवुसो, तथागतो उत्तमपुरिसो परमपुरिसो परमपत्तिपत्तो, तं तथागतो अज्जत्र इमेहि चतूहि ठानेहि पज्जापयमानो पज्जापेति — ‘होति तथागतो परं मरणा’ति वा...पे०... ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’ति वा’ति। एवं वुत्ते, भन्ते, ते अज्जतिथिया परिब्बाजका मं एतदवोचुं — “सो चायं भिक्खु नवो भविस्सति अचिरपब्बजितो थेरो वा पन बालो अब्यत्तो”ति। अथ खो मं, भन्ते, ते अज्जतिथिया परिब्बाजका नववादेन च बालवादेन च अपसादेत्वा उट्ठायासना पक्कमिंसु। तस्स मय्हं, भन्ते, अचिरपक्कन्तेसु तेसु अज्जतिथियेसु परिब्बाजकेसु एतदहोसि — “सचे खो मं ते अज्जतिथिया परिब्बाजका उत्तरिं पुच्छेय्युं, कथं व्याकरमानो नु ख्वाहं तेसं अज्जतिथियानं परिब्बाजकानं वुत्तवादी चेव भगवतो अस्सं, न च भगवन्तं अभूतेन अब्भाचिक्खेय्यं, धम्मस्स चानुधम्मं व्याकरेय्यं, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो गारहं ठानं आगच्छेय्या”ति?

“तं किं मज्जसि, अनुराध, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति?

“अनिच्चं, भन्ते”।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति?

“दुक्खं, भन्ते”।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“वेदना निच्चा वा अनिच्चा वा”ति?...पे०... सज्जा ...पे०... सङ्खारा...पे०... “विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति?

“अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति?

“दुक्खं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति?

“नो हेतं, भन्ते” ।

“तस्मातिह, अनुराध, यं किञ्चि रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्भा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं रूपं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । या काचि वेदना अतीतानागतपच्चुप्पन्ना...पे०... या काचि सज्जा...पे०... ये केचि सङ्खारा...पे०... यं किञ्चि विज्जाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्भा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं विज्जाणं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं, अनुराध, सुतवा अरियसावको रूपस्मिम्पि निब्बिन्दति, वेदनायपि निब्बिन्दति, सज्जायपि निब्बिन्दति, सङ्खारेसुपि निब्बिन्दति, विज्जाणस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति; विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति आणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पज्जानाति ।

“तं किं मज्जसि, अनुराध, रूपं तथागतोति समनुपस्ससी”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “वेदनं तथागतोति समनुपस्ससी”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “सज्जं तथागतोति समनुपस्ससी”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “सङ्खारे तथागतोति समनुपस्ससी”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “विज्जाणं तथागतोति समनुपस्ससी”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किं मज्जसि, अनुराध, रूपस्मिं तथागतोति समनुपस्ससी”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “अज्जत्र रूपा तथागतोति समनुपस्ससी”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “वेदनाय...पे०... अज्जत्र वेदनाय...पे०... सज्जाय...पे०... अज्जत्र सज्जाय...पे०... सङ्खारेसु...पे०... अज्जत्र सङ्खारेहि...पे०... विज्जाणस्मिं तथागतोति समनुपस्ससी”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “अज्जत्र विज्जाणा तथागतोति समनुपस्ससी”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“तं किं मज्जसि, अनुराध, रूपं, वेदनं, सज्जं, सङ्खारे, विज्जाणं तथागतोति समनुपस्ससी”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किं मज्जसि, अनुराध, अयं सो अरूपी अवेदनो असज्जी असङ्खारो अविज्जाणो तथागतोति समनुपस्ससी”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “एत्थ च ते, अनुराध, दिट्ठेव धम्मे सच्चतो थेततो तथागते अनुपलब्धियमाने [तथागतो अनुपलब्धियमानो (स्या० क०), तथागते अनुपलब्धियमाने (?)] कल्लं नु ते तं वेय्याकरणं [वेय्याकरणाय (सी०)] — यो सो, आवुसो, तथागतो उत्तमपुरिसो परमपुरिसो परमपत्तिपत्तो, तं तथागतो अज्जत्र इमेहि चतूहि ठानेहि पज्जापयमानो पज्जापेति — “होति

तथागतो परं मरणाति वा...पे०... ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति वा’ति? “नो हेतं, भन्ते” । “साधु साधु, अनुराध! पुब्बे चाहं, अनुराध, एतरहि च दुक्खञ्चेव पञ्जापेमि दुक्खस्स च निरोध”न्ति । दितियं ।

३. पठमसारिपुत्तकोट्टिकसुत्तं

४१२. एकं समयं आयस्मा च सारिपुत्तो, आयस्मा च महाकोट्टिको बाराणसियं विहरन्ति इसिपतने मिगदाये । अथ खो आयस्मा महाकोट्टिको सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुड्डितो येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मता सारिपुत्तेन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा महाकोट्टिको आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच —

“किं नु खो, आवुसो सारिपुत्त, होति तथागतो परं मरणाति? “अब्याकतं खो एतं, आवुसो, भगवता — ‘होति तथागतो परं मरणाति’”ति । “किं पनावुसो, न होति तथागतो परं मरणाति? “एतम्मि खो, आवुसो, अब्याकतं भगवता — ‘न होति तथागतो परं मरणाति’”ति । “किं नु खो, आवुसो, होति च न च होति तथागतो परं मरणाति? “अब्याकतं खो एतं, आवुसो, भगवता — ‘होति च न च होति तथागतो परं मरणाति’”ति । “किं पनावुसो, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति? “एतम्मि खो, आवुसो, अब्याकतं भगवता — ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति’”ति ।

“किं नु खो, आवुसो, होति तथागतो परं मरणाति इति पुट्ठो समानो, ‘अब्याकतं खो एतं, आवुसो, भगवता — होति तथागतो परं मरणाति वदेसि...पे०... ‘किं पनावुसो, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति इति पुट्ठो समानो — ‘एतम्मि खो, आवुसो, अब्याकतं भगवता — नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति वदेसि । को नु खो, आवुसो, हेतु, को पच्चयो येनेतं अब्याकतं भगवता’ति?

“होति तथागतो परं मरणाति खो, आवुसो, रूपगतमेतं । न होति तथागतो परं मरणाति, रूपगतमेतं । होति च न च होति तथागतो परं मरणाति, रूपगतमेतं । नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति, रूपगतमेतं । होति तथागतो परं मरणाति खो, आवुसो, वेदनागतमेतं । न होति तथागतो परं मरणाति, वेदनागतमेतं । होति च न च होति तथागतो परं मरणाति, वेदनागतमेतं । नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति, वेदनागतमेतं । होति तथागतो परं मरणाति खो, आवुसो, सञ्जागतमेतं । न होति तथागतो परं मरणाति, सञ्जागतमेतं । होति च न च होति तथागतो परं मरणाति, सञ्जागतमेतं । नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति, सञ्जागतमेतं । होति तथागतो परं मरणाति खो, आवुसो, सङ्खारगतमेतं । न होति तथागतो परं मरणाति, सङ्खारगतमेतं । होति च न च होति तथागतो परं मरणाति, सङ्खारगतमेतं । नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति, सङ्खारगतमेतं । होति तथागतो परं मरणाति खो, आवुसो, विज्जाणगतमेतं । न होति तथागतो परं मरणाति, विज्जाणगतमेतं । होति च न च होति तथागतो परं मरणाति, विज्जाणगतमेतं । नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति, विज्जाणगतमेतं । अयं खो, आवुसो, हेतु अयं पच्चयो, येनेतं अब्याकतं भगवता’ति । ततियं ।

४. दुतियसारिपुत्तकोट्टिकसुत्तं

४१३. एकं समयं आयस्मा च सारिपुत्तो, आयस्मा च महाकोट्टिको बाराणसियं विहरन्ति इसिपतने मिगदाये...पे०... (सायेव पुच्छा) “को नु खो, आवुसो, हेतु, को पच्चयो, येनेतं अब्याकतं भगवता’ति? “रूपं खो, आवुसो, अजानतो अपस्सतो यथाभूतं, रूपसमुदयं अजानतो अपस्सतो यथाभूतं, रूपनिरोधं अजानतो अपस्सतो यथाभूतं, रूपनिरोधगामिनिं

पटिपदं अजानतो अपस्सतो यथाभूतं, ‘होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स होति; ‘न होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स होति; ‘होति च न च होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स होति; ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स होति । वेदनं...पे०... सज्जं...पे०... सङ्खारे...पे०... विज्जाणं अजानतो अपस्सतो यथाभूतं, विज्जाणसमुदयं अजानतो अपस्सतो यथाभूतं, विज्जाणनिरोधं अजानतो अपस्सतो यथाभूतं, विज्जाणनिरोधगामिनिं पटिपदं अजानतो अपस्सतो यथाभूतं, ‘होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स होति; ‘न होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स होति; ‘होति च न च होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स होति; ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स होति ।

“रूपञ्च खो, आवुसो, जानतो पस्सतो यथाभूतं, रूपसमुदयं जानतो पस्सतो यथाभूतं, रूपनिरोधं जानतो पस्सतो यथाभूतं, रूपनिरोधगामिनिं पटिपदं जानतो पस्सतो यथाभूतं, ‘होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स न होति...पे०... ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स न होति । वेदनं...पे०... सज्जं...पे०... सङ्खारे...पे०... विज्जाणं जानतो पस्सतो यथाभूतं, विज्जाणसमुदयं जानतो पस्सतो यथाभूतं, विज्जाणनिरोधं जानतो पस्सतो यथाभूतं, विज्जाणनिरोधगामिनिं पटिपदं जानतो पस्सतो यथाभूतं, ‘होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स न होति; ‘न होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स न होति; ‘होति च न च होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स न होति; ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स न होति । अयं खो, आवुसो, हेतु अयं पच्चयो, येनेतं अब्बाकतं भगवता’ति । चतुत्थं ।

५. ततियसारिपुत्तकोट्टिकसुत्तं

४१४. एकं समयं आयस्मा च सारिपुत्तो, आयस्मा च महाकोट्टिको बाराणसियं विहरन्ति इसिपतने मिगदाये...पे०... (सायेव पुच्छा) “को नु खो, आवुसो, हेतु को पच्चयो, येनेतं अब्बाकतं भगवता’ति? “रूपे खो, आवुसो, अविगतरागस्स अविगतच्छन्दस्स अविगतपेमस्स अविगतपिपासस्स अविगतपरिळाहस्स अविगततण्हस्स ‘होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स होति...पे०... ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स होति । वेदनाय...पे०... सज्जाय...पे०... सङ्खारेसु...पे०... विज्जाणे अविगतरागस्स अविगतच्छन्दस्स अविगतपेमस्स अविगतपिपासस्स अविगतपरिळाहस्स अविगततण्हस्स ‘होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स होति...पे०... ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स होति । रूपे च खो, आवुसो, विगतरागस्स...पे०... वेदनाय...पे०... सज्जाय...पे०... सङ्खारेसु...पे०... विज्जाणे विगतरागस्स विगतच्छन्दस्स विगतपेमस्स विगतपिपासस्स विगतपरिळाहस्स विगततण्हस्स ‘होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स न होति...पे०... ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स न होति । अयं खो, आवुसो, हेतु, अयं पच्चयो, येनेतं अब्बाकतं भगवता’ति । पञ्चमं ।

६. चतुत्थसारिपुत्तकोट्टिकसुत्तं

४१५. एकं समयं आयस्मा च सारिपुत्तो, आयस्मा च महाकोट्टिको बाराणसियं विहरन्ति इसिपतने मिगदाये । अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येनायस्मा महाकोट्टिको तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मता महाकोट्टिकेन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं महाकोट्टिकं एतदवोच — “किं नु खो, आवुसो कोट्टिक, होति तथागतो परं मरणा’ति...पे०... ‘किं पनावुसो, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’ति इति पुट्ठो समानो — ‘एतम्पि खो, आवुसो, अब्बाकतं भगवता — नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’ति वदेसि” । “को नु खो, आवुसो, हेतु, को पच्चयो, येनेतं अब्बाकतं भगवता’ति?

“रूपारामस्स खो, आवुसो, रूपरतस्स रूपसम्मुदितस्स रूपनिरोधं अजानतो अपस्सतो यथाभूतं, ‘होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स होति; ‘न होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स होति; ‘होति च न च होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स होति; ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स होति । वेदनारामस्स खो, आवुसो, वेदनारतस्स वेदनासम्मुदितस्स, वेदनानिरोधं अजानतो अपस्सतो यथाभूतं, ‘होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स होति...पे०... सञ्चारामस्स खो, आवुसो... पे०... सङ्खारारामस्स खो आवुसो...पे०... विज्झारामस्स खो, आवुसो, विज्झारतस्स विज्झाणसम्मुदितस्स विज्झाणनिरोधं अजानतो अपस्सतो यथाभूतं, ‘होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स होति...पे०... ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स होति’ ।

“न रूपारामस्स खो, आवुसो, न रूपरतस्स न रूपसम्मुदितस्स, रूपनिरोधं जानतो पस्सतो यथाभूतं, ‘होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स न होति...पे०... ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स न होति । न वेदनारामस्स खो, आवुसो...पे०... न सञ्चारामस्स खो, आवुसो...पे०... न सङ्खारारामस्स खो, आवुसो...पे०... न विज्झारामस्स खो, आवुसो, न विज्झारतस्स न विज्झाणसम्मुदितस्स, विज्झाणनिरोधं जानतो पस्सतो यथाभूतं, ‘होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स न होति...पे०... ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स न होति । अयं खो, आवुसो, हेतु, अयं पच्चयो, येनेतं अब्बाकतं भगवता’ति ।

“सिया पनावुसो, अज्जोपि परियायो, येनेतं अब्बाकतं भगवता’ति? “सिया, आवुसो । भवारामस्स खो, आवुसो, भवरतस्स भवसम्मुदितस्स, भवनिरोधं अजानतो अपस्सतो यथाभूतं, ‘होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स होति...पे०... ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स होति । न भवारामस्स खो, आवुसो, न भवरतस्स न भवसम्मुदितस्स, भवनिरोधं जानतो पस्सतो यथाभूतं, ‘होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स न होति...पे०... ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स न होति । अयम्पि खो, आवुसो, परियायो, येनेतं अब्बाकतं भगवता’ति ।

“सिया पनावुसो, अज्जोपि परियायो, येनेतं अब्बाकतं भगवता’ति? “सिया, आवुसो । उपादानारामस्स खो, आवुसो, उपादानरतस्स उपादानसम्मुदितस्स, उपादाननिरोधं अजानतो अपस्सतो यथाभूतं, ‘होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स होति...पे०... ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स होति । न उपादानारामस्स खो, आवुसो, न उपादानरतस्स न उपादानसम्मुदितस्स, उपादाननिरोधं जानतो पस्सतो यथाभूतं, ‘होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स न होति...पे०... ‘नेव, होति न न होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स न होति । अयम्पि खो आवुसो, परियायो, येनेतं अब्बाकतं भगवता’ति ।

“सिया पनावुसो, अज्जोपि परियायो, येनेतं अब्बाकतं भगवता’ति? “सिया, आवुसो । तण्हारामस्स खो, आवुसो, तण्हारतस्स तण्हासम्मुदितस्स, तण्हानिरोधं अजानतो अपस्सतो यथाभूतं, ‘होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स होति...पे०... ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स होति । न तण्हारामस्स खो, आवुसो, न तण्हारतस्स न तण्हासम्मुदितस्स, तण्हानिरोधं जानतो पस्सतो यथाभूतं, ‘होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स न होति...पे०... ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’तिपिस्स न होति । अयम्पि खो, आवुसो, परियायो, येनेतं अब्बाकतं भगवता’ति ।

“सिया पनावुसो, अज्जोपि परियायो, येनेतं अब्बाकतं भगवता’ति? “एत्थ दानि, आवुसो सारिपुत्त, इतो उत्तरि किं इच्छसि? तण्हासङ्खयविमुत्तस्स, आवुसो सारिपुत्त, भिक्खुनो वट्ठं [वत्तं (स्या० कं० क०) वट्ठं (पी०)] नत्थि पज्जापनाया’ति । छट्ठं ।

७. मोग्गल्लानसुत्तं

४१६. अथ खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको येनायस्मा महामोग्गल्लानो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता महामोग्गल्लानेन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं एतदवोच —

“किं नु खो, भो मोग्गल्लान, सस्सतो लोको”ति? “अब्बाकतं खो एतं, वच्छ, भगवता — ‘सस्सतो लोको’”ति । “किं पन, भो मोग्गल्लान, असस्सतो लोको”ति? “एतम्मि खो, वच्छ, अब्बाकतं भगवता — ‘असस्सतो लोको’”ति । “किं नु खो, भो मोग्गल्लान, अन्तवा लोको”ति? “अब्बाकतं खो एतं, वच्छ, भगवता — ‘अन्तवा लोको’”ति । “किं पन, भो मोग्गल्लान, अनन्तवा लोको”ति? “एतम्मि खो, वच्छ, अब्बाकतं भगवता — ‘अनन्तवा लोको’”ति । “किं नु खो, भो मोग्गल्लान, तं जीवं तं सरीर”न्ति? “अब्बाकतं खो एतं, वच्छ, भगवता — ‘तं जीवं तं सरीर’”न्ति । “किं पन, भो मोग्गल्लान, अज्जं जीवं अज्जं सरीर”न्ति? “एतम्मि खो, वच्छ, अब्बाकतं भगवता — ‘अज्जं जीवं अज्जं सरीर’”न्ति । “किं नु खो, भो मोग्गल्लान, होति तथागतो परं मरणा”ति? “अब्बाकतं खो एतं, वच्छ, भगवता — ‘होति तथागतो परं मरणा’”ति । “किं पन, भो मोग्गल्लान, न होति तथागतो परं मरणा”ति? “एतम्मि खो, वच्छ, अब्बाकतं भगवता — ‘न होति तथागतो परं मरणा’”ति । “किं नु खो, भो मोग्गल्लान, होति च न च होति तथागतो परं मरणा”ति? “अब्बाकतं खो एतं, वच्छ, भगवता — ‘होति च न च होति तथागतो परं मरणा’”ति । “किं पन, भो मोग्गल्लान, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा”ति? “एतम्मि खो, वच्छ, अब्बाकतं भगवता — ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’”ति ।

“को नु खो, भो मोग्गल्लान, हेतु को पच्चयो, येन अज्जतित्थियानं परिब्बाजकानं एवं पुट्टानं एवं वेय्याकरणं होति — सस्सतो लोकोति वा, असस्सतो लोकोति वा, अन्तवा लोकोति वा, अनन्तवा लोकोति वा, तं जीवं तं सरीरन्ति वा, अज्जं जीवं अज्जं सरीरन्ति वा, होति तथागतो परं मरणाति वा, न होति तथागतो परं मरणाति वा, होति च न च होति तथागतो परं मरणाति वा, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति वा? को पन, भो मोग्गल्लान, हेतु को पच्चयो, येन समणस्स गोतमस्स एवं पुट्टस्स न एवं वेय्याकरणं होति — सस्सतो लोकोतिपि, असस्सतो लोकोतिपि, अन्तवा लोकोतिपि, अनन्तवा लोकोतिपि, तं जीवं तं सरीरन्तिपि, अज्जं जीवं अज्जं सरीरन्तिपि, होति तथागतो परं मरणातिपि, न होति तथागतो परं मरणातिपि, होति च न च होति तथागतो परं मरणातिपि, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणातिपी”ति?

“अज्जतित्थिया खो, वच्छ, परिब्बाजका चक्खुं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति समनुपस्सन्ति...पे०... जिक्कं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति समनुपस्सन्ति...पे०... मनं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति समनुपस्सन्ति । तस्मा अज्जतित्थियानं परिब्बाजकानं एवं पुट्टानं एवं वेय्याकरणं होति — सस्सतो लोकोति वा...पे०... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति वा । तथागतो च खो, वच्छ, अरहं सम्मासम्बुद्धो चक्खुं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्सति...पे०... जिक्कं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्सति...पे०... मनं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्सति । तस्मा तथागतस्स एवं पुट्टस्स न एवं वेय्याकरणं होति — सस्सतो लोकोतिपि...पे०... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणातिपी”ति ।

अथ खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको उट्ठायासना येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच — “किं नु खो, भो गोतम, सस्सतो लोको”ति? अब्बाकतं खो एतं, वच्छ, मया — ‘सस्सतो लोको’ति...पे०... ।

“किं पन, भो गोतम, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा”ति? “एतम्पि खो, वच्छ, अब्याकतं मया — ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’”ति ।

“को नु खो, भो गोतम, हेतु को पच्चयो, येन अज्जतित्थियानं परिब्बाजकानं एवं पुट्टानं एवं वेय्याकरणं होति — ‘सस्सतो लोको’ति वा...पे०... ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’ति वा? को पन, भो गोतम, हेतु को पच्चयो, येन भोतो गोतमस्स एवं पुट्टस्स न एवं वेय्याकरणं होति — ‘सस्सतो लोको’तिपि...पे०... ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’तिपी’”ति?

“अज्जतित्थिया खो, वच्छ, परिब्बाजका चक्खुं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति समनुपस्सन्ति...पे०... जिह्वं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति समनुपस्सन्ति...पे०... मनं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति समनुपस्सन्ति । तस्मा अज्जतित्थियानं परिब्बाजकानं एवं पुट्टानं एवं वेय्याकरणं होति — ‘सस्सतो लोको’ति वा...पे०... ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’ति वा । तथागतो च खो, वच्छ, अरहं सम्मासम्बुद्धो चक्खुं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्सति...पे०... जिह्वं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्सति...पे०... मनं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्सति । तस्मा तथागतस्स एवं पुट्टस्स न एवं वेय्याकरणं होति — ‘सस्सतो लोको’तिपि, ‘असस्सतो लोको’तिपि, ‘अन्तवा लोको’तिपि, ‘अनन्तवा लोको’तिपि, ‘तं जीवं तं सरीर’न्तिपि, ‘अज्जं जीवं अज्जं सरीर’न्तिपि, ‘होति तथागतो परं मरणा’तिपि, ‘न होति तथागतो परं मरणा’तिपि, ‘होति च न च होति तथागतो परं मरणा’तिपि, ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’तिपी’”ति ।

“अच्छरियं, भो गोतम, अब्भुतं, भो गोतम! यत्र हि नाम सत्थु च [सत्थुस्स च (सी० पी०), सत्थु चेव (खेमासुत्ते)] सावकस्स च अत्थेन अत्थो ब्यज्जनेन ब्यज्जनं संसन्दिस्सति समेस्सति न विरोधयिस्सति, यदिदं अगगपदस्मिं । इदानीहं, भो गोतम, समणं महामोग्गल्लानं उपसङ्कमित्वा एतमत्थं अपुच्छिं । समणोपि मे मोग्गल्लानो एतेहि पदेहि एतेहि ब्यज्जनेहि तमत्थं व्याकासि, सेय्यथापि भवं गोतमो । अच्छरियं, भो गोतम, अब्भुतं, भो गोतम! यत्र हि नाम सत्थु च सावकस्स च अत्थेन अत्थो ब्यज्जनेन ब्यज्जनं संसन्दिस्सति समेस्सति न विरोधयिस्सति, यदिदं अगगपदस्मिं”न्ति । सत्तमं ।

८. वच्छगोत्तसुत्तं

४१७. अथ खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच — “किं नु खो, भो गोतम, सस्सतो लोको’ति? अब्याकतं खो एतं, वच्छ, मया — ‘सस्सतो लोको’ति...पे०... । “किं पन, भो गोतम, ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’”ति? “एतम्पि खो, वच्छ, अब्याकतं मया — ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’”ति ।

“को नु खो, भो गोतम, हेतु, को पच्चयो, येन अज्जतित्थियानं परिब्बाजकानं एवं पुट्टानं एवं वेय्याकरणं होति — ‘सस्सतो लोको’ति वा...पे०... ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’ति वा? को पन, भो गोतम, हेतु, को पच्चयो, येन भोतो गोतमस्स एवं पुट्टस्स न एवं वेय्याकरणं होति — ‘सस्सतो लोको’तिपि...पे०... ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’तिपी’”ति?

“अज्जतिथिया खो, वच्छ, परिब्बाजका रूपं अत्ततो समनुपस्सन्ति, रूपवन्तं वा अत्तानं, अत्तनि वा रूपं, रूपस्मिं वा अत्तानं । वेदनं अत्ततो समनुपस्सन्ति...पे०... सज्जं...पे०... सङ्खारे...पे०... विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सन्ति, विज्जाणवन्तं वा अत्तानं, अत्तनि वा विज्जाणं, विज्जाणस्मिं वा अत्तानं । तस्मा अज्जतिथियानं परिब्बाजकानं एवं पुट्टानं एवं वेय्याकरणं होति — ‘सस्सतो लोको’ति वा...पे०... ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’ति वा । तथागतो च खो, वच्छ, अरहं सम्मासम्बुद्धो न रूपं अत्ततो समनुपस्सति, न रूपवन्तं वा अत्तानं, न अत्तनि वा रूपं, न रूपस्मिं वा अत्तानं । न वेदनं अत्ततो समनुपस्सति...पे०... न सज्जं...पे०... न सङ्खारे...पे०... न विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, न विज्जाणवन्तं वा अत्तानं, न अत्तनि वा विज्जाणं, न विज्जाणस्मिं वा अत्तानं । तस्मा तथागतस्स एवं पुट्टस्स न एवं वेय्याकरणं होति — ‘सस्सतो लोको’तिपि...पे०... ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’तिपी’ति ।

अथ खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको उट्ठायासना येनायस्मा महामोग्गल्लानो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता महामोग्गल्लानेन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको आयस्मन्तं महामोग्गल्लानं एतदवोच — “किं नु खो, भो मोग्गल्लान, सस्सतो लोको”ति? अब्याकतं खो एतं, वच्छ, भगवता — ‘सस्सतो लोको’ति...पे०... । “किं पन, भो मोग्गल्लान, ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’”ति? “एतम्मि खो, वच्छ, अब्याकतं भगवता — ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’”ति ।

“को नु खो, भो मोग्गल्लान, हेतु, को पच्चयो, येन अज्जतिथियानं परिब्बाजकानं एवं पुट्टानं एवं वेय्याकरणं होति — ‘सस्सतो लोको’ति वा...पे०... ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’ति वा? को पन, भो मोग्गल्लान, हेतु, को पच्चयो येन समणस्स गोतमस्स एवं पुट्टस्स न एवं वेय्याकरणं होति — ‘सस्सतो लोको’तिपि...पे०... ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’तिपी’ति?

“अज्जतिथिया खो, वच्छ, परिब्बाजका रूपं अत्ततो समनुपस्सन्ति, रूपवन्तं वा अत्तानं, अत्तनि वा रूपं, रूपस्मिं वा अत्तानं । वेदनं अत्ततो समनुपस्सन्ति...पे०... सज्जं...पे०... सङ्खारे...पे०... विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सन्ति, विज्जाणवन्तं वा अत्तानं, अत्तनि वा विज्जाणं, विज्जाणस्मिं वा अत्तानं । तस्मा अज्जतिथियानं परिब्बाजकानं एवं पुट्टानं एवं वेय्याकरणं होति — ‘सस्सतो लोको’ति वा...पे०... ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’ति वा । तथागतो च खो, वच्छ, अरहं सम्मासम्बुद्धो न रूपं अत्ततो समनुपस्सति, न रूपवन्तं वा अत्तानं, न अत्तनि वा रूपं, न रूपस्मिं वा अत्तानं । न वेदनं अत्ततो समनुपस्सति...पे०... न सज्जं...पे०... न सङ्खारे...पे०... न विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, न विज्जाणवन्तं वा अत्तानं, न अत्तनि वा विज्जाणं, न विज्जाणस्मिं वा अत्तानं । तस्मा तथागतस्स एवं पुट्टस्स न एवं वेय्याकरणं होति — ‘सस्सतो लोको’तिपि, ‘असस्सतो लोको’तिपि, ‘अन्तवा लोको’तिपि, ‘अनन्तवा लोको’तिपि, ‘तं जीवं तं सरीर’न्तिपि, ‘अज्जं जीवं अज्जं सरीर’न्तिपि, ‘होति तथागतो परं मरणा’तिपि, ‘न होति तथागतो परं मरणा’तिपि, ‘होति च न च होति तथागतो परं मरणा’तिपि, ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’तिपी’ति ।

“अच्छरियं, भो मोग्गल्लान, अब्भुतं, भो मोग्गल्लान! यत्र हि नाम सत्थु च सावकस्स च अत्थेन अत्थो ब्यज्जनेन ब्यज्जनं संसन्दिस्सति, समेस्सति, न विरोधयिस्सति, यदिदं अगगपदस्मिं । इदानाहं, भो मोग्गल्लान, समणं गोतमं उपसङ्कमित्वा एतमत्थं अपुच्छिं । समणोपि मे गोतमो एतेहि पदेहि एतेहि ब्यज्जनेहि एतमत्थं व्याकासि, सेय्यथापि भवं मोग्गल्लानो । अच्छरियं, भो मोग्गल्लान, अब्भुतं, भो मोग्गल्लान! यत्र हि नाम सत्थु च सावकस्स च अत्थेन अत्थो ब्यज्जनेन ब्यज्जनं संसन्दिस्सति समेस्सति न विरोधयिस्सति, यदिदं अगगपदस्मिं”न्ति । अट्ठमं ।

९. कुतूहलसालासुत्तं

४१८. अथ खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच —

“पुरिमानि, भो गोतम, दिवसानि पुरिमतरानि सम्बहुलानं नानातिथियानं समणब्राह्मणानं परिब्बाजकानं कुतूहलसालायं सन्निसिन्नानं सन्निपतितानं अयमन्तराकथा उदपादि — ‘अयं खो पूरणो कस्सपो सङ्घी चेव गणी च गणाचरियो च जातो यसस्सी तित्थकरो साधुसम्मतो बहुजनस्स । सोपि सावकं अब्भतीतं कालङ्कतं उपपत्तीसु ब्याकरोति — ‘असु अमुत्र उपपन्नो, असु अमुत्र उपपन्नो’ति । योपिस्स सावको उत्तमपुरिसो परमपुरिसो परमपत्तिपत्तो तम्पि सावकं अब्भतीतं कालङ्कतं उपपत्तीसु ब्याकरोति — ‘असु अमुत्र उपपन्नो, असु अमुत्र उपपन्नो’”ति ।

“अयम्पि खो मक्खलि गोसालो...पे०... अयम्पि खो निगण्ठो नाटपुत्तो...पे०... अयम्पि खो सञ्चयो [सञ्जयो (सी० स्या० कं० पी०)] बेलट्टपुत्तो...पे०... अयम्पि खो पकुधो [पकुद्धो (पी०)] कच्चानो...पे०... अयम्पि खो अजितो केसकम्बलो सङ्घी चेव गणी च गणाचरियो च जातो यसस्सी तित्थकरो साधुसम्मतो बहुजनस्स । सोपि सावकं अब्भतीतं कालङ्कतं उपपत्तीसु ब्याकरोति — ‘असु अमुत्र उपपन्नो, असु अमुत्र उपपन्नो’ति । योपिस्स सावको उत्तमपुरिसो परमपुरिसो परमपत्तिपत्तो तम्पि सावकं अब्भतीतं कालङ्कतं उपपत्तीसु ब्याकरोति — ‘असु अमुत्र उपपन्नो, असु अमुत्र उपपन्नो’”ति ।

“अयम्पि खो समणो गोतमो सङ्घी चेव गणी च गणाचरियो च जातो यसस्सी तित्थकरो साधुसम्मतो बहुजनस्स । सोपि सावकं अब्भतीतं कालङ्कतं उपपत्तीसु ब्याकरोति — ‘असु अमुत्र उपपन्नो, असु अमुत्र उपपन्नो’ति । योपिस्स [यो च ख्वस्स (पी०)] सावको उत्तमपुरिसो परमपुरिसो परमपत्तिपत्तो तज्ज सावकं अब्भतीतं कालङ्कतं उपपत्तीसु न ब्याकरोति — ‘असु अमुत्र उपपन्नो, असु अमुत्र उपपन्नो’ति । अपि च खो नं एवं ब्याकरोति — ‘अच्छेच्छि तण्हं, विवत्तयि संयोजनं, सम्मा मानाभिसमया अन्तमकासि दुक्खस्सा’ति । तस्स मय्हं, भो गोतम, अहु देव कङ्खा, अहु विचिकिच्छा — ‘कथं नाम [कथज्झि नाम (स्या० कं० पी० क०) कथं कथं नाम (छक्कङ्कुत्तरे पञ्चमवगगे दुतियसुत्ते)] समणस्स गोतमस्स धम्मो अभिज्जेय्यो’”ति [धम्माभिज्जेय्याति (पी० क०) धम्मो... अज्जेय्यो (छक्कङ्कुत्तरे)]? ”

“अलज्झि ते, वच्छ, कङ्खितुं, अलं विचिकिच्छितुं । कङ्खनीये च पन ते ठाने विचिकिच्छा उप्पन्ना । सउपादानस्स ख्वाहं, वच्छ, उपपत्तिं पज्जापेमि नो अनुपादानस्स । सेय्यथापि, वच्छ, अग्नि सउपादानो जलति, नो अनुपादानो; एवमेव ख्वाहं, वच्छ, सउपादानस्स उपपत्तिं पज्जापेमि, नो अनुपादानस्सा”ति ।

“यस्मिं, भो गोतम, समये अच्चि वातेन खित्ता दूरम्पि गच्छति, इमस्स पन भवं गोतमो किं उपादानस्मिं पज्जापेती”ति? “यस्मिं खो, वच्छ, समये अच्चि वातेन खित्ता दूरम्पि गच्छति, तमहं वातूपादानं पज्जापेमि । वातो हिस्स, वच्छ, तस्मिं समये उपादानं होती”ति । “यस्मिज्ज पन, भो गोतम, समये इमज्ज कायं निक्खिपति, सत्तो च अज्जतरं कायं अनुपपन्नो होति, इमस्स पन भवं गोतमो किं उपादानस्मिं पज्जापेती”ति? “यस्मिं खो, वच्छ, समये इमज्ज कायं निक्खिपति, सत्तो च अज्जतरं कायं अनुपपन्नो होति, तमहं तण्हूपादानं वदामि । तण्हा हिस्स, वच्छ, तस्मिं समये उपादानं होती”ति [होतीति...पे०... (क०)] । नवमं ।

१०. आनन्दसुत्तं

४१९. अथ खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच — “किं नु खो, भो गोतम, अत्थत्ता”ति? एवं वुत्ते, भगवा तुण्ही अहोसि । “किं पन, भो गोतम, नत्थत्ता”ति? दुतियम्पि खो भगवा तुण्ही अहोसि । अथ खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको उट्ठायासना पक्कामि ।

अथ खो आयस्मा आनन्दो अचिरपक्कन्ते वच्छगोत्ते परिब्बाजके भगवन्तं एतदवोच — “किं नु खो, भन्ते, भगवा वच्छगोत्तस्स परिब्बाजकस्स पज्जं पुट्ठो न ब्याकासी”ति? “अहञ्चानन्द, वच्छगोत्तस्स परिब्बाजकस्स ‘अत्थत्ता’ति पुट्ठो समानो ‘अत्थत्ता’ति ब्याकरेय्यं, ये ते, आनन्द, समणब्राह्मणा सस्सतवादा तेसमेतं सद्धिं [तेसमेतं लद्धिं (सी०)] अभविस्स । अहञ्चानन्द, वच्छगोत्तस्स परिब्बाजकस्स ‘नत्थत्ता’ति पुट्ठो समानो ‘नत्थत्ता’ति ब्याकरेय्यं, ये ते, आनन्द, समणब्राह्मणा उच्छेदवादा तेसमेतं सद्धिं अभविस्स । अहञ्चानन्द, वच्छगोत्तस्स परिब्बाजकस्स ‘अत्थत्ता’ति पुट्ठो समानो ‘अत्थत्ता’ति ब्याकरेय्यं, अपि नु मे तं, आनन्द, अनुलोमं अभविस्स जाणस्स उप्पादाय — ‘सब्बे धम्मा अनत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “अहञ्चानन्द, वच्छगोत्तस्स परिब्बाजकस्स ‘नत्थत्ता’ति पुट्ठो समानो ‘नत्थत्ता’ति ब्याकरेय्यं, सम्मूळहस्स, आनन्द, वच्छगोत्तस्स परिब्बाजकस्स भिय्यो सम्मोहाय अभविस्स — ‘अहुवा मे नून पुब्बे अत्ता, सो एतरहि नत्थी’”ति । दसमं ।

११. सभियकच्चानसुत्तं

४२०. एकं समयं आयस्मा सभियो कच्चानो जातिके विहरति गिज्जकावसथे । अथ खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको येनायस्मा सभियो कच्चानो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मता सभियेन कच्चानेन सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको आयस्मन्तं सभियं कच्चानं एतदवोच — “किं नु खो भो, कच्चान, होति तथागतो परं मरणा”ति? “अब्याकतं खो एतं, वच्छ, भगवता — ‘होति तथागतो परं मरणा’”ति । “किं पन, भो कच्चान, न होति तथागतो परं मरणा”ति? “एतम्पि खो, वच्छ, अब्याकतं भगवता — ‘न होति तथागतो परं मरणा’”ति ।

“किं नु खो, भो कच्चान, होति च न च होति तथागतो परं मरणा”ति? “अब्याकतं खो एतं, वच्छ, भगवता — ‘होति च न च होति तथागतो परं मरणा’”ति । “किं पन, भो कच्चान, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा”ति? “एतम्पि खो, वच्छ, अब्याकतं भगवता — ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’”ति ।

“किं नु खो, भो कच्चान, होति तथागतो परं मरणा”ति, इति पुट्ठो समानो — ‘अब्याकतं खो एतं, वच्छ, भगवता — होति तथागतो परं मरणा’ति वदेसि । ‘किं पन, भो कच्चान, न होति तथागतो परं मरणा’ति, इति पुट्ठो समानो — ‘अब्याकतं खो एतं, वच्छ, भगवता — न होति तथागतो परं मरणा’ति वदेसि । ‘किं नु खो, भो कच्चान, होति च न च होति तथागतो परं मरणा’ति, इति पुट्ठो समानो — ‘अब्याकतं खो एतं, वच्छ, भगवता — होति च न च होति तथागतो परं मरणा’ति वदेसि । ‘किं पन, भो कच्चान, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’ति, इति पुट्ठो समानो — ‘एतम्पि खो, वच्छ, अब्याकतं भगवता — नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’ति वदेसि । को नु खो, भो कच्चान, हेतु, को पच्चयो, येनेतं अब्याकतं समणेन गोतमेना’ति? “यो च, वच्छ, हेतु, यो च पच्चयो पज्जापनाय रूपीति वा अरूपीति वा सज्जीति वा असज्जीति वा नेवसज्जीनासज्जीति वा, सो च हेतु, सो च पच्चयो सब्बेन सब्बं सब्बथा सब्बं अपरिसेसं निरुज्जेय्य । केन नं पज्जापयमानो पज्जापेय्य रूपीति वा अरूपीति वा सज्जीति वा असज्जीति वा नेवसज्जीनासज्जीति वा”ति । “कीवचिरं

पब्बजितोसि, भो कच्चाना”ति? “नचिरं, आवुसो, तीणि वस्सानी”ति । “यस्सपंस्स, आवुसो, एतमेत्तकेन एत्तकमेव तंपंस्स बहु, को पन वादो एवं [को पन वादो एव (सी० पी०)] अभिक्कन्ते”ति! एकादसमं ।

अब्बाकतसंयुत्तं समत्तं ।

तस्सुद्धानं —

खेमाथेरी अनुराधो, सारिपुत्तोति कोट्टिको ।
मोग्गल्लानो च वच्छो च, कुतूहलसालानन्दो ।
सभियो एकादसमन्ति ।

सळायतनवग्गो चतुत्थो ।

तस्सुद्धानं —

सळायतनवेदना, मातुगामो जम्बुखादको ।
सामण्डको मोग्गल्लानो, चित्तो गामणि सङ्घत्तं ।
अब्बाकतन्ति दसधाति ॥

सळायतनवग्गसंयुत्तपाळि निट्ठिता ।